

KIRIK KESET KÜLA

Kirik keset küla

Eesti Diakoonia

*Koguduse ja kogukonna
koostöö*

KIRIK KESET KÜLA

**Koguduse ja kogukonna
koostöö**

TEATMIK

Eesti Diakoonia

KIRIK KESET KÜLA

Koguduse ja kogukonna koostöö

Teatmik

Koostajad: *Avo Üprus ja Ingmar Kurg*

Kujundaja: *Külvi Kurg*

Kaane kujundaja: *Inga Heamägi*

Keeletoimetajad: *Küllli Kuusk ja Anneli Sihvart*

Kaanefoto autor: *Margus Muld*

Pühendatud

**Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Kirikute Nõukogu
ühishuvide protokoll allakirjutamisele 20 aasta eest, 17. oktoobril 2002.**

Täname toetuse eest

Eesti Vabariigi Siseministeriumit ja Eesti Kirikute Nõukogu

SISEMINISTERIUM

Kõik õigused kaitstud: EELK Diakoonia- ja Ühiskonnatöö SA, 2022

ISBN 978-9916-9831-0-2

Võrguväljaanne: ISBN 978-9916-9831-1-9 (pdf)

Saatesõna. *Urmas Viilma* 7

Eessõna. *Avo Üprus ja Ingmar Kurg*..... 9

Kogukond ja riik

Kogukonna tähendused, *Dagmar Narusson* 13

Kogukonnakeskne valitsemisviis kohalikul tasandil. *Raivo Küt...* 19

Kogukond ja kirik. *Urmas Arumäe* 31

Kogukondade arendamine. *Eha Paas ja Kadi Kass* 49

Avalike teenuste delegeerimine. *Kaupo Reede*..... 59

Vabaühenduste rahastamine. *Agu Laius*..... 65

Kogukond ja kogudus

Kogukond, kogudus ja demokraatlik riik. *Peeter Vihma*..... 79

Ühiselt elamise kunst ja teadus. *Avo Üprus* 83

Kogudus kui kogukond. *Johanna Rosenvald* 97

Kogukonna ja koguduse koostöö sotsioloogia. *Liina Kilemit*..... 103

Kogudus omavalitsusüksuse partnerina. *Kaupo Reede* 115

Kuidas kogudus elab?

Eesti usuline maastik. *Priit Rohtmets*..... 127

Praostkondade ja maakondade koostöö. *Anti Toplaan* 137

Kaplanaadid ja kohalik kogudus. *Katri Aaslav-Tepandi* 146

Konviviaalne kogukonnakirik Harkujärvel. *Ulla Siirto* 155

Eesti kloostrid suhtes kogukonnaga. *Annely Neame* 165

Mida kogudus teeb?

Kogukonnafoorum 9. mail 2022 173

Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Kirikute Nõukogu ühishuvide
protokoll 181

Rapla valla ja EELK Rapla Maarja-Magdaleena koguduse
koostöökokkulepe 184

Harkujärve kogukonnakiriku arengukava 2022–2030 186

Autoritest..... 191

ARMASTUS ON JÕUKOHANE

Kiriku ülesanne on olla kohal seal, kus on inimesed – keset küla. Jeesuse apostlid tegutsesid täpselt sellises ühiskonnas ja keskkonnas, kus Jeesus nad ennast järgima kutsus. Esimese sajandi sotsiaalmajanduslikud ja poliitilised tegurid mõjutasid ka Jeesuse ja tema jüngrite õpetuse sisu.

Jeesuse kuulutus tegi kõigile selgeks, et Jumal võttis vaeste, abivajajate ja tõrjutute muresid tõsiselt – isegi liigkasuvõtjad ja hoorad pääsesid äravalitute hulka. Orjaseisusest vabastatud mehed ja naised olid vabana sündinutega võrdses positsioonis. Naised omasid algkoguduses sama silmapaistvat rolli kui mehed. Ristitute kogukonnas *ei olnud ei juuti ega kreeklast, orja ega vaba ... meest ega naist, kõik olid üks Kristus* (Gl 3:28). Kristuse kirik koosnes kõikidest liikmetest, kes kogunesid kogudustesse.

Nelipühajärgne kristlus arenes paljuski tänu ligimesearmastuse evangeeliumi kuulutamisele ja praktiseerimisele, mis hõlmas Kristuse ülestõusmise kuulutamise kõrval almuste andmist puudust kannatavatele ning hoolitsemist leskede, orbude, orjade, teelolijate, haigete, vangistatute ja vaeste eest. Jeesuse armastusest ajendatuna läksid kristlased välja ja väljendasid oma usku Kristusesse armastuses ligimese vastu.

Halastuse ja armastuse kaudu teenimine ei olnud algkristlastele mitte ainult individuaalne kohustus, vaid ka algkoguduse korporatiivne ja kollektiivne püüdlus. Kui kristlus levis üle Rooma impeeriumi, hakkas ka kiriklik teenimistöo märkimisväärselt arenema organiseerumise ja institutsionaliseerumise suunas. Sotsiaalsest teenimisest, *diakooniatööst*, sai kristliku kiriku monopol ehk kiriku „nägu“, mis väljendus vaestele jagamises ning haiglate, orbudekodude ja vanadekodude rajamises. Kiriku ülesanne oli pakkuda leevendust kõigile neile, keda ühiskonnas toimunud protsessid olid hädasse paisanud (vaesumine, inflatsioon, näljahäda, pandeemia jne).

Sealt edasi on kirikud kõikjal maailmas läbi kogu kristliku ajaloo olnud teerajajad hoolekande, aga ka hariduse valdkonnas. Alles hiljem on riik võtnud need rollid kirikult üle, mis on märk kristliku essentsi jõudmisest ilmaliku ühiskonna vereringesse. Teisalt on see sekulariseerumise tunnuseks, mis viitab humaansuse teadlikule väljafiltreerimisele kristlikust

usust, jättes usu ja Kristuse kõrvale. Head tehakse inimese igakülgse või kõikehõlmava heaolu nimel, kuid see jääb sageli puudulikuks, sest hinge eest ei osata samavõrra hoolt kanda.

Kristus nägi inimest tervikuna, tegeledes nii ihu kui hingega. Ühiskonnas tegutsedes püüavad kristlased lisada mingi nähtamatu, kuid tajutava kvaliteedi. Ollakse maitset andvaks soolaks kogukonnas. Ka tõe eest seismine evangeelses, kuid ka sotsiaalses mõttes aitab kirikul paremini ühiskonda teenida. Kirik peab olema tõe, õiguse ja õigluse eestkõneleja kogu aeg ja kõigis valdkondades. Just nende küsimustega tegelemine annab kirikule prohvetliku hääle. Prohvetliku hääle kasutamiseks on vaja head sotsiaalset närvi, et märgata neid, kellel endal häält ei ole. Kiriku moraalne kohustus ja vastutus on anda hääle isegi neile, kelle väärtusi või põhimõtteid ise ei jagata, kuid kelle muude õiguste ja elu eest keegi teine ei võitle.

Kõike seda on saavutada lihtsam iseenese juures, raskem koguduses, veel raskem terves kirikus või konfessioonis, ülimalt keeruline kogu kristlaskonnas, peaaegu võimatu kogu maailmas. Kristus tuli aga tegema võimatut, võites surma ja tõustes surnuist üles. Kristlastelt ei oota Jeesus aga võimatut, vaid jõukohast teenimist. Armastus on kõigile jõukohane!

peapiiskop Urmas Viilma

Eesti Kirikute Nõukogu president

Eessõna

Teatmik „Kirik keset küla. Koguduse ja kohaliku omavalitsuse koostöö“ koostati 2012. aastal. Selle fookuses on koguduse ja kohaliku omavalitsuse suhted ja koostöö, sh avalike teenuste delegeerimine kogudustele ning koguduse osalemine kohaliku elu kavandamisel. Esitleti erinevaid töövorme, millega nii kohalik kogudus kui ka kirik panustab kogukonna heaolusse.

Järgnenud kümne aastaga on ellu viidud riiklik haldusreform ja on koostatud mitmeid kirikuid ja kogudusi puudutavaid arengukavasid. Ühiskonnal ja kirikul on uusi aktuaalseid teemasid: rohepööre, migratsioon, hübriidsõda ning viimase aja koroonalainest tulenevad piirangud ning nendega toimetulemine. See paneb läbi vaatama kohalike koguduste ja kohaliku omavalitsuse seniseid ja uusi koostöövõimalusi.

„Kirik keset küla. Koguduse ja kogukonna koostöö“ (2022) on uuendatud väljaanne eelmainitud teemadel. See on praktiline abivahend kogudustele ja omavalitsuse juhtidele. Teatmik ilmub nii trükisena kui ka veebikeskkonnas.

Uuendatud väljaanne lähtub Eesti kodanikuühiskonna programmi üldeesmärgist, milleks on keskendumine inimeste ja kogukondade aktiivsusele.

Uued riiklikud strateegilised suunad toovad sisse uusi ja värskeid lähenemisnurki. Nendeks on „Eesti 2035“, „Siseturvalisuse arengukava 2030“ ning „Sidusa Eesti 2030“ arengukava. Nendes strateegilistes dokumentides keskendutakse senise keskviimu tasandi koostöö kõrval fookuseeritumalt ja prioriteetselt rohujuure tasandi koostööle: koosloomele inimese, kogukonna sh kohalike koguduste ja omavalitsuste vahel. Ühtlasi jätkub 2002. aastal riigikogus heaks kiidetud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni (EKAK) eesmärkide ja põhimõtete elluviimine.

„Sidusa Eesti 2030“ arengukava „Kogukondliku Eesti“ programmi elluviimisega soovitakse jõuda sellisesse punkti, kus aastaks 2030 on Eesti inimesekeskne ning kogukondade ja kodanikuühiskonna arengut soosiv riik, mille inimesed on väärtustatud ja kaasatud, jagavad demokraatlikke väärtusi ning parandavad elukeskkonda aktiivse osalusega kogukondlikus ja ühiskondlikus tegevuses.

Sidusa ühiskonna tulemusvaldkonda panustavas programmis täpsustatakse nelja-aastast eelarvet, mis vastab tegevuspõhise riigieelarve põhimõtetele ja mis seotakse pakutavate teenustega. Programmi, meetmete ja tegevuste üldosa on koostatud 2030. aastani ning saab koostatava „Sidusa Eesti arengukava“ osaks.

Programmi üldeesmärk on tugev kodanikuühiskond ning see lähtub riigi pikaajalise arengustrateegia „Eesti 2035“ sihtidest: Eestis elavad arukad, tegusad ja tervist hoidvad inimesed; Eesti ühiskond on hooliv, koostöömeelne ja avatud; Eesti on uuendusmeelne, usaldusväärne ja inimesekeskne riik. Programm jätkab 2002. aastal riigikogus heaks kiidetud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsiooni (EKAK) eesmärkide ja põhimõtete elluviimist.

Eesmärgi saavutamiseks on vaja käivitada kohalike omavalitsuste, kohalike koguduste ja kogukondade vahelisi tegevusi, milleks on:

1. elanike teadlikkuse ja aktiivsuse suurendamine;
2. kogukondade võimekuse suurendamine;
3. vabaühenduste ja sotsiaalsete ettevõtete võimekuse suurendamine;
4. soodsa tegutsemiskeskonna loomine;
5. usuliste ühenduste rolli suurendamine kogukondlikus tegevuses sotsiaalsete probleemide ennetamisel ja lahendamisel.

Teatmiku „Kirik keset küla. Koguduse ja kogukonna koostöö“ kõige olulisem teema on kogukondade võimekuse ja usuliste ühenduste rolli suurendamine kogukondlikus tegevuses elukondlike probleemide ennetamisel ja lahendamisel. Selleks keskendutakse koosloome mudeli (kogukonnakeskse lähenemisviisi) väljatöötamisele. Seetõttu on uues väljaandes rõhk selle mudeli põhimõtete tutvustamisel ja nõuannete (soovituste) andmisel.

Kogukonnakeskne ühiskonnamudel toimib paremini siis, kui kõik selle osapooled on võimekad. Üks, kes on alati kohal, on kohalik kogudus – kogudus on kiriku kohalolu kogukonnas. Rääkimata sellest, et eri uskundade kogudused saavad kohaliku kogukonna keskel oma jumalikule ja inimesi teenivale kutsumusele pühenduda tulemuslikult ainult ühises oikumeenilises koostöös. Koguduste, koguduste ühenduste ja ka kloostrite elu ning tegemiste kohta on teatmikus erinevaid käsitlusi. Praegusaja keerukat poliitilist, eluolulist, vaimset ja vaimulikku kliimat on kaardistanud 9. mail 2022 toimunud kogukonnafoorum Viru Keskuses Tallinnas, mille ümberkirjutus on käesoleva teatmiku lõpuosas.

Teatmik on etteseatud ülesannete kõrgusel, kui selle kasutaja saab teadmisi, ideid ja praktilisi juhiseid selle kohta, kuidas kogukonnakeskelt tegutseda, kirikuid ja kogudusi kaasata. Samuti saab asjast huvitatu teada, kuidas osaleda kogukonnatöös kõigi võimalike ühiskondlike, valitsuslike ja omavalitsuslike koostöövormide kaudu, selleks et võimestada oma ressursse kogukondlikus tegevuses, ennetamaks ja lahendamaks sotsiaalseid probleeme. Eesmärk on ju oma tegevust paremini rahastada usalduslike partnerlussuhete kaudu ja muuta ühiseluline keskkond õnnelikumaks.

Avo Üprus ja Ingmar Kurg

teatmiku koostajad

KOGUKOND JA RIIK

Kogukonna tähendused

Dagmar Narusson

Kogukond kui nähtus kuulub lahutamatult inimeste igapäevaelu juurde. Enamik meist kuulub ühte või mitmesse kogukonda. Me tihti ei mõtle kogukonna mõiste sisu ja piiritlemise üle, kuid intuitsivselt kogeme kogukonna tunnet või selle tunde nappust oma elus. Ühiskonnas kasutatakse kogukonna mõistet üsna sageli. Siiski, kõik inimkooslused meie ümber ei ole kogukonnad. Pere on pere. Suguvõsa on suguvõsa. Meeskond on meeskond. Omavalitsus on omavalitsus. Kogukonna mõiste selgitamiseks on oluline avada mitmeid tähenduskihte. Kogukonna mõiste hõlmab endas palju erinevaid, kuid ka ühiskonna dünaamilisuse tõttu muutuvaid aspekte. Lihtsal viisil markeerides on võimalik öelda, et kogukond on katustermin ja erinevatel kogukonnaliikidel on teatud ühisosad. Neist ühisosadest tulebki esmalt juttu ja seejärel tutvustan kogukonnaliike.

Kokkulangevateks tunnusteks on inimestevaheline sotsiaalne suhtlemine, vastastikune seotuse tunne ja seetõttu on võimalik väga üldistatult (nähtust avamata) kirjeldada kogukonda kui inimeste hulka, kes jagavad teatud kindlaid tunnuseid. Kogukonna mõiste avamisel vaadatakse esiteks sümbolistlikku, teiseks pragmaatilist funktsiooni ja kolmandaks kogukonnatunde nähtust ning selle seost kogukonnategevustes osalemisega.

KOGUKONNA SÜMBOLISTLIK JA PRAGMAATILINE FUNKTSIOON

Kogukonna sümboltähendused hõlmavad endas aspekte, nagu kogukonna inimeste jagatud väärtused või väärtuste ühisosa, kogukonna representatiivsus, teatud ühised koodid, sh sümbolid, keelekasutus, kogukonnale omased tavad, käitumisnormid, nagu on selgitanud Terri Mannarini ja Angela Fedi artiklis „Multiple sense of community. The experience and meanings of community“ (Journal of Community Psychology, vol 37/2009).

Inimesed otsivad kogukonnast ühishuvisid ehk teisi inimesi, kellel on samad või sarnased huvid. Kogukondades vormitakse muuhulgas oma identiteeti ning seeläbi kujunevad kogukonnaliikmetel oma identiteedis

teatud osad, mis on teiste kogukonnaliikmetega ühised ja nii tekib jagatud identiteet. Ühisosad identiteedis võivad olla kujunenud paiga ehk geograafilise kogukonna eluviisi, käitumistavade, lugude ja muu taolise pinnalt (nt naabruskonna, geograafiliste kogukondade liikmetel), ühise (huvi)tegevuse pinnalt (nt huvipõhistes kogukondades, praktikakogukondades), sarnase maailmavaate jagamise pinnalt (nt usulistes kogukondades, praktikakogukondades, algatuste kogukondades) või kannatuste pinnalt (nt toetus- ehk eneseabikogukondades, sarnastes oludes inimeste kogukondades).

Kogukonna pragmaatilise funktsiooni alla liigituvad kogukonnaliikmete igapäeva-

elulised ja praktilised tegevused ning need argitegevused võivad olla tavalised ja korduvad või erakordsed ja harvad. Alison Gilchrist kirjutab raamatus „The well-connected community. A networking approach to community development“ (2019), et nüüdisaegset kogukonda kirjeldavad kõige paremini mitteformaalsed suhted ja side (seotus) inimeste vahel, mille pinnalt toimub kogukonnas inimeste igapäevaelu koordineerimine. Inimeste vahel tekkinud side võimaldab omavahel vahetada ressursse, jagada vastastikku oma teadmisi ning kogemusi, mis on tugevaks loomuga. Selline vastastikune tegevus ei ole formaalselt koordineeritud, vaid kujuneb orgaaniliselt, tuginedes kohalikele tavadele, kuuluvustundele, omavahelisele läbikäimisele.

KOGUKONNATUNDE KONTSEPTSIOON

Kogukonna tähendus on selle liikmete jaoks tugevasti seotud kogukonnatundega (ingl *sense of community* (SOC)). Kogukonnatunde kontseptsioon on kogukonna psühholoogias keskne teema ja väljendab kogukonnaliikme tunnetuslikku kogemust kogukonda kuulumisest ning kogukonnaelust. Üks aruteludest kogukonna mõiste ümber on toonud välja, et akadeemilises vaates kogukonna defineerimisel tuleks olla tundlik kogukonna tava-tähenduse (argielu tähenduse) suhtes. Siin peetakse silmas, et kogukonda määratledes ei saa tugineda üksnes välistele, nähtavatele tunnustele, vaid tuleb märgata inimeste sisetunnet, intuiitset tunnetust.

Mannarini ja Fedi (2009) viitavad sellele, et tegelikult inimesed mõtlevad kogukonnast kui väga isiklikust mentaalsest territooriumist. See aga tähendab, et kogukond on tunnetuslik ja see tunnetus põhineb reaalsel isiklikul kogemusel selles osas, milline vastastikune toetus on suhete võrgustikus inimese

Paigaga seotud kogukondades ehk geograafilistes kogukondades võimaldab vastastikkus osutada üksteisele abi kas majapidamistöodes, toidu, elukoha, transpordiga seoses, ühistel talgutel, lastega seotud küsimustes ja paljus muus. Need „vahetuse“ mustrid ja sealt tekkinud omavaheline seotus ei ole formaalselt juhitud, mis ongi tore. Vastastikkus ja ootused mängivad selles osa samavõrd kui pikaajalised tavad ja praktikad. Samuti on selles lepinguteta vastastikkuses teenete osutamises olulised kogukonnale omased sotsiaalsed rollid, peredes väljakujunenud rollid, inimeste huvid ja eelistused, kohaliku paigaruumiline ja miljööline eripära, kokkupuutumist ning kogunemist võimaldavate paikade ja sündmuste olemasolu.

jaoks kättesaadav. Nõnda selgitas juba ligi 50 aastat tagasi Seymour Bernard Sarason teoses „The psychological sense of community. Prospects for a community psychology“ (1974). Üldjuhul on inimeste jaoks kogukonda kuulumise tunne väärtuslik ja kõik muutused, mis suurendavad kuulumistunnet, tõstavad inimese sotsiaalset heaolu. Eriti silmatorkav on kogukonnatunde olulisus naabruskonnas ja geograafilises kogukonnas, kuid see kehtib ka teistes kogukondades.

Kogukonnatunde üks komponent on kuuluvus. Kuuluvus väljendub omavaheliste sotsiaalsete sidemete kaudu kujundatavates normides, reeglites, huvides ja ideaalides. Teine komponent on emotsionaalse seotuse tunde jagamine, mis väljendub vastastikkuses usalduses, meie-tundes, omavahelises emotsionaalses seotuses. Kuuluvus ja emotsionaalne seotus on üksteist mõjutavad nähtused.

Kogukonnatunde ja kogukonna tegevuses osalemise määr (aktiivsus) on keerukas

seoses. See on keerulisem, kui esmapilgul arvata võiks. Kogukonnas aktiivne kaasalöömine ei ole üheselt seotud tugeva kogukonnatunde olemasoluga. Inimene võib osaleda aktiivselt kogukonnaelus ja samas olla kriitiline kogukonna suhtes, st tunnetada probleeme. Siiski ta on ju aktiivne, st tegutseb ja võtab sõna. Aktiivse ja mitteaktiivse kogukonnaliikme erinevus ei seisne nende kogukonnatundes, sest aktiivne ja samas kriitiline tegutseja ei pruugi omada tugevat seotuse tunnet kogukonnaga.

Loeb ka see, kas inimene tõstab esikohale kogukonna pragmaatilise tegutsemise või sümbolühenduse. Mõned inimesed on saavutustele orienteeritud, pragmaatilised ja hindavad nähtavaid tulemusi kogukonna tegevuse juures (nemad ei väärtusta

sümbolühenduse tähendusi). Nende jaoks on oluline, et midagi nähtavat saab kogukonnas ära tehtud ja see loob kogukonnatunde. Identiteedile orienteeritud inimesed jälle hindavad ühist visiooni, väärtuseid, traditsioone, oma kogukonna unikaalsust. Pragmaatilisust hindav kogukonnategutseja tunneb kogukonnatunnet, kui nt elukeskkond kogukonnas muutub paremaks. Kogukonna tugevat identiteeti hindav inimene kasvatab kogukonnatunnet, kui märkab jagatud väärtuseid ja ühisosa.

Kogukonnatunde mudeli puhul räägitakse veel kontinuumist positiivne-neutraalne-negatiivne. Kogukonnatunde on dünaamiline ja muutub ajas. Kogukonnatunde juures on oluline jagatud narratiiv kogukonnast (milised me oleme).

KOGUKONNAD JA MUUTUV MAAILM

Kogukonnad ise ja sellega kaasas käivad nähtused muutuvad ajas. Üleilmseid muutuseid on praegu näha sõdade, kliimamuutuse, globaalse meedia, elupaikade hävimise, odavate liikumisvõimaluste, avatud majanduse ja teiste muutuste (nt COVID 19) kontekstis. Kogukondadega toimivatest muutustest rääkisid sotsioloogid ka 18. ja 19. sajandil. Ferdinand Tönnies ja Emile Durkheim kirjeldasid juba tookord, kuidas traditsioonilised paikkonna kogukonnad (maapiirkondades) asenduvad uute fragmenteeritumate kogukondadega linnas, kuna tööstus tõmbab inimesed maalt linna tööle.

Kuid kogukonnad ei pea olema staatilised ega homogeenised. Homogeense rahvastikuga kogukondade puhul on ohuks see, et nt külas või muus naabruskonnas (nt väikelinnas) kujuneb välja sotsiaalne kontroll, mida mõned kogukonnaliikmed tunnetavad rõhuvana. Püsivad ja homogeenised kogukonnad ootavad liikmetelt konformsust ja ühtsust,

tõukavad välja teistsugused ning nad vastanduvad teiste kogukondadega. Nad on ka vähem külalislahked. Seega ei ole halb, kui kogukonnad muutuvad, st naabruskonda tuleb elama uusi inimesi ja mõned inimesed-pered liiguvad mujale elama. Liiga tugev seotus kogukonnas soodustab diskrimineerimist ja konservatiivsust, soosib stagnatsiooni ja vastuseisu muutustele.

Muutused võivad tekitada küll segadust, viia kogukonna väikesesse või suuremasse kaosesse, kuid samas annavad muudatused kogukonnas põhjuse uuesti läbi mõelda, mis on nende põhiväärtused, traditsioonid, ühistegevused, vastastikkus, muutustega toimetulemise viisid ja tähendus selle liikmete jaoks. Kaosest saab kogukond edasi liikuda uude korda, nagu ütles Alison Gilchrist (2019). Uus kord, uus struktuur võib aidata kogukonnaliikmetel palju paremini igapäevaelus ja kogukonnasuhetes hakkama saada, kuna arvestab ambivalentsuse, ebakindluse

ja globaalsete muutustega dünaamilisemalt.

Kogukonnad on kompleksed sotsiaalsed keskkonnad oma „voolavate”, muutuvate suhete võrgustikega, mis loovust ja innovaatilisi lahendusi katsetades suudavad hea

KOGUKONDADE LIIGITAMINE

Algselt keskenduti kogukonna uurimises teatud kindla paiga, piirkonna, näiteks küla, väikese linna, saare elanike identiteedi, väärtuste, kogukonnaelu kujundavate traditsioonide (rituaalide), käitumistavade, igapäevaelurutiinide, -tegevuste, solidaarsuse, vastastikuse toetuse ja koostöö uurimisele. Kogukonna all peeti siis silmas geograafilisi kogukondi. Traditsioonilise elukorralduse juures (maaharimine, loomakasvatus) olidki inimesed küla või naabruskonna paigaga väga tihedalt seotud. Igapäevaelus vajati turvalisust, üksteist aidati ja sotsiaalse suhtluse kaudu saavutati teatud kohesiivsus, mis võimaldas tagada teatud etteennustatavuse kogukonnaelus. Tekkisid omad töötegemise tavad, sarnased mustrid riietuses, juukselõikuses, keelekasutuses, ehituses, toitumisharjumustes ja igasugustes ettevõtmistes. Mingil määral mõjutasid neid mustreid paiga olud ehk looduskeskkond (nt elu mere ääres ja kalapüük kui põhitegevus), kuid eelkõige olid määravaks inimeste eelistused, usk (religioon), püüdlused, otsused, igapäevaelu harjumused.

Geograafilised kogukonnad on olulised ka tänasel päeval. Inimese elu aga ei pruugi enam samal viisil sõltuda geograafilise kogukonda kuulumisest kui varem. Seotus geograafilise kogukonnaga võib täna olla nõrgem, põgusam ja inimene võib sõltuda vähem oma paiga kogukonna mõjudest. Kogukondlikkuse olemasolu üldjuhul siiski väärtustatakse tänasel päeval küla, linnaosa või paikkonna juures.

Kogukondlikkuse olemasolu naabruskon-

tahtmise korral üllatuslikke lahendusi leida. Kogukondadega tegelejad peavad hoidma meeles, et väikesed juhtumised võivad valla päästa suuri sündmuseid, mille teket või kulgu me ei suuda ette aimata ega kontrollida.

nas seostatakse sellega, kas paik on elamisväärtne. Hinnatakse, kui naabruskonnas elavate inimeste igapäevaseid kokkupuuteid saadab heatahtlikkus, sõbralikkus, sotsiaalne suhtlus ja seda nii indiviidide kui perede vahel. Geograafilistes kogukondades puutuvad omavahel kokku väga erinevas vanuses, erineva elukogemuse, haridustaseme, erialaoskustega inimesed. Taolist kokkupuute võimalust ei ole just paljudes inimkooslustes (nt töökohas või koolis on palju sarnasemate demograafiliste tunnustega inimesed koos kui geograafilises kogukonnas).

Geograafiliste kogukondade kõrval on olemas ankurorganisatsioonide ümber kujunenud kogukonnad. Kogukonna ankrute mõiste on tulnud kogukondade arenduse valdkonna erialakirjandusse tugevamalt sisse just käesoleval sajandil. Seda võiks seletada asjaoluga, et (mõned) geograafilised ehk traditsioonilised kogukonnad on muutumises (põlvkondade kaupa ühes külas elamine enam ei seo inimesi) ja vajavad uusi pidepunkte. Ankrute all peetakse silmas organisatsioone, millel on pikaajaline asukoht ja investering, st neil on kinnisvara, infrastruktuur, vahendid, nad on omaette majandusüksus, tööandjaks (kohalikus mõistes suhteliselt suurele hulgale) inimestele (vt Henry Louis Taylor ja Gavin Luter „Anchor Institutions: An Interpretative Review Essay”, 2013). Nad on pikka aega asunud ühes paigas ja nende hooned on kogukonna silmis maamärgid. Ankrutel on usaldusväärsus, etteennustatavus, missioon, nad on lojaalsed oma põhitegevusele

ja panustavad õiglase ühiskonna ning demokraatia arengusse, sest tegelevad ühiskonna vajadustega. Ankurorganisatsioonidel on haritud töötajaskond, kes oma põhitegevuse kõrvalt saab ja võib tegeleda kohaliku uniikaalse teadmise kogumise ja hoidmisega.

Ankurorganisatsioonid loovad paikkonnas sotsiaalset turvalisust oma tegevuse läbi, avaldavad mõju inimeste elukvaliteedile ja heaolule ning ankurorganisatsioonide töötajate poole võivad kogukonnaliikmed pöörduda palvega olla kogukonna arvamuste esindaja (sest ankurorganisatsioonide töötajatel on kas head suhtlus-, esinemisuskused, usaldusväärsus või kõik nimetatud omadused).

Kogukonna ankurorganisatsioonideks on tavapäraselt ülikoolid, koolid, kirikud ja kogudused, muuseumid ning raamatukogud, rahvamajad, kultuurimajad ja huviharidusasutused, tervisekeskused, vahel ka sotsiaalteenuste osutajad (nt päevakeskus). Siinkohal on oluline tähelepanu juhtida ühele olulisele asjale. Nimetatud organisatsioonid ei ole koheselt ja iseenesest kogukonna jaoks ankurorganisatsioonid. Organisatsioon saab kogukonna jaoks ankruks siis, kui ta otsustab lisaks oma põhitegevusele hakata teadlikult tegutsema kogukonna suunal, loob kogukonnaliikmetega suhted, võimaldab kasutada oma varasid (ingl *assets*), nagu töötajate teadmised, oskused, ja oma organisatsiooni ruume või vahendeid. Kuid ankurorganisatsiooni ja kogukonna tugevuste rakendamine peab olema vastastikune ning ühiselt otsustatakse, kuidas kogukonnaliikmed saavad panustada ühistegevusse.

Lisaks geograafilistele ja ankurkogukondadele on olemas veel huvipõhised kogukonnad. Huvipõhistes kogukondades ühendab inimesi huvi või soov tegeleda teatav tegevusega. Huvipõhised kogukonnad kujunevad välja, kui inimesed tegelevad koos mingi spordialaga (nt jalgpall vm pallimängud),

kultuuritegevustega (nt laulmine, rahvatants, kaasaegsed tantsuliigid, käsitöö, kunst, kirjandus või loovkirjutamine), kogumisega (nt margikogujad) või muude vabaaja tegevustega. Kogukonnaks kujunevad huvitegevustega tegelejad sel juhul, kui neil tekivad omavahelised suhted ning üksteist hakatakse abistama igapäevaelulistes asjades. Tihti kanduvad ühistegevused väljapoole, st tehakse ühiseid talguid, kogutakse raha kaaslasele, kes on kaotanud lähedase või kodu (või kogunud muud kriisi). Huvipõhise kogukonna juures tuleb silmas pidada, et neid ühendab emotsionaalne seotus, kuulumise tunne ja mitte niivõrd paik/koht, kuigi ka harrastamise kohal ja tingimustel on tähtsus. Huvipõhises kogukonnas kujunevad välja oma keelekasutus (huvitegevusega seotud sõnavara), kultuur, sh naljad, teatud jutud, lood, riietus, vahendid, harjumused ja seeläbi saab huvipõhisesse kogukonda kuulumine inimese identiteedi ja eneseväljenduse osaks.

Usulised, rahvuspõhised ja kultuurikogukonnad on need, kus jagatud identiteedil on väga suur osakaal. Usulistest ehk religioossetest kogukondades peetakse oluliseks väärtuseid ja teatud põhimõtete järgimist. Veel tuuakse kogukonnakirjanduses välja, et eristada saab staatusel või identiteedil põhinevaid kogukondi ja selle võib anda põgeniku-staatust, rändetaust, puue või terviseolukord või muu nähtus. Uuema aja nähtuseks on algatuste kogukonnad, kus inimesi ühendab soov teatud muutust saavutada või elukeskkonna halvenemist ära hoida. Siia kuuluvad kliimaaktivistid, liikide hävinemise eest seisjad ja teised. Staatuse, identiteedi, algatuste kogukonnad ei pruugi olla seotud geograafilise paigaga. Neid näeme tegutsemas globaalselt ja digikeskkondades. Praktikakogukonnad ühendavad erialainimesi (nt arstid) ja neis jagatakse omavahel parimat viimast teadmist ning oskuseid.

KOKKUVÕTTEKS

Soovin juhtida tähelepanu kolmele aspektile, mille tõttu kogukonnad on väärtuslikud. Kogukonnad on meile olulised, kuna kogukonnas (eriti naabruskonnas) puutuvad inimesed kokku igapäevaelulistes asjades ja me saame olulisel hulgal asju lahendatud kogukonnas koos tegutsedes või vastastikku teeneid osutades. Vastastikusus teeb igapäevaelu naabruskonnas elamisväärseks, sest me teame, et me saame igapäevastes asjades abi ja selle osutamine ei ole lihtsalt instrumentaalne tegevus, vaid kogukonnas on sellel juures ka hoolimise tasand. Teiseks, kogukond kui füüsiline paik koos oma suhete ja emotsionaalse tähenduskihiga on paik, mida me vajame läbi kogu elutee, sest sellel on neli mõõdet – naabruskond on paik olemiseks (võimaldab olla loomulik), paik kuulumiseks (kogeme identiteedi ühisosi), paik tegutsemiseks (saame igapäevast rutiini hoida ja tegutseda kogukonna piirkonna paikades, nt pargis jooksmas käies) ja paik kujunemiseks (kellekski arenemiseks, eneseteostuseks). Kolmandaks, inimesed vajavad suhete struktuuridesse kuulumise kogemust. Mida rohkem meil on erinevaid (ja terveid) suhete struktuure, kuhu kuuluda, seda parem on hakkamasaamine.

Kogukonnakeskne valitsemisviis kohalikul tasandil

Raivo Küüt

Kogukonnakeskne valitsemisviis kui mudel on see viis, kuidas tagada inimeste heaolu „kurjade“ probleemide ja kriisisituatsioonide keskel, tehes seda omavahelise koostöö abil kohalike omavalitsuste ja kogukondade ning teiste osalistega.

Kogukonnakeskne lähenemisviis kui valitsemisviis tähendab kohaliku omavalitsuse territooriumil paiknevate isikute (juriidilised ja füüsilised) **süsteemset ja püsivat võrgustikupõhist kaasamist**: kaasamist nii teavitamise, konsulteerimise, ühiste arutelude kuni ühise otsustamise ehk koosloome vormis. Kaasamise vorm sõltub konkreetsest juhust ja eesmärgist. Oluline on, et kaasatud isikutele on algusest peale teada, millises vormis neid konkreetset juhul kaasatakse, vältimaks pettumust, kus osapooled ootasid koosloomet, kuid kaasaja pidas silmas konsulteerimist.

Kogukonnakeskne lähenemisviis on seatud sidusa Eesti arengukava ja siseturvalisuse arengukava strateegiliseks eesmärgiks. Kogukonnakeskne lähenemisviis kui mudel toimib nii vertikaalselt kui ka horisontaalselt ja nii keskvõimu kui ka kohaliku võimu tasandil valdkondadeülel.

Selleks et keskvõimu tasandil mudelit juurutada, peavad erinevad ministriumid tööd ühiselt kavandama. Selleks on vajaminev olemas: arengukavad, nende koostamise meetoodika, mille järgi tuleb neid ühiselt ja valdkondlikult koostada. Ühistöö vahenditeks on näiteks valitsuskomisjonid ja arengukavade programmide juhtkomisjonid, mis on valdkondadeülelised ja loovad vajalikud eeldused arengu terviklikumaks käsitluseks. Näiteks

- SIM-i eestvedamisel valmis 2020. aasta valdkonnaülese ennetuse kontseptsioon (<https://www.siseministerium.ee/media/692/download>).
- valdkonnaülelset ennetust juhtivad ministrid (justiitsminister, haridus- ja teadusminister, kultuuriminister, rahandusminister, sotsiaalkaitseminister, tervise- ja tööminister ning siseminister) leppisid 2021. aastal kokku nimetatud ala põhimõtted, mis suunavad edasist koostööd ja ühistegevust (<https://www.siseministerium.ee/media/691/download>). Nende põhimõtete elluviimiseks

moodustatakse ennetusnõukogu kolme valitsuskomisjoni – lastekaitse nõukogu, süüteoennetuse nõukogu ja uimastiennetuse valitsuskomisjoni – ühendamise teel. See näitab, et liigutakse konsolideerimise ja väljakutsete komplekssema lahenduse teed.

- Maakonnas on kogukonnakeskse lähenemisviisi rakendamise oluliseks komponendiks kohalikke omavalitsusi ühendavad liidud. Mudeli rakendamiseks on moodustatud turvalisuse või heaolunõukogud (<https://www.siseministeerium.ee/ministeerium-ja-kontaktid/kaasamine-osalemine/turvaliste-kogukondade-estli>). Turvalisusnõukogude moodustamisel peeti silmas, et need hakkaksid tulevikus toimima kogukonnakeskselt maakonnas märksa laiemalt ning et need oleksid kohad, kus käsitletakse inimeste heaolu tervikuna läbi erinevate eluvaldkondade. Selles suunas on mitmetes maakondades areng juba toimunud ning turvalisusnõukogudest on saanud heaolunõukogud.
- Algselt moodustati turvalisusnõukogud maavalitsuste juurde, kuid 2018. aastal maavalitsused kaotati (<https://www.riigiteataja.ee/akt/104072017001>) ja nende rolli turvalisuse/heaolu suunal võtsid üle maakonna arendusorganisatsioonid (MAROd).

Arvestades maavalitsuste kadumise mõjusid ja sooviga turvalisuse või heaolunõukogusid selgemini jõustada, määratleti reformi käigus rahvatervise seaduse (<https://www.riigiteataja.ee/akt/104012021013>) muudatustega kohaliku omavalitsuse üksuste ühiselt täidetavad ülesanded, milleks on § 10 järgi:

- 1) elanike tervist, heaolu ja turvalisust toetava elukeskkonna kujundamine;
- 2) maakonna või piirkonna tervise- ja heaoluprofiili koostamine ning selles sisalduva teabega arvestamine maakonna või piirkondliku arengustrateegia koostamisel;
- 3) rahvastiku tervist toetavate tegevuste elluviimine ja tervist toetavate teenuste pakkumine maakonnas või piirkonnas vähemalt tervise- ja heaoluprofilis kajastatud prioriteetsete tervisemõjuritest ohjamiseks;
- 4) riiklike rahvatervisealaste tegevuste toetamine maakonnas või piirkonnas;
- 5) maakondlikul või piirkondlikul tasandil rahvatervise ja sellega tihedalt seotud valdkondade juhtimiseks vajalike võrgustike loomine ja nende töö korraldamine.

Viimane punkt seab eesmärgiks võrgustike loomise, seda nii maakonnas kui ka piirkondlikul tasandil. Maakonnas sobib selleks võrgustikuks juba loodud turvalisuse või heaolunõukogu, mida saab vajadusel edasi arendada. Juba loodud turvalisuse või heaolunõukogud saavad omavalitsuste

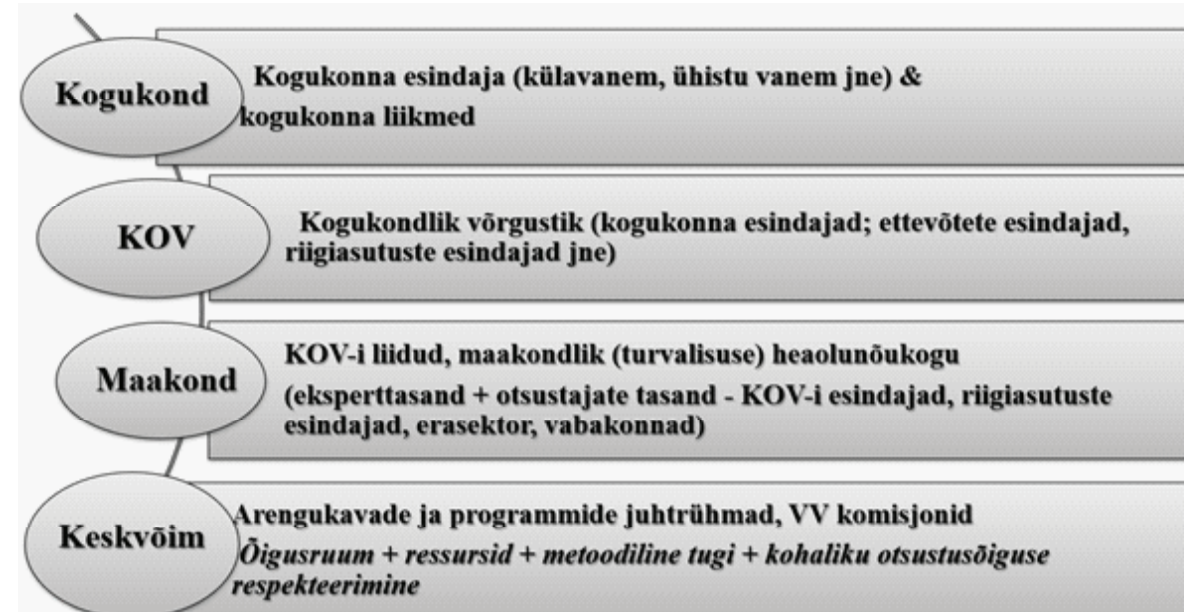
ühiselt täidetavate ülesannete täitmisele, sealhulgas tervise- ja heaoluprofiili koostamisele, nii meetoodiliselt kui ka oma loodud võrgustikku ja omandatud kaasamise oskusi ning kogemusi rakendades sisuliselt kaasa aidata ja hoolitseda, et profiilid saaksid koostatud ja rakendatud.

Heaolu- ja terviseprofiilile on kehtestatud rahvatervise seaduse § 11 minimaalsed sisu ja koostamise sagedusnõuded. Selle järgi peab dokumendis minimaalselt kajastama haldusüksuse või piirkonna elanike üldandmeid ning olemas olema ülevaade haldusüksuse või piirkonna rahvastiku tervise ja heaolu seisundist ning tervisemõjuritest. Samuti talletatakse seal nende andmete analüüs ning kokkuvõtte haldusüksuse või piirkonna prioriteetsetest tervise- ja heaolunäitajatest ning peamistest tervisemõjuritest. Tervise- ja heaoluprofiili koostaja peab seda uuendama vähemalt kord nelja aasta jooksul. Heaolu- ja terviseprofiili ning sellega seotud meetoodika kohta saab rohkem informatsiooni terviseinfo veebilehelt (<https://www.terviseinfo.ee/et/tervise-edendamine/tervise-edendamine-paikkonnas/seadusandlus-ja-strateegiad>).

Maakondade turvalisuse või heaolunõukogud ja võrgustikud teevad head tööd ning on abiks kogukonnakeskse lähenemise juurutamisel ja kohalike omavalitsustega koostöö edendamisel. Valminud on maakondade turvalisuse nõukogude parima praktika kogumik (<https://www.siseministeerium.ee/media/2306/download>), mis võimaldab õppida naabritelt ja jagada teadmist hästi toimivate tegevuste kohta.

Maakonnast on vaja kogukonnakeskse lähenemisviisi mudeli rakendamiseks liikuda edasi kohalikele tasandile, võttes fookusesse kohaliku võimu ja kogukonna vahelise süsteemse koostöö.

Kogukonnakeskse lähenemisviisi tasandid

Sel eesmärgil tulebki järgnevalt käsitlemisele kogukonnakeskse lähenemisviisi mudeli kohaliku võimu ja rohujuure ehk kogukonna tasandil. Kirjeldan mudeli olemust ja selle erinevaid komponente, et nii üksikisikutel kui ka kogukondadel ja kohalikul omavalitsusel oleks võimalik seda kasutada abimaterjalina, et üles ehitada omaenda kohapealset olustikku arvestavat unikaalset mudelit ja seda siis ellu rakendada.

MIDA KOGUKONNAKESKNE LÄHENEMISVIIS VÕIMALDAB?

Kogukonnakeskse lähenemisviisi kui valitsemisviisi rakendamine:

- tõstab rohujuure tasandil ühiskondlikku (kogukondlikku) sidusust ja üksteisega arvestamist;
- arendab inimeste omavahelist ja inimeste ning erinevate institutsioonide vahelist koostöökultuuri ja kaasamise vorme (teavitamisest koosloomeni);
- tõstab ühiskonna teadlikkust erinevatest eluvaldkondade toimimisest, võimekustest, probleemidest ja seal esinevatest riskidest;
- tõstab inimeste olukorra- ja ohuteadlikkust, oskusi ohte vältida ja nendega toime tulla;
- tõstab üldist turva- ja kindlustunnet (me saame hakkama) ning vastupanuvõimekust;
- tõstab riigi (kesk- ja kohalik võim) ja inimeste usaldussuhet läbi erinevate ametkondade kohaloleku ja koostöö;
- tekitab ühise ressursipildi ning teadlikkuse võimekustest konkreetsete probleemide lahendamiseks;
- võimaldab erinevate osapoolte käsutuses olevat ressursi sihipärasemalt ning mõjusamalt kohapealsete probleemide lahendamiseks (siin ja praegu) kasutada.

Mudeli rakendamisega tõstetakse nii inimeste kui ka ametkondade omavahelist usaldust, ametkondade legitiimsust ning ühes sellega inimeste turvatunnet ja heaolu. Käsitlus, kus üks ametkond või ametnik lahendab probleemi või kujundab meid ümbritseva elukeskkonna, on aegunud, lihtsakoeline ja veeretab tavaliselt probleemi ühest kohast teise. Tänapäevases maailmas me peame suutma näha arenguvajadusi ja väljakutseid aga ka probleeme kompleksena ja neid sellisena ka käsitlema ja lahendada. Sellest tulenevalt ei saa inimeste heaolu ja turvatunnet tagada ainult keskvoim. Ei saa seda teha ka kohalik omavalitsus ükski. See ei saa olla ja toimuda kuskilt kaugelt ja olla umbisikuline. Vastupidi, see peab olema personaalne ja toimuma kohalike elanike, kogukondade, omavalitsuste, erasektori ja riigiasutuste ühise koordineeritud tegevusena. Asjaosalised pooled peavad selles osalema. Ka inimese vaates

ei ole ainsaks lahenduseks kohalikul omavalitsuselt või riigiametilt teenuse ootamine või nõudmine. Iseenda panus oma heaolusse ja meid ümbritseva keskkonna parendamisse on samuti ülioluline. Arusaadavalt peab ka siin iga osapool jääma üldjoontes oma ülesannete piiresse ja täitma talle seadusega pandud ülesandeid. Küll aga tuleb otsida ja leida külgnevalt võimalusi, kuidas oma ülesannete raames aidata ühiseid probleeme lahendada.

Mudeli üks oluline tugisammas on aus ja läbipaistev kommunikatsioon. Kõik osapooled peavad aru saama, milline on kohapealne tegelik ressurss ja võimekus probleeme lahendada. Sageli tekivad koostöö ja mõistmatuse probleemid sellest, et üksteisele omistatakse suuremaid võimeid, mida neil tegelikult pole. Nii pannakse lihtsalt teadmatusest üksteisele ülemääraseid ootusi. Tegelikuses aga ei suuda kõik ametkonnad oma ressursse ja võimekust arvestades kohapeal konkreetsetele ootustele kas teatavas mahus või kiirelt vastama. Selline olukord põhjustab rahulolematust ja usaldamatust laiemalt riigi või kitsamalt mõne ametkonna või kohaliku omavalitsuse suhtes. Paljude probleemide tagajärgede ärahoidmine ei sõltu mitte niivõrd vastavate valdkondlike ametkondade tegevusest, vaid pigem inimeste enda käitumisest ja võimalustest, ka hirmutundest, mis tekib ennekõike vähesest teadlikkusest ja süveneb tundmatuse ees. Mudel võimaldab omavahelisel ressurside ja võimekuste kombineerimisel saavutada parim võimalik tulemus.

KUIDAS KOGUKONNAKESKSE LÄHENEMISVIISI MUDEL PEAKS TOIMIMA?

Kõige tähtsam element on kohaliku omavalitsuse kaasamise regulaarsus ja süsteemsus. Inimestel peab olema ette teada, et neid igal aastal teatud perioodil kaasatakse. Niimoodi saavad inimesed ja kogukonnad selleks koostööks valmistuda. Ei piisa ka sellest, et üksnes piirkondliku arengukava üle arutletakse. Koostöö peab toimuma regulaarselt ja seda nii erinevates gruppides ja asutustes kui ka nende vahel. Kohalik omavalitsus peab looma selliseks regulaarseks koostööks vastava vormi. **Sobivaks vormiks võiks olla heaolunõukogu moodustamine.** Heaolunõukogu ei tähenda, et selleks peavad inimesed alati füüsiliselt ümarlaua vormis kogunema. Kasutada saab ka tänapäevaseid veebivõimalusi. See ei tähenda ka täna toimivate kogude kõrvale uue tekitamist. Vajadusel saab seni toimivaid kogusid kasutada, kui nende tegevus on vastavuses kogukonnakeskse mudeli elementide ja eesmärkidega.

Oluline etapp mudelis on inimeste heaolu häirivate probleemide väljaselgitamine. Selleks vajalik meetodika tuleb kohaliku omavalitsuse initsiatiivil kokku leppida ning ühiselt kasutusele võtta. Kohalik omavalitsus annab osapooltele ette vajaliku vormi (näiteks tervise- ja

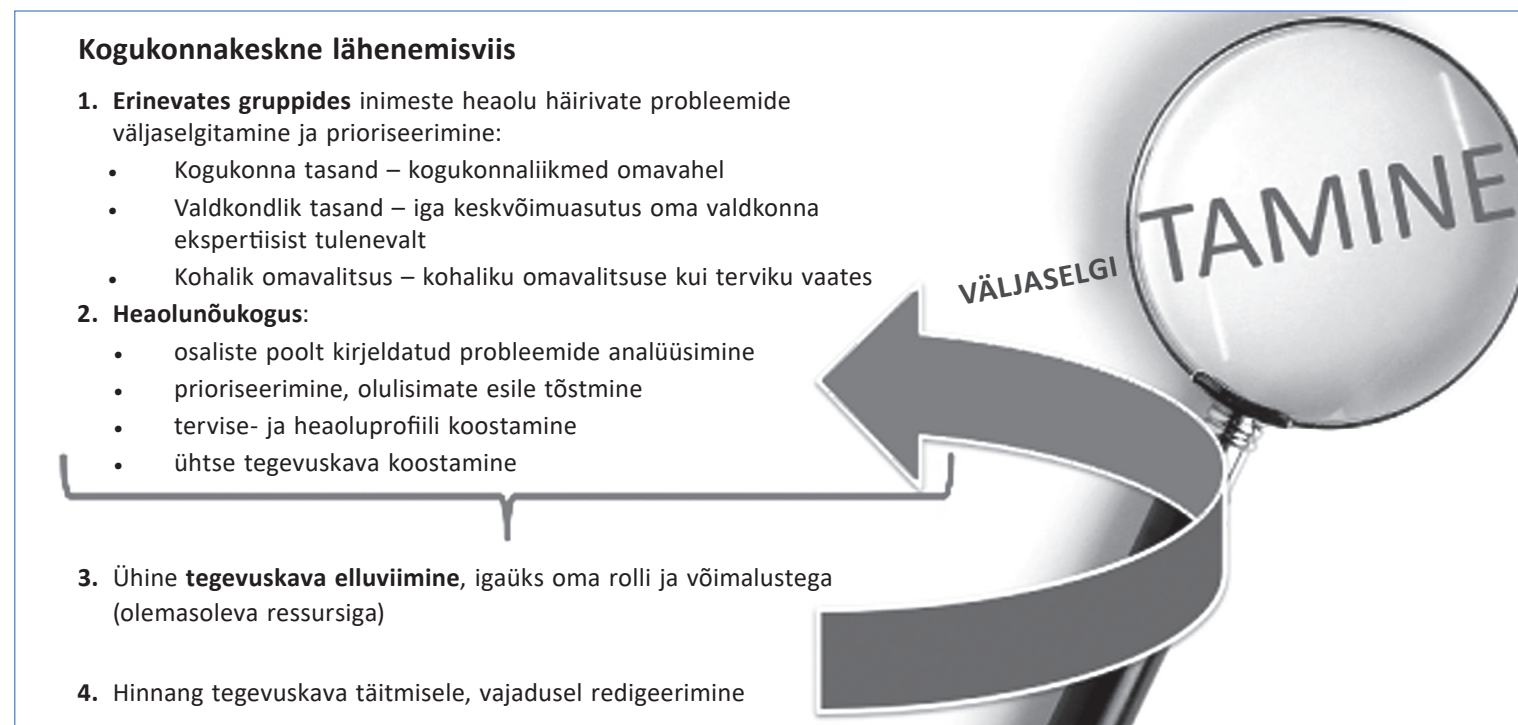
heaoluprofiilil põhinev vorm), mille järgi selgitavad kaasatavad osapooled iseseisvalt oma huvid ja ootused välja. Iga kogukond arutab oma kogukonnaliikmetega oma elukeskkonna ja heaolu küsimuste üle, selgitades välja, millised on sellised probleemid, mis häirivad enim selle kogukonna liikmeid, mistõttu tahavad just selle healunõukogus esile tõsta ja sellele lahendust leida. Oma ekspertisile tuginedes ja olustiku analüüsid selgitavad riigiasutused omalt poolt välja selle piirkonna probleemid omal valdkonnas. Samuti teeb seda kohalik omavalitsus, vaadates oma territooriumi kui tervikut. Nii omavalitsus kui ka riigiasutused võtavad aluseks kogu oma ametkondliku informatsiooni, statistika ja ekspertiisi.

Kohalik omavalitsus koondab saadud tulemused, süstematiseerib ning valmistab materjalid ette, kohtumaks healunõukoguga. Järgmises etapis kogunevad kaasatud osapoolte esindajad healunõukogus, kus oma ootused ja järeldused välja tuuakse ja põhistatakse. Kui probleemide ring on välja selgitatud ja kokku lepitud, siis järgneb nende põhjalik analüüs. Kogukonnakeskse lähenemisviisi mudelis on põhirõhk läbimõeldud ennetustegevusel. See tähendab, et tuleb ära hoida, vältida, ennetada ebasoovitavaid tagajärgi, selle asemel et nende tagajärgedega tegeleda. Siinkohal on rõhuasetus probleemide juurpõhjuste meetodilisel

väljaselgitamisel, nende mõistmisel ja nende elimineerimisel. **Oluline on kindlaks teha, kuidas ja kellel kaasatud osapooltest on kohalikke olusid ja ressursse arvestades võimalus probleemi juurpõhjuste tekkepõhjusti kõrvaldada või tagajärgede teket leevendada.** Analüüsis tuleb need välja tuua, sest sellele saab rajada ja selle põhjal kokku leppida ühise tegevusplaani.

See nõuab ühelt poolt pühendumust ja teiselt poolt ekspertiisi. Põhirolli peavad selles analüüsi faasis kandma vastavad eksperdid, kes lahendatava probleemi valdkonda põhjalikult tunnevad. Selleks on vastavad valdkondlikud riigiasutused ja kohalike omavalitsuste eksperdid. Nemad peavad teoreetilisi mudeleid kasutades ja kohapealseid olusid arvestavalt kirjeldama lahendatavat probleemi viisil, mis toob välja ja võimaldab osapooltel aru saada probleemi olemusest ja selle lahendamise viisidest ning võimalustest.

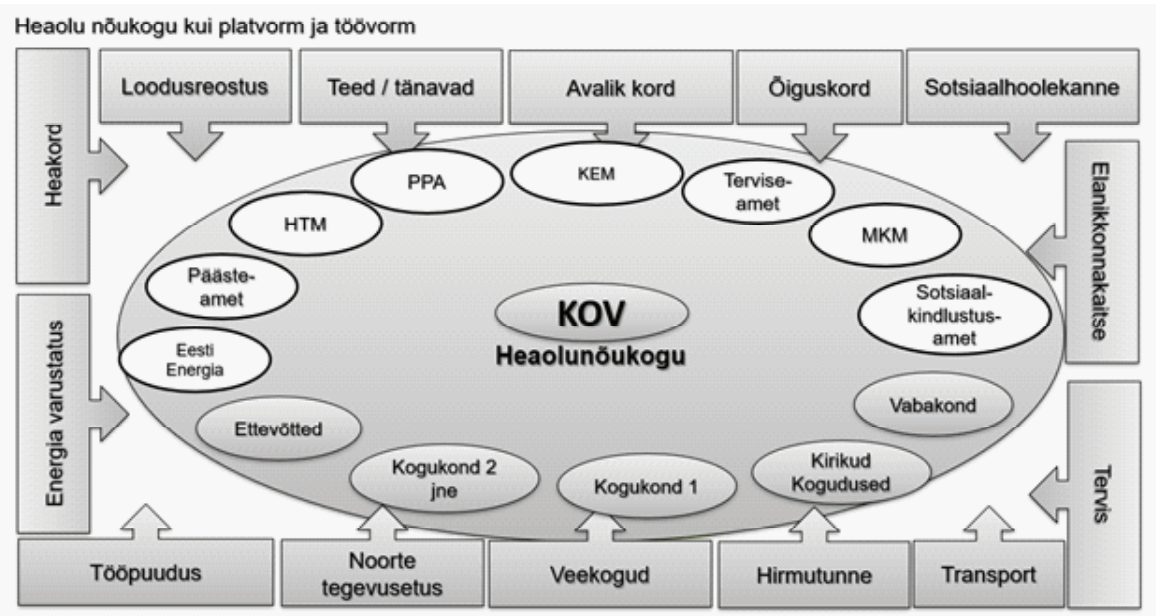
Kogu informatsioon koondatakse näiteks tervise- ja healuprofiili, mille koostamise nõue tuleneb rahvatervise seadusest. Kui probleemid on analüüsitud, siis järgmises etapis on vaja läbi mõelda, kuidas nendega tegeleda. Milline on üldse kohapealne olemasolev ressurss ja võimekus nende lahendamiseks.

Kui need arutelud on peetud ja kokku lepitud, mis probleemidega, millal, kuidas ja kes (erinevad osapooled) tegelevad, siis on vaja koostada ka täpne tegevuskava. Plaanid võivad olla erinevate probleemide korral ka erineva detailsusega, aga oluline on, et heaolunõukogu saaks neid siiski jälgida. Seire sagedus tuleb samuti kokku leppida ja fikseerida.

KES PEAKSID OLEMA ESINDATUD KOHALIKU TASANDI HEAOLUNÕUKOGUS?

- Kohalik omavalitsus.
- Piirkondlike kogukondade esindajad.
- Kodanikuühiskonna MTÜ-de ja muude oluliste huvigruppide, sh kirikute ja koguduste esindajad.
- Eraettevõtluse (erinevate ettevõtete) esindajad.
- Keskvõimu esindajad. Ministeeriumite esindajate kaudu otse, või kui neil on kohapealsed asutused, siis nende valitsusasutuste esindajad oma kohapealsete ekspertide kaudu. Näitena võib tuua politsei oma prefektuuride ja politseijaoskondade kaudu.

MILLISED OOTUSED ON KOHALIKU OMAVALITSUSE ROLLILE HEAOLUNÕUKOGUS JA MUDELIS?

- Eestvedaja rolli võtmine.
- Rakendab kogukonnakeskse lähenemisviisi mudelit – süsteemne koostöö ja kaasamine.
- Määratleb koos elanikkonnaga oma piirkondlikud kogukonnad ja kaasab nad süsteemselt töösse.
- Moodustab piirkondade võrgustiku ehk loob partnereid kaasates KOV-i tasandil heaolunõukogu kui platvormi (planeerimine ja elluviimine) ja tagab selle toimimise.
- Osaleb oma ekspertiisiga heaolunõukogu tegevuses.

Joonisel on kujutatud mõningane valik heaolualdkondi, milles esinevad väljakutsed võivad häirida kohalike inimeste heaolu. See loetelu valdkondadest on näitlik ja pole ammendav. Tegelik loetelu valdkondadest ja probleemidest selgub, kui neid süsteemselt ja järjekindlalt aastast aastasse hakata välja selgitama ja lahendama. Näiteks on elanikkonnakaitse kaasaegne valdkond, millega on vaja süsteemselt tegeleda.

MILLISEID EELDUSI ON VAJA LUUA KOGUKONNAMESKSE LÄHENEMISVIISI RAKENDAMISEKS KOHALIKUL TASANDIL?

Kogukonnakeskse lähenemisviisi juurutamiseks rohujuure tasandil on vaja:

- Iga kohalik omavalitsus peab koostöös oma elanikega määratlema piirkondlikud (naabruskondlikud) kogukonnad.
- Piirkondlike kogukondi tuleb motiveerida, et nad käivitaksid oma sisedemokraatia.
- Iga piirkondlik kogukond peab valima omale eestkõneleja, kes neid oma kogukonna ühises huvis suhetes teiste kogukondadega ning kohaliku omavalitsusega esindab ehk siis kes kuulub heaolunõukogusse.
- Kogukondi tuleb rohujuure tasemel ühiste huvide määratlemiseks ja esindamiseks ning oma heaolu tagamiseks koostööle motiveerida.
- Kohalik omavalitsus peab moodustama heaolunõukogu kui koostöö platvormi ning sellesse kuuluksid piirkondlike kogukondade esindajad, samuti riigiteenuste pakkujate esindajad, eraettevõtete ja kodanikuühiskonna esindajad.

- Kohalik omavalitsus määratleb heaolunõukogu töökorra ja korraldab süsteemselt ja regulaarselt selle tööd, kaasates sellesse kogukondade valitud esindusisikud. See peab muutuma süsteemseks ja heas mõttes rutiinseks tegevuseks.

KUIDAS DEFINEERIDA KOGUKONNAKESKSE LÄHENEMISVIISI MUDELIS KOGUKONDA?

Kogukondi on väga palju erinevaid ja kodanikuühiskonna vaates on need kõik väga olulised. Enamasti tekivad kogukonnad huvipõhiselt. Kogukonnakeskse lähenemisviisi rakendamisel on kesksel kohal ühise eesmärgi nimel tegutsev piirkondlikult määratletav inimeste rühm, naabruskond, kes paikneb ja tegutseb ühe omavalitsuse territooriumil ja nad tunnevad teatud sotsiaalset ühtekuuluvustunnet selle piirkonnaga. Välja on toodud kõik olulised tunnused: kogukond paikneb ühel territooriumil, nad moodustavad omavahel naabruskonna, nende ühine huvi on selle piirkonna kui füüsilise keskkonna heaolu. Heaolu on siin mõeldud laiemalt ja see sõltub väga selle kogukonna inimeste ootustest, aga ka selle piirkonna geograafilistest ja muudest iseärasustest, nt millised on piirkonna looduslikud tingimused ja kas tegemist on linna või maapiirkonnaga. Kas piirkonnas on veekogusid, mägesid, metsi või põldusid? Missugused ettevõtted seal tegutsevad? Kas see on turismi- või tööstuspiirkond jne. Näitena saab tuua maapiirkonna küla kui ühe kogukonna. Aga teatud tingimustel võib ka mitu küla moodustada ühe kogukonna. Linnades on olukord mõnevõrra erinev, sest rahvaarv on oluliselt suurem.

Kogukondi ei saa ega tohi jõupositioonilt määratleda. See on loominguiline tegevus, mis peab käima koostöös kogukondade ja kohaliku omavalitsusega. Selle tulemusel peab jõudma järeldusele, kui mitu sellist naabruskondlikku kogukonda ühel või teisel omavalitsuse territooriumil on. Kogukonnakeskse lähenemisviisi vaates ei ole oluline see, kas need kogukonnad toimivad juriidilise isiku vormis või mitte. Juriidilise vormi nõue võib tekkida juhul, kui mõni osapool soovib selle kogukonnaga lepinguid sõlmida või finantse jagada. Sobivaks juriidiliseks vormiks on sel juhul mittetulundusühing (MTÜ). Näiteks on mitmel pool Eestis erinevaid seltse (külaseltsid vmt), kes juba täna esindavad teatud piirkondi. Kui sellised seltsid on olemas ja elanikkond aktsepteerib neid kui oma esindajaid, siis on juba esimene samm tehtud ning uusi ilmtingimata moodustama ei pea.

MILLISED OOTUSED ON NAABRUSKONDLIKULE KOGUKONNALE JA TEMA ESINDAJALE?

Kogukond peaks ise oma ressursse arvestades läbi mängima erinevad ohuolukorrad ja mõtlema, kuidas nendele parimal viisil vastu seista. Olgu selleks kas looduskatastroofid või inimtegevusest tingitud ohud. Me kõik oleme selles protsessis osalised. Meil igaühel on oma väiksem või suurem roll ja võimalus. Kogukonnakeskse lähenemisviisi mudeliga luuakse inimestele osalemisvõimalus, tõstetakse inimeste teadlikkust, aidatakse mõista probleemide olemust ja iseenda võimalusi nende ärahoidmiseks. Teisest küljest on kogukonna rolliks läbi mõelda ja omavahel kokku leppida, mis selle kogukonna heaolu kõige enam häirib. Need probleemid võivad olla seotud väga erinevate eluvaldkondadega, nt alates tööpuudusest, inimeste väljarändest, koolisüsteemist kuni avaliku korra ja õnnetusteni välja. Tähtis on see üheskoos teiste kogukonnaliikmetega ära kirjeldada ja viia oma esindaja kaudu edasi omavalitsuse heaolunõukogusse.

Kogukondade esindajatelt oodatakse siinkohal aktiivset osalemist ja oma kogukonna võimekusi arvestades kaasamõttlemist ja lahenduste pakkumist, aga ka vastava informatsiooni ja teadlikkuse edasiviimist oma kogukonna liikmeteni.

Sarnane roll on ka eraettevõtetel ja teistel huvipõhistel kogukondadel, kes on mudelisse kaasatud. Väljendada ühelt poolt oma murekohti ja ootusi ning teiselt poolt oma võimekuse ja võimalustega otsida nendele küsimustele lahendusi.

MILLISED OOTUSED ON KIRIKUTE JA KOGUDUSTE ESINDAJATELE NIMETATUD MUDELIS JA HEAOLUNÕUKOGUS?

Kirikud ja kogudused on osa piirkondlikust kogukonnast või mitmest naabruskondlikust kogukonnast. Koguduste liikmed moodustavad omakorda kogukonna. Kogukondliku mudeli kontekstis on oluline, et kogudus annab samuti kohalikele omavalitsusele teada, missugused võimekused temal olemas on, nt vaimse tervise valdkonnas hingeabi. Kirikud ja kogudused on mudelis samuti oluliseks osapoolteks ja nad aitavad välja selgitada probleeme ning samas pakuvad välja ka lahendusi. Neil on ühtlasi eriline roll olla inimeste jaoks olemas ja aidata kogukonna liikmetel mõista heaolu probleemide olemust.

MILLISED OOTUSED ON KESKVÕIMU ASUTUSTE EKSPERTIDELE MUDELIS JA HEAOLUNÕUKOGUS?

Keskvõimu asutustel on väga kaalukas roll. Nad on valdkonnaekspertid, kes aitavad probleeme kirjeldada ning lahendusi välja töötada. Keskvõimu asutused osalevad kogukondlikus mudelis ennekõike oma kohapealse ressursi ja võimekusega. Nende roll on selgitada kohapeal oma strateegilisi eesmärke, sobitades need kohalikku konteksti. Ühtlasi pakuvad nad oma valdkonna ekspertteadmiste abil väljakutsetele ja probleemidele lahendusi. Esiteks, keskvõim peab vastuvõetud strateegilisi otsuseid kohapealseid mõjusid arvestades selgitama, pakkuma välja lahendeid, kuidas neid kohapeal rakendada, et tagada maksimaalne inimeste heaolu.

Teiseks peavad nad selgelt teada andma, missugune on nende pakutava teenuse võimekus ja reageerimiskiirus kohapeal. Mitte see pole oluline, millist reageerimiskiirust on lubanud valdkondlik minister või peadirektor, vaid see, kui kiiresti tegelikkuses konkreetse kogukonna inimeste probleemidele reageeritakse. See aitab ka kogukonnal selgemini aru saada, millisteks olukordadeks tuleks paremini valmis olla.

Kogukond ja kirik

Urmas Arumäe

Kõneldavas keeles ei teki raskust mõista, mida kogukond või kirik sõnadena tähendavad. Esimene on mingis piirkonnas elav ja sotsiaalsete suhete kaudu seotud inimrühm, teine aga uhke pühakoda, kuhu vähemalt jõulude ajal jumalateenistusele minna. Nii lihtne see tegelikult ei ole. Püüan selle artikli veidi keerulisema käsitluse kaudu neid mõisteid lihtsamalt mõistetavaks kirjutada.

Kogukonnast rääkides üritatakse samaaegselt rääkida ka kodanikuühiskonnast. Siinkirjutaja nii ei soovita teha, sest kodanikuühiskonna oluliseks tunnuseks on inimeste aktiivne osalemine poliitikas ja selle aktiivsuse realiseerimine läbi vastavate ühiskondlike muutusi taotlevate nn kolmanda sektori organisatsioonide. Kogukond aga ei ole organisatsioon ja seda mitte ühestki otsast.

Teine artiklis käsitletav objekt on kirik. Kirik mitte torniga ehitise, jumalateenistuse või kirikurahva mõttes, vaid meie kontekstis valdavalt kristluse tseentraliseeritud (kogudusi ühendava) organisatsioonivormi mõttes. Kirik on osa kogukonnast, sest kirikurahvas koosneb kogukonnaliikmetest – ilma kogukonnata pole kirikut, ilma kirikuta kogukond on võimalik (iseasi kui mõistlik viimane olukord on). Seega ei tundu põhjendatud jutt kiriku ja kogukonna koostööst. Kordan – kirik ongi olemuslikult osa kogukonnast ja kogukonna ülesanne on kogudust ülal pidada. Võib rääkida organisatsioonidevahelisest koostööst, kus nt vallakogukonna valitud esinduskogu (vallavolikogu) kui organisatsioon ja kirikukogudus või kiriku keskvalitsus kui organisatsioon teevad teatud küsimustes koostööd kogukonna hüvanguks.

Kui jutt läheb kogukonnale, on esmalt vaja aru saada, millist kogukonda silmas peetakse. On see mingis piirkonnas elav inimrühm, etniline või poliitiline kogukond, sugukondlik kogukond või hoopis osalise omavalitsusega maa-alaline ja sotsiaalne üksus (küla, vald vms), mida tuntakse ka kui küla-, linna- või vallakogukonda. Kaasajal teame ja nimetame ühtesid inimgrupe virtuaalseteks kogukondadeks, teisi huvi- või olukorrapõhisteks kogukondadeks. Seetõttu kohaga (küla, vald) mitte seotud kogukonnakäsitlus on ajas oluliselt muutunud ja muutumas.

Sissejuhatavalt tuleks rõhutada, et ei ole korrektne väita, justkui nt konkreetne küla- või vallakogukond ühendaks kõiki sealseid elanikke. Nii see päriselus ei ole. Enamgi veel – nii pole külaseltsi eestvedajatel

(nt külavanem) õigust kõiki külaelanikke esindada. Iseasi, kas külaselts on üldse kogukond või on see hoopis MTÜ vormis tegutsev konkreetse küla entusiastide ja aktiivi organisatsioon või hoopis kogukonnale vajalik „kohustuslik” juriidiline keha, mille abil võtta vastu toetusi ja ellu viia projekte.

Väär on ka omavalitsustegelaste ja -poliitikute üldine hoiak või üldisatunud seisukoht, et kui mingi naabruskond füüsiliselt ümber kujundada (nt liita mõned külad ja/või vallad või joonistada maakondade piire), siis tekib uus terviklik ning ühtne kogukond. Olen neid küsimusi moel või teisel käsitlenud oma doktoritöös „Territoriaalne kogukond ja selle juhtimise õiguslik korraldus“ (Estonian Business School, 2010). Etteruttavalt olgu mainitud, et aastal 2014 kirjutasin Eesti Kirikusse artikli „Koguduste juhtimise õiguslik korraldus“. Need kaks viidatud tööd sobivad selles artiklis põgusalt kokku võtta, mis peaks andma *inter alia* ideid kogukondade ja kiriku (või kitsamalt koguduste) kokkupuute- ja koostöökohtade võimaluste üle arutamiseks ja lahenduste leidmiseks.

TERRITORIAALSE KOGUKONNA AJALOOLINE KUJUNEMINE

Kui kaugele ajas tagasi minna ja kuhu piir tõmmata, on alati valikute küsimus. Valikuvõimalusi on küllaga: näiteks alustada muinasajast, 13. sajandist, mida on nimetatud ka „päris ajaloolise arengu alguseks” või rahvusriigi loomisest 1917. aastal.

Eesti ajaloolise arengu kirjutatud allikaid leiab aastatel 1224–1227 kirjapandud Henriku Liivimaa kroonikast. Varasema aja kohta on andmeid napilt ja need on kogunud erinevate valdkondade teadlased.

Nii nagu me pole näinud esimese inimese sündi, pole me näinud ka esimese kogukonna sündi. Umbes 9000 aastat eKr elati arvatavasti väikestes, kuni mõnekümnest inimesest koosnenud *kogukondades* ning enese äraelamiseks kasutati sobiva suurusega püügi- ja koriluspüügi.

Hilismesoliitikumis (u 6000–5000 aastat eKr) hakkasid kujunema *külad*, kus elati aasta ringi (*muinasküla*). Aegamööda ja üha laieneva karjakasvatamise ning maaharimise mõjul hakkas rahva endine poolrändav eluviis muutuma paikseks. Elukohti hakati kindlustama, tekkisid *linnasulad*, kus elati valdavalt sugukonniti ja mis kujunesid omalaadseteks tootmiskeskusteks. Sel ajal kujuneb välja põllumaa eraomandus ja *üksiktaluline asustusviis*.

Üksiktalulisest asustusviisist liiguti edasi *külakondade* ja *külakondliku asustusviisini*. Ka selle ajastu hõimude külasid tuleb nimetada muinasküladeks. Külakonna põhitegevus oli viljakasvatus ja karjakasvatus, millele lisandus ajastu märgina kaubitsemine, mis tähendas läbikäimist teiste rahvastega. Sellel ajastul kujuneb eesti aladel välja kaks inimrühma,

kellest üks hõlmas põhja- ja keskosa ja teine lõunaosa koos tänapäeva Põhja-Lätiga kuni Võnnu linna ja Lubani järve jooneni. Seda aega on ajaloolased, ühiskondlikku arengutaset silmas pidades, nimetanud ka *hõimuaegastuks*.

Keskmisel rauaaajal (450–800 pKr) toimus teatav areng ühiskondlikus elus ja maakaitse korralduses. Suur osa rahvast elas tavalistes *avaasulades*. Need koosnesid nüüd juba mitmest talust. Algas Eesti *traditsioonilise küla ja külaühiskonna kujunemine*. Mitmedki selleaegsed külad jäid pidevalt asustatuks kuni tänaseni. Tolleaegseid külasid tähistatakse mõistega *esmasküla*.

Aegamööda hakati loobuma üksikkülade kindlustamisest ning seniste *linnasulade* asemele hakati rajama mitme küla jõul ja kaitseks *linnuseid*, kuhu kogunesid nende külade elanikud ühes oma varaga ainult sõjaohu korral.

Keskmise rauaaja noorema järgu ajaks (600–800) kattis Eesti asustus ühtlaselt kogu maa ja suuremaid asustamata tagamaid enam ei olnud. Majandusareng tõi kaasa ühiskondliku kihistumise – talupoegade hulgast kerkisid esile suurtalupojad, kellest kujunes välja rahva juhtiv osa. Sellest kihist tõusid esile nii isiklike omaduste kui ka pärinemise alusel *rahvavanemad*. Sellesse ajajärku jääb siinkirjutaja hinnangul ka *muinaskihelkondade* ja *-maakondade* moodustamine.

Muinaskihelkonnal oli keskus, milleks oli linnus või ka kindlustatud asula. Võib asuda seisukohale, et enamus muinaskihelkondi olid 13. sajandi alguseks liitunud muinasmaakondadeks, millel oli samuti keskus suurema linnuse või kindlustatud asula näol.

Kujunes välja kaheksa „maariiki”, mida siinkirjutaja nimetab muinaskihelkondadeks. Need olid Saaremaa, Läänemaa, Rävälä (Revala), Harjumaa, Järvamaa, Virumaa, Ugandi ja Sakala (Ojamaa, Varmas ja Varmas 1946: 36). Sisemaal olid ka mõned kihelkonnad (Alempois, Nurmekund, Mõhu, Vaiga, Soopoolitse, Jogentagana), kes ei olnud maakonnaks ühinenud ega ühegi maakonnaga liitunud. Nad tegid naabermaakondadega koostööd, eriti sõjalise kaitse korraldamisel. Selline koostöö toimus ka maakondade endi vahel.

Lepinguline koostöö naabrite vahel, eriti aga lepingud teiste riikidega, kinnitavad tollaste muinaskihelkondade riiklikku staatust. Vaatamata sellele, et rahvusvahelist õigust kui mõistet ja kui õigust muinasajal veel ei tuntud, tuleb anda au meie muinaskihelkondade juhtide kõrgele poliitilisele ja diplomaatilisele kultuurile, mis väljendub ilmekalt muinaskihelkondade nimel sõlmitud lepingutes, mida on Jüri Uluots põhjalikult käsitlenud oma töös „Eestlaste lepingud võõrastega XIII sajandil” (1975). Uluots loetleb selliseid dokumentaalseid tõendeid ehk ürikuid, mida ta liigitab kolme rühma (*võrdlepingud*, mis omakorda jagunevad rahu- ja liidulepinguteks; *vasalliteedlepingud*, mis jagunevad kaitsealususe ja kristliku vendluse lepinguteks; ning *alistumislepingud*) (kokku 49). Neist esimene dateeriti

aastal 1208 ja viimane nimetatutest 1227. Lepinguid (eriti rahu- ja liidu- lepinguid) sõlmiti ja sõlmitakse riikide vahel, mitte riigi ja üksiku kihelkonna või maakonna vahel.

13. sajandi algusest peale võime rääkida juba Eesti nn päris ajaloolisest arengust. Uut ajastut (13. sajandit ja sealt edasi) iseloomustas kõigepealt see, et välisvaenlaste rünnakud võtsid totaalse iseloomu ja toimusid igast ilmakaarest. Vaenlaste ühisrünnakutele ei jõudnud maa-riigid vastu panna ning alistusid üksteise järel.

Pärast muistse vabadusvõitluse lüüasaamist tõrjuti eestlased asjade otsustamisest kõrvale ja võitjad jagasid Eesti omavahel. Põhja-Eesti läks Taani valdusse ja seda hakati kutsuma *Eestimaa*ks, ülejäänud territooriumi kakati nimetama *Liivimaa*ks. Algas okupatsiooniperiood, mis kestis kokku pea 700 aastat (nimetatud ka orjapõlveks, mis on pigem rahvusromantiline kui ühiskondlik-poliitiline olukorda tähistav termin).

Muinaskihelkonnad muutusid võõrvõimu all kristlikeks ehk kirikukihelkondadeks. 19. saj algusest peale aktiveerusid ja tugevnesid külad ja külakonnad *vallaomavalitsustena*.

Liivimaa maapäeva otsusega 1870. aastast sai kirikukihelkond ka kohalikuks omavalitsusühikuks, kihelkonnakonvendiks, mille tegevuse piirkonnaks oli kihelkond. Kirikukihelkonnale kuulus oma maa-alal ka haldusõigus, kuni moodustati teised haldusorganid (komtuurkonnad, foogtkonnad, vallad). Kihelkondades tegutsesid ka kihelkonnakohtunikud.

Vallaks hakati mõisa piirkonda nimetama just Rootsi ajal (1629–1710).

1721. sõlmiti Uusikaupunki (Nystad) rahuleping, mille põhjal Venemaa sai endale Eesti-, Liivi-, Ingerimaa ja osa Kagu-Soomest. Sama rahuiga kinnitati Baltikumi valitsemiskorra põhijooned.

Balti aadel säilitas rahu alusel Vene riigi koosseisus laialdase omavalitsuse, mida hakati nimetama *balti erikorraks*. Keskviim oli Tallinnas ja Riias esindatud kindralkuberneride näol, kellel olid ka kohalikest aadlikest abilised (valitsusnõunikud).

Alates 1860ndatest aastatest kirikukihelkonna tähtsus haldusüksusena järk-järgult vähenes. 1866. aastal alustati kirikukihelkondades valdade moodustamisega. Sisuliselt andis 1866. aasta vallaseadus Eesti- ja Liivimaal esmakordselt talupoegadele võimaluse kohalike asjade otsustamisel kaasa rääkida ning talurahva omavalitsus vabanes mõisnike järelevalve alt.

Mõisatest moodustatud vallad hõlmasid esialgu ainult talumaid, mitte aga mõisatele kuuluvaid maid. Hiljem vallad ühinesid või need ühendati. Suurem valdade ühendamiskampaania toimus aastatel 1891–1893.

Alates 1917. aastast said valdade alla ka mõisamaad. Seda aega võib nimetada kihelkondlikelt haldusüksustelt valdadele kui haldusüksustele ülemineku alguseks. Hakati valima vallavolikogu, -valitsust ja -vanemat ning sellest ajast võib Eestis rääkida ajakohastele põhimõtetele vastavast

kohalikust omavalitsusest. Kirikukihelkonna mõiste jäi paralleelselt kasutusse kuni 1925. aastani.

1870. aasta linnaseadust hakati Eesti alal rakendama 1877. aastast. Selle seaduse alusel valiti linnaduumad, mis on tänapäevaste linnavolikogude eelkäijad.

20. sajand on läinud maailma, sh ka Eesti ajalukku ebastabiilse, murrangulise ning verisena. Saja aasta jooksul tuli eestlastel üle elada kümme võimuvahetust. Kuni 1917. aastani püsis Vene keisri isevalitsus. 1917. aastal puhkes Venemaal veebruarirevolutsioon. Nikolai II loobus troonist ja võim läks Vene Ajutisele Valitsusele. Vene Ajutine Valitsus, olles võimul märtsist oktoobrini, tagandas senised kubernerid ja määras nende asemele kubermangukomissarid.

Eesti tolleaegsete poliitikute eesmärgiks oli autonoomne Eesti Vene riigi koosseisus. 12. aprillil 1917. aastal (vkj 30. märtsil) andis Vene Ajutine Valitsus määruse „Eestimaa kubermangu halduse ja kohaliku omavalitsuse ajutise korra kohta“. Selle järgi ühendati Eestimaa ühtseks rahvuskubermanguks eesotsas kubermangukomissariga, kelle juurde moodustati nõuandva organina Eestimaa Kubermangu (Ajutine) Maanõukogu, (Eesti) Maapäev. Maapäevast kujunes Eesti esimene parlamendiga sarnanev rahvaesindus. Täidesaatva organina valis Maapäev Maavalitsuse. Maanõukogu oli esimene üle-eestiline omavalitsusorgan, kus olid esindatud kohalike omavalitsuste esindajad linnadest, maakondadest ja valdadest. Maanõukogu valiti 5. juunil 1917. aastal.

28. novembril 1917. aastal (vkj 15. novembril) kuulutas Maanõukogu ennast kõrgeimaks võimuks Eestis. Seega saavutati omavalitsuslik iseseisvus Eestis varem kui riiklik iseseisvus. Eestlased said esimest korda võimaluse moodustada oma ajaloolisel kodumaal rahvusriik. 23. veebruaril 1918. aastal avaldati Pärnus „Manifest kõigile Eestimaa rahvastele“, milles kuulutati välja sõltumatu ja demokraatlik Eesti Vabariik. Järgmisel päeval, s.o 24. veebruaril 1918. aastal avaldati „Manifest kõigile Eestimaa rahvastele“ ka Tallinnas. Samal päeval moodustati ka Ajutine Valitsus.

Eesti saavutas omariikluse paljuski just sügavate omavalitsustraditsioonide tõttu, kuid pärast rahvusriigi loomist muutus suhtumine kohaliku omavalitsusse. See tähendas teoorias kannapööret kogukondlikult käsituselt kohaliku omavalitsuse riiklikule teooriale, mis praktikas avaldus ennekõike valdade õiguste piiramises riikliku järelevalve tugevdamise läbi.

Eesti omavalitsusüksuste piirid on tänapäevani üldjuhul määratud nõukogudeaegsete haldusüksuste piiridega, mistõttu oleks ajaloolise õigluse huvides mõistlik külanõukogude süsteem kui okupatsiooni tunnus lõpetada.

Eesti omariikluse taastamise käigus koostatud haldusreformi läbi viimise kavas aastateks 1990–1994 oli tunnetatav kogukondlike ideede

mõju, kuid reformi suunamuutus 1993. aastal süendas tsentralisatsiooni riigi ja kohaliku omavalitsuse suhtekorralduses ja löi aluse mitmetele riiklikust teooriast lähtuvate lahenduste rakendamisele.

Kokkuvõtvalt tuleb asuda seisukohale, et Eesti riigi unikaalsuseks on iseseisvuse kättevõtmine kahel korral. Mõlemal korral hakati riiki rajama toimivale kohalikele omavalitsussüsteemile. Viimane on Eestis toimunud teadaolevalt 12.–13. sajandist alates (sh ka erinevate riikide ülemvõimu all), rahvusriik aga 90 aastat (sellest 50 aastat okupatsioonivõimu all). See annab aimu nii eestlaste poolehoiust kogukondliku elukorralduse suhtes kui ka reformikatsete selgest mentaalsest vastuseisust, kus riik soovib kohaliku omavalitsuse autonoomiat pärssida või selle huvide vastaselt käituda.

TRADITSIOONILISE ORGANISATSIOONI KÄSITLUSED

19. sajandi teisel poolel kerkisid esile suured organisatsioonid – seda nii äris kui ka avalikus halduses, mis tõi kaasa ka huvi organisatsiooni ja selle juhtimise uurimise vastu.

Organisatsioonid on eesmärgile suunatud sotsiaalsed üksused, mis on nii kujundatud kui ka tahtlikult struktureeritud ja koordineeritud tegevussüsteemid ning mis on seotud välise keskkonnaga. Organisatsiooni võtmelemendiks pole reeglid ja protseduurid, vaid inimesed ning nendevahelised suhted. Organisatsioon eksisteerib, kui inimesed viivad koostöös ellu organisatsiooni tegevusi, mis aitavad saavutada eesmäärke.

Organisatsioonid on loodud ja kujundatud teatud eesmärgi saavutamiseks, mille määratleb organisatsiooni juhtkond. Tippjuhtide peamine vastutus on leida organisatsioonile selline eesmärk, strateegia ja ülesehitus, mis vastaks muutuvale väliskeskkonnale. Keskastmejuhid teevad sama osakondade tasandil.

Traditsioonilisest organisatsioonist eristuvad tänapäeval sellised organisatsioonivormid, nagu sisseostmisel põhinev organisatsioon ja virtuaalne organisatsioon, sh ka virtuaalne meeskonnatöö ja strateegilised liidud.

TERRITORIAALSE KOGUKONNA ORGANISATSIOONI KÄSITLUSED

Kogukonna ja organisatsioonide vahelisi suhteid on palju uuritud. Perekonda ja kogukonda eristatakse avalik-õiguslikest organisatsioonidest ja väidetakse, et vaja on devolutsiooni ehk siis formaalsete

valitsussüsteemide õiguste üleminekut kogukondadele. Leitakse, et liialt palju sotsiaalse sisuga ülesandeid on antud üle organisatsioonidele, mistõttu kogukonnad nõrgenevad ja avalik-õiguslike organisatsioonide sekumine kogukonna ellu aina kasvab. Siiski ei suuda ka tänapäevased organisatsioonid efektiivselt täita perekonnalt ja kogukonnalt eeldatavaid unikaalseid ülesandeid.

Sotsiaalse kapitali, eriti noorte allakäigule tänapäeva (vaestes) kogukondades on tähelepanu juhtinud mitmed uurijad ja viidatakse kitsamalt noorte sotsialiseerimisele, milles on perekondadel ja kogukondadel suur roll. Nähakse lahendust kogukonna ja valitsussüsteemi partnerluses (*community-system partnership*), mis eeldaks, et valitsusorganisatsioonid õpiksid käituma kogukonna liikmetena. Selline muudatus valitsussüsteemis ei pruugi osutada kergeks. Territoriaalset kogukonda peetakse asendamatuks noorsoo kasvatamisel ja sotsialiseerimisel ja avalik-õiguslike organisatsioonide suutmatuse samas valdkonnas on ilmne.

Eeltoodud käsitluse kokkuvõtteks tuleb asuda seisukohale, et kohaliku omavalitsuse üksusi *per se* ei ole autorid käsitlenud traditsioonilise organisatsioonina. Konservatiivsel Inglismaal peetakse traditsioonilist küla harmoonia mudeliks ja eeskujuks laiemale ühiskonnale – rahvusriigile. Seega tuleb territoriaalsete kogukondade ja nende koostöövormide arendamist igati toetada. Seda eesmärki peab vastava teoreetilise panuse andmisega silmas ka käesolev töö.

Siinkirjutaja on seisukohal, et kogukond ja organisatsioon erinevad teineteisest olemuslikult – üks (kogukond) on sotsiaalne olemine (tegelikkus) ja teine (organisatsioon) sotsiaalne struktuur eesmärkide saavutamiseks. Kogukondi tuleb hoida ja nende arengut toetada – riik on nii tugev, kui tugev on selle riigi kõige nõrgem territoriaalne kogukond.

Seega valitsus- ja kohaliku omavalitsuse asutused jt sarnased ehk avaliku sektori organisatsioonid tegutsevad, et korrigeerida probleeme, mida turg toodab (monopolid, sissetulekute ümberjagamise vajadus, turukõikumistest põhjustatud ebastabiilsus) ning osutada neid olulisi teenuseid, mis on erasektori ettevõtetele liiga riskantsed või kulukad (kooliharidus, sotsiaalhoolekanne, üldmeditsiinilised teenused jt).

Kokkuvõtvalt tuleb asuda seisukohale, et avaliku- ja erasektori organisatsioonide puhul on rohkem seda, mis neid samastab, kui seda, mis eristab, kuid siin ei tohi segi ajada territoriaalsele kogukonnale kuuluvat organisatsiooni territoriaalse kogukonna endaga. Võrrelda ei saa erasektori organisatsiooni ja territoriaalset kogukonda.

KUIDAS MÕISTA TERRITOORIUMI?

Lähtun tõdemusest, et territoorium on piiritletud maa-, vee- ja/või õhu-ala, mida institutsioon, isik ja isikute kollektiiv või elusolend kontrollib,

haldab ja/või kasutab. Tänapäeval on riigi territooriumiks maa-ala, mis on kindla riigivõimu jurisdiktsioonile allutatud. Territooriumid on oluliselt tunnuseks ka territoriaalse kogukonna väiksematele liikidele.

KUIDAS MÕISTA KOGUKONDA?

Traditsiooniliselt on kogukonda defineeritud kui gruppi koostegutsemaid inimesi, kes elavad ühises asukohas. Sageli kasutatakse sõna *kogukond*, iseloomustamaks gruppi inimesi, kes on organiseerunud ühiste väärtuste ja hoiavad sotsiaalselt ühte teatud geograafilises asukohas, mis on suurem kui üks majapidamine.

Eesti keeles ei kasutata kogukonna tähistamiseks võõrapäraselt sõna *kommunitet* (*community*), mis on aga tulnud prantsuskeelsest *communité*, mis omakorda on tulnud ladinakeelsest *communitas* (*cum*, 'koos' + *munus*, 'kink'), mis on lai mõiste, tähistamaks vennaskonda või organiseeritud seltskonda.

Alates interneti võidukäigust ei ole kogukonna kontseptsioonil enam territoriaalseid piiranguid, kuna inimesed võivad nüüd koguneda *online*-kogukondadesse ja jagada ühiseid huvisid sõltumata füüsilisest asukohast.

Kogukondade liigituse ettepanekuid on olnud mitmeid. John E. Tropman *et al* (1979) on kogukondi liigitanud järgmiselt: 1) geograafilised kogukonnad (*geographic communities*): kohalik naabruskond, agul, küla, omavalitsusüksus, regioon, rahvas kuni kogu planeedini välja; 2) kultuurikogukonnad (*communities of culture*): kohalik klikk, subkultuur, etniline grupp, religioon, multikultuurne või pluralistlik tsivilisatsioon või tänapäevane globaalne kultuurikogukond; 3) kogukonna organisatsioonid (*community organizations*): mitteformaalne perekonna- või sugukonna võrgustik, formaalne registrisse kantud ühendus, poliitilise otsustamise struktuurid, äriühingud või kohalikud, riigi või rahvusvahelised professionaalsed ühendused.

Kogukonnad on kui pesad, kus üks kogukond võib sisaldada teisi: näiteks geograafiline kogukond võib sisaldada etnilist kogukonda. *Geograafiline kogukond* on territoriaalne kogukond. Kogukonna mõiste on laiem ja ulatub ajaliselt inimkoosluste tekkimisest tänapäevani.

Territoriaalne kogukond algas ajaliselt külakogukonna kujunemisega, ulatudes samuti tänapäeva, kuid piirdus territoriaalselt hajakülade, külakondade ja vakkudega, mida on mõned autorid nimetanud ka valla erinevate sünonüümidenä. Tundub, et sisulisi vastuolusid siin ei ole, küsimus seisneb nimetuses: hajunud territoriaalkülad, külakonnad ja vakud, hiljem tõenäoliselt samuti vardjaskonnad, kujutavad endast sisuliselt valla erineva arengutasemega eelkäijaid. Seda veendumust toidab see, et nad kõik tähistavad sugukonnavälisest võimu ning vastavat territoriaalset võimupiirkonda.

Kokkuvõtvalt asun seisukohale, et kogukonna mõiste tähistab inimeste naturaalselt ühendust, mis kujuneb (ei ole loodud või asutatud) sisemise, vaid talle omaste tõukejõudude ja sisemiste seoste kaudu. Kogukonnal pole eesmärki väljaspool ennast – on vaid mõtte kogukonnast, mida realiseeritakse eksistentsiga. Kogukond on piiratud vaid tema enese olemusega.

KUIDAS MÕISTA TERRITORIAALSET KOGUKONDA?

Ilmselt kõige enam on kogukonna mõistet kasutatud selleks, et määratleda teatud hulka üksteise läheduses elavaid inimkooslusi. Nii on kohalikuks kogukonnaks (*local community*, aga ka *territorial community* või *community of place* või ka *place community*) kohaliku omavalitsuse üksused, aga ka külad ja linnad, mis on määratud kindla territooriumiga. Suurlinnade puhul on uurijad välja pakkunud määratluse, et tegemist on kogukondade kogumiga.

Territoriaalne kogukond on sotsiaalne sugulus, tegevused, huvid ning kiindumus, mis on koondunud konkreetse paikkonda, nagu naabruskond. Territoriaalne kogukond on grupp inimesi, kes elavad ühisel territooriumil, kellel on ühine ajalugu ja jagatud väärtused, kes osalevad koos erinevates tegevustes ja kes on üksteise suhtes solidaarsed.

Kohaliku omavalitsuse mõiste on põhiseaduses defineerimata ning seda kasutatakse põhiseaduses vähemalt kolmes tähenduses: 1) administratiiv-territoriaalne üksus; 2) kohaliku omavalitsuse organ; 3) kogukondliku elu korraldamise vorm. Seega ei takista põhiseadus käsitlemast territoriaalset kogukonda kogukondliku elu korraldamise mõistes, avalik-õiguslikku territoriaalkorporatsiooni territoriaalse üksuse mõistes ja territoriaalse kogukonna esindusorganit organisatsioonina ja juriidilise isikuna.

Territoriaalse kogukonna nurgakiviks on territoriaalsuse printsiip. See võimaldab tõmmata selge piirjoone veresugulusel põhineva sugukonna ja sellest kasvanud territoriaalse kogukonna vahel.

Territoriaalse kogukonna sünonüümina on nimetatud külakogukonda.

Retrospektiivses perspektiivis tuleb Eestis kujunenud territoriaalse kogukonnana nimetada küla, külakonda ja mõisa ning alates pärisorjuse kaotamisest 1816. aastast Liivimaal ja 1819. aastast Eestimaal mõisate kaupa moodustama hakatud esmasvaldu.

Tänapäeval tähistab territoriaalset kogukonda Eestis näiteks küla, alevik, vald või linn. Tänapäeva vald või linn esineb tinglikult kahes rollis: 1) vald/linn kui territoriaalne kogukond ja 2) vald/linn kui kohaliku omavalitsuse üksus.

Eesti tänane praktika on selline, et omavalitsusüksuste piirid ei ole üldjuhul määratud mitte kogukondadest lähtuva ühtekuuluvustundega, vaid nõukogudeaegsete haldusüksuste põhjal, mis moodustati endise omavalitsussüsteemi reformimise käigus.

Territoriaalsel kogukonnal kui sotsiaalsel tegelikkusel puudub eesmärk väljaspool iseennast ning tema sihid on immanentsed. Territoriaalset kogukonda ei asutata – ta avaldub ja toimib sisemiste, vaid talle omaste tugejõudude ja sisemiste seoste kaudu.

Organisatsioon on vaja selleks, et ühele indiviidile üle jõu käivaid eesmärke võtta ja täita. Ülesannete täitmise käigus võimaldab organisatsioon tööjaotust, mis omakorda toob kaasa ametikohtade struktuuri ja töötegemise omavahelise kooskõlastamise ja koordineerimise.

Eeltoodust võib teha järelduse, et territoriaalseid kogukondi ei saa samastada klassikalise organisatsiooniga. Territoriaalseid kogukondi ei moodustata – need tekivad ja arenevad evolutsiooniliselt. Territoriaalne kogukond on inimkooslus, kes on end määratlenud territoriaalse põhimõtte alusel – see on sotsiaalne tegelikkus.

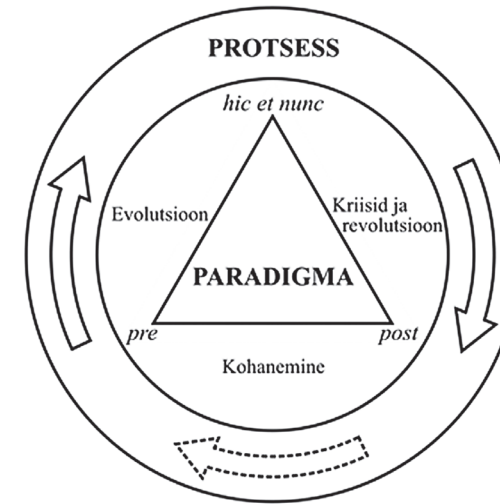
Territoriaalse kogukonna organisatsioonist saame rääkida territoriaalse kogukonna esindusorgani ning selle moodustatud täidesaatvate struktuuride tasandil.

KAS TERRITORIAALNE KOGUKOND ON KÄSITLETAV PROTSESSINA?

Territoriaalsed kogukonnad on pidevas arengus, ilma et neil oleks eesmärki väljaspool iseennast. Territoriaalsel on vaid mõte, mida ta oma eksistentsiga realiseerib. Sisemine eesmärk on eksistentsiaalselt laadi ja seotud oma liikmete vajaduste rahuldamisega. Territoriaalse kogukonna areng Eestis kinnitab, et alates muinasajast kuni tänapäevani on vaatamata erinevatele okupatsioonidele, mis hävitasid riigi(d), aga ka laastavatele nakkushaigustele ja sõdadele, mis hävitasid terveid külasid, säilinud sotsiaalse kooselu tung või komme kogukondlikult koos elada.

Nagu jooniselt nähtub, on sellel protsessil algus, kulg ja ka katkemise või lõppemise punkt (vt katkendlik nool). Seda siis, kui ei suudeta kohaneda uute „revolutsiooniliste” paradigma muutustega või ka muudel põhjustel (nagu kogukonna kõigi liikmete väljasuremine/hävitamine). Vastasel juhul (joonisel rõhutatud katkendliku noolega) jätkub protsess ja küsimused taanduvad muutustesse sisus ehk paradigmades.

Territoriaalse kogukonna kui protsessi alguse kohta tegelikult andmed puuduvad. Võib lugeda midagi ajaloolistest ürikutest ja rõõmustada ühe või teise küla esmamainimise üle. Juba täpsemalt on dateeritud näiteks ühele või teisele külakonnale või näiteks mõisa baasil moodustatud territoriaalsele üksusele valla nimetuse andmine. Siinkohal tuleb

Joonis: Territoriaalse kogukonna kui protsessi paradigmalsed arengustaadiumid. Autori joonis.

aga rõhutada, et toimivale kogukonnale näiteks vallaõiguste andmine ei tähenda kogukonna algust, vaid kogukonna arengu mingit hetke, mis eelneb järgmisele hetkele.

Siinkohal tuleb veel kord rõhutada näiteks uute külade rajamist, mis kunagi sai alguse uusmaasaajatest, või ka tänapäeval kinnisvaraarenduse tulemusel rajatavaid uskülasid. Kuid vaatamata teatud jälgitavatele juriidilistele jt faktidele ei ole seejuures võimalik täpselt määrata praeguse aja külas territoriaalse kogukonna algust. Ehitusluba ja valminud hooned ei ole veel territoriaalne kogukond. Uue küla kohta öeldu ei laiene olemasolevatesse küladesse uute arenduste realiseerimisele või üksikute uute majade ehitamisele, mis on konkreetse kogukonna arengus vaid üks paljudest hetkedest.

Ka uued territoriaalsed kogukonnad, kui nad on tekkinud, arenevad omasoodu, mööda oma ajaliste olekute rada, ja meil ei ole mingit põhjust ega ka vajadust käsitleda uusi tekkinud territoriaalseid kogukondi kuidagi erinevalt varasematest.

Me ei tea ega saagi teada, millal kogukond tekkima hakkab, või mis võis olla selleks ajahetkeks. Me võime vaid aimata ühe või teise territoriaalse kogukonna algust – ei enam. Selles osas erineb territoriaalne kogukond oluliselt traditsioonilisest organisatsioonist või igasugusest organisatsioonist, mis luuakse.

Igal süsteemil peab olema oma, just sellele süsteemile määratud sõltuvus ajast ehk areng. Kui tegemist on eristatavate süsteemidega, nagu näiteks erinevad kohaliku omavalitsuse üksused, siis peavad ka vastavad sõltuvused ajast erinema. Ka okupatsioon ja/või riigikorra vahetus on näiteks küla arengu kontekstis üks hetk teiste seas, mis riigile tähendaks

lõppu. Selle taustal lööb eriti selgelt välja ülalkirjeldatud erisus sotsiaalse ja poliitilise inimkoosluse vahel.

Sotsiaalseks suhtluseks on vaja rohkem kui ühte inimest. Seetõttu territoriaalsed kogukonnad arenevad ja kestavad seni, kuni on kogukonnas liikmeid (inimesi). Samal põhjusel võib lõppeda muidugi ka riik või äriühing, aga võrdluseks: riigi lõpp võib saabuda isegi siis, kui kogu riigi rahvas pole veretilkagi loovutanud (nii juhtus see ka Eestis 1940. aastal) ja äriühingu võib sundlõpetada, ilma et sellest oleks suurt häda organisatsiooni liikmetele.

Aeg on territoriaalse kogukonna koosseisuline tunnus, mis rõhutab pidevat, tihti ka meist sõltumatut arengut. Me ei saa kunagi täpselt teada territoriaalse kogukonna algust ja me eeldame, et selle lõpp jääb saabumata. Me elame hetkest hetke ja arvame, et suudame (näiteks läbi protsesside juhtimise) mõjutada süsteemi hetke oleku muutumist soovitavaks olekuks. Retrospektiivi põhjal saab väita, et moel või teisel on see ka õnnestunud.

Kohaliku omavalitsuse üksus on enesekorraldamise õiguse, detsentralisatsiooni ja demokraatia põhimõtete alusel tegutseva, territooriumiga seotud muutuva liikmeskonnaga inimkoosluse, kelle ajaliste olekute jada nimetatakse protsessiks, õiguslik vorm, mille organisatsiooniks ja avalik-õiguslikuks juriidiliseks isikuks on selle inimkoosluse vahetult ja vabalt valitud esindusorgan, mille kaudu, lähtudes elanike huvidest, majanduslikest ning sotsiaalkultuurilistest tingimustest ja haldusterritooriumi arengu iseärasustest, lahendatakse seaduste raames iseseisvalt oma elutegevuse küsimusi.

Territoriaalne kogukond on enesekorralduslik, territooriumiga seotud muutuva liikmeskonnaga inimkooslus, mille ajaliste olekute jada nimetatakse protsessiks. Sellest järeldub, et territoriaalne kogukond on protsess.

TERRITORIAALSE KOGUKONNA ORGANI KÄSITLUS

„Juriidilist isikut juhivad tema organid ning juriidilise isiku tegevus väljendub tema organite tegevuse kaudu“. See suhteliselt abstruusne väide on toodud esile põhjusel, et veel kord rõhutada õigus- ja majandusteadlaste erinevat arusaama juhtimisest. Eesti majandusteadlased on leidnud ühise arusaama, et organisatsioone ja neis toimivaid protsesse juhivad inimesed, mistõttu mõttekonstruktsioon sellest, et „organid midagi juhivad“, ei ole mõistetav. Võib vist ka väita, et majandusteadlaste üldine arusaam juhtimisest on, et „organisatsiooni juhtimine, samuti juhtimine organisatsioonis lähtub inimesest ja on suunatud inimesele, st juhtimise subjekt ja objekt on inimene, organisatsiooni liige“. Juhib

juht ehk inimene, mitte organ. Või nagu on öeldud: „Kui juhid ei juhi, siis ei tee seda keegi.“

Mida aga tähendab juhtorgan? Eraõigusliku juriidilise isiku organite seas eristatakse tema juhtorganeid. Seega saab rääkida juriidilise isiku juhtorganitest ning muudest organitest. Selle eristamise kriteeriumiks on asjaolu, et juhtorgani liige vastutab oma kohustuste rikkumisega tekitatud kahju eest. Muudesse organitesse kuuluvad isikud reeglina ei vastuta, eelkõige juba seepärast, et nende puhul ei saa rääkida samadest kohustustest, mis on omased juhtorgani liikmetele, kuigi ka muud organid võivad vastu võtta juhtimisotsuseid.

Tõdegem, et kohaliku omavalitsuse üksusel ei ole seaduses sätestatud juhtorganeid. Omavalitsusorganid (või ka institutsioonid) on „Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse“ (KOKSi) § 4 järgi volikogu kui kohaliku omavalitsuse üksuse esinduskogu ning valitsus, mis on volikogu moodustatav täitevorgan. Siinkohal meenutame, et oma legitiimsuse saab volikogu kõrgeima kohaliku võimu kandjalt – kogukonna liikmetelt ehk elanikelt (analoogia põhiseaduse § 1, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas), kes teostavad oma kõrgeimat kohalikku võimu hääleõiguslike elanike kaudu volikogu valimisega. Seetõttu tuleb rõhutada kõrgeima kohaliku võimu peamist funktsiooni – esinduskogu legitimeerimine.

Volikogu peamiseks tegevuseks on määrusandlus ehk kogukonna liikmetele mängureeglite kehtestamine, arengu kavandamine ja finantsplaneerimine, ruumi planeerimine, kohustuste võtmine, vara valitsemise korra kehtestamine, täitevorgani moodustamine ja selle ametiasutuste struktuuri kinnitamine, aga ka kontrolli teostamine läbi volikogu revisjonikomisjoni. Täitevorganiks on valla- või linnavalitsus. Ajalooliselt kujunes nii, et ühtse kesk võimu puudumise tõttu juhtisid ning korraldasid külad, külakonnad, kihelkonnad ja maakonnad oma kogukondlike asju iseseisvalt. See tähendab, et kogukondlikus omavalitsuses juhtimise subjekt ja objekt moodustavad ühtse elanike vahetu assotsiatsiooni. Sellest tuleneb kogukondliku omavalitsuse teooria aluseks olev põhimõte – rahvavõim ehk demokraatia printsiip. Kogukondlik omavalitsus tähendab elanike iseotsustamise, isetegutsemise, iseorganiseerimise, isemajandamise ja enesekontrolli seost s.o kogukondlike asjade ühist ajamist ning oma elutegevuse iseseisvat ja sõltumatut juhtimist antud asustusterritooriumil.

TERRITORIAALSE KOGUKONNA JURIIDILISE ISIKU KÄSITLUS

Siinkirjutaja lähtub *natsiooni-isiksusetestooriast*, mille järgi kõrgeima riigivõimu kandja ja teostaja on rahvas, kes tegutseb oma esindajate kaudu, moodustades juriidiliste isikutena kogukonna- või rahvaesindused

(Riigikogu, volikogud, küla eestseisus vms), kes omakorda moodustavad riigi või kohaliku omavalitsuse üksuse kui avalik-õigusliku territoriaalkorporatsiooni täitevorganid (Vabariigi Valitsus, valla- või linnavalitsused. Erandina valitakse kehtiva korra järgi külavanem otse).

Avalike ja eraõiguslike juriidiliste isikute kindlapiiriline eristamine pole ainult õigusteoreetiline probleem, vaid praktiline vajadus, kui tõusetub näiteks küsimus sellest, kas kohalikke avalikke omahaldusfunktsioone võib realiseerida ka eraõiguslike institutsioonide kaudu. Selles puudub siiani ühtne seisukoht.

Küsimus, kas sama tasandi kohaliku omavalitsuse üksused tegutsevad omavahelisel suhtlemisel, samuti suhetes erasektoriga või oma siseelu korraldamisel avalik-õiguslikul alusel või mitte, ei ole uus. Juba eelmise sajandi kolmekümnendatel aastatel pakuti välja erinevaid lahendusi. Esineb seisukoht, et kogukondlikkusel põhinev kohaliku omavalitsuse üksus on mistahes küsimuste lahendamisel avalik-õiguslik territoriaalkorporatsioon. On ka vastupidiseid arvamusi – omavalitsusüksuste enesekorraldamissuhted, aga ka suhted omavalitsusüksuste vahel on eraõiguslikud. On asutud ka seisukohale, et üleriigiliste haldusfunktsioonide täitmisel toimivad kohaliku omavalitsuse üksused avalik-õiguslike, siseelu korraldamisel aga eraõiguslike korporatsioonidena.

Leian, et kohaliku omavalitsuse üksused tegutsevad sõltuvalt õigus-suhtest kolmel erineval õiguslikul alusel: 1) siseelu korraldamisel ehk enesekorraldamissuhtes tegutseb omavalitsusüksus avalik-õiguslikul alusel; 2) tsiviilõiguskäibes, sh võlaõigussuhtes tegutseb omavalitsusüksus eraõiguslikul alusel; 3) halduskoostöö toimub aga sega-õiguslikul (nii avalik- kui ka eraõiguslikul) alusel.

JURIIDILISE ISIKU INSTITUUT TERRITORIAALSE KOGUKONNA KONTEKSTIS

Kehtiv õigus sätestab, et eraõiguslik juriidiline isik on loodud erahuvides ja et avalik-õiguslik juriidiline isik on loodud avalikes huvides. Taasiseseisvunud Eesti Vabariigi tsiviilõigussüsteemi juriidilise isiku osale pani aluse 1.09.1994 jõustunud „Tsiiviilseadustiku üldosa seadus“ (TsÜS).

KOKSi § 10 näeb ette, et vald ja linn on avalik-õiguslikud isikud, keda esindavad seaduste ja omavalitsusüksuse põhimääruse alusel ning kehtestatud korras oma pädevuse piires ka volikogu ning valla- või linnavalitsus. Sealjuures ei ole öeldud, et nimetatud organid oleksid juriidilised isikud, seega puudub nende juriidilise isiku staatusel legaalne alus. Samas tuleb lisada, et KOKSi § 10 lg 2 (RT I 2005, 31, 230 redaktsioonis) sätestab, et vallal ja linnal on avalik-õigusliku juriidilise isikuna iseseisev eelarve, arvelduskonto pangas ja oma sümbolika.

Varasemalt, enne KOKSi jõustumist, olid juriidilisteks isikuteks

kohaliku omavalitsuse üksuse organid (1989–1993 kehtinud ENSV kohaliku omavalitsuse aluste seaduse § 6 lg 12 järgi olid juriidiliseks isikuks kohaliku omavalitsuse üksuse tasandil selle organid – volikogu ja valitsus – ENSV ÜVT 1989, 34, 517).

Riigi kui territoriaalkorporatsiooni käsitlemist juriidilise isikuna tuleb seada kahtluse alla, kuna selle konstruktsiooni juured on rahasuveräänsuses. Jüri Uluotsa järgi, kui eitada riigi isiksust, siis tuleb vastavalt konstrueerida ka ühiskondliku võimu omamise ja teostamise alused ning viisid, olenemata riigi isiksusest. Kui aga jaatada riigi isiksust, siis tuleb paratamatult jõuda selgusele, kuidas see eriline isikriik saab õiguslikult olla tegev. Viimasel juhul on mõeldav emba-kumba, kas riik teotseb esindajate kaudu, kes teostavad oma õigust, kuid riigi nimel ja asemel, kes ise on vastavalt teovõimetu (nn *esindusteooria* oma variatsioonidega), või riik teotseb oma organite kaudu, kes teostavad mitte oma, vaid riigi õigust, ning riik on vastavalt oma organite näol ise teovõimeline (nn *organiteooria*).

Eesti kehtiv õiguskord on omaks võtnud nn organiteooria, mille järgi riik tegutseb oma organite kaudu, kes teostavad mitte oma, vaid riigi õigust, ning riik on ise teovõimeline. See *de lege lata* juriidiline konstruktsioon on teoreetiliselt mõistetav, kuid mitte aktsepteeritav, sest kui riik on omaette juriidiline isik, riigivõimu subjekt, siis kas on see seisukoht lõpuni kaitstav demokraatliku riigi kontekstis? Ei ole aktsepteeritav seisukoht, et riigivõim kuulub riigile kui isikule ning rahvas demokraatlikus riigis on vaid riigiorgan (nn *natsioon-organiteooria*). Demokraatliku riigi võim on delegeeritud vastavate esindusorganite kätte, kes seda teostavad, kuid võim ise kuulub rahvale, mida on nimetatud ka kui *natsiooni-isiksuse teooria*.

Kuid kas seesugune õpetus demokraatliku riigi võimust on üldse ühendatav tunnetusega riigist kui juriidilisest isikust, sest näib olevat ilmne, et üks ja sama võim ühel ja samal ajal ei saa kuuluda riigile ning rahvale korraga.

Võim kuulub rahvale (*dēmos*), rahvas valib oma *esindusorganid* (riigi tasemel Riigikogu, kohaliku omavalitsuse üksuse tasemel volikogu), mis siinkirjutaja järgi ongi juriidilised isikud. Demokraatia tähendab rahvavõimu (kr *dēmokratia* < *demos*, 'rahvas' + *kratos*, 'võim'). Riik ja kohaliku omavalitsuse üksus on territoriaalkorporatsioonid, mille territooriumil võimu omav rahvas tegutseb.

Siinkohal tuleb rõhutada, et Riigikogu või vallavolikogu ei esinda mitte riiki või konkreetset kohaliku omavalitsuse üksust, vaid riigi rahvast ja konkreetse kohaliku omavalitsuse üksuse elanikke – need on kogukonna- või rahvaesindused. Riigikogu ametisse nimetatud Vabariigi Valitsus või konkreetse vallavolikogu ametisse nimetatud valla- või linnavalitsus on avalik-õigusliku territoriaalkorporatsiooni (riik, vald, linn) täidesaatavad ehk juhtimisorganid.

Järeldan, et juriidiline isik, olgu siis era- või avalik-õiguslik, on era-õiguslik instituut ja omab tähendust üksnes seoses eraõigusele allutatud õigussuhtega. Nii ei esine vald või linn avalikule õigusele allutatud õigussuhtes, näiteks kohaliku maksu kehtestamine, juriidilise isikuna. Samas on vallal või linnal eraõigusele allutatud õigussuhtes, nagu kirjatavete kauplusest pastapliatsi ostmine, kehtiva õiguse järgi vaja esineda juriidilise isikuna. Muuhulgas peavad ka kohaliku omavalitsuse üksused oma teiste isikutega võrdset võimet olla teiste isikute suhtes õiguslikult iseseisvaks õigusvõimeliseks subjektiks, kuid siin on erinevalt kehtivast õigusest võimalik käsitus, et juriidiliseks isikuks ei ole mitte territoriaalne kogukond, vaid selle esindusorgan.

Kokkuvõtvalt olen seisukohal, et territoriaalne kogukond on territooriumiga seotud inimkooslus, mille õiguslikuks vormiks on territoriaalkorporatsioon ja mille juriidiliseks isikuks on esinduskogu.

Juriidilise isikuna tuleb mõista inimeste loodud/moodustatud organisatsiooni, mida tunnustab õiguskord ja mis osaleb täielikku õigusvõimet omava subjektina õiguskäibes.

Olenevalt süsteemidest, teguritest ja nende mõju iseloomust, saame kõnelda täielikult, osaliselt või üldse mitte juhitavatest protsessidest. Territoriaalne kogukond ei ole juhitav protsess juhtimise klassikalises tähenduses. Juhtimine toimub territoriaalse kogukonna institutsioonide (esinduskogu ja administratsioon) kui avalik-õiguslike organisatsioonide tasandil.

Territoriaalne kogukond ei ole traditsiooniline organisatsioon, vaid protsess, mida juhivad ja mõjutavad muudatused paradigmadest.

TERRITORIAALSETE KOGUKONDADE KOOSTÖÖ PROBLEMAATIKA

Koostööorganite juhtimismudelite valikul tuleb aluseks võtta ametlikud kehtivad administratiivpiirid, st territooriumid, mille ulatuses teostatakse omavalitsuslikku haldust. Samas ei pruugi tegelikult väljakujunenud piir ning asustus- ja rändeloogika kattuda ametlike administratiivpiiridega ja kõik see seabki koostööpiirkonna juhtimismudeli ülesehitamisele tõsised raskused.

Avaliku halduse otstarbeka toimimise seisukohalt võib koostööpiirkonda piiritleda ratsionaalse juhtimismudeli õiguslikest, juhtimis- ja majanduslikest aspektidest lähtudes. Igal juhul on regiooni piiritlemine vaieldav ja sõltub sellest, mida uuritakse (pendelmigratsiooni, kohaliku omavalitsuse üksuste koostööd avalike ülesannete täitmisel, riiklike juhtimisstruktuure vms) ja missuguseid ülesandeid lahendada soovitakse. Nii võib näiteks infotehnoloogilises kontekstis rääkida kogu Eestist kui kohaliku omavalitsuse üksuste ühest koostööpiirkonnast.

Koostööpiirkonna juhtimismudeli valiku küsimus taandub paljuski riigis kasutatavale kohaliku omavalitsuse organisatsioonilisele korraldusele ning selle õiguslikele, juhtimis- ja majandusaspektidele.

Igal juhul on õiguslik alus selline, et kohaliku omavalitsuse üksuste piirkondlik koostöö on Eestis üksnes vabatahtlik.

KOGUKONNA JA KIRIKU KOOSTÖÖ PROBLEMAATIKA

Kogukonna ja kiriku koostöö osas tuleb sissejuhatuseks meenutada, et põhiseadus kirikuga seonduvat rohkem ei reguleeri, kui sätestab põhiõiguste, vabaduste ja kohustustena §-s 40, et igaühel on südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus, kuulumine kirikutesse ja usuühingutesse on vaba ning riigikirikut ei ole. Põhiseaduse § 41 ja 45 toetavad südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadust ning vaba kuulumist kirikutesse ja usuühingutesse.

Mida tähendab, et riigikirikut Eestis ei ole? Esiteks seda, et usk on isiklik asi ja sellepärast oleks ebaloomulik, kui riiki määratletaks usu kaudu. Teiseks seda, et juriidilise isiku staatust omavad kirikud ja usuühingud on eraõiguslikud juriidilised isikud. See aga ei tähenda, et riik ei võiks religioosete organisatsioonidega koostööd teha ning neile avalike ülesandeid anda (nt abielu sõlmimise õigus). Samuti on kaitsevää ning vanglate teenistuses kaplanid, kelle ülesandeks on teha hingehooldus-, hingeharimis- ja kasvatustööd, nõustada inimesi hingehoiu küsimustes jne. Koostöö riigiga võib kõne alla tulla ka teistes valdkondades, kus riik ja religioossed ühendused tegutsevad avalikes huvides (nt sotsiaaltoetamine, kriminaalpreventsioon vms). Avalike ülesannete andmisel religioossetele ühendustele ja nende täitmisel tuleb jälgida, et igaühe põhiõigus usuvabadusele oleks garanteeritud.

Aga kuidas teha koostööd kogukonna ja kiriku vahel ja kes kellega koostööd teeks? Kui lähtuda sellest, et kirik on olemuslikult osa kogukonnast (mitte osa riigist), siis ongi ju tegemist kogukondliku tegevusega ja eraldi kiriku ja kogukonna koostöö rõhutamine tundub justkui kohatu. Siin saaks ja tulekski rääkida kogukondlikust tööjaotusest ehk sellest, milliste küsimustega tegelevad meie kogukonnas kogukonna esindus- ja täitevorganid liikmed ja nende palgatud töötajad, millega tegelevad koguduse liikmed, millega laste, vanurite, kultuuri, spordi, tervishoiu jms eest seisvad või nendesse valdkondadesse palgatud ühiskonnaliikmed. Veel kord – kirik on osa ühiskonnast, on seda aastatuhandeid olnud ja pole põhjust eeldada, et siin midagi muutuks.

Teisalt on formaalne pool. Ilmalik õigus, nagu ka eespool jutuks oli, on reguleerinud erinevaid formaalseid instituute, nagu juriidiline isik, organ, avalik- ja eraasi, õigused ja kohustused jne. Sellest tõusetub

küsimus, kuidas kogukondlikku tööjaotust formaalselt korraldada. Nt kas külal on oma MTÜ, kellele saaks vallavalitsuse korraldusega eraldada volikogu määrusega kehtestatud fondist toetusi, et selle raha eest saaks küla MTÜ küla/valla territooriumil tegutseva kirikukoguduse kui MTÜ juhatusega sõlmitud lepingu alusel aidata küla vanuritele hingehoiuteenust koju kätte viia. Formaalsused võivad mõnikord inimestel meele mõruks ajada, aga nii see bürookraatlik ühiskonnakorraldus toimib.

Kui kogukonnas on ühelt poolt probleeme, mida kogukondlikus koostöös lahendada, teisalt aga head tahet neid probleeme lahendada, siis peale bürookraatlike ebamugavuste muid takistusi ei tohiks olla. Kogukond ei pea minema kirikut kuhugi otsima – kirik on osa kogukonnast!

Kogukondade arendamine

Eha Paas ja Kadi Kass

MIS ON KOGUKONNA ARENDAMINE?

Kogukonna arendamine on kunst. Väga palju sõltub konkreetsest olukorrast, mis omakorda eeldab kogukonna arendajalt avatust, loomingulisust ja paindlikkust. Iga kogukond on unikaalne oma loo ja liikmete ning seal leiduvate ressursside poolest, samas tuleb toime tulla pidevate ühiskonnas toimuvate muutustega. Kogukondade arendamisel tuleb põimida üheks kogukonna ressursid, vajadused, sobivad tööriistad ja teoreetilised lähenemised. Kogukonna arendamine on looming, mis tekib inimsuhetest, ühtse, kogukonna liikmeid toetava vundamendi ehitamisest, sihtide seadmisest ja tegutsemisest. Lisaks teoreetilistele teadmistele ja oskustele on kogukonna arendajal vaja oskust tajuda kogukonda ja leida tegutsemiseks loovaid lähenemisi.

Kogukondade arendamise sisu loob kindlasti ka see, millist liiki kogukonnaga on tegemist. Näiteks kohapõhise kogukonna arendamine on muutumas üha keerulisemaks, kuna uuringute järgi on inimesed vähem seotud kohaga ja rohkem huvikogukondadega. Teisalt on hulk teemasid, mis tuleb just lahendada kohapõhiselt. Kui mõelda Eesti regionaalarengu teemadele, siis on kohapõhised kogukonnad ääretult olulises rollis. Mida enam minna keskustest kaugemale, seda suuremat rolli mängivad just küla või aleviku kogukonnad. Tihti ei ole mõnes kohas ühtegi teist gruppi, kes võiks olla koostööpartner omavalitsusele ja tuua teenuseid inimeste lähedale. Linnades jällegi on eluks vajalik pigem kättesaadav, aga domineerib anonüümsus, tihti ei teata isegi, kes on naabriks.

Kogukonna arendamise keerukus on seotud kohtade erinevusega suuruse ja tiheduse osas. Näiteks hajaasustuses, vähema elanikkonnaga piirkonnas võib olla kogukonna arendamisel väljakutseks see, kuidas suhelda kollektiivselt, inimesi kokku tuua, samas võib see anda hea aluse ühtse kogukonna tajumiseks ja lahenduste otsimiseks. Tihtides linnapiirkondades on probleemiks kogukonna organiseerimine, sest puudub kogukonnaks olemise tunnetus ja sotsiaalsed suhted on heterogeensemad.

Sotsiaalvaldkonnas kohatakse mitmeid toetuse- või staatuspõhiseid kogukondi. Nende puhul on sagedasemateks väljakutseteks stigmatiseerimisega toimetulek, vastandumine või eraldumine. Uuemate käsitluste

järgi ei tohiks vaimse tervise raskustega inimesi või teisi eripäradega inimesi kindlasti mitte kuhugi eraldada ja nende haigust või muid omadusi sildistada, vaid taastumine mistahes raskustest toimub kõige paremini just kogukonnas. Seega suurem sallivus erisuste suhtes on üheks võtmeküsimuseks, mida igaüks meist saab endas arendada, et erinevate kogukondade liikmed meie ühiskonnas end hästi tunneksid.

Kogukondade arendamist võib mõtestada ka läbi ühiskondliku vaatevinkli. Millises ühiskonnas soovitakse elada? Kas sellises, kus inimesed omavahel suhtlevad, märkavad ja toetavad teineteist või sellises, kus oodatakse, et riik koos omavalitsustega pakuvad teenuseid ja inimesed on vaid tarbija rollis. Viimaste aastate kriisid on selgelt esile toonud kogukondade väärtuse. Piirkondades ja valdkondades, kus on head inimsuhted ja kogukondlik tegutsemine, leitakse palju kiiremini ühised lahendused ja kokkulepped kriiside lahendamiseks, kogukondadest on kujunemas head partnerid omavalitsusele. Ka tavaolukorras kasvatab kogukondlik tegutsemine turvalisust ja positiivset õhustikku. Kogukondliku tegutsemise üks suuremaid väärtusi on kindlasti asjaolu, et inimesed ei jää üksi.

Loomulikult ei juhtu kogukondlik tegevus iseenesest. Kogukonnad vajavad toimimiseks ühelt poolt inimeste endi tahet ja soovi, teisalt kogukondade eestvedajaid ning nende teadlikkuse tõstmist ja toetamist. Kogukondi ei saa luua käsukorras ega ülevalt alla, küll saab kogukondade tekkimist ja arengut toetada.

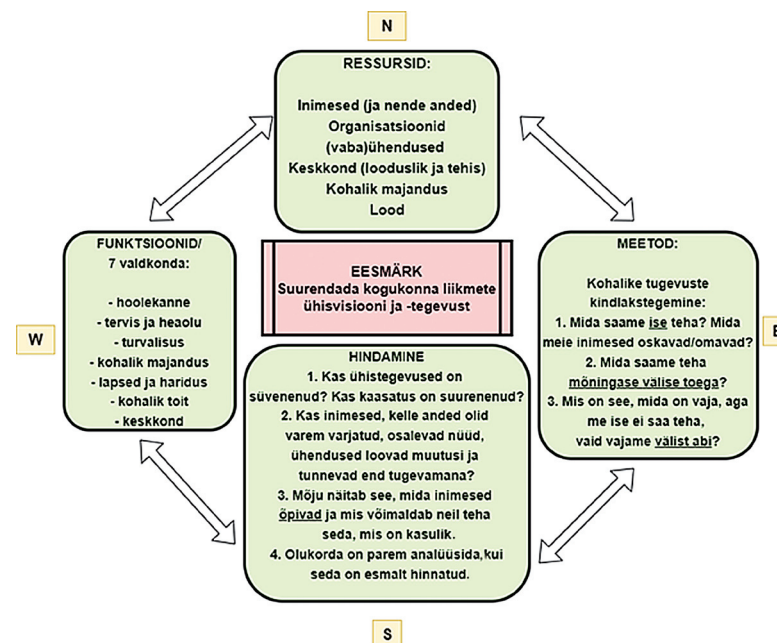
MILLEST KOGUKONNA ARENDAMISEL LÄHTUDA?

Sageli mõeldakse kogukonna arendamise all keskendumist teatud probleemide lahendamisele. Õige on kogukonna arendamisel keskenduda eelkõige kohalikele ressurssidele, ehk kaardistada, mis on **kogukonnas olemasolevad tugevused**. Kui põhineda kogukonnas olemasolevatel ressurssidel, siis see aitab kogukonnal jääda iseseisvaks. Oluline on siinjuures kasvatada kogukonna inimeste endi sisulisi teadmisi kogukonna arendamisest. Resursside kasvatamisel põhinev lähenemine on seotud tugevalt sotsiaalse kapitaliga ehk siis inimestega. Asudes uurima olemasolevaid võimalusi ja inimeste oskusi, andeid ehk kokkuvõtlikult tugevusi, peavad kogukonna liikmed hakkama omavahel suhtlema. Loodud sidemed aitavad hiljem kogukonnana tegutseda. Resurssidel põhinevat lähenemist kirjeldavad McKnight ja Russell oma uurimuses „The Four Essential Elements of an Asset-Based Community Development Process“ (2018). Lühidalt on tegemist ABCD (Asset-Based Community Development) ehk tugevustel põhineva kogukonna arendamise mudeliga. Mille poolest erineb ABCD-mudel teistest kogukonda toetavatest lähenemistest? ABCD-mudel on nelja elemendi kombinatsioon:

- 1) ressursid;
- 2) meetodid;
- 3) funktsioonid;
- 4) hindamine ehk analüüs.

Kogukonna arendamise kompass (vt joonis 1) illustreerib seoseid nende nelja olulise elemendi vahel. Resurssidel, tugevustel põhinev kogukonna arendusprotsess ei ole hierarhiline ega järjestikune, vaid selle elemendid eksisteerivad üksteise suhtes üheaegselt ja dünaamiliselt, nii et saab alustada ükskõik millise kombinatsiooniga, kuniks kõik elemendid on omavahel seostatud.

Tugevustepõhine mudel on heaks alternatiiviks probleemipõhisele kogukondade arendamisele. Probleempõhine lähenemine võtab tihti peale kogukonna inimestelt energia ja tahte. Probleeme on alati palju ja sageli võib inimestel neist tekkida jõuetuse tunne. Keskendudes olemasolevatele ressurssidele ja inimeste kaasamisele vastavalt nende parimatele oskustele, on võimalik saada indu sellest, mis meil on, ja näha olemasolevat, millele oma edasine areng üles ehitada. Selle lähenemise baasuskumuseks on, et igaühel on võimalik panustada. See miski tuleb lihtsalt üles leida ja seda produktiivselt rakendada. Inimestevahelised suhted ja tegevused on vastastikused, seega jõustavaks elemendiks on lisaks saamisele ka andmine. Kohapealsed vajadused tulevad siis juba loomuliku arutelu käigus tegevustesse sisse.

Joonis 1: ABCD-mudeli kompass John McKnighti, Cormac Russelli (2018) järgi.

Ressursipõhise lähenemise juures on kõige olulisem kogukonna kujundamine ja arendamine, altpoolt üles, kogukonna liikmete endi initsiatiivil ja nende sisemistest soovidest või vajadustest lähtuvalt. Keskenlades kõigepealt kogukonna enda tugevustele ja otsides arengu võtit seal, mida saab olemasolevate võimalustega ise ära teha, võimestab see lähenemine kogukonna liikmeid, kuna esmalt pühendatakse aega sellele, et teha kindlaks inimeste isiklikud anded, oskused – kogukonna tugevused. Kui sellest ei piisa, siis meetod juhendab edasi vaagima, mis osas on vaja lisaks vähest kõrvalist tuge ning alles viimase etapina selgitada välja, mis osas on vaja kindlasti vaid välist abi.

Eraldi on vaja rõhutada ressursides toodud lugude võimalust, kuna see ei ole tihti esmapilgul see, millele tähelepanu pööratakse. Kutsume üles mõtlema, mis lugusid sinu kogukonnast võiks rääkida ja mis on selles erilist? Geograafilise kogukonna puhul võib see tuleneda kas ajaloost, kultuurist või mõnest erilisest inimesest. Huvipõhise kogukonna puhul näiteks sellest, mis on see lugu, mida tahetakse näidata ja mida põnevad võetakse ette. Algatuskogukonna puhul on tahtmine teada, mis on see idee (tegelikult ka lugu), mis inimesi kokku tõi? Lugude jutustamine on ürgvana meetod, mis inimesi köidab ja mida ei tohiks seetõttu kogukonna arendamisel ressursina alahinnata.

Ülaltoodud kompass on mudeli rakendamiseks üks universaalne tööriist, mida tuleks aga iga konkreetse kogukonna puhul loomulikult kohandada vastavalt oludele ja vajadustele, kuna juba näiteks kõik seitse funktsiooni ei pruugi olla relevantid iga kogukonna tegevuste juures.

MILLISES ARENGUETAPIS KOGUKOND ON?

Kogukonna arendamisel tuleb silmas pidada ka kogukonna arenguetappe. Nii nagu grupiprotsessides saab vaadelda erinevaid etappe, on ka kogukonna arengul oma etapid. Järgnevalt on toodud kohapõhise kogukonna arenguetapid. Samas saab seda loogikat kasutada ka teist tüüpi kogukondade puhul. Allkirjeldatud arenguetappe on käsitletud oma uurimistöös Eha Paas ja Krista Habakukk, kellel on aastatepikkune kogemus külaliikumises. Need arenguetapid aitavad mõista, miks kogukonnas asjad liiguvad just nii, nagu need liiguvad. Näiteks ei saa oodata kogukonnalt, kes alles omavahel suhteid loob, et nad hakkaks kohe kavandama arengukava või koosloomes teenuseid välja arendama. Samuti tuleb arvestada kogukondades toimuva pideva muutumisega, uute inimeste, gruppide, ettevõtete lisandumisel või lahkumisel tuleb tihti pöörduda algusesse, suhete loomise ja identiteedi juurde, üle tuleb vaadata sihid, plaanid. Kogukondade arendamine ja areng on pidev protsess, kus ei saa jääda loorberitele lebama või kinni oma harjumustesse.

Kogukonna arenguastmed (paikkondlikele kogukondadele mõeldes)

Algseis: äratamata kogukonnad. Kui küla, alevi või linnaosa elanikel puudub ühtekuuluvustunne ja ühised huvid on väljendamatad, ei saa neid asumeid veel kogukonnaks nimetada. Iseloomulik on ka kooskäimise traditsiooni puudumine. Omavahel ei suhelda, järlikult ei suudeta ka kokkuleppele jõuda, ühiseid eesmärke seada ega oma ressursse kasutada ning probleeme lahendada. Ilma välise abita võib nende asumite ärkamine venida väga kaugesse tulevikku. Välise tõeke võib anda kogukondi ühendav organisatsioon, omavalitsuse inimene, energiline esindaja või kogukonda äratav probleem, mis seab ohtu inimeste senise eluviisi.

Esimene etapp: kooskäimine. Kogukonna ühise tegevuse aluseks on koostööd toetavad ettevõtmised: suvise kooskäimiskoha rajamine, sportlike ja kultuuriliste ühisürituste korraldamine. Esialgu võib tunduda, et kogukonnal ei jätku fantaasiat mõelda n-ö kiigeplatsist kaugemale, kuid kooskäimise võimalus ja traditsioon on just see kapital, millest sünnivad kõik edasised ettevõtmised. Ainult koostöö kaudu tekib arusaamine, sallivus ja usaldus, mis võimaldab teha kokkuleppeid tuleviku suhtes.

Teine etapp: esmavajaduste rahuldamine (vesi, toit, teed, elekter, transport, tervis, turvalisus jm). Ühise vajakajäämise tajumine võib küll olla hea ajend kokkusaamiseks, kuid tavaliselt ei ole need probleemid esialgu asumi tasandil lahendatavad. Samas tuleb nendega tegeleda ja mõelda, mis on kogukonna võimuses, näiteks kasvõi märgukirja kirjutamine omavalitsusele, naabrite koostöö probleemi tegelemisel. Just selles etapis aitab kogukonna arengule kaasa asjaolu, et neil on võimalus esmavajadustest ja probleemidest omavalitsusele teada anda ja saada tagasisidet, et nende teemadega tegeletakse, neid võetakse kuulda.

Kolmas etapp: koosloome.

SAMM 1: kõigepealt hakatakse ühiselt mõtlema koduümbruse korrastamise peale. Just kogukonna korrastustalgud on esimene samm, kus annab kiiresti üheskoos midagi ära teha: tulemus kohe näha ja käega katsuda. Eduelamus on hea alus järgmisteks sammudeks!

SAMM 2: seejärel asutakse tavapäraselt enesemääratlemise teele (nt korrastatakse viidamajandus, kogutakse paikkonna ajalugu, taastatakse kultuuritraditsioone, korraldatakse kokkutulekuid, mõeldakse oma sümbolilikele jne). Selles protsessis on olulisel kohal algatusrühm, ühiselt valitud eestvedajad.

SAMM 3: järjest ambitsioonikamad ettevõtmised esitavad tegijatele suuremaid väljakutseid ning tekib täiendava info vajadus (oma infolist, Facebook, teadetetahvel, keskuse loomine jne). Selles etapis tuleb hakata jälgima, et uued ettevõtmised ei suretaks kogukonna omavahelisi, mitteformaalseid suhteid. Senised kogemused on näidanud, et kui kogukonnas võetakse ette näiteks oma keskuse loomine, siis kogu energia lähebki sinna ja omavahelised suhted, võrgustikutöö jääb unarusse. Selle

tulemusel avastavad eestvedajad mingil hetkel, et nad on üksi või suhtlevad väikese grupiga ja ülejäänud kogukonna liikmed ei suhestu enam ettevõetud projektidega. Nimetatud riski peab edasises protsessis, iga etapi juures jälgima.

- SAMM 4: arengu kavandamine annab tunnistust õppivast kogukonnast, kes ise määrab, millises suunas areneda ning oskab ka kavandatu sihipäraselt ellu viia. Arengukava koostamise osas võib kogukond vajada ka koolitajat, konsulent, mentorit, sest siin on oluline just protsess, mille käigus on võimalik kasvada tugevaks kogukonnaks. Tark omavalitsus saab kogukondade arengukava koostamise protsessi enda huvides kasutada. Näiteks saavad arutatud küsimused olla heaks sisendiks omavalitsuse arengukavasse ja ühtlasi hea võimalus mõelda ja jõuda kokkulepetele paiga investeringuvajadustes.
- SAMM 5: tugev kogukond suudab asuda lahendama ka asumi majandusküsimusi, pakkuda tööd ja teenuseid. Siin on üks võimalus kogukonnaga koostöös vähendada ühiselt kulusid – ühine transpordikorraldus, prügimajandus, hulgiostud, kogukonna ettevõtjate toodete ühine turundamine jne. Teiselt poolt oma kogukonna ettevõtluse ja teenuste käivitamine. Miks mitte ka luua oma kogukonna ettevõtte? Omavalitsusel on võimalik koos kogukonnaga vaadata, kuidas on keskustest kaugemal asuvates külates tagatud teenused ning ühiselt hallata külakeskusi. Kuid ka linnas võivad olla just naabruskonnapõhiselt tegutsevad kogukonnad need, kes vahetult inimestega suhtlevad ja saavad toetust pakkuda. Nii nagu külates, vajavad ka linnas inimesed kogukondliku ruumi, kohta, kuhu kokku tulla, vestelda ja asju ühiselt teha. Selleks on täna üha enam kujunemas raamatukogud aga ka linnaväljakud.
- SAMM 6: toimivat, jätkusuutlikku kogukonda iseloomustab kõige paremini see, et tegeletakse ka puudust kannatavate, elu hammasrataste vahele jäänud inimeste ja teiste abivajajatega (nt töö eakatega, pakkudes keskuses päevakeskuse teenust, seltsiliseks olemist, luues kuuluvustunnet ja panustamise võimalusi). Kogukonna liikmed saavad olla hoolekandeteenust vajavate inimeste vabatahtlikeks seltsilisteks. Siin on ääretult oluline koostöö kogukonna ja omavalitsuse sotsiaaltöötaja vahel. Kogukond saab olla ka märkaja rollis, andes õigeaegselt omavalitsusele teada abivajajast.

KOGUKONNA ARENDAMISE NELI PERSPEKTIIVI:

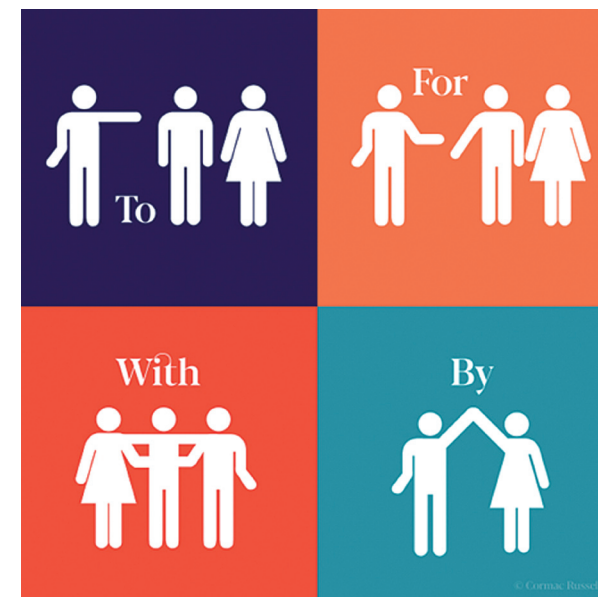
Cormac Russel on oma uurimistöös toonud välja kogukondade arendamise neli perspektiivi (joonis 2). Tema soovib tänapäevase kogukonna arendamisel rakendada eelkõige neljandat perspektiivi.

Väljast tehakse otsuseid kogukonnale (*TO*). Sisuliselt tähendab see, et kogukonna jaoks tehakse tegevused, otsused ilma kogukonna liikmeteta. See on n-ö meditsiiniline mudel, kus üks osapool on passiivne abi vastuvõtja.

Väljast minnakse kogukonnale appi ehk hakatakse tegutsema kogukonna jaoks (*FOR*). Selle perspektiivi puhul on kogukond küll eelmisest rohkem fookuses, kuid abistamine toimub endiselt ilma kogukonna liikmeteta. See on tavapärase heategevuslik mudel.

Tegutsemine kogukonnaga koos (*WITH*). Antud lähenemises osaleb ka kogukond koos oma liikmeskonnaga, siia sobitub näiteks kogukonna nõustamine. Siin on võimalik juba koosloome ning kogukonnas endas sisalduvate võimete kasutamine.

Kogukond ise teeb (*BY*). Just see viimane lähenemine võimaldab jõuda parimate lahendusteni. Kogukonna liikmed ise tegutsevad ja arendaja on nende käsutuses, ei ole pildil vaid taustajõud. Viimase puhul on siis tegu klassikalise tugevustepõhise kogukonna arendamise mudeliga.

Joonis 2. Russell 2021. The Helper's Crossroad. <https://www.nurtureddevelopment.org/>

Andmata hinnangut või määratlemata õige-vale skaalal saab ülaltoodud piltliku näite abil iga kogukond loomulikult ise otsustada, millist perspektiivi valida, kas oodata ja loota välisele abile või olla proaktiivne ja tegutseda koos oma kogukonna arenemise suunas.

KES ON KOGUKONNA ARENDAJA?

Esmalt tuleks ümber lükata levinud eksiarvamus, et kogukonna arendaja võrdub kogukonna eestvedajaga. See võib mõnikord nii olla, et kogukonna arendaja on ühtlasi sama kogukonna liige ning üks eestvedajatest, aga arendaja on pigem kogukonna liikmete märkaja ja kuulaja, julgustaja ja võimaluste avaja kui ise aktiivselt ärattegiija või õige suuna näitaja. Kõige olulisem on tuua välja kõigis inimestes peituv ressurss, luua suhteid või

sildu inimeste või asutuste vahel ning hoida positiivset ja avatud ruumi, kus inimesed saavad tunda end väärtustatuna.

Professionaalne kogukonna arendaja on saanud eri väljaõppe kogukonna organiseerimises, arutelude hõlbustamises, konfliktide vahendamises, mõjude analüüsis ja hindamises ning lisaks on ta saanud hulgaliselt spetsiifilisi teadmisi sellistelt aladelt, nagu rahvatervis, hariduspoliitika, humanitaar- ja sotsiaalteenuste planeerimine ja korraldamine, globaalsed mõjud jne. Professionaalid saavad kogukondi toetada, tulles väljast mingiks ajaks kogukonna juurde. Eestis ei ole (veel) eraldi elukutset nagu kogukonna arendaja. Kogukonna arendajaks õppimise võimalused avanesid ka alles 2020. aastal, mil Tartu Ülikool pani magistriõppekavasse kogukondade arendamise ja heaolu eriala. On ääretult oluline, et kogukondade teemat on võimalik lõpuks ka õppida. See aitab tuua Eesti ühiskonda laiemat ja kaasaegsemat vaadet kogukondadele ja loodetavasti tekib ka vajalik eestikeelne materjal, mida kogukondades tegutsevad arendajad saaksid kasutada.

Lisaks on aga ülioluline, et meil on kogukondades kogukonna arendajad, kes küll ei ole seda õppinud, aga nad on oma südame sunnil kogukonnas hakanud inimesi kokku tooma, looma ruumi vestlusteks, üksteise toetamiseks, elu paremaks muutmiseks. Õigupoolest on igal inimesel potentsiaal luua oma kogukonnas võimalusi, selleks et inimesed saaksid kokku tulla ja et neid kaasata, leidmaks ühist keelt koostegutsemiseks.

Kogukonna arendaja, kas väljastpoolt või kogukonnast, peab kindlasti meeles pidama, et kogukonna arendamine ei ole kogukonna juhtimine, vaid ikkagi kogukonna liikmetega koos tegutsemine. Kogukondade arendamine peab toimuma meeskonnana. Erinevaid teemasid, sihtgruppe võivadki suunata erinevad arendajad, kes moodustavad omavahel võrgustiku.

MIS ON KOGUKONNA ARENDAJA TEGEVUSE SISU?

Kogukonna arendaja sisu on hästi avanud Alison Gilchrist (2019), tuues välja seitse kogukonna arendaja tegutsemise põhimõtet. Kogukonna arendaja ülesanneteks on:

- **Võimaldada** inimestel **olla kaasatud**, tegeledes selleks praktiliste ja poliitiliste takistuste kõrvaldamisega (*enabling*).
- **Julgustada** inimesi panustama tegevustesse ja otsuste langetamise protsessi; julgustada jätkama, kui asjad lähevad keeruliseks (*encouraging*).
- **Jõustada** inimesi, andes neile enesekindlust, ja arendada võimet mõjutada otsuseid ning võimaldada neil võtta vastutust oma tegevuste eest (*empowering*).

- **Ühendada** inimesi **gruppide ja organisatsioonidega**, seeläbi suurendada kogukonda kaasamist ja partnerlust ja ühiseid otsustamisi (*engaging*).
- **Võrdsustada** olukordi, nii et inimestel oleks sama juurdepääs võimalustele, ressurssidele, vahenditele kogukonnas, sh peavoolu teenustele (*equalising*).
- **Harida** inimesi, võimaldades neil reflekteerida oma kogemusi, kujundada oskust õppida teistelt ja oskust õppida läbi diskussioonide (*educating*).
- **Hinnata** sekkumiste, tegevuste mõju (*evaluating*).

Huvitav on, et need põhimõtted toimivad kõigi tasandite kogukonna arendajate puhul.

Kogukonna arendajad saavad olla:

- Kohalikul tasandil kogukonna arendajad. Näiteks külakogukonnas on külavanem paljuski kogukonna arendaja rollis. Mõne organisatsiooni liikmed saavad teadmised ja oskused edasi viia ka endaga seotud kogukondadesse. Siin me räägime kogukonna arendajatest, kes ka ise elavad kogukonnas või on iga päev oma töö kaudu seotud konkreetse kogukonnaga.
- Omavalitsuse tasandil kogukonna arendajad. Ehk siis omavalitsus on endale tööle võtnud inimese, kes toetaks kogukondi nende töös. Täna on mõned omavalitsused seda ka teinud, eelkõige on need inimesed olnud külakogukondade toetajad. Siinkohal meenutaks igaks juhuks ABCD-mudelit ja joonisel 2 toodud perspektiive, selleks et KOV ei astuks selle reha otsa, hakates ülalt alla, väljastpoolt, kogukonda kaasamata seda lihtsalt "parandama".
- Kogukonna arendajad mõne organisatsiooni juures. Näiteks Eesti Jalgpalli Liit on pilootprojekti kaudu kutsunud klubide juurde kogukonnajuhid, kelle ülesandeks on klubide juurde kaasata ka kogukonda, eelkõige vabatahtlike toetama klubi tegevust. Samas on näiteid, kus jalgpalliklubi arendab ka kogu piirkonda, näiteks Elvas või Järva-Jaanis. Kogukonna arendajaid on hakanud palkama ka ettevõtted, ülikoolid, raamatukogud jne. Eesmärk on enamasti kaasata organisatsiooni liikmeid, luua koostööd isikute või asutustega väljaspoolt või parandada organisatsioonikultuuri. On ju erinevad uuringud näidanud, et avatud ja kaasav organisatsioon loob parema sisekliima ja parandab ka mainet.
- Maakonna tasandil kogukonna arendajad. Eestis võib neid leida mõningate mõõndustega Leaderi tegevusgruppide juurest, kus töötavad nõustajad, kes peaksid toetama kohalikke, kogukonna arengule suunatud projekte. Probleem on selles, et neil üldjuhul puudub vajalik ettevalmistus kogukonna teemadel. Ka

riik on otsustanud maakondade tasandil kutsuda ellu kogukonna arengu koordinaatorid (Kodanikuühiskonna arengu programm 2021–2024).

- Üleriigilised kogukonna arendajad. Kas sellel tasandil saame üldse kogukonna arendajaid käsitleda? Näiteks vabakutselised kogukonna arendajad, keda saab tellida endale appi? Kas tellija on omavalitsus, kogukond ise? Siia alla liigituvad kogukonna konsulendid, kelle tegevust määratleb kutsestandard. Kogukonna konsulendi kutsestandard võeti vastu juba 2009. aastal ja esimesed konsulendid said kutset taotlema 2010. aastal. Paraku ei ole antud süsteem piisavalt hästi käima läinud. Ühelt poolt on tegemist eelkõige maapiirkonnale suunatud konsulendi kutsestandardiga, teisalt erinevalt teistest konsulentide klientidest ei saa kogukonna konsulendi kliendid nõustamistoetust.

Käesoleva kogumiku lugejate hulgas on ilmselt kõige rohkem esimese ja teise tasandi esindajaid. Rohujuuretasandilt alustamine ongi tegelikult kogukondliku mõtlemise alus. Kogukondlik hoolimine, enda lähedal olevate inimeste märkamine ja väärtustamine suurendab heaolu ja paneb aluse turvalisemale elukeskkonnale. Aktiivne ja avatud suhtlus kogukonnaliikmete ja riigiasutuste vahel aga loob suuremat sidusust, kodanikuinitsiatiivi ja paigaidentiteeti. Seoses erinevate viimaste kriisidega on aga ühiskonnas taibatud kogukondliku tegevuse olulisust laiemalt ning kogukondade arendamisele on hakatud nüüd mõtlema ka maakondlikul ja riiklikul tasemel ja see on väga tervitatav.

KOKKUVÕTTEKS

Uus aeg vajab uusi lähenemisi ja ka inimesi ning üheks tulevikuaemetiks on kindlasti kogukonna arendaja. Selleks saab nüüd õppida Tartu Ülikooli magistriprogrammi või mikrokraadi abil. Oluline on aga teadvustada, et iga inimene saab olla hooliv ja märkav kogukonna liige ning kuulamis- oskuse, kaasamise ja kogukondliku tegutsemise julgustajana olla ka ise esmatasandil kogukonna arendaja.

Ühe konkreetse õpetusena kogukondade arendamisel rõhutame omalt poolt ressursidel põhinevat lähenemist, mis ei lähtu probleemidest, vaid kogukonna enda tugevustest (inimesed oma eri annete ja oskustega), ühendustest või organisatsioonidest ja piirkonna eripäras- test lugudest ja loodusest. Arengut saab ikkagi üles ehitada sellele, mis meil on, ja sellele toetudes saab vajadusel ka väljastpoolt lisavõimalusi juurde tõmmata.

Avalike teenuste delegeerimine

Kaupo Reede

Eesti riik toimib inimeste heaks ning kohalikud omavalitsused on vahendid heade elutingimuste loomisel. Üha enam liigub ühiskond integreerituse poole, kus ei saa selgeid piire tõmmata klassikalise kolme sektori vahel – avalik sektor, mittetulundussektor ja ärisektor. Piirid lähevad hägusemaks seda enam, et nende sektorite organisatsioonid pakuvad teenuseid ja tooteid, mis traditsiooniliselt kuulusid teiste sektorite ampluaasse, ning ühtlasi peavad sellest tulenevalt alluma ka teistes sektorites kehtestatud normidele ja reeglitele.

Kirikud on kohalikul tasandil omandanud inimeste elus olulise rolli, pakkudes tihtipeale sarnaseid avalikke teenuseid nagu ka omavalitsusüksused. Sageli pole osutatud avalik teenus olnud reguleeritud lepinguga kohaliku koguduse ja omavalitsusüksuse vahel. Vastastikuseks tunnustamiseks on hakatud ühistes tegutsemisreeglites kokku leppima, mis tekitab vajaduse olla võrreldav teiste analoogselt avalikku teenust pakkuvate organisatsioonidega.

Seejuures tasub meeles pidada, et nagu on suur hulk avalikke teenuseid, nii on ka suur hulk unikaalseid juhtumeid – standardlepingud ei ole kohaldatavad igale omavalitsusüksusele, kodanikuühendusele, riigile ega äriettevõttele. Kuigi parimad praktikad sünnivad kohapeal, tuginedes olukordade analüüsile ja olemasolevatele juhistele, ei peaks igaüks ise jalgratast leiutama. Järgnevalt antaksegi suuniseid senitehtu kasutamiseks oma tegevuse arendamisel.

AVALIKU TEENUSE MÕISTE

Avaliku teenuse lahtimõtestamiseks on kasutusel mitmeid definitsioone, mõiste konkreetne tähendus sõltub sageli kontekstist. Ühe enim kasutusel oleva definitsiooni kohaselt on avalik teenus avalike ülesannete täitmisel üldistes huvides osutatav teenus, mis on suunatud avalike hüvede pakkumisele, avaliku ülesandega kaasneva kohustuse täitmisele või põhiõiguste, vabaduste ja huvide kaitsele.

Teine levinuim seletus täpsustab veidi eelmist. Selle kohaselt on avalik teenus avalikkusele järjepidevalt osutatav teenus, kaup, info või hüve, mida osaliselt või täielikult korraldab avalik sektor. Avalik teenus tuleneb avalikust huvist ning sisaldab nii avaliku sektori kohustuslikke kui ka vabatahtlikke ülesandeid ehk haldusülesandeid. Teenus võib olla piiramatult ligipääsuga või suunatud konkreetsele sihtgrupile.

Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liidu (EMSL) käsiraamatu (2011) kohaselt iseloomustab avalikke teenuseid kogukonnast lähtuv

Avalik teenus tuleneb avalikust huvist ning sisaldab nii avaliku sektori kohustuslikke kui ka vabatahtlike ülesandeid.

tunnetatud vajadus tagada võrdne juurdepääs teenustele ja nende kättesaadavus ning see sisaldab nii seadusega määratud kohustuslikke kui ka vabatahtlike riigi ja omavalitsuste ülesandeid. Seejuures ei pea avaliku sektori poolt pakutavad teenused olema tingimata avalikud hüved – näiteks haridus- ja sotsiaalvaldkonna teenuseid pakutakse järjest enam ka erasektori poolt, kuid teatud kindlal tasemel selliste teenuste tagamine on siiski avaliku sektori institutsioonide seadusandlik kohustus ning peab olema teatud kindlal tasemel avaliku sektori poolt tagatud. Praxise (2009) uuringu kohaselt käsitletaksegi Eestis avalike teenustena eelkõige elanikkonnale suunatud:

- kohustuslikke omavalitsuslikke ülesandeid, mille täitmine on tehtud kohaliku omavalitsuse ülesandeks kas eriseaduste alusel (näiteks sotsiaalhoolekandeseadus) või kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse (KOKS) alusel, kus paragrahv 6 on loetletud omavalitsuse ülesanded, näiteks sotsiaalabi, noorsootöö, kommunaalmajandus, heakord, jäätmehooldus, omavalitsuse omanduses olevate hariduse- ja kultuuriasutuste ülalpidamine;
- vabatahtlike omavalitsuslikke ülesandeid, mida kohalik omavalitsus pole seaduse alusel kohustatud täitma, kuid mida ta igal ajal võib endale täitmiseks võtta ja mis ei ole seadusega antud kellegi teise otsustada ega korraldada; näiteks Tartu linna ja MTÜ Assisi Franciscuse Seltsi koostöö 2006. aastast kodutute loomade varjupaiga haldamiseks;
- riigi osutatavaid avalikke teenuseid.

Üldiselt kehtib põhimõte, et avaliku teenusega ei taotleta majandushuvi realiseerimist ning oluline on teenuse kättesaadavus ja hea kvaliteet. Avaliku teenuste omadustena on välja toodud:

- välistamatus;
- universaalne kättesaadavus;
- konkurentsitus, st ühe inimese tarbimine ei välista teiste samaväärset teenuse tarbimist;
- raskesti mõõdetavus;
- väike individuaalne valikuvabadus.

Kuidas mõõta avalike teenuste kvaliteeti? On püütud leida nii kvaliteedi kriteeriumeid, mõõdikuid kui miinimumnorme. Näiteks on keskkonnaministeerium kehtestanud avalike teenuste kasutusjuhised ehk standardid, mis määravad kindlaks erinevatele avalikele teenustele esitatavad miinimumnõuded. Sotsiaalministeeriumi sotsiaalteenuste soovituslikud juhised on valminud praktika põhjal ning annavad omavalitsustele selged juhised teenuse sisu kohta, osutaja leidmiseks ning kvaliteedi tagamiseks.

AVALIKU TEENUSE DELEGEERIMINE

Avaliku teenuse delegeerimine ehk lepinguline üleandmine on olukord, kus avalik võim (riigiasutus või omavalitsusüksus) annab avaliku teenuse osutamise üle eraõiguslikule juriidilisele isikule, säilitades kontrolli ja vastutuse teenuse pakkumise üle. Sisuliselt jääb lepingulise delegeerimise korral omavalitsus nii teenuse finantseerijaks kui kvaliteedi tagajaks. Avaliku teenuse delegeerimine kodanikuühendustele on olukord, kus kohaliku omavalitsuse asemel osutab avalikku teenust omavalitsusüksuse tellimusel mõni kodanikuühendus (mittetulundusühing, sihtasutus, seltsing, ka kogudus).

Avalike teenuste delegeerimine tuleneb eeldusest, et era- või kolmas sektor on teatud tüüpi teenuste pakkumisel tõhusam, st olemasoleva raha eest saadav väärtus on suurem, kui see oleks avaliku sektori poolt otse pakutud teenusel. Praxise (2009) hinnangul peaks see kaasa tooma teenuste odavnemise ja/või kvaliteedi paranemise, mis lõppkokkuvõttes viib tarbija (s.o kohaliku omavalitsuse elaniku) rahulolu kasvule. Delegeeritud avaliku teenuse finantseerimine võib toimuda mitmel viisil. Näiteks võib riigiasutus või kohalik omavalitsus tasuda kõik teenuse osutamisega seotud kulud või kaasata teisi finantseerijaid (mittetulundusühendused, välisvahendid, riiklik rahastamine, ettevõtete ja eraisikute annetused). Samuti võib teenust osaliselt finantseerida lõpptarbija.

TEENUSTE DELEGEERIMINE MITTETULUNDUS- JA ÄRISEKTORILE

Avaliku halduse organisatsioonidel ei ole sageli võimalik ega otstarbekas kõiki avalik-õiguslikke haldusülesandeid oma organite kaudu ise täita, ehkki paljusid teenuseid osutavad kohalikud omavalitsused ka läbi enda asutatud sihtasutuste või äriettevõtete. Selle üle aga on toimunud ühiskonnas tuliseid vaidlusi, kuna kehtib üldreegel, et eraõiguslikule isikule ei saa täitmiseks üle anda riigi tuumik- ehk põhifunktsioone ja riikliku sunni rakendamise ülesannet.

Mõned teenused sobivad omavalitsuse poolt üleandmiseks teistest paremini, mõned sobivad paremini täitmiseks äri sektorile, teised mittetulundussektorile. Äri sektori organisatsioonidele suunatakse rohkem nn kõvade valdkondade teenuseid, sh kommunaal-, ühistranspordi- ja haljasalade hooldamise teenused. Mittetulundussektori organisatsioonidele delegeeritakse pigem nn pehmete valdkondade teenuseid, nagu hariduse-, kultuuri- ja sotsiaalteenused.

Siseministeeriumi kontseptsiooni kohaselt on avalike teenuste delegeerimise eelis lisaks eespool nimetatud efektiivsuse tõusule ka suurem paindlikkus ja kvaliteedi tõus. Mittetulundusühendustel on reeglina

Avalike teenuste delegeerimine tuleneb eeldusest, et era- või kolmas sektor on teatud tüüpi teenuste pakkumisel tõhusam, st olemasoleva raha eest saadav väärtus on suurem, kui see oleks avaliku sektori poolt otse pakutud teenusel.

Mittetulundus-
ühendustel
on reeglina
vahetum
suhe teenuse
sihtgrupiga
ning sellest
tulenevalt parem
suutlikkus
kodanike
osalusel teenust
pakkuda.

vahetum suhe teenuse sihtgrupiga ning sellest tulenevalt parem suutlikkus kodanike osalusel teenust välja töötada ja pakkuda ning mittetulundussektorile omased altruistlikud eesmärgid. Omavalitsused ise näevad avalike teenuste delegeerimise peamise eelisena võimalust rahastada teenust mitmest allikast, soovi toetada ja tugevdada kodanikuühiskonda, mittetulundusühenduste paremat võimet arvestada sihtgrupi eripärasid ja vajadusi, nende innovaatilisemaid ja paremaid lahendusi teenuse osutamisel ning omavalitsusüksuse ja riigi administratiivsete kulude vähendamist. Sama kodanikuühiskonna toetamisel ei ole delegeerimine kohaliku omavalitsuse ainus tegevus. Partnerluse levinumate vormidena on kasutusel projektide ja tegevuste toetamine ning vara kasutusse andmine teenuse osutamiseks.

Erinevat tüüpi kodanikuühendustele delegeeritakse erinevaid ülesandeid. Siin eristatakse nn rohujuuresandide kodanikuühendusi, mis sõltuvad liikmeskonnast (klubid, seltsingud), ning laiemaid ja professionaalsemaid kodanikuühendusi (konkreetselt valdkonnaga tegelevad ühendused, näiteks keskkonnakaitse või sotsiaalhoolekande ühendused). Näiteks külaseltsid pakuvad kohapeal teenust külalaua edendamiseks, kogukonna tugevdamiseks.

Lepingud ja formaalsed kokkulepped on paraku vaid raamistik heaks koostööks. Omavahel suhtlevad inimesed. Nii on EMSL-i käsiraamatus (2011) välja toodud, et koostöö õnnestub siis, kui pooled suudavad kujundada usaldusliku õhkkonna formaalsetele kokkulepetele toetumata. Seda eriti siis, kui puudub konkurents või teenused on raskesti mõõdetavad, kuna lepinguline delegeerimine õnnestub lihtsamini juhul, kui teenusepakkujate hulgas valitseb konkurents, teenuse toimivust on lihtne mõõta ja teenusepakkuja väljavahetamine ei too kaasa suuri kulutusi.

AVALIKE TEENUSTE ÜLEANDMISE HEA TAVA

EMSL on koos kümnete kodanikuühenduste, kohalike omavalitsuste ja ministeeriumide esindajatega 2006. aastal kokku pannud avalike teenuste üleandmise hea tava. See on soovitatav abimaterjal neile, kes soovivad avalikke teenuseid üle anda ja olla seejuures kindel, et protsess on läbi viidud hästi ning parimate tulemustega nii mõlema lepingupoole kui ka avalikkuse ehk teenuse kasutajate jaoks.

Hea tava jagab delegeerimise protsessi nelja etappi:

- 1. Üleandmise ettevalmistamine.** Määratakse kindlaks teenuse osutamise eesmärgid, olemus, tulemuste mõõtmise indikaatorid ja standardid. Töötatakse välja rahastamise põhimõtted.
- 2. Lepingupartneri valimine.** Hinnatakse teenusepakkujate turgu ja otsustatakse selle järgi, kas on tarvidus konkursi järele või leitakse koostööpartner läbirääkimiste teel. Vajaduse korral kohaldatakse

halduskoostöö seaduse, riigihangete seaduse või teenuse pakkumist reguleeriva eriseaduse sätteid.

- 3. Lepingu sõlmimine ja läbirääkimised.** Lepitakse omavahel kokku hilisemat elluviimist puudutavates aspektides, sh lepingu kestuses, teenuse olemuse kriteeriumides (asukoht, hoone ja varustuse standardid, klientide kvalifitseerumise tingimused jne), hinnas, maksete teostamises, info ja suhete juhtimise põhimõtetes, kokkulepete muutmise ja vaidluste lahendamise protseduuris jne.
- 4. Lepingu juhtimine ja järelevalve.** Põhimõtted peavad olema nii lihtsad kui võimalik ja üheselt arusaadavad. Olulisteks järelevalve teostamise vahenditeks on muu hulgas klientide küsitlused ja rahulolu uuringud, regulaarsed ja spontaansed inspekteerimised, kokku lepitud dokumentide läbivaatamine, regulaarsete ja eelnevalt kokku lepitud sisuga aruannete esitamine, finantsauditid, sõltumatud auditid. Avaliku teenuse üleandmisel muutub kodanikuühendus vastutavaks teenuse pakkumisega kaasnevate tagajärgede eest. Lõplik vastutus jääb alati avalikule võimule.

Teenuste üleandmise hea tava on tervikversioonina kättesaadav EMSL-is.

DELEGEERIMISE LEPINGUD

Kohalikud omavalitsused kasutavad kodanikuühendustele avalike teenuste delegeerimisel peamiselt tsiviilõiguslike lepinguid, kuna enamasti delegeeritakse kodanikuühendustele avalike teenuste osutamist, mitte võimuhaldusülesannete täitmist, mis nõuaksid halduslepingute sõlmimist. Suuremad omavalitsused kasutavad valdavalt avaliku teenuse osutamise lepinguid. Avalike teenuste delegeerimise lepingute kohta on põhjalikumalt kirjutatud EMSL-i vastavas käsiraamatus.

DELEGEERITUD AVALIKUD TEENUSED

Kodanikuühendustega partnerluses osutatavad avalikud teenused kohalikus omavalitsuses on järgmised:

- sotsiaalteenused (lastele, kodututele, töötutele, erivajadustega inimestele, vanuritele, vägivalda ohvritele, sõltlastele jt abivajajatele);
- kultuuriteenused (üritused, seltsimajad, laululavad, muuseumid jms);
- spordiga seotud tegevused (treeningud, baasid, professionaalsed ja rahvaspordiüritused jne);
- vaba- ja huviharidus (käsitöö, muusika, tants jne);
- noorsootöö (noortekeskused, laagrid jms);
- kohaliku elu arendamine (külaseltside ja rahvamajade tegevus);

Avaliku teenuse
üleandmisel
muutub
kodanikuühendus
vastutavaks
teenuse
pakkumisega
kaasnevate
tagajärgede eest.

- elamumajandus ja heakord, keskkonnahoid, haridus, tervisehoid, päästeteenused, kuriteoennetus jne.

Avaliku sektori domineeriva rolli korral defineerivad ja kontrollivad omavalitsusüksused ja riigiasutused kogu teenusepakkumisega seonduvat ning vabaühendused täidavad avaliku sektori tellimust. Kodanikuühenduse või kolmanda osalise defineeritud avaliku teenuse pakkumisel on avalikul võimul passiivne toetaja roll, ilma et ta sekkuks teenuse pakkumise igapäevastesse tegemistesse, võtmata vastutust teenuse kvaliteedi ega tulemuste eest.

Praktika kohaselt on kodanikuühendused avalike teenuste partneriks eelkõige omavalitsuste vabatahtlike ülesannete täitmisel ning teenuste ulatus ja maht on üldjuhul väiksed.

AVALIKE TEENUSTE DELEGEERIMINE KOGUDUSTELE

Avalike teenuste kogudusele delegeerimisel tekivad küsimused: mida, mis eesmärgil ja põhjusel delegeerida. Kirikute või koguduste liitude kaudu registreeritud kohalikel kogudustel on konfessionaalsed tunnused. Lisaks kiriklikule kuuluvusele on Eestis registreeritud ka hulk üksikkogudusi. Kohalikud kogudused, kuigi erinevate konfessionaalsete tunnustega, omavad mitmeid kirikuid ühendavaid koostööplatvorme, millest suurimad on Eesti Kirikute Nõukogu ja Eesti Evangeelne Allianss. Kohalike koguduste liikmed on sageli seotud mitmete kirikute vaheliste sotsiaaltöö-, misjoni-, haridus- jm seltsidega, töötades erinevate sihtgruppide heaks ka väljaspool kogudust.

Omavalitsuse ülesannete delegeerimine kogudustele ei ole ikka veel nii levinud, kui sellel on tegelikku potentsiaali. Omavalitsuste poolt on palju võimalusi kasutamata, arvestades koguduste potentsiaali, peamiselt seetõttu, et omavalitsus ei käsitle kogudust teenuse pakkujana ja kogudus ei paku ennast ise välja.

Koguduse seisukohast on selline olukord taunitav, kuna kogudus peaks mõtlema, kuidas kaasa aidata kaasinimeste ja kogukonna murede lahendamisele ning laiendada diakoonilist tegevust – olgu turva- ja abipunktide rajamisega tühjadesse koguduseruumidesse, taaskasutuskeskuste või lastehoiu organiseerimisega. Kõige parem abimees evangeeliumi kuulutamisel hoolimine ja empaatia. Koostöö vajalikkusele omavalitsusega viitab väikeste maakoguduste olukord, kus on raskused kirikuhoonete remontimisel, turu puudumine ei võimalda kinnisvara mõistlikult majandada, keerulisemaks on muutunud riigi järjest bürokraatlikumatele nõudmistele vastamine ning vaimulikud on ühtaegu alatasustatud ja ülekoormatud. Nii võimaldaks koguduste ja omavalitsuse koostöö olla vastastikku kasulik.

Vabaühenduste rahastamine

Agu Laius

Selleks et saada vabaühenduste tegevusele toetust, on vaja esmalt orienteeruda valdkonna mõistetes. Samuti on oluline teada, mis liiki rahastamist üldse on võimalik saada ja kuidas sobitub konkreetne ühing ja toetust vajavad tegevused avatud konkursile ning kuidas konkursi tingimused on täidetud. Kas ühing ja projekti idee vastavad kõigile seatud tingimustele?

Järgnevalt tuleb jutt mõistetest, rahastamise liikidest ja omatulu saamise võimalustest ning Eesti rahastajatest, kes sobivad kõige paremini kogukonnaühendustele ja kogudustele. On lisatud mõningad soovitusel selle kohta, kuidas üks ühing võiks olla efektiivne toetuse taotleja.

VABAÜHENDUSED, KOGUDUSED JA KOGUKONNAD

Vabaühenduste (juriidilises keeles mittetulundusühingud või sihtasutused) maastik on kirju ja keeruline ning selles orienteerumine eeldab mitmete mõistete tundmist. Alles siis tekib arusaamine, mis kuulub üldise teema alla ning mis on spetsiifilisem ja teatud eripäradega.

Mittetulundusühing on vastavalt mittetulundusühingute seadusele isikute vabatahtlik ühendus, mille peamiseks eesmärgiks ei ole majandustegevuse kaudu tulu saamine. Mittetulundusühingud (ka sihtasutused) kantakse kohtu otsuse alusel riigi mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse. Sel moel asutatakse juriidiline isik ja ta omandab teatud õigusvõime suhetes riigiga ja kolmandate isikutega.

Mittetulundusühingute seaduse § 1 järgi on

- (1) mittetulundusühing on isikute vabatahtlik ühendus, mille eesmärgiks või põhitegevuseks ei või olla majandustegevuse kaudu tulu saamine;
- (2) mittetulundusühingu tulu võib kasutada üksnes põhikirjaliste eesmärkide saavutamiseks. Mittetulundusühing ei või jaotada kasumit oma liikmete vahel.

Kogudus on täpselt samasugune mittetulundusühingu juriidilises vormis tegutsev inimühendus nagu teisedki kogukonnaorganisatsioonid või liikmeühendused, kes tegutsevad avalikes huvides, kuid neil on ka teatud eripära, nagu paljudel teistel ühingutel. Koguduse eripärad tuuakse esile kirikute ja koguduste seaduses.

Kirikute ja koguduste seadus § 3 ja 4 järgi on usulise ühenduse põhitegevus

- (1) kiriku, koguduse, koguduste liidu ja kloostri põhitegevus on oma usu tunnistamine ja viljelemine, eeskätt jumalateenistuste, usuiliste koosolekute ja talituste vormis, ning usutunnistusekohane või oikumeeniline moraali-, eetika-, haridus-, kultuuri-, diakoonia-, sotsiaalse rehabilitatsiooni alane või muu tegevus väljaspool kirikule või kogudusele iseloomulikke usuliste talituste ja teenistuste vorme; kusjuures
- (2) usuühing kantakse mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse mittetulundusühingute seadusega ettenähtud korras.

Neis ülalolevates sätetes tulebki esile, et usuühing (sh kogudus) on oma iseloomult ja õigustelt mittetulundusühing, kes võib lisaks „usuliste talituste ja teenistuste vormidele“ tegeleda ka mitmetes teistes valdkondades. See teebki usuühingud ja kogudused samaväärseteks kõigi teiste mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri ühingutega.

Kogukond on seadustes defineerimata, samas üleliigselt kasutatud mõiste. Erinevad kasutajad defineerivad selle ise oma eesmärkidest lähtudes või sooviga piiritleda, kes antud juhul mahub kogukonna mõiste alla. Kogukond võib olla ühel piiritletud territooriumil elavad inimesed (külakogukond), ühel elu- või huvialal tegutsevad inimesed (trammijuhid, põllumehed, kunstnikud, rahvatantsijad, matkajad jne), mingi tunnuse alusel omavahelist sidet tundvad inimesed (väliseesti kogukond), aga ka virtuaalselt omavahel suhtlev inimrühm.

Kogudus on territoriaalselt määratletud inimeste ühendus. Seega, kui käsitletakse territoriaalselt määratletud kogukondasid, siis kuuluvad selle käsitluse sisse ka kogudused. Kui toetustingimustes sisaldub kogukonna määratlus, siis tavapärastel kogudus on abikõlblik taotleja, kui ei ole teisi välistavaid piiranguid. Kui tundub, et on sätestatud diskrimineerivaid piiranguid, siis selle kohta tuleb rahastajalt aru pärida.

Näiteks Kodanikuühiskonna Sihtkapital käivitas kogukonna eestvedaja stipendiumikonkursi. Konkursi tingimustes on kogukond määratletud: kogukond on käesoleva kogukonna eestvedaja stipendiumi mõistes ühise eesmärgi nimel tegutsev, piirkondlikult määratletav ja ühe omavalitsuse territooriumil tegutsev inimeste rühm.

Kohaliku omavalitsuse programmis (kogudustele vägagi sobiv) on kogukond määratletud – mingis piirkonnas elav ja ühist toimekeskonda jagav ning teatud sotsiaalsete suhete võrgustikuga seotud inimeste rühm.

Neis mõlemas näites kvalifitseeruvad taotlejateks ka kogudused ja neis tegutsevad kogukonna eestvedajad.

Avalik huvi. Avalikes huvides tegutsemist ei ole ühegi seadusega ühelselt defineeritud ja see tähendab sisuliselt ühiskonna kui terviku või üldist huvi, mille tulemus on teatud tingimustel kõigile avalikult kättesaadav. Avalik huvi on küll juriidiliselt defineerimata, kuid sisuliselt mõistetakse avaliku huvina ühingu eesmärgi ja tegevusi, mis on suunatud konkreetsest ühingust ja tema liikmetest väljapoole. Need on tegevused, mida tehakse ühiskonna või teatud sihtgrupi heaks. Erandiks võivad olla mitmete riskirühmade inimesed, näiteks puuetega inimeste ühingud, kus kasusaajateks võivad olla ka üksnes sama ühingu liikmed.

Rahastajad kasutavad sageli oma toetustingimustes avaliku huvi mõistet. Sel juhul peab toetust taotlev ühing tõendama rahastajale, et ta tegutseb avalikes huvides ja taotleb toetust, mis võimaldab tal paremini selle nimel tegutseda. Üksnes liikmete heaks (usulised talitused ja teenistused) tehtava jaoks sel juhul toetust ei saa taotleda. Selguse saamiseks tuleb alati selle kohta rahastajalt üle küsida, vajadusel rahastajale kavandatut selgitada.

RAHASTAMISE LIIGID

Tänaeni võib veel nii mõneski riigiasutuses kui ka omavalitsuses toetuste kohta kasutusel olla mitmesuguseid nimetusi (ürituse toetus, investeeringutoetus, huvitegevuse toetus, spordiklubi toetus, noorte toetus, külaseltsitoetus jne). Nende sisu ja rakendamine ei ole tihti piisavalt läbi mõeldud. Sellega teevad rahastajad ise oma rahastamise ebamääraseks ja arusaamatuks. Loomulikult võib teatud toetusi nimetada konkreetsemalt, andes nii teada, mis on antava toetuse sisuks, kuid kõik paigutub üldjuhul kolme kategooriasse.

Lähtudes sellest, millisel eesmärgil taotlusi rahastatakse, eristatakse kolme peamist rahastamisliiki:

- projektitoetus,
- tegevustoetus ja
- avaliku teenuse delegeerimine.

Lisaks saavad ühingud ka ise oma tegevust rahastada liikmemaksude, annetuste kogumise, tasuliste teenuste osutamise, sotsiaalse ettevõtluse ja sponsoraluse kaudu.

Projektitoetus. Projektitoetuse kaudu toetab rahastaja konkursi alusel kindla eesmärgi saavutamisele suunatud, ajas ja ruumis piiritletud, peamiselt ühekordset ühenduse elluviidavat tegevust või tegevuste kogumit. Projekti iseloomustab lõpetatus. Kui projekt on ellu viidud ja tulemus saavutatud, siis seda tulemust saab edaspidi kasutada ja teist samasugust toetust ei ole vaja taotleda.

Projektitoetust andes soovib rahastaja saavutada ennekõike oma strateegilisi eesmärke. Projektitoetuste taotlusvoorused ja konkursse korraldavad rahastajad oma eesmärkidest ja vajadustest ning soovitud tulemusest lähtuvalt ja on seega sihtotstarbelise suunitlusega. Ühingutel on vaja analüüsida, kas neil on pakkuda rahastaja ootustele ja eesmärgi saavutamisele vastavaid tegevusi.

Lühidalt öelduna annavad rahastajad projektitoetusi oma reeglite alusel ja taotleja peab neist juhinduma. Projektitoetus on rahastaja ja taotleja ühine huvi, saavutamaks just selliseid eesmärke.

Projektitoetust kasutatakse sihtrühmale suunatud tegevuste kaudu konkreetsete tulemuste saavutamiseks. Näiteks teatud hulk väljaõpetatud töötuid on tööle asunud, kasvanud on sihtgrupi teadmised ja/või oskused oma tegevusvaldkonnas, investering, mille tulemusel osutatakse puuetega inimestele paremat teenust, tööle hakkab eakate päevakeskus jne.

Avalike konkursside kaudu on võimalik leida ühendused, kes aitavad parimal võimalikul viisil saavutada üldist, konkursile seatud eesmärki. Rahastaja seab selleks konkursi tingimustes kindlad reeglid oodatavatele tulemustele, rahastatavatele tegevustele ning nendega seonduvatele kuludele. Rahastaja seatud eesmärgi saavutamiseks esitab projektikonkursil osalev ühendus projekti, mille elluviimisel saavutatakse rahastaja oodatav tulemus. Toetuse taotleja ise püstitab projektile konkreetse eesmärgi, mis mahub rahastaja strateegiatest tuleneva laiemas eesmärgi raamidesse.

Kuna avalikul projektitoetuste konkursil on tavaliselt kandidaate palju, hinnatakse taotlusi konkursi tingimustes sätestatud hindamiskriteeriumite ja korra järgi. Toetuse saavad konkursi eelarve piires pingerea alusel enim punkte saanud taotlused.

Projektitoetus on piiratud kasutusega, st toetuse saaja tohib toetust kasutada vaid projektitaotlusesse kirja pandud tegevusteks ja eelarves esitatud kulude katteks ettenähtud ajaperioodil.

Tegevustoetus. Tegevustoetus on rahastamisliik, millega rahastaja toetab ühenduse tegevust ja arengut, et ühing jätkaks oma tegevust, osutaks jätkuvalt rahastaja jaoks olulist teenust, millest rahastaja on oma asjakohases dokumendis avalikult teada andnud ning ühtlasi aitaks sel moel säilitada ja kasvatada ühingu tegevusvõimekust. Vastasel juhul peaks rahastaja ise käivitama vastavad tegevused ja/või looma uue

struktuuri. Tegevustoetuse kaudu ühingu rahastamine on rahastajale vähem kulukam, sageli ka tulemuslikum.

Tegevustoetust saavad ühendused võivad olla väga erinevad. Nad võivad olla partneriks avaliku võimu asutusele otsuste tegemise protsessis (nt noortevolikogu, vanemaealiste nõukogu, külavanemate kogu). Nad võivad tegeleda otseselt teatud valdkonnas ja täita avaliku võimu jaoks olulist rolli näiteks kultuuri-, spordi-, sotsiaaltöövaldkonnas. Samuti võib selleks olla oluliste tegevuste vahendamine, nt kogukondade rahastamise delegerib omavalitsus kogukonnaühenduste seltsile.

Tegevustoetus on oma olemuselt strateegilise partnerluse toetus, kus toetuse saaja on unikaalne ja täidab rahastaja (riik, KOV) jaoks olulist rolli. Näiteks on sellised päästeselts, kooli vilistlaskogu, külavanemate ühendus või külaseltside liit, eramuuseum, pidevalt toimuv spordisündmus jt olulised ühendused kohaliku omavalitsuse jaoks. Siia kuuluvad ka kogudused, kes tegevustoetuse saamiseks peaksid pidama läbirääkimisi omavalitsusega.

Tegevustoetuse raames rahastatakse kokkulepitud ulatuses ühenduse tegevust ning sellega seotud kulusid, mis on vajalikud selleks, et organisatsioon jätkaks samas valdkonnas tegutsemist. Tegevustoetuse periood peaks projektitoetusega võrreldes olema üldjuhul pikem (2–5 aastat), mis annab ühendusele kokkulepitud perioodiks teatava finantsilise kindlustunde ning võimaluse keskenduda kokkulepitu elluviimisele.

Tegevustoetuse kaudu tekib rahastaja ja ühingu vahel koostöösuhe. Enne lepingu sõlmimist räägitakse läbi ja lepitakse kokku rollides, eesmärkides ja tegevustes ja ühingu antava toetuse mahus ning seejärel töötatakse koos tulemuse saavutamise heaks.

Tegevustoetuse puhul on taotlusvorm teistsugune võrreldes projektitoetusega. Taotlusvormis keskendutakse sellele, mida sisulist lubab taotleja perioodi jooksul ära teha ning kuidas ja mille alusel ta tehtu tulemust hindab. Vähem oluline on taotluse eelarve, mis võib olla esitatud üldistatuna, mitte detailselt, nagu projektitaotluste korral. Eelarve alusel saab rahastaja hinnata, kas taotleja näeb tehtavat reaalsena. Oluline on, et kui kokkulepitu on ellu viidud ja tulemus saavutatud, siis on ka antud toetus õigustatud. Võidakse küsida ka kulude aruannet, aga seda pigem selleks, et näha, milliseid kulutusi projekti elluviimiseks tehti.

Avaliku teenuse delegerimine. Avalik teenus on avaliku halduse asutuse osutatav teenus, kaup, info või hüve, mida otseselt või kaudselt korraldab avalik sektor. Teenust peab osutama avaliku võimu asutus, kuid teatud juhtudel on otstarbekas selle osutamine üle anda erategijale (erattevõtte, mittetulundusühing) või osta neilt seda teenust.

Avalikud teenused on nii seadusega määratud kohustuslikud ülesanded kui ka vabatahtlikuna riigi ja omavalitsuste poolt võetud ülesanded, mida osutatakse elanikele teenuste kaudu. Avaliku teenuse

delegeerimisel annab avalik võim avaliku teenuse osutamise üle erasfääri, kuid peab säilitama kontrolli ja vastutuse teenuse pakkumise üle.

Avaliku teenuse delegeerimise eesmärk on avaliku teenuse kättesaadavuse ja kvaliteedi parandamine või säilitamine, teenusepakkumise tõhususe saavutamine, teenust saava sihtgrupi parem tundmine jt. Sellest tulenevalt peab jälgima, et teenus delegeeritakse võimekale organisatsioonile tingimustel, mis ei ohusta teenuse osutamise jätkusuutlikkust ja kvaliteeti ehk lühidalt – teenuse eest peab maksma seda osutavale ühingule õiglase hinna.

Kui ühing on mõnda aega osutanud omavalitsusele olulist teenust projektitoetuste abil ja tulemus rahuldab omavalitsust, siis on otstarbekas alustada läbirääkimisi pikemaajalise lepingu sõlmimiseks. Omavalitsusel on siin teatud kaalutusõigus teha teenuse osutajale otsepakkumine, kuid tuleb ka arvestada, et avaliku teenuse delegeerimine toimub enamasti konkursi, sageli riigihanke kaudu.

Otsepakkumise korral muutub vastava teenuse osutamine tegevustoetusepõhiseks teenuse rahastamiseks. Selleks on näiteks noorsootöö noortekeskuse kaudu või eakate päevakeskuse pidamine.

Nende kolme liigi korrektsel rakendamisel tagatakse ka rahastamise põhimõtetest (võrdne ligipääs rahastamisele, rahastamise ja toetuste andmise läbipaistvus, rahastamise põhinemine avalikul huvil ning on tulemuslik) kinnipidamine.

Ühtlasi tuleb aru saada, et ühingu arendamiseks ei pea tingimata taotlema tegevustoetust. Selleks võib taotleda ka projektitoetust, mille käigus keskendutakse ühingu mingile konkreetset arendamist vajavale tegevusvaldkonnale ja projekti lõpuks saavutatakse tulemus, mis teeb ühingu tugevamaks. Sama põhimõtte kehtib ka avalike teenuste delegeerimise puhul, mille korral projektitoetuse abil on võimalik saada tuge pakutava avaliku teenuse arendamiseks või kvaliteedi parandamiseks. Avalikku teenust saab aga teatud tingimustes (näiteks päästeseltsi, noortekeskuse teenus jt) pakkuda tegevustoetuse kaudu. Seega, palju sõltub sellest, kuidas on seatud eesmärk toetuse taotlemisel ja kuidas on seda võimalik parimalt ja läbipaistvamalt saavutada.

ÜHINGU OMATULU

Ühing (kogudus, kogukonnaorganisatsioon jt) vajab oma eesmärkide elluviimiseks ja tegevuseks enamasti ka rahalisi vahendeid. Rahastust võib saada rahastajalt, aga on ka palju tegevusi, mille kulud peab katma ühing ise. Sageli seavad rahastajad oma tingimused, milleks võib olla toetusesaaja omafinantseeringu määr (5–30%, Eesti rahastajad enamasti 5–10%).

Selleks, et ühing saaks osaleda neil konkurssidel, peab ühing suutma oma vahenditest panustada antud projekti. Ühing saab omatulu liikmemaksudest, annetustest, ühingu enda käivitatud ettevõtlusest (sotsiaalne ettevõtlus) ning sponsorlusena.

Liikmemaksud on ühingu põhikirjast tulenevalt üldkoosolekul otsustatud liikmemaksu summa kuus või aastas. Nii toetavad liikmed ühingu tema tegevuses ning kinnitavad oma liikmeks olemist.

Annetus on juriidilise või füüsilise isiku vabatahtlik ühingule ülekanatud rahaline toetussumma või materiaalsed vahendid, toetamaks ühingu tegevust üldisemalt või mingit konkreetset tegevust.

Sotsiaalne ettevõtlus (ühingu toodete ja teenuste pakkumine tasu eest) on ühingu tegevus, kus ühing oma eesmärkide saavutamiseks käivitab tulu teenimiseks tootmise või teenuste ja kaupade pakkumise, aga ühtlasi on sellel ka teatud ühiskondlik eesmärk. Näiteks kaasatakse oma toodete valmistamiseks või teenuste pakkumiseks ohustatud rühmadesse kuuluvaid inimesi (töötud, sõltlased, puudega inimesed jt) või tegelevad sotsiaalse innovatsiooniga (säästlik tarbimine, rohepööre jms) või pakuvad teenuseid piirkondades, kus äriühingud ja riik seda ei tee. **Arvestatakse sellega, et toodete ja teenuste eest küsitav tasu katab kulud, aga võimaldab ühingul teenida ka teatud täiendava tulu, mida ühing saab vabalt kasutada.**

Sponsorlus tähendab tavaliselt seda, et toetaja aitab kaasa selliste haridus-, teadus-, kultuuri- ja spordiürituste korraldamisele, mis ei ole tema tegevuse ega selle tulemusega otseselt seotud. Sponsorluse üks põhiline eesmärk on ka see, et toetatava ettevõtmise, organisatsiooni või üksikisiku positiivne kuvand ja hea maine kanduks üle ka sponsorile. Sponsorlus on ärisuhe, millest võidavad mõlemad pooled. Spondeerija eesmärk on parandada oma toodete või teenuste müüki ja üldist mainet ühiskonnas hea mainega sotsiaalselt vastutustundliku ühingu, ettevõtmise või sündmuse abiga.

RAHASTAJAD

Eestis on vabaühenduste (sh kogudused ja kogukonnaorganisatsioonid) jaoks olemas üsna mitmeid rahastajaid. Kogudusele ja kogukonnaühingule kõige kättesaadavamad on kohalikud omavalitsused, Leaderi programmi kohalikud tegevusgrupid, kohaliku omaalgatuse programm, kogukonnafond.

On ka üleriigiliselt tegutsevaid rahastajaid, kelle kaudu saavad ka kogudused ja kogukonnaühendused toetust küsida. Nendeks on Kodanikuühiskonna Sihtkapital, Avatud Eesti Fondi Aktiivsete Kodanike

Fond, Keskkonnainvesteeringute Keskus, Rahvakultuuri Keskus, ministeeriumid (nt hasartmängumaksu toetused), Kultuurkapital, Integratsiooni Sihtasutus.

Kõiki ülal mainitud tuleks pidevalt toetuste otsimisel silmas pidada ja nende toetuskonkurssidega kursis olla. Järgnevalt lühiülevaade mainitud institutsioonide toetustegevusest. Kasulik on tutvuda nende kodulehtedega, kus on kirjas toetusvõimalused.

Kohalik omavalitsus. Kõigil kohalikel omavalitsustel on vahendid, et toetada tegutsevate vabaühenduste tegevust. Enamasti on seda kajastatud omavalitsuste veebilehel, aga alati võib kontakti võtta vastava ametnikuga omavalitsuses või küsida teavet e-kirjaga.

Leaderi programm. Programmi kohalikud tegevusgrupid annavad toetusi vastavalt nende väljatöötatud strateegiale, mis on suunatud maa- piirkonna arenguvõimaluste ja elukvaliteedi arendamiseks. Oma piirkonna tegevusgrupi kohta saab teavet kohalikest omavalitsusest.

Kohaliku omaalgatuse programm. Programmi eesmärk on tugevate ja omaalgatusel põhinevate kogukondade (sh koguduste) tekkimine ja püsimine. Kõige ajakohasemat teavet programmi kohta saab maakondlike arenduskeskuste mittetulundusühingute konsultantidelt.

Vt <https://www.mtyabi.ee/kusi-nou/maakondlikud-konsultandid/>

Kogukonnafond. Kogukonnafond on kohalike ettevõtjate asutatud erarahastu kogukondlike ettevõtmiste toetamiseks. Neid ei ole seni veel igas omavalitsuses ega piirkonnas. Näiteid leiab Järvamaalt ja Saaremaalt. Kogukonnafondide loomist tuleks kohalikele ettevõtjatele soovitada.

Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK). KÜSK annab toetusi avalikes huvides tegutsevate vabaühenduste tegevusvõimekuse suurendamiseks ning aktiivsete inimestega tugeva kodanikuühiskonna loomiseks. KÜSKis on palju erinevaid toetuse saamise võimalusi, mille kohta saab teavet lehelt www.kysk.ee.

Avatud Eesti Fondi Aktiivsete Kodanike Fond (AEF ACF). ACFi eesmärk on tugevdada kodanikuühiskonda ja kodanikuaktiivsust ning suurendada haavatavate rühmade mõjujõudu. Programmi abil püütakse **parandada kodanikuühiskonna pikaajalist jätkusuutlikkust ja võimekust**, tugevdades selle rolli **osalusdemokraatia, kodanikuaktiivsuse ja inimõiguste edendamises ning haavatavate rühmade mõjujõu suurendamises**. Täpsem teave programmi ja sealt taotlemise võimaluste kohta on veebilehel www.acf.ee.

Keskkonnainvesteeringute Keskus (KIK). KIKi eesmärk on keskkonnavaldkonna tegevuste, ja eesmärkide täitmiseks vajalike projektide finantseerimine ja teostamine. KIK annab väga palju erinevaid keskkonnavaldkonna toetusi erinevatele asutustele ja organisatsioonidele. Nende seas on ka väiksematele vabaühendustele sobivaid toetusi. Neid on võimalik leida KIKi veebilehel <https://kik.ee/et/toetatavad-tegevused>. Seal saab valida enda jaoks sobiva valdkonna, võimaliku rahastusallika ja konkreetselt MTÜdele suunatud toetuskonkursi.

Eesti Rahvakultuuri Keskus. Keskus vahendab erinevaid riiklikke toetusmeetmeid ja programme kultuuri edendamiseks. Samuti saab erinevate toetusmeetmete rakendamise kaudu kaasa aidata rahvakultuuri ning vaimse kultuuripärandi väärtustamisele. Eesti Rahvakultuuri Keskus haldab 11 erinevat meetet, mille kohta saab täpsemat teavet veebilehelt <https://rahvakultuur.ee/toetused/toetusmeetmed/>.

Eesti Kultuurkapital. Kultuurkapital toetab kaunite kunstide, rahvakultuuri ning kehakultuuri ja spordi edendamise, tutvustamise ja populariseerimise projekte. Igas maakonnas tegutseb Eesti Kultuurkapitali maakondlik ekspertgrupp, kes tegeleb maakonna kultuurivaldkonnale eraldatud raha jaotamisega esitatud taotluste alusel. Maakondade ekspertgruppide info asub <https://www.kulka.ee/ekspertgrupid>.

Ministeeriumid, Riigi Tugiteenuste Keskus (RTK). Ka ministeeriumid korraldavad toetuste andmiseks konkursse. Nendega kursis olemiseks tuleb otsida üles asjakohased lehed ministeeriumite kodulehtedelt. RTK veebilehelt <https://rtk.ee/toetuste-taotlemine-ja-korraldamine/taotlusvoorud/avatud-taotlusvoorud-0> leiab teabe selle kohta, millised nende hallatavad taotlusvoorud on hetkel avatud (nt hasartmängumaksu toetused ja kohaliku omaalgatuse programmi toetused jt).

Annetuste kogumine. Igal ühingul on soovitatav enda jaoks läbi mõelda organisatsioonile sobiv viis annetuste kogumiseks. Kõige parem, kui ühingul on piisavat suur püsiannetajate hulk, kes teeb annetusi iga kuu ja vormistab selle oma pangakontol püsiannetusena. Need igakuised annetused ei pea olema suured, piisab ka 5–15 eurost kuus. Oluline on, et ühing saab sel juhul arvestada laekuvate annetustega ette ja see võimaldab oma rahaasju paremini planeerida.

Annetuste kogumiseks on olemas ka abistavaid asutusi ja võimalusi:

Hooandja. Hooandja veebiplatvormi kaudu annetuste kogumise kohta saab ülevaate veebilehelt <https://www.hooandja.ee/alusta>. Sealjuures peab iga annetuste koguja ise tegema annetussumma kokku-

saamiseks tugevalt selle kohta reklaami ja teavitustööd oma sihtgrupis ja kogukonnas.

Swedbanki annetuskeskond „Ma armastan aidata“. „Ma armastan aidata“ annetuskeskonna ja sinna oma projekti esitamise kohta saab teavet lehelt <https://www.armastanaidata.ee/>.

Igal aastal novembri lõpus või detsembri alguses korraldab Vabaühenduste Liit *annetamistalgud*. Annetamistalgud on hea võimalus tuua esile ka oma ühingu projekt. Täpsemat teavet annetustalgutel annetuste kogumiseks saab maksu- ja tolliameti lehelt <https://annetamistalgud.ee/vabauhendusele/>.

Maksu- ja Tolliamet on loonud inimestele, kes saavad tulumaksu deklaratsiooni esitamisel tagasi aasta jooksul rohkem makstud tulumaksu, soodsa võimaluse selleks, et annetada teatud osa mõnele ühingule. Selleks peab ühing esitama Maksu- ja Tolliametile nõuetekohase taotluse tulumaksusoodustusega ühingute nimekirja kandmiseks. Täpsemalt vaata <https://www.emta.ee/ariklient/registreerimine-ettevotlus/tulumaksusoodustusega-uhingule/nimekirja-taotlemine>. Selles nimekirjas olevatele ühingutele annetamise võimalust näeb inimene sel ajal, kui ta esitab veebi kaudu oma tuludeklaratsiooni. Ühingul tasub teha selgitustööd oma liikmete, toetajate ja sihtgrupi hulgas, et nad seda võimalust ühingu toetamiseks kasutaksid.

SOOVITUSED RAHASTAMISE TOETUSE TAOTLEJALE

Kui ühing soovib toetust saada, siis kõigepealt tuleb ühingu selgeks rääkida, mis on projekt ja tegevused, milleks soovitakse toetust saada. Vastata on vaja küsimustele: mis muutub pärast projekti elluviimist paremaks ja kuidas selle saavutame?

Kui ühingul on selge arusaamine, milleks ta soovib toetust saada, siis tuleb selle jaoks otsida sobiv rahastaja ja taotlusvoor. Ühingu tegevusvaldkonna rahastaja tegevust on kasulik regulaarselt jälgida.

Rahastaja annab toetusi oma eesmärkide ning arengukavades ette nähtud tegevuste rahastamiseks ja saavutamiseks. Rahastaja sätestab toetuse andmise dokumentides eesmärgid, mõnikord ka tegevused, milleks ta toetust annab. Taotluses peab kirjas olema, kuidas aidatakse neid eesmärke saavutada. Ei ole mõtet esitada rahastajale nende eesmärkidega mittehaakuvat taotlust. Kui taotluse eesmärk ei lange kokku rahastaja omaga, siis toetust ei anta.

Rahastajaga tuleb projekti koostamise ajal suhelda, et veenduda, kas tingimustest on õigesti aru saadud ja kas projekti eesmärk vastab rahastaja ootustele. Vajadusel tuleb täpsemalt küsida ka taotlusvormide täitmise kohta.

Taotlus tuleb esitada lühidalt ja konkreetselt. Liigsõnalisus pigem vähendab taotlusele antavat hinnet.

Oma senise tegevuse ja tulemuste (saavutuste) ülevaade on vaja esitada mõjusalt, aga lühidalt ja konkreetselt. Esile tuleb tuua oluline ja püsiv.

Iga ühing vajab head tegevjuhti või projektijuhti, kes võib olla ka vabatahtlik. Siis on võimalik koostada head taotlused rahastajatele. Ka taotluse koostamine on professionaalne töö.

Edukaks taotlemiseks saab varakult ära teha suure hulga tööd, mida hiljem saab kasutada mitmete taotluste koostamisel. Praktiliselt kõik taotlusvormid küsivad taotleja senise tegevuse ülevaadet. Samas on selleks ette nähtud teatud tähepunktide arv. See tähendab, et ühing peab oma tegevuse suutma esitada väga lühikokkumõeldult ja konkreetselt. Selle saab varakult valmis kirjutada.

Samuti soovivad rahastajad taotlusvormides enamasti näha ka probleemi kirjeldust, mida ühing tahab lahendada. Ka selle osa saab enamikus ühingutes kenasti ette valmistada, sest ühingu tegevusvaldkond ajas eriti ei muutu. Hiljem saab konkreetse voo puhul seda kohendada antud taotlusvoorule keskendudes. Kui hakata paljusid uuringuraporteid ja arengukavasid alles siis otsima ja analüüsima, kui taotlusvoor on avatud, kulub palju aega ja projekti sisu kannatab.

Ühingu koduleht peaks igal ajahetkel korras olema ja seal kõik vajalik näha olema. Enamasti soovitakse seal näha ühingu põhikirja, juhatuse liikmeid, ühingu väärtusi, sageli ka majandusaastate aruandeid, sest nende koostamise nõue tuleneb seadusest. Eesti rahastajad tahavad ka veenduda, et ühingu majandusaasta aruanne on korralikult äriregistrile esitatud. Kui ei ole, siis ühing ei kvalifitseeru toetuse saajaks. Rahastaja tutvub ka ühingu veebilehe sisuga. Kui viimane uudis on mitmete kuude tagant, siis see ei näita ühingu positiivsest küljest.

SOOVITUS

Heaks abimeheks, leidmaks ühingule (kogudusele, kogukonnaorganisatsioonile) sobiv rahastaja ja/või taotlusvoor või saamaks häid nõuandeid projekti ja eelarve koostamisel, on maakondlikud MTÜ konsultandid igas maakonnas. Abi saab muudiski ühingu töö küsimustes. Nende teenus on kliendile tasuta. Konsultantide kontaktid leiab <https://www.mtyabi.ee/kusi-nou/maakondlikud-konsultandid/>.

KOGUKOND JA KOGUDUS

Kogukond, kogudus ja demokraatlik riik

Peeter Vihma

*Koguduste osalemine ühiskondlikus elus on tervitatav,
kui järgitakse demokraatliku riigi põhimõtteid.
Eriti hästi sobituvad ootustega kodanikuühiskonnale
ja kodanlikele voorustele diakoonia põhimõtted.*

VOORUSLIKKUS KUI VABADUSE TINGIMUS

Võib küsida provotseerivalt, kas kogukonnal ja kirikul on tänapäeva demokraatlikus ühiskonnas üldse kohta? Sest kui kogukonna all pidada silmas iseendest olemasolevat, st inimese sünnijärgset kuuluvust asukoha, usulise või perekondliku kuuluvuse järgi, siis kogukondlikkus ei sobi kokku demokraatliku, kodanike omavahelise võrdsuse printsiibiga. Eriti puudutab see end usuliselt määratlevat kogukonda, sest õhtumaade ühiskond on kaua võidelnud kiriku lahususe vastu ühiskonnaelust.

Seda, et *iseeneslik* kuuluvus ei sobi inimeste vaba organiseerumise ja eluala valiku põhimõtetega, on Ernest Gellner kirjeldanud oma tuntud raamatus „Conditions of Liberty“ (1996). Tema arutluskäigu järgi toimib tänapäeva individuaalseid vabadusi austav demokraatlik riik *modulaarsuse* põhimõttel. Nagu IKEA mööbli mistahes tükid peaksid sobima teiste IKEA mööbli tükkidega, peaks ka kodanikel olema võimalus suhelda, omavahel kokku leppida, luua organisatsioone, saada osa riigi pakutud hüvedest ning muul moel ühiskondlikus elus osaleda vaatamata sellele, mis on inimese päritolu või kuuluvus.

Modulaarsuse tagab ühine keel, võrdsus seaduste ees, kuid ka inimeste sisemine vooruslikkus, mis ei sõltu ainult sunnist (mida nõuab riigiparaat) või usulisest kuuluvusest (mida nõuab kirik).

On kerge näha, et sellisele vabade kodanike ühiskonnale vastandub totalitaarne ühiskond, kus vooruslikkus on sunduslik ning mõned on võrdsemad kui teised, ehk kus inimkäitumine on allutatud ühele või teisele absoluudile, eeskostele või sünnipärasusele. Sellise ühiskonna nimetamiseks kasutab Gellner mõistet *umma*, mis algselt tähendab islamistlikku usklike kogukonda. Kui vastandumine šariaadile allutatud ühiskonnaga on ilmne, näeb Gellner samasugust *ummat* ka näiteks kommunismis, absoluudini viidud turumajanduses või traditsioonilises kogukondlikus ühiskonnas, kus kuningate ja kiriku võim oli teineteist toetav või koondunud ühte isikusse.

Alati on püüelnud vabaduse poole ja eemale lämmatavast kogukonnast, kus kehtivad traditsioonilised tavad ja seadused, suhtlusviisid ja kooskäimismid ning mida juhib traditsiooniliselt mehed ning kus indiviidi

vabadused on teisejärgulised. Gellneri järgi on selle vabaduse saavutamise võtmeks vooruste privatiseerimine ehk omaks võtmine, ilma et kirik neid peale sunniks. Seega kogukond sobib demokraatlikusse riiki sedavõrd ja niikaua, kui ei takista modulaarsuse saavutamist.

Õnneks on püüdlused saavutada individuaalne vabadus kogukonnast vilja kandnud. Võib-olla tõesti leidub mõnel pool mõni enesesse sulgunud eramajade piirkond, mis on muust maailmast tõkkepuuga eraldatud ning kes ahistab oma elanikke mõne heakorra eeskirjaga. Kuid üldiselt on eestimaa lapsed liikuva eluviisiga individualistid (mõeldes neile tuhandetele, kes sadu kilomeetreid oma töökohale sõidavad), kellele on oluline

KOGUKOND – USALDUSE KASVULAVA

Samas, vaatamata eelpoolöeldule, ei ole kogukonna roll ühiskonnaelus kadunud. Vastupidi, võib isegi öelda, et kogukondi on väga vaja, et luua ja hoida usalduslikke suhteid, mis tagavad demokraatia toimimise ning rahuldavad inimese kuulumisvajadust. Individuaalsete vabaduste kaitsega võib minna ka liiga kaugele. Mitte kuigi kaua tagasi peeti ideaalseks ühiskonda, kus kõik inimestevahelised suhted on võrdsed. Nõukogude propagandaloos polnud Pavlik Marozovi jaoks peresuhted mingi takistus, käitumaks kommunistlike reeglite päraselt ning oma isa võimudele üles anda. Selline atomaarsus on heaks kasvulavaks totalitarismi või muu riigielu vormile. Oht selles suunas liikuda pole kuhugi kadunud.

Samuti, ilma usalduseta on ka igapäevased inimestevahelised toimingud keerulised. Näiteks isegi kõige lihtsama autoremondi jaoks on vaja sõiduk jätta koos võtmetega töökotta. Oleks ju väga tüütu seda toimingut notariaalselt kinnitada. Ning kas sellisel juhul ka notari paberist piisaks?

isiklik majanduslik heaolu ning areng. Eesti maalane on protestantliku eetika paljuski omaks võtnud. Usin olla on moraalselt aktsepteeritav ja usinus on teatavasti meelepärane tegevus vastavalt Lutheri jumalapidile. Nagu Max Weber on oma klassikalises teoses „Protestantlik eetika ja kapitalismi vaim“ (eesti keeles ilmunud 2007) kirjeldanud, tööst on saanud inimeste igapäevane palve. Muu meelelahutus, näiteks seks lõbu pärast, on kristluse rajajate Pauluse ja Augustinuse hinnangul ebakohane. Vaatamata sellele, et seksuaalsed normid on tänapäeval suhteliselt vabad, kinnitab see siiski kainuse, kasinuse ja vooruslikkuse seoseid kristlikus elutunnetuses.

Koolikorraldus on heaks näiteks. Maal tekivad suhted naabrite vahel sageli siis, kui kooliealiste laste vanematel on vaja korraldada üheskoos oma laste haridust, ehkki riik on otsustanud kohaliku kooli kinni panna, viidates suurenenud kuludele ning suunab lapsed mõnda kaugesse kombinaatkooli. Protestantlik usinus loob selliseks suureks ettevõtmiseks head eeldused.

Kui tavaliselt on usalduslike suhete kasvulavaks perekond, siis need suhted võivad tekkida kergesti ka väljaspool. Eriti arvestades seda, kuivõrd paindlikud (et mitte öelda haprad) on tänapäeva peresidemed. Sõpruskond, naabruskond, kolleegid, hobi-kaaslased ning usuvennad – just nendevahelisi suhteid on võimalik kirjeldada sotsiaalse kapitali mõistega. Sellised kogukonnad ei ole kindlasti „iseenesest olemasolevad“, vaid nõuavad koos olemiseks ja toimimiseks eestvedamist, pühendumist, pingutustki. Nende kaudu rahuldavad inimesed oma kuulumisvajadust ning sellised kogukonnad toetavad üksikisikut tema individuaalsete erinevuste

(näiteks veendumuste) väljendumisel. Olles vaba ühinemisvõimaluste väljendus, arendavad kogukonnad oma konfliktide lahendamise oskusi teiste, samuti vabatahtlikult kogukonda kuulujate vahel.

Sealjuures ei ole usaldus ja konfliktilahendusoskus tähtis mitte ainult kokkuliimiva suhtena sarnaste inimeste vahel. Mõiste populariseerija Robert Putnami järgi („Üksi keeglisaalis. Ameerika kogukonnaelu kokkuvõtte ja taassünd“, 2008) on see siduv kapital. Sama oluline on erinevaid grupe omavahel liitev ning ühiskonnaelu *õlitav*

EESTI KIRJU USUELU

Eestlased on teada usuleige rahvas. Usklikuks peab ennast 19% elanikkonnast, kuid vaimseks inimeseks 28%. Eesti suurimad usuorganisatsioonid on õigeusu ja luterlik kirik, mille koguduselikeid mõlemas rohkem kui 100 000. Kuid lisaks neile tegutseb Eestis 90 erinevat uskkonda või üksikkogudust. Eesti Kirikute Nõukogu uuringu järgi 22% elanikest kuuluvad mõnda usuorganisatsiooni. Sellised andmed loovad pildi väga kirjust ning aktiivsest religioonipõhisest organiseerumisest. Oleks lausa patt võtta seisukoht, et kiriklikel või religioossetel organisatsioonidel ei ole kodanikuühiskonnas samasugust kohta või võimalusi kui teistel, mittereligioossetel.

Seda enam, et luteri kirikul on eraldi ühiskonna poole suunatud osa – diakoonia. Diakoonia tähendab „tööd teadvusega, tööd väljaspool kirikut, poliitilisi ja õiguslikke

sildav kapital. Just sildu loov kapital on laiemalt ühiskondliku toimimise jaoks vajalik, vastasel korral võib tulemuseks olla hõimujärgeline kaos. Setude kui Eesti paraadrahvusvähemuste kogukond on heaks näiteks. Setu kuningriigi päevadel peeti parima puskari võistlusi, mida järjepanu külastasid ka presidendid, samal ajal kui puskariajamine oli Eestis nii tugevalt reglementeeritud, et eraisikute jaoks praktiliselt keelatud. Me usaldame setusid ja nende puskariajamise kombeid. Selliselt seovad kogukonnad kokku inividid ning neid ümbritseva ühiskonna.

meetmeid positiivsete muutuste esilekutsamiseks ja/või probleemide lahendamiseks“, nagu on öelnud Avo Üprus („Diakooniaredeleit mööda üles“ raamatus „Diakoonia ilu“, 2018). Paljuski langevad diakoonia väärtused ja põhimõtted, mida on kirjeldatud sõnaga „konvivaalsus“, kokku kaasaegsete kodanikuvoorstega. Diakoonia eesmärgiks on väärtustada inimest, oma piirkonda, oma ühiskonda, pakkudes halastust ning hoolitsust seal, kus turu jaoks pole see piisavalt tulutoov ning riigi jaoks liiga keerukas. Ilmselt paljud teavad sõna „diakoonia“ läbi diakooniahaiglate ehk hospiitside kaudu, mis pakuvad pikka hoolitsust eakatele ja surijatele, lähtudes elu pühaduse põhimõttest. Selline ligimesearmastus sobitub hästi kodanliku maailma lipukirjaga vabadusest, vendlusest ja võrdsusest.

SEADUSEGA TAGATUD AVATUS ERINEVALE

Kui koguduste osalemine kodanikuühiskonna organisatsioonina avalikus elus on positiivne, sest see seob religioosset organisatsiooni paremini ülejäänud ühiskonnaga, siis

tähelepanu tasub pöörata kogukondlikkuse seadustamisele. Kui kogukondlik organiseerumine muutub avaliku halduse instrumendina kohustuslikuks, võib see minna vastuollu

usu, eneseväljenduse ja organiseerumisvabadusega. See juhtub siis, kui vastutus teatud avaliku halduse funktsiooni täitmise eest asetatakse kogukonna õlgadele (inglise keeles kasutatakse mõistet *responsabilization*, vastutustamine). Selles kontekstis viidatakse sageli kogukonnale kui positiivsele nähtusele. Kuid võib ka väita, et kogukonna mõiste kasutamine on siin eufemism, mis viib tähelepanu mujale asjaolust, et riigiasutused on välja vingerdamas oma kohustusest tagada kõigile lastele koolikoht.

See ei tähenda, et riigiparaat või kohalik omavalitsus peaks tegelema igakülgse ettehooldega. Vastupidi, iseorganiseerunud kogukondadel peab olema võimalus oma elukorralduses osaleda. Pigem on oluline, et kui kogukond haldusüksusena või -korraldajana on muutumas kohustuseks, peab olema tagatud ka modulaarsuse põhimõte. Näiteks võib kooli pidada või sotsiaalhoolekannet korraldada mingi konfessionaalne kogudus, kuid sellisel juhul peaks kool olema avatud ka teise usutunnistusega lastele.

Vastasel juhul, ametlik, formaliseeritud kogukond või esinduskogu ei pruugi sugugi esindada neid, keda väidab ennast esindamas. Näiteks selle kohta, kuidas seadused saavad seada piirid iseorganiseerunud inimeste vabadusele, võib tuua naabruskondade ühenduse (*neighbourhood associations*) Põhja-Ameerikas ja mujalgi. Need kodanikuühendused võivad kokkuleppe korras seada naabruskonnale igasuguseid heakorrareegleid (sh takistada mõnda kinnisvaraarendust), kuid keelatud on piirata kolme tegevust: lehvitada USA lippu, panna oma aiamurule valimissilte ja kinnitada majadele päikese-paneele. Kogukondlikud vabadused peavad sobituma demokraatliku riigi korralduse ning jätkusuutlikkuse prioriteetidega.

Seega demokraatlikus riigis toimivad kogudused võivad edukalt täita usalduse, organiseerumise, usinuse ning avatuse kasvulava rolli. Selline kogukond võib toimida ankruna, mis pakub nii kogukonna liikmetele kui ka väljaspool seisvatele inimestele turvalisust ja järjepidevust. Sellised ankrud rikastavad meie ühiskonda.

Ühiselt elamise kunst ja teadus

Avo Üprus

Kui hakkad mõtlema, mis võiks olla paremini, siis jõuad alati välja inimsuheteni. On need ju ühiselukunsti tähtsaimad lõimed. Mõistlik on siin küsida naabrite ja kogukondlaste arvamusi. Kuidas teile tundub? Mida saaksime teha selleks, et kodukandi elu läheks paremaks? Kuidas teha nii, et sotsiaalne kapital ei läheks raisku – et lapsed saaksid käia kodu lähedal koolis ja et memmed-taadid räägiksid koos noortega kaasa arengudokumentide koostamisel? Tahaksime tunda oma elust rõõmu ja mitte jääda ükski, mitte anda alla atomaarsele, individualistlikule maailmavaatele, mis tegelikult alandab inimest koostoes temas kasvava kõrkusega.

Luterlik Maailmaliit (LML) käivitas 2009. aastal protsessi, mille ambitsioonikaks eesmärgiks oli diakoonia uuendamine ja mille märksõnaks sai *conviviality* ehk *konviviaalsus*. Alates 2013. aastast on „Seeking Conviviality“ ehk ühiselu kunst ja selle elluviimine kasutusel kohaliku diakoonia uue põhikontseptsioonina Euroopa kontekstis. *Konviviaalsus* keskendub igapäevaelule ja solidaarsele kooselule, annab visiooni muutuste esilekutsumisest ja arendab teoloogilisi ideid praktikas.

CONVIVIALITY

Mõiste ja selle ajaloolise põhjendatuse toob kasutusse emigrandist sotsioloog ja katoliku preester Ivan Illich, rääkides inimeste ja nende elukeskkondade vahelisest loovast suhtest (Illich, „Tools for Conviviality“, 1973). Ta vastandas kooselamise rõõmu, milles inimesed oma elu tõe luues saavad tingimusteta anda ja võtta, kunstlikule ja tingimuslikult esile kutsutud olukorrale, mis tekib siis, kui võimulolijad vägisi muutusi teevad.

Kooselamise rõõm (*conviviality*) on multikultuurse elamise (*multicultural living*) alternatiiv, sest see viitab igapäevaelule, mida keegi ei domineeri ning välistab seega vastandumise ja fragmenteerumise. See loob kooselamise rõõm olukorra, mis rõhutab inimese suhtlevat loomust. Sellega eristub see arusaamast, mis on rajatud omakasu otsivale individualismile, mis viib eemaldumisele, atomiseerunud ühiskonnale, mis koosneb võõrastest ja võõrastusest. *Conviviality* on ühiselt elamise kunst ja teadus, mis ületab sotsiaalse desorganiseerituse, grupidevahelised vastuolud ja üksikisiku tasalülitamise ning võimupõhise üleorganiseerituse.

Ühiselu kunst eeldab teistsugustesse inimestesse ja kogukondadesse austavalt suhtumist ning kogu ühiselu rajamist vastastikusele andmise ja saamise suhtele. Kuigi siin võib näha sarnasusi kadunud kuldaja või patueelse maailma ihalusega, põhineb *conviviality* siiski ajaloolisel praktikal.

Ekskurss ajalukku. 711. aastal ületas peamiselt Põhja-Aafrika berberitest ja vähemal määral araablakest koosnev moslemite mauride armee Gibraltari väina, et vallutada läänegootide kuningriik. Täna tunneme seda ala Ibeeria ehk Pürenee poolsaarena, millel asuvad Portugali ja Hispaania riik. Kümnes ja üheteistkümnes sajand tunnistavad siin valitsenud Umayyadi kaliifide loodud õigusruumis ebatavalist tolerantsust erinevate usundite ja kultuuride vastu. Ajaloolased kirjeldavad kristlaste, juutide ja moslemite harmoonilist kooselu, mida Illich iseloomustab sõnaga *conviviality* ning mis saab tema soovitatava ühiskonnakorralduse võtmemõisteks. Seda ajajärku on peetud arenguhüppeks, mille käigus ühtegi rahvast ei jätetud välja kultuuride dialoogist kirjanduses, teaduses ja kunstis.

Diakoonia uuendamise protsessi esimesel etapil (2011–2013) töötas Interdiaci (International Academia for Diaconia and Social Action, loodud 2008. aastal Kesk- ja Ida-Euroopa diakoonia arendamiseks) ja LMLi töögrupp välja uuenduste kontseptuaalsed alused. Sinna kuulus 28 osalejat 16 riigist. Töögruppi juhtisid Eva Sybylle Vogel-Mfato (LML) ning Janka Adameova ja Tony Addy (Interdiac). Protsess keskendus „ühiselu kunsti ja praktika“ idee avamisele Euroopa mitmekesisuse kontekstis. Esimene kontseptuaalne raamistik „Seeking Conviviality. Reforming Community Diaconia in Europe“ koos tööühma soovitustega avaldati 2013. aastal. Tööühma mõtted koondas Tony Addy, Helsinki Diakooniakooli õppejõud ja vaimulik. Kontseptsioon ilmus eesti keeles pealkirjaga „Ühiselt elamise kunst“ (2015) Annely Neame tõlkes.

Protsessi teises etapis (2014–2016) määrati kindlaks kolm põhilist temaatilist komponenti. Need olid konviviaalsus praktikas, konviviaalne majandus ja konviviaalne teoloogia.

Kolmandal etapil (2017–2020) valis tööühm inspireerituna rändetemaatikast teemaks „People on the Move“. Selle etapi eesmärk oli toetada luterlikke kirikuid, et nad oleksid kasvavas kultuurilises mitmekesisuses avatud teenimistöök, avalikuks debatiks ja panustaksid poliitika kujundamisse. „People on the Move“ tähistab kasvava rände foonil ka inimelu kulgu, mis on pidevas liikumises.

Euroopa diakooniaprotsessi neljandal etapil avatakse diakooniaelu selle mitmekesisuses. Selle etapi jooksul valmis neli heade praktikate kogumikku, mis esitlevad seda mitmekesisust eri piirkondade kirikute näidete varal. Neljas etapp kannab nime „Conviviality – diaconal life in diversity“.

DIAKOONIA

Kreekaleelne sõna *diakonia* tähistab tänapäeval kiriklikku sotsiaaltööd. Katoliiklikus traditsioonis eelistatakse samas tähenduses kasutada sõna *caritas*, mis on ka ülemaailmse katoliikliku heategevusorganisatsiooni Caritas nimeks.

Kjell Nordstokke, Oslo ülikooli diakoonia emeriitprofessor, ütleb „Diakoonia käsiraamatus“ (EELK Usuteaduse Instituut, 2007), et diakoonia on kristliku usu praktiline väljendus. Kjell kordab kirikut tegevust iseloomustavat kolme klassikalist tunnust: *martyria* (sõnaline tunnistus), *leitourgia* (liturgia ehk jumalateenistus) ja *diakonia* (diakoonia) ning lisab, et kui kasvõi üks neist kolmest dimensioonist puudub, siis ei ole enam tege mist toimiva kristliku kirikuga. Diakoonia avaldub inimsuhetes ühenduse astumise, elutingimuste parandamise ja inimväärikuse eest seismise na. Diakoonia on nii koguduse eluviis kui ka tunnistus. Misjoniteoloog ja Eesti Diakoonia kaastöötaja Ingmar Kurg kirjutab kogumikus „Diakoonia ilu“ (2019), et diakoonia tähendus on sedavõrd kande, et see võib iseloomustada nii apostliametit (Ap 1:17; Rm 11:13) kui ka igasuguse teenimisülesande täitmist kirikus (Rm 12:7), olles Kristuse, evangeeliumi ja inimeste teenistuses. Kristus ise on esidiakon, sest Inimese Poeg on tulnud teenima (Mt 10:45).

Diakoonia uueningemisest rääkides ei saa mööda minna Austraalia teoloogist John N. Collinsist, kes on analüüsinud diakoonia mõiste kasutamist esimesel aastatuhandel ning kelle töö tulemused esitavad teoloogidele ja oikumeenikutele väljakutse mõtestada uuesti teenimise idee, uuendada kiriku diakonaati ja kujundada nõnda teeniva kiriku profiil.

Alandliku lauas teenimise kuvandi kõrvale astub teine, jõuline ja auline visioon. Uues Testamendis ligi sada korda nimetatud sõnatüve ümber moodustub pilt uhkest kutsumusest: usaldusisikust, kes on valitud ja volitatud olema vahendaja ning valitseja teatud hüvede üle. Diakon on ka teatud valdkondade asjatundja ning kõneisik, tagasiside tooja teda volitanud ja läkitanud väele, Kristusele ja Tema kirikule. Meenutagem ülestõusnud Jeesuse kohtumist oma järgijatega ülemises toas. Jh 20:21 järgi „Nagu isa on saatnud mind, nii saadan mina välja teid“ – tervendama, lepitama, vabastama, kaasama ja eestkostet teostama. Collins võtab kasutusele mõiste *go between* (vahelemineja, vahemees) ja *being envoy* (saadik). See aga viib mõtted samatähenduslikule sõnale *apostolos* ja miks mitte ka *angelos*.

Luterliku Maailmaliidu dokument „Diakoonia kontekstis“ (Diaconia in Context. Transformation, Reconciliation, Empowerment, 2009) ütleb juba avasõnades, et „diakoonia on kiriku DNA lahutamatu osa – see on võti kirikuks olemise tähenduse ja iga koguduse enesemõistmise juurde. Diakoonia ühendab kirikut, mistõttu seda ei saa tellida allhanke korras mõnelt spetsialiseerunud agentuurilt või kutsetöötajate ühenduselt. Loomulikult

vajab kirik kutselisi töötajaid, kellel on teenimise jaoks vajalikud teadmised ja oskused.“ Sama dokument defineerib diakooniat armastuse käsust lähtuva vastusena konkreetsetele olukordadele, kus on kannatus, puudus ja ebaõiglus, väljendades nõnda seda, mida kirik usub ja tunnistab.

Õppides ja õpetades diakooniat, peame püsima korraga kolmel rajal: kontekstuaalsel, eklesioloogilisel ja praktilisel. Kontekstuaalne rada on kohene vastus täheldatud vajadustele, eklesioloogiline rada käsitleb diakooniat kui kristliku traditsiooni ja kogukondade tunnusjoont ning praktiline rada on see, mida ja kuidas me tegelikult diakoonias teeme. Ühendada neid radu pole kerge, aga vajalik. Taoline lähenemine ühendab sotsiaalteaduste ja teoloogia teadmised ning püsib dialoogis praktikutega. *Learning by doing* eeldab reflekteerimist ja suhestumist olemasolevate teadmistega ning uute teadmiste avastamisega.

1. Esmalt tuleb mõista, et diakoonia, aga samuti misjon, realiseerub või lahendub alati kontekstis, nagu iga ristiinimese sotsiaalne vastutus. Alates looduskeskkonnast ja lõpetades tehnovõi inimkeskkonnaga, aga ka nt veebi- või tekstide keskkonnas. Seega tuleb esmalt küsida: kuhu meid on lähetatud, kelle juurde, miks? Mis on see probleem, mida hakkame lahendama? Kas see on tõeline probleem või näiline? Kas see on meie tähelepanu väärt? Õpime tundma kogukonda ja inimeste tõelisi vajadusi ning leiame nendele üheskoos lahendused.
2. Sõna „eklesioloogia“ tuleb kreekakeelsest sõnast *ekklesia* (ek 'välja' ja *kaleō* 'kutsuma'), mis tähendab koosolekut, kogudust või kirikut, täpsemalt ka mingist suuremast hulgast välja kutsutud ja kutsumuse põhjal eristatavat kogukonda või rahvast. Seega tähendab eklesioloogilisel rajal püsimine oma *kogukonna* tundmist, teadmist, mille osas ollakse võimekamad, mille osas mitte, kuidas need võimekused on ajaloos kujunenud või mitte. Siit sünnib ka mõistmine, et igasugune diakoonia lähtub kirikust ja on kiriku kohalolek ühiskonnas.

EELK Peeteli kogudus alustas tänavalaste toitmisega ja suvelaagrite korraldamisega. Kahekümne aasta jooksul on arenenud välja Peeteli mudel erinorootööks ja laste vajadustest lähtuv, haridust väärtustav perede toetamine. Harkujärge kogukonna kiriku vajaduste teadvustamiseks korraldasin koostöös kohaliku põhikooliga lapsevanemate seas e-kooli kasutades uuringu nende ootustest. Küsisime, mida nemad ootavad kohalikult kirikult, kas võiksime pakkuda neile abi või toetavaid teenuseid. Vastustes ilmnes vajadus laste huvitegevuste ja väikelaste hoiu järele. Rajasime kiriku soklikorrusele laste päevakeskuse ja pastoraati lapsehoiu.

3. Praktiline rada tähistab õppimise suhestamist tegevusega, õppimist praktikutelt, mitte üksnes teoreetikutelt või ideoloogidelt, igasuguste heade ja halbade praktikate, töömeetodite ja -vormide analüüsi.

Konviviaalne ehk ühiselt elamise diakoonia on kutsutud arendama igapäevase elu kunsti ja kogemust:

- jagades vahendeid tavalistes tegemistes;
- olles avatud ja julgustav, ehitades sildu ja lõhkudes maha barjääre;
- luues diakoonilisi kogudusi, kes toetavad loovaid uuenduslikke algatusi;
- toetades kohalikkude diakooniakutsumust ning seistes õigluse ja inimväärikuse eest.

Konviviaalse diakoonia väärtused on õiglus ja inimväärikus.

Inimväärikus tähendab diakoonia jaoks:

- Jumala kaasava armastuse ja Jumala armu rõhutamist, mis hõlmab iga inimese täielikku väärtustamist;
- koos elamise väärtuse rajamist euharistlikule jagamisele;
- inimeste tõrjumise vastu ning sotsiaalse ja majandusliku jätkusuutlikkuse eest võitlemist.

Õiglus tähendab diakoonia jaoks:

- töötamist selle nimel, et kõigil oleks võimalik osaleda oma elu üle otsustamisel;
- aktiivselt sellise majanduse ja ühiskonna eest võitlemist, kus kõigil on ligipääs eluks vajalike vahendite juurde (sissetulek, kodu, haridus, tervis);
- diskrimineerimise vältimist, aktiivselt ühiskonnas ja selle institutsioonides diskrimineerimise vastu seismist.

Töökogukonnas kasutatakse diakoonia erinevaid lähenemisi. Osutatakse sotsiaal- ja kogukonnateenuseid, vastates otsestele vajadustele erinevate hoolekande-, kohtlemis- ja raviprogrammidega. Kasutatakse traditsiooniliseks peetud kogukonna arendamise mudelit, otsides ja leides lahendusi ning viies lahendused koos kohalike kogukondade ja omavalitsustega ellu. Sellele järgneb kogukonna jõustamine ja organiseerimine, mille käigus suunatakse inimesi välja töötama ja ellu viima plaane oma olukorra parandamiseks ning vajaduse korral vastanduma neile, kes

ei austa teiste inimeste õigusi ja väarikust. Eestkostet (*advocacy*) korraldades seistakse üheskoos sihtgruppide vajaduste ja õiguste eest ning algatatakse vajadusel muudatusi õigusaktides.

Emilio Castro, Kirikute Maailmanõukogu endise peasekretäri sõnul on „diakoonia tugevus just selles, et see suudab motiveerida inimest võtma vastutust oma elu eest /.../ ning üksikinimese hindamises ja temaga arvestamises“. Just sellest põhimõttest lähtuvalt on oluline koos lõpp-tarbijaga kavandada ja ellu viia teenuseid ja tegevusi.

KOGUKOND ON VÕIMALUSTE KASVULAVA

Kogukonnakeskne lähenemisviis on mudel ja võimalus lahendada probleeme ja kriisisituatsioone koos kohalike omavalitsuste, kohalike koguduste ja kogukondadega. Aga koostööks ei pea tingimata kriisi ootama. Ka tavaolukorras on kogukond enam kui indiviidide summa ja kätkeb eneses olulisi ressursse. Kogukonna defineerimisel on erinevaid võimalusi. Üldine kokkulepe on, et kogukond on ühiste huvide, väärtuste ja eesmärkidega inimgrupp, kes jagavad kokkukuuluvustunnet. Enamasti iseloomustab kogukonda ka ühine territoorium, aga eksisteerivad ka puhtalt huvipõhised või siis virtuaalkeskonnas tegutsevad kogukonnad. Samas on kogukonna mõiste definitsioonide arv juba ammu kolmekohaline ja see paneb definitsioonidele lisama tunnuseid ja kirjeldusi. Üks on aga selge: kogukond ei eksisteeri ilma meie-tundeta, ühisidentiteedita, oma loota. Kogukonda võib nimetada sotsiaalseks konstruktsiks, aga ka ehedaks ühiseluks. Konstrueerituks jääb kogukond väga üldisel, abstraheritud tasandil, ühiselu rõõm ja valu ilmnevad aga väga konkreetsetes gruppides.

Kui avalik sfäär on üles ehitatud reeglitele ja kokkulepetele, siis kogukondadel on suurem sisemine motiveeritus, tavade ja vastastikuste mõjude sünergia, sageli ka lahendustele orienteeritus. Kogukond on oluliselt integreeritum väärtuste ja huvidega kooslus, kui seda on näiteks naabruskond või elamurajoon. Tugevad kogukonnad loovad tugeva valla, tugevad vallad omakorda tugeva riigi. Lisaks ulatub kogukondade mõju üle omavalitsusüksuste piiride ning see sidustab ühiskonda. Sellisena on kogukondadel oluline roll mitte üksnes kohaliku arengu, vaid ka siseturvalisuse ja riikliku julgeoleku tähenduses.

Kogukondi on võimalik kirjeldada grupisestest suhete intensiivsuse, kestuse ja kvaliteedi abil. Samuti suhtlemise vormide ja sageduse võrdlemisel. Kirjeldada on võimalik ka kogukondade mõju, osalemist kohaliku kultuuri loomisel, väärtuste ja traditsioonide kandmisel, poliitikat teostamisel jpm. Kindlasti ka koostöö põhjal avaliku võimu, teiste kogukondade ja kogudustega.

Kogukondi defineeritakse

- (1) kultuuriliste, etniliste, rassiliste tunnuste alusel, religioosse identiteedi või pärandi järgi ehk kultuurikogukondadeks,
- (2) geograafilisel asukohal põhinevateks (*place and space*), sh poliitiliselt konstrueeritud kogukondadeks, nt küla, linnaosa, linn, maa-kond, riik, kohalik kogukond, rahvusvaheline kogukond ning
- (3) sotsiaalseteks kogukondadeks.

Kogukond on sotsiaalne sel juhul, kui on olemas järgmised tunnused: suhtlemine (*social interaction*), sotsiaalsed sidemed, kohesiivsus ehk seotuse tunne, märkamine, tunnustamine, ühistegevused (*common actions*), jagatud väärtused, jagatud tunded, kuuluvustunne.

Avaliku võimu ja kodanikualgatuse vastastikuseid rolle ning koostoitimise põhimõtteid põhistab 12. detsembril 2002 Riigikogus kinnitatud Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon. Oluline on märkida samal aastal allkirjastatud Eesti Kirikute Nõukogu ja Vabariigi Valitsuse ühishuvide protokoll.

Kodanikuühiskonna all mõistetakse inimeste omaalgatuslikku koostööd oma huvide järgimiseks ning avalike asjade arutamises ja otsustamises osalemiseks, samuti seda koostööd võimaldavaid ühendusi, võrgustikke ja institutsioone. Nagu näha, ei kajasta kontseptsioon kogukondi, küll aga nimetatakse seltsinguid.

Huvipakkuv on asjaolu, et kogukonna mõiste üle arutles juba Põhiseaduslik Assamblee ning Eesti põhiseaduses peeti vajalikuks lähtuda tõdemusest: „Põhiseaduse kohaselt on omavalitsuste aluseks idee kogukonnast, kelle ülesandeks on lahendada selle kogukonna probleeme ja korraldada kohalikes huvides (vajadusel ka vastuolus kesk võimu huvidega) kogukonna elu. Kohaliku omavalitsuse eesmärk ja põhisisu on kohaliku elu küsimuste iseseisev otsustamine kohaliku kogukonna poolt.“

Põhiseaduse kommenteeritud väljaande sissejuhatuses toonitatakse: „Riikliku omavalitsuse teooriale vastandub vaba kogukonna teooria e kogukonna loomulike õiguste teooria, mille järgi on kogukonna õigusel – otsustada ja korraldada oma asju – samasugune loomulik ja võõrandamatu iseloom nagu inimeste õigustel ja vabadustel. Kogukondliku omavalitsuse läbiva tunnusena nähakse rahvavõimu e demokraatia põhimõtet. Rangelt eristatakse olemuslikult kohalikke e kogukondlikke küsimusi ja riiklikke küsimusi. See teooria rajaneb loomuõiguse ideedel, mis tunnistavad kohaliku omavalitsuse üksuseid võimu algallikana, ja põhistab riigi kohustust austada kogukondliku halduse vabadust ning kogukondlike õiguste võõrandamatust.“

Siit ka mõtteviga, mis sageli samastab ühe kohaliku omavalitsuse territooriumil elavad inimesed kogukonnaga. Tegelikuses on vallas või linnas ja isegi kandis või linnaosas kogukondi oluliselt rohkem ja 21. sajandil iseloomustab volatiivsus neid samavõrd nagu rahaturge. Pendel-ränne, migratsioon, abiellumine, õppima suundumine räsib kogukondi

ja elanikkonna vananemisega kaasnevad mõjud on veel avastamata. Kogukondade arengut ja kestlikkust mõjutab ressursside ebavõrdne jaotumine ning sageli ka kohalikud valimised (prioriteetide muutumine, regionaalarengu vahendite lisandumine või ärajäämine, valimisliitudes osalemine jms).

Kuigi avaliku sektori arengukavadesse on kogukonna mõiste jõudnud alles käesoleval sajandil, on kiiresti taibatud kogukondade potentsiaali ning püütud seda nii suunata kui ka kasutada. „Ressursside ja rahvastiku vähenedes nähakse aktiivset kogukonda paljude seni riigi poolt keskselt pakutud haldusülesannete ja teenuste ülevõtjana või toetajana. Kogukonnad peaksid hoolitsema tasakaalustatud regionaalse arengu eest, oma kogukonna turvalisuse eest nii politseitöö kui päästevaldkondades, pakkuma kogukonnateenuseid (sotsiaal-, kultuuri-, koolitus-, turismi- ja ettevõtlikkuse arendamisele suunatud teenuseid), hoidma rahvus- ja pärandkultuuri ning hoolitsema rahva tervise püsimise eest“ (vt Peeter Vihma ja Madli Lippus, „Eesti kogukondade hetkeseis“, 2014).

Uuringus kirjeldatud riiklikud ootused võivad, aga ei pruugi katta kogukondade vajaduste ning püstitatud eesmärkidega. Kogukonnad võivad kohaliku omavalitsuse kehtestatud planeeringuid toetada, aga võivad neid ka vaidlustada ja blokeerida. Ühed kogukonnad näevad ehitustegevuse hoogustumist suurepärasena, teistel häirib see külaelu idüll. Kergliiklusteid võib üldjoontes tervitada, aga kui elektriliikureid liiga palju saab, hakatakse neid välja tõrjuma. Lisaks heakorra ja turvalisusega tegelevatele seltsidele tuleb märgata ka marginaliseeritud grupe ja vähemusi, kes võivad moodustada vastanduvaid kogukondi. Omaette teema on teatud kogukondade radikaliseerumine teiste riikide mõjul või selleta, mis omakorda tugevdab nende sisemist identiteeti. Kõik pole nii rahumeelsed nagu rohenäpud või hobikokad, öko- või usukogukonnad.

KORPORATSIOONID JA VENNASKONNAD

Üliõpilaskorporatsioonid, LIONSi ja Rotary klubide liikmed, templirüütlid, poolkinnised kogukonnad, kus pole välistatud suurema ühiskonnaga suhtlemine, aga vastuvõtmisel on piirangud, oma aukodeks ja hierarhia. Tarastatud kogukonnad on enamasti piirdega määratletud ja kohati lausa lukustatud valvatavale territooriumile elama asunud perede hulk, kelle omavahelised sidemed on lõdvdad, peresid ühendab peamiselt turvalisuse tagamine, teenuste tarbimine ja jagamine. Erinevates riikides erinevad nii suletuse määr kui muud tunnused. Põhjuseks hirm kuritegevuse ees, sotsiaalse homogeensuse otsing, kõrgema staatuse toonitamine, kogukonnatunne, elulaad. Samas on skaala teises otsas töölislinnakud, sotsiaalmajad ja getod, mille elanikud jagavad sarnaseid väärtusi ning hoiakuid väljaspoole jäävate inimeste ja institutsioonide suhtes.

Taolistest kogukondadest leiavad terroristlikud ja tavakuritegevusega tegelevad organisatsioonid endale järelkasvu ja teostajaid. Kogukondade subkultuuride uurimine võiks olla eraldi käsitletud, samuti kogukondade kriminoloogia (nt pedofiilide võrgustikud kui oma subkultuuriga kogukonnad). Eksisteerivad mitmesugused rahvusvähemuste kogukonnad, millel on kaitsev ja solidaarne olemus. Vähemuskogukonnad tuleks kaasata integratsiooniprotsessi, mille puhul edukad vähemusrahvuste esindajad on mentoriteks või kogemusnõustajateks uutele tulijatele.

Ka sõjavägi ja baasid toodavad omalaadseid kogukondi. Need on ühistel või sarnastel kogemustel ja mälestustel põhinevad kogukonnad, mille hajali elavad liikmed tunnevad üksteist käitumise ja keelekasutuse põhjal ja kasutavad suhtlemisel neile tuntud märke. Siia kuuluvad veteranide kogukonnad, aga ka muudes (pool)suletud või paramilitaarsetes keskkondades asunud inimesed. Traumaatiline kogemus (terrorismiakt, inimrööv, lennuki kaaperdamine) jätab jäljed ja eelnevalt võõrad inimesed võivad tunda üksteisega suuremat kokkukuuluvust. Psühholoogid on kirjeldanud äärmusliku nähtusena ka kiindumust vägivaldsete, kahjustaja, pantvangivõtja vastu (Helsingi v Stockholmi sündroom).

Elulaadikogukonnad ühes ja nt ökokogukonnad teises servas. Esimeste puhul kehtestavad piiranguid pigem kogukonnavälised isikud, reeglid, õigusaktid, teiste puhul valitakse eemaldumine ja suhteline suletus ja territoorium ise. Tervendavad (*healing*) kogukonnad koondavad eneses näiteks oma elu muutvaid sõltlasi või riskikäitumisega inimesi, kellele on toeks analoogilise kogemusega, aga sõltuvusest vabanenud inimesed kui kogemusnõustajad või sageli ka missioonitundlikud mehed või naised, kelle elu on oluliselt puudutanud sarnased probleemid: endised kaassõltlased, puuetega laste vanemad, kinni peetava pereliikmed jpt. Hoolivate kogukondade (*communities what care*) programm USA-s on aga kuriteoennetusest tuttav mõiste, mis põhineb riski- ja kaitsefaktorite analüüsil ja on lähedane kogukondliku politseitöö temaatikaga. Kogukonna esindajad määratlevad riskid, koostavad tegevusplaani nende maandamiseks ja toetavad tugevusi. Sobib hästi kõrge ilmajaetusega rühmades, vägivaldsetes piirkondades, aga ka „Kiusamisvaba kool“ on defineeritav hooliva kogukonnana.

Vihma ja Lippuse kogukonnauuring jaotas kogukondade ideaalid kolmeks: instrumentaalsed kogukonnad, kelle eesmärgiks on huvide esindamine; väärtuspõhised kogukonnad, kellele on oluline traditsiooniline meie-tunne; avatud kogukonnad, kes soovivad arendada ühises küla- või kultuurikeskuses suhtlust. Viimane nimetus tundub küll eksitav. Suhtluskogukond oleks ilmselt täpsem, aga samas pole kogukonda, mis ei baseeruks inimsuhetel.

Omaette teema on korrakaitse, sisejulgeolek ja pääste, nt naabrivalve, kaitseliidus osalemine, abipolitseinikuna tegutsemine, vabatahtlike päästjate tegevus, mis kindlasti liidab inimesi ja soodustab kogukondliku

eneseteadvuse teket. Kogukondlik politseitöö ja kuriteoennetus väarik-sid omaette artiklit (soovitan lugeda Joosep Kaasiku õpikut „Kogukon-nakeskne politseitöö“, 2008 ja Jim Hilborni „Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest“, 2007).

KOGUDUSED JA KIRIKUD

Kogudusi peetakse – küllap ka mõnevõrra õigustatult – stabiilsust väärtustavateks ja konservatiivseteks. Eelkirjeldatutest eristavad neid juh-tide (õpetajad, pastorid, preestrid) suhteliselt pikk ametiaeg, ametisse seadmise protseduur ja liikmeks saamise riitused. Koguduste tegevust reglementeerivad mittetulundusühingute seadus ja seda täiendav kiri-kute ja koguduste seadus. Samas on ka usulisi liikumisi ja gruppe, kes ei ole kantud registrisse. Kas on võimalik eristada usukogukondi ja usu-lisi ühendusi?

Usulised ühendused on kirikud, kogudused, koguduste liidud ja kloostrid. Kogudus on seaduse mõistes ühte usku tunnustavate füüsilis-te isikute vabatahtlik ühendus, kes tegutseb põhikirja alusel ja valitud või nimetatud juhatuse juhtimisel ning kantakse registrisse seadusega ettenähtud juhtudel ja korras. Klooster toimib alati kogukonnana. Samas usukogukondi väljaspool kogudusi Eesti seadus ei tunne: enamik nendest on registrisse kantud mittetulundusühendustena.

Eesti Kirikute Nõukogu (EKN) liikmeskirikutes on kokku üle neljasaja koguduse. Eesti Kirikute Nõukogu on kristlike kirikute ja koguduste lii-tude sõltumatu ja vabatahtlik ühendus, et koostöös aidata kaasa Eesti ühiskonna vaimsele arengule kristlike põhimõtete alusel. Eesti Kirikute Nõukogu asutati Kuremäel Pühtitsa kloostri 16. veebruaril 1989.

Kirikute ja koguduste seadus nimetab veel usuühinguid, aga jätab selle mõiste defineerimata. Tõenäoliselt mahuvad selle mõiste alla mis-joniselsid ja kristlikud erialaühendused (Eesti Piibliselts, Eesti Evangeel-ne Allianss, Kristlike Raudteelaste Ühing, Martin Lutheri Ühing, Kristlike Arstide Ühendus jne), aga need on valinud mittetulundusühingu vormi. Kogukonnaks nimetab end nii mõnigi vabakogudus, nt 3D kogudus, kelle kodulehelt leiame kutse liituda kogukonnaga ja selgituse: „Selleks, et ka Sina võiksid kogukonna keskele tulla, võta julgelt ühendust kogukonna-juhtidega, kelle kontaktid leiad alt, või täida lehe lõpus olev vorm, mille kaudu võetakse Sinuga ühendust ning aidatakse leida Sulle sobiv kogu-kond.“ Ka Eesti Metodisti Kiriku missiooniks on „ehitada ja rajada elu-andvaid kogudusi ning usukogukondi üle Eestimaa!“.

Eesti ajakirjandus kasutab usukogukonna mõistet üsna tihti kõigi ühte usku tunnustavate inimeste kohta ning vahel ka üldistatuna kõigi kiriku-te kohta, neid eristamata. Tegelikuses on vaja eristada kirikuid ja muid organisatsioone. *Faith based community* ja *faith based organisation* on

selgelt parakiriklikud usklike ühendused, kelle liikmeid ühendab esiteks missioon esile kutsuda muutust, olgu tegevusvaldkonnaks siis arengu-maade abistamine, vangide külastamine või hariduse andmine tõrjutud ja ilmajäetuses elavatele gruppidele või koguni rahvastele. Aga teiseks võib kogukonna põhistada ka ühine soov ja vajadus säilitada *status quo*, olukord või väärtused, vastupanu muutuvale maailmale.

Esimesse gruppi kuuluvad näiteks Prison Fellowship International (mida liikmed kutsuvad hellitavalt *PF family*) ja Luterlik Maailmaliit (*Community of communion* ehk osaduskond). Rahvusvahelise õpikogu-konnana (*learning community*) defineerib end Eesti Diakoonia pikaajaline partner International Academy of Diaconia and Social Action (Interdiac). Sellesse gruppi kuuluvad seega rahvusvahelised ja muud organisatsioo-nid. Teise grupi markantseima näitena meenub esmalt amiši kogukond, kus hoitakse kramplikult kinni ülemöödunud sajandi elulaadist, tarvita-mata isegi elektrit ja massiteabevahendeid.

2011. aasta rahvaloenduse andmetel on riigis 2500 liikmega väike juudi usukogukond ja 1500 liikmega moslemi usukogukond. Peipsi-äär-setel aladel paikneb vanausuliste kogukond. Kõigil neil on oma tavad, rituaalid ja oma lugu. Usukogukonnaks saab nimetada ka õigeusklikke (15,4% rahvastikust) ja luterlasi (13,1% rahvastikust), sest ka nende puhul on tegemist tavade ja rituaalide suhtelise ühtsusega, aga samuti ka väik-semaid usulisi ühendusi. Kindlasti on suhete tihedusel ja sagedusel tõsi-sed mõõdetavad erisused, mille analüüsimine võiks sotsioloogidele huvi pakkuda, aga selge on, et nii suuremates kogukondades kui kogudustes sisalduvad omakorda väiksemad ja sidusamad grupid.

Kogukonnad võivad moodustuda ja eksisteerida ka väliste mõjutaja-te loodud reeglistikuga suletud territooriumitel. Reservaadid, vabaõhu-museumid, aga ka vanglad. Viimastes on nii vangide kui ka valvurite kogukond, kelle vahel võivad olla väga erinevad vastastikused mõjud ja toimivad või mittetoimivad suhted. Ideaalis peaks tegemist olema sot-sialiseerimiskeskondadega, aga kahjuks ei ole see alati nii.

KAASAMISEST JA OSALEMISEST

Kirikute ja koguduste esindajad on kaasatud erinevatesse koostöövor-midesse erinevatel tasanditel: valitsuskomisjonid, oikumeenilised ümar-lauad, riigiametite ja ministeeriumite töörühmad ja komisjonid, oma-valitsuste ja omavalitsusliitude ja LEADERi töögrupid jne. See kõik vajab tutvustamist ning turgutamist.

Vabaühendused, kogudused ja kogukonnad on ressurs, mida on vaja võimendada. Arendajate ees on muuhulgas järgmised küsimused:

- Kuidas suurendada usuliste ühenduste rolli kogukondlikus tege-vuses sotsiaalsete probleemide ennetamisel ja lahendamisel?

- Kuidas jõustada mitteametlikke ühiskondlikke formatsioone, kogukondi ja liikumisi?
- Kuidas jõuda kogukondade iseseisva võimestumiseni?
- On kaks erinevat asja:
- kuidas isetekkelised kogukonnad oma tegevust korraldavad;
- kuidas kogukondi tekitatakse ja kasutatakse.

Oluline on näha ka seda, kus ja missugune on nendevaheline eraldusala. Eha Paasi ja Kadi Kassi artikkel käesolevas kogumikus esitleb kogukonna arendustöötaja profiili. Tänapäev pole veel selge, millises struktuuris selline arendaja peaks paiknema. Kas kohalikus omavalitsuses või maakondlikus arenduskeskuses või hoopis tuleks jõustada kohalike sädeinimeste tööd? Üks samm selles suunas on Kodanikuühiskonna Sihtkapitali algatatud stipendiumikonkurss kogukonna eestvedajatele.

KOGUKONNA JAOKS VÕI KOGUKONNAGA KOOS

Tegevused võivad olla kogukonda suunatud, kogukonna jaoks kavandatud, aga ka koostöös planeeritud ja ellu viidud. Ideaalis jõutakse selleni, et isereguleeruv kogudus või mõni muu kogukond vastab oma vajadustele välise sunni ja toetuseta. Samas algavad kõik tõelised muutused üksikisikust, tema usust, veendumustest ja maailmavaatest. Kui seda pole, siis puudub vundament, millele ehitada ühiselu ja ühiskonnakorraldust. Stagnatsioonist väljumiseks on vajalik kodanikualgatus, vastutuse võtmine, vajaduste kindlaks tegemine ja nendele vastamine.

Inimesed suudavad üldjuhul tavaolukorras ise oma elu korraldada. Häda- ja eriolukordade puhul vajatakse välist abi ja teavet rohkem ning antakse vastu osa vabadusest. Sõjaolukorras peavad isiklikud huvid alluma ühistele ning valitsused saavad täiendavaid volitusi. Kogudused ja muud kogukonnad saavad palju teha üldise turvalisuse ja elanikkonna kaitse edendamiseks. Seisame ühiselt rahu eest Euroopas, aitame sõjapõgenikel uues keskkonnas hakkama saada, piirame tarbimist ja edendame kohalikku elu. Kümned kogudused on leidnud eneses võimekust sõjapõgenike majutamiseks ning abistamiseks, nii et nad leiaksid töö, saaksid haridust ja omandaksid keelt. Sõja esimestest päevadest on Eesti Diakoonia seisnud Pagulasabi, Punase Risti ja Toidupangaga kõrvuti, võttes inimesi vastu, nõustades ja juhendades neid. Avatud kogudustel on suur potentsiaal. Soovitame kasutada kogukonnakiriku mudelit, avada uksed kõigile hea tahte inimestele, pakkuda kogukonnateenuseid, otsida lahendusi koostöös teiste ühenduste ja avaliku sektoriga. Edu võti on koostöö laekas.

KOGUKONNAKIRIK – MIS SEE ON?

Kogukonnakirikuks saab olla iga kogukonda kaasav ja kasvatav kogudus, mille liikmed on valmis osalema ühiseluses ning sellesse panustama. Esimene eeldus on avatus. Enamasti on kogudustel mingid ruumid, millele saab rajada riskasutusel põhineva koostöö ja mida saab pakkuda kohalike probleemide arutamiseks, sündmuste korraldamiseks ning tähistamiseks. Loomulikult on siin arhitektuurilisi piiranguid, aga kui keskaegne kirikuhoone ei vasta näiteks lapsehoiule või eakate päevakeskusele esitavatele nõuetele, on sageli võimalik selleks avada või isegi täiendavalt välja ehitada pastoraadi ruumid. Kontserttegevus ja selle kaudu külaelu elavdamine on üldlevinud, aga kirikusaal võib olla sobilik ka kunstinäituste korraldamiseks ja etenduskunstideks.

Kogukonnakirik on koht, kus saada kokku Jumala ja kaasinimesega. Selles luuakse tervendav ja toetav keskkond ning seal tegeletakse mitte ainult individuaalselt, vaid ka ühiskondlikult oluliste teemadega. Kui loomuldasa pakuvad kogudused vastuseid usulistele otsingutele ja individuaalset hingehoidu, siis kogukonnakirikus osaletakse eksistentsiaalsete probleemide ja arengukriiside lahendamise kõrval aktiivselt kogukonna ehitamises ja organiseerimises, keskkonnahoius ja elanikkonna kaitses.

Elanikkonna kaitse seisukohalt võib kogukonnakirik olla esmase abi saamise ja kriisivarude hoidmise kohaks, aga samuti ka varjumiskohaks. Kui kogudus teadvustab oma ühtekuuluvust naabruskonnaga, on see oluliseks integreerivaks ning elu edendavaks faktoriks, mis omakorda muudab elukeskkonna ja kogukonna turvalisemaks. Ühtekuuluvuse oluliseks eelduseks on jagatud tõene informatsioon ning soov panustada.

Kogukonna turvalisusel on hulk indikaatoreid:

- partnerlusel ja koostööl põhinev infrastruktuur;
- erinevate soo- ja vanusgruppide vajadusi ja konteksti arvestavad tegevused;
- sotsiaalökoloogiline lähenemine – spetsiifilised tegevused on suunatud kõrge riskiga gruppidele ja keskkondadele;
- vigastuste levimuse ja põhjuste monitoorimine;
- programmide mõju hindamine;
- järjepidev osalemine riiklikes ja rahvusvahelistes võrgustikes.

Kogukonnakirik arvestab teadmuspõhiste soovitustega ning heade praktikatega.

Kogukonnakirik on ka koht, kus inimestel on kogukonnatunne. Kogukonnatunne on see, et liikmed kuuluvad kuhugi ja et liikmed lähevad üksteisele ja kogu grupile korda ning neil on ühine usk sellesse, et liikmete vajadused võivad olla grupis paremini märgatud. Oluline on ka tuumnaratiiv ehk kogukonna lugu. Harkujärve kogukonnakirikus on selleks looks

kiriku ehitanud Aino Järvesoo lugu ja tema mälestuse jäädvustamine, aga samuti lugu kolmest perest, kes ostsid kiriku.

Kogukonnakiriku südameks on vana lugu ennastohverdavast armastusest ja Jeesus Kristuse isiklikust eeskujust suhtumises kaasinimestesse. Tuumkogudus koosneb peredest, kes praktiseerivad oma usku ning on võimelised kaasama ümberkaudset rahvast ja kaugemaidki partnereid visiooni ja missiooni realiseerimisse. Õnnestumise puhul muutub kogudus koos partneritega ankurkogukonnaks, kes osaleb koos ettevõtete ja avaliku sektoriga otsuste tegemises, vaba aja tegevuste korraldamises ning selleks vajalike töökohtade loomises. Heaks näiteks on kogudustele kuuluvate koolide, lapsehoidude, eakate kodude ja päevakeskuste toimimine nii mitmel pool Eestis kui teistes riikides.

Koguduses ja kogukonnale avatud kirikus luuakse keskkond, mis toetab vähekindlustatud või muidu raskustes olevaid inimesi ja gruppe. Selles ei ole midagi uut – diakoonia on olnud juba kaks tuhat aastat kiriku olemuses. Muutunud on üksnes töövormid ning neid tuleb õppida kasutada. Kogukonnakirik on diakooniline, teeniv kirik, mitte üksnes õpetav, vaid ka õppiv kirik.

Koostoimelised kogukonnad, mille liikmed on veendunud ja motiveeritud *conviviality* väärtustes ning nendele toetudes eesmärkide saavutatavuses, saavad oma sisemise väärikuse ja jõu armastuse ja tõe läbi. Tühjus ei asenda neid, materiaalsed väärtused samuti mitte. Esimene on ja jääb õõnsaks ning täitub tasapisi ahastusega, teine meenutab liigsöömist. Ületarbimine muudab kõik väärtusetuks ning ajab lõpuks oksendamada. See ei ole inimväärne elu, see ei ole Looja näoga elu. See ei ole hooliv ja vastutustundeline elu.

Elu mõtte puudumine viib rahvad pööristormi, mis paiskab nad laiali üle maailma. Lootusetus sünnitab vägivalda ja kaost. Üksteise ja ühtsuse eitus töötab kaasa entroopiale, mis valmistub neelama mõtestatud elu õit. On aeg usuliseks uuestisünniks, et elada ühiselu rõõmus.

Kogudus kui kogukond

Johanna Rosenvald

KOGUDUS KOGUKONNAS JA KOGUKOND KOGUDUSES

Kogukond ja kogudus selle eri vormides rajaneb suhetele. Sõna *kogudus* rõhutab eelkõige suhete religioosset sisu ning *kogukond* inimsuhete tähtsust. Järgnevalt on pööratud tähelepanu a) sotsiaalsele suhetele, mis defineerivad nii *kogudust* kui ka *kogukonda* ja b) tänapäeva Eesti koguduste iseloomulikele tunnustele kogukonnana, tuginedes kristlike koguduste esindajate kogemustele ja arvamustele.

Diana Garland kirjeldab „Encyclopedia of Social Work“ (2011) artiklis „Christian Social Services“ kogudust kui kogukonda (*community*) – need on inimesed, kes kogunevad vabatahtlikult ja regulaarselt jumalateenistusteks, koos olemiseks ning ligimeste teenimiseks. Kristlik kogudus kui suhete põiming on sotsioloogilisest vaatenurgast ise kogukond, mis asetub suuremasse geograafilisse kogukonda. Kogudus on osa küla, kirikukihelkonna või linna elust. Suurem või väiksem hulk selle piirkonna inimesi on kogudusega seotud ning kogudus avaldab mõju laiemale kogukonnale ja vastupidi. Sellest aspektist ei ole küsimuseks „kas kogudus või kogukond?“, vaid pigem „millises mõttes on kogudus kogukond ja millised on tema suhted teiste kogukondadega?“

Inimese identiteet kujuneb interaktsioonis teiste inimestega, seepärast on kuuluvus sotsiaalselt sidusatesse kogukondadesse väga oluline. Ehkki mõnes koguduses on sidusust rohkem kui teises, võib kogudust kahtlemata pidada sotsiaalselt sidusaks

kogukonnaks, mis muu hulgas loob sotsiaalset kapitali. Robert Putnami „Üksi keeglisaa-lis. Ameerika kogukonnaelu kokkuvarisemine ja taassünd“ (2008) käsitluses on sotsiaalne kapital ühendused indiviidide vahel: sotsiaalsed suhted, vastastikused normid ning usaldusväärus, mis tekib indiviidi kuulumisega mitteformaalsetesse võrgustikesse ja formaalsetesse organisatsioonidesse. Ehkki sotsiaalne kapital tekib nii suhetes naabritega, osalemises vabatahtlike liikumises kui ka näiteks parteilise kuuluvuse kaudu, siis kristlik kogudus moodustab väga tähelepanuväärse suhtevõrgustiku sotsiaalse kapitali tekkeks.

Putnam eristab kahte liiki sotsiaalset kapitali, mida ta tähistab terminitega *sidustamine* (*bonding*) ja *sildamine* (*bridging*). *Sidustamine* leiab aset siis, kui inimesed suhtlevad omasuguste inimestega (sama vanusegrupp, sama rass, sama religioon jne), *sildamine* seevastu tähistab sotsiaalse kapitali loomist, suheldes endast erinevate inimestega. Koguduses on tingimused mõlemat liiki sotsiaalse kapitali tekkeks: seal on sageli koos väga erinevad inimesed – eri elualadelt, eri vanuses ning erisuguse sotsiaalse staatusega. Ometi on neil usu näol tugev ühisosa.

Sotsiaalne kapital on sotsiaalsete suhete kvaliteet praktikas. Kaasaegses läänelikus maailmas on sotsiaalse kapitali algupärased vormid hakanud nõrgenema: linnastumise tõttu on inimeste vahel lödvemad sidemed ning sotsiaalset läbikäimist on muutnud ka transpordi ja kommunikatsioonivahendite

areng, nagu on Annemari Päll leidnud uurimuses „Sotsiaalne kapital: mõõtmise ja seos sotsiaalmajandusliku arenguga Eesti regioonide näitel“ (2004). Samal ajal ei ole kadunud inimeste vajadus suhtluse ja usalduse järele. Kogudus sisaldab enamasti aktiivseid ja kestvaid võrgustikke ning on seega oluline inimestevaheliste suhete ja sidususe loomise keskkond.

Kogudus on sageli esmane kogukond, millega liikmed end samastavad. Samastamine ei tähenda automaatselt aktiivset osalemist, kuid näitab siiski koguduse kui kogukonna olulisust inimese jaoks. Kogukonnas osalemiseks on palju viise. Passiivne osalemine väljendub selles, et ollakse tarbija positsioonis ja kasutatakse kogukonna pakutavaid ressursse; aktiivne osalemine väljendub selles, et ollakse tootja positsioonis, panustatakse kogukonda, olles ise selle jaoks ressurs (vt Jean Pierre Wilken, Zsolt Bugarszki, Koitu Saia, Karin Hanga, Dagmar Narusson ja Marju Medar „Kogukonnaga seotud mõisted

KOGUDUS KUI KOGUKOND TEGUTSEB ENAMASTI GEOGRAAFILISE KOGUKONNA KESKEL

Ajalooliselt asub Eesti kihelkonnakirik kogukonna geograafilistes piirides ja moodustab koguduse vastutusala. Nüüdisajal on ka palju uuemaid kogudusi, millel ei ole seotust ajaloolise kihelkonnaga. Needki püüavad teadlikult leida võimalusi tugevdada suhteid piirkonna inimestega, olgu hajaasustusega paikades või linnades. Alati leidub inimesi, kes on seotud mõne sellise kogudusega, mis ei ole asukoha poolest lähim, kuid on hingele kõige lähem ja seetõttu ollakse valmis kaugevalt kohal käima.

Geograafilise piirkonna või määratud haldusüksuse inimesed on seotud sotsiaalsete sidemete kaudu, ükskõik kas nad kuuluvad kristlikku kogudusse või mitte. Kogukonna kontseptsioon on siiski suhteliselt

ja kogukonnas osalemist toetavad teenused Eestis“ ajakirjas Sotsiaaltöö, 2/2015).

Kogudus ei tegutse pelgalt eraldiseisva kogukonnana, vaid omab suhted teda ümbritseva geograafilise kogukonnaga. Eriti ilmneb see ajaloolises luterliku kihelkonna mudelis, kus kogudus on lahutamatu kogukondlikust struktuurist. Kuid need suhted pole kadunud tänapäevalgi. Koguduse juhid ja aktiivsemad eestvedajad panustavad sageli mitte ainult kogudusse kui lähemasse kogukonda, vaid ka linnaosa või valla ellu. Paljud tegevused koguduses ei ole kaugeltki suunatud üksnes koguduse liikmetele – kogudused panustavad abivajajate aitamisega, pakuvad nõustamist ja hingehoidu, korraldavad koolitusi, tugigruppe, laste- ja noorteüritusi, kontserte ja näitusi. Eelnevat arvesse võttes muutub koguduse käsitlemine kogukonnana mõistetavaks; tegemist on vaatenurgaga, mis võtab arvesse sotsiaalsete suhete ja sotsiaalse kapitali tugevust ja tugevdamist.

keeruline ning alati ei saa tõmmata piire ühe ja teise kogukonna vahele või osutada nende ühisosale. Kogukond võib olla tihedalt seotud konkreetse kohaga, kuid selle toimimise juures on oluline eelkõige sotsiaalne dimensioon. Nii võib kogudus oma tegutsemispiirkonna poolest olla seotud näiteks omavalitsuse territooriumiga, kuid milline on tegelik sotsiaalne koheivsus geograafilise kogukonna ja koguduse vahel, sõltub paljudest teguritest. Ükskõik kuidas kogukonda ka mõista, kas kitsamalt või laiemalt, osalevad koguduse liikmed ja toetajad enamasti kohalikus elus ning võib eeldada, et koguduse ja kohaliku laiema kogukonna ühisosa ja seotus on märkimisväärsed.

KOGUDUST KUI KOGUKONDA ISELOOMUSTAB TEENIV HOIAK

Kristlikus mõttes väljendab teenimine hoolivat ellusuhtumist ja kaasinimeste toetamist. Kristlased usuvad, et kogudused ja iga kristlane isiklikult on kutsutud teisi teenima, ligimest armastama. Jumala armastamine ja Jumala teenimine leiab ühtlasi väljenduse teiste inimeste vajaduste märkamises ja abistamises – alustades lähedastest ja naabritest ja jõudes ümbritseva kogukonnani.

Kristlus rõhutab vaeste ja puudustkannatajate abistamist, mille hulka kuulub ka igapäevane hoolekandetöö, näiteks humanitaarabi ja toidupakkide jagamine või nõu andmine vastavalt võimalustele. Inimesed väljaspool kogudust hindavad seda, kui kogudus mitte ainult ei räägi hoolimisest, vaid ka tegutseb. Mõnikord töötab kogudus keeruliste sihtgruppidega.

Suurematel kogudustel on rohkem võimekusi pakkuda lisaks vahetule abile ka sotsiaaltöö teenuseid, seda sageli koostöös kohaliku

omavalitsusega. Sellisteks teenusteks on näiteks supikööök, lapsehoid või varjupaigateenus, samuti leinagrupid, noortetöö, Toidupanga töösse panustamine, hardustundide läbiviimise kohalikus haiglas või hooldekodus, beebikooli ning anonüümsete alkohoolikute rühma tegutsemise, mis koguneb koguduse ruumides. Mõni kogudus on oma ruumidesse seadnud avatud noortekeskuse, et kohalikel noortel oleks koht, kus vaba aega veeta. Sellega vastab kogudus ühiskonna vajadustele, loob suuremat sidusust ja usalduskapitali. Koguduste hoolekandetöös on märgata suuremat süvenemist ja inimestele lähemal olemist, kui on see n-ö ametlikus sotsiaaltöös. Luues sildu laiema kogukonnaga ka sotsiaaltöö raames, on kogudused osavõtlikud, tundlikud inimeste murede suhtes, samas on nad paindlikud ega takerdu üleliia bürokraatiasse.

KOGUDUSE TOIMIMISES KOGUKONNANA ON SUUR ROLL VABATAHTLIKKUSEL

Valdav osa koguduste tegevusest toimub vabatahtliku tööna. Isegi koguduse palgallised töötajad ei näe koguduse tööd enamasti kohustusena, mis on „vaja lihtsalt ära teha“, vaid käsitavad seda kutsumusena. Ollakse valmis töötama väikese palga eest või täiesti tasuta. Kristlaste missioonitunnet toetab tugevalt usuline, sisemine motivatsioon, või nagu 1Jh 4:19 väljendab: „Meie armastame, sest tema on meid enne armastanud“. Vabatahtlik teenimistöö muutub teoloogiliselt motiveeritud tegevuseks – see on vastus Jumala armastusele, abile ja päästele. Kristlane vastab omapoolse hoolimise ja kammit-satest vabastava tegevusega. See teadmine on tõejuuks, et armastada teisi inimesi ja teenida neid argipäevas.

Vabatahtlike hulk koguduses sõltub koguduse suurusest ja oskusest neid kaasata. Vabatahtlikud võivad olla tervitajad kirikuksel, piiblringi läbiviijad, kodugrupi juhid, pühapäevakooli õpetajad, muusikud, tehnikate eest vastutajad jne. Üks juhtide ülesanneteid on vabatahtlike innustamine ja nende töö mõtestatud koordineerimine. Mõnel pool on probleemiks liikmete vananemine ja nende jõuvarude vähenemine, ehkki kogudustes, kus on arvestatav noorte segment, võib loota ka vabatahtlikus töös põlvkonna vahetumisele.

Koguduse kui kogukonna toimimine on otseselt seoses sellega, mil määral koguduse liikmed panustavad, olles n-ö tootjad, mitte tarbijad. Üldjuhul on kogudusel piiratud

võimalused palgalisi tööle võtta; tegevus toetub sageli annetustele. Samas on koguduse liikmetel võimalus anda mitte ainult oma raha, vaid ka oma aega, mis võib tähendada, et koguduse tegevus on rahaliste ressursside

piiratud hoolimata siiski viljakas. Kogudus toimib kogukonnana ning see kogukond on just selline, nagu on selle liikmed ja nende panus kogukonna ellu.

KOGUDUS KUI KOGUKOND JAGAB KRISTLIKKU SÕNUMIT JA VILJELEB TERVIKLIKKU INIMESEKÄSITLUST

Koguduse panuses kogukonna heaks sisaldub kaks poolt: teenida ühiskonda ja teha kristliku kuulutustööd. Kristliku põhisõnumi – usu, meelearanduse, andestuse, pöördumise, lootuse – jagamine on esmavajalik, kuna seda ei tee ükski teine ühiskondlik institutsioon. Usu kuulutamine ja heade tegude tegemine ühiskonnas on omavahel tihedalt seotud, kuna usk ei saa käia lahus tegudest (vrd Jk 2:14–26). Usk on terviklik ainult siis, kui selle tuumsõnum muutub praktikaks, rakendub elutegelikkuses.

Kristlik vaade näeb inimest kõikehõlmaselt, võttes arvesse mitte ainult materiaalseid ja füüsilisi, vaid ka vaimseid, hingelisi ja sotsiaalseid vajadusi. Kodutu, kes tuleb koguduse supikööri, vajab küll kõhutäidet, kuid lisaks sellele vajab ta kedagi, kes kuulaks tema muresid ja näitaks välja hoolimist,

KOGUDUSELE ON OMANE HINGEHOIDLIK TÖÖ

Hingehoiu varal aidatakse inimesel leida vastuseid usuga seotud küsimustele ja mõtestada elu. Küllap kõik inimesed küsivad igaviku küsimusi ühel või teisel hetkel. Kõik inimesed vajavad ka võimalust arutleda elu väärtuse, elu mõttekuse küsimuste üle. Psühholoogid pakuvad psühholoogilist abi, kuid see teenus ei ole kahjuks paljude jaoks kättesaadav, ning kui inimesel on eksistentsiaalsed küsimused, siis võib hingehoidlikust lähenemisest palju kasu olla.

Eriti selgelt tuleb hingehoiu tähendus esile haiglates ja hooldekodudes, kus patsien-

kuna tema enda sotsiaalsed sidemed on suure tõenäosusega väga nõrgad. Positiivsed muutused ühiskonnas algavad inimeste muutunud eludest n-õ seestpoolt väljapoole, alates mõtteviisist, vaimsest ja kõlbelisest keskmest. Samas teadvustavad kogudused, et mõnikord tuleb kõigepealt tegeleda sellega, et inimese põhivajadused oleksid kaetud – et inimesel oleks üldse jõudu hakata mõtlema kõrgematele väärtustele ja elu mõttele.

Erinevalt ilmalikust vaatest rõhutab kristlik usk vaimse dimensiooni olulisust inimese elus ja suhtes Jumalaga. Isegi kui parasjagu ei saa praktiliselt aidata, usutakse, et Jumal võib siiski tuua lahendusi – kas otse või inimeste vahendusel. Sellepärast on kristliku kogukonna suhteid ja usaldust loovas tegevuses alati olulisel kohal palve ja hingehoid.

tidel ja klientidel on suur vajadus olla ära kuulatud, oma muret ja hirme jagada ning kellegagi elu tuumväärtustest rääkida. Võib juhtuda, et hoolealuste füüsilise tervise eest hoolitsetakse, kuid hingelised ja vaimsed vajadused jäävad tagaplaanile. Hingehoidjaid on küll mõnes haiglas tööl, siiski on vajadus nende järele suurem. Koguduste pastorid ja vabatahtlikud püüavad jõudumööda pakkuda inimestele võimalust vestelda elu, surma, elu mõtte, kannatuse, õnne ja teiste eksistentsiaalsete teemade üle. Samas ei piirdu suhtevõrgustiku tugevdamine kriisiolukordadega.

Kogudused on kogukonnana sageli oluliseks toeks üksikutele või üksildust tundvatele inimestele. Nad aitavad luua kuuluvuse ja

aktsepteerituse kogemust, mida vajavad ka terved ja elujõulised. Kogudus on sotsiaalne tugivõrgustik.

KOGUDUS KOONDAB ERINEVAID INIMESI

Kogudused on enamasti kõige suuremad kodanikuühendused kohalike omavalitsuste territooriumil. Koondades suurel arvul inimesi, on kogudused paratamatult heterogeensed. Samas on kogudus koondunud sarnaste vaadete, eesmärkide ja väärtuste ümber, mistõttu teda võib nimetada väärtuspõhiseks kogukonnaks. See on soodne keskkond sotsiaalse kapitali loomiseks.

Koguduses võivad inimesed suhelda mõttekaaslastega, kuid luua ka suhteid teistsuguste inimestega. Nii võivad koguduses omavahelise kontakti luua näiteks noor vaimupuudega ja keskealine juristiharidusega inimene, kes muidu ehk omavahel suhtlema ei satuks. Mitmekesisus loob võimaluse eluterve kogukonna kujunemiseks, millel

on oma liikmetele palju pakkuda. Seetõttu on oluline, et kogudus kui kogukond raken-daks nii sidustamist kui sildamist ja väldiks kapseldumist.

Eri eluetappides olevad inimesed tingivad koguduses vajaduse vastavate tööharu-de järele, olgu selleks siis lastetöö, noortetöö, peretöö või seenioride töö. Näiteks on lastele mõeldud pühapäevakool või lastelaagri korraldamine, peretöö võib hõlmata lasterikaste perede või üksikvanemate toetamist, abieluseminaride korraldamist vms. Enamasti ei ole need tegevused suunatud üksnes koguduseliikmetele, vaid on avatud kõigile huvilistele.

KOGUDUSELE ON ISELOOMULIKUD KOGUKONNATÖÖ JOONED

Kogudusel on rohkelt seoseid kogukonnatöoga. Kogudus kui ühist tegevust ja veendumusi praktiseeriv inimkooslus on ühelt poolt ise vaadeldav kogukonnana, teisalt aga loob ta kontakte ümbritseva küla, valla või linnaga. Ehkki võib ette tulla suletud ja sissepoole suunatud kogudusi, on üldjuhul tegemist kaasiniimesi teeniva suhtevõrgustikuga, mis püüab luua suhteid ka väljapoole. Koguduse vaimulikud teevad lisaks otsesele kiriklikule tööle sageli ka sellist tööd, mida võib nimetada kogukonnatööks profaanses tähenduses: näiteks teadvustavad laiemale kogukonnale olulisi vaimseid või eetilisi teemasid, toetavad inimestes leiduvat potentsiaali, osalevad kohaliku omavalitsuse töös või suurendavad usaldust hingehoidliku suhtlusega.

Sellisel tegevusel on väljund ühiskonnas, mitte ainult kirikuseinte vahel. Mõistagi on oluline ka lähemas kuuluvusringis meie-tunde loomine, et inimesed, kes kirikus käivad, peaksid seda kogukonda ja selles tehtavat tööd oluliseks.

Lisaks koguduse vaimulikule teevad koguduses ja koguduse toel kogukonnatööd teisedki eestvedajad, näiteks sotsiaalne ja noorsootöös. Nimetada võib veel järgmisi tegevusi, mis loovad või tugevdavad kogukonna ja ühiskonna suhtesildu: vältimatu sotsiaallabi osutamine, kriisisekkumine, koostöö teiste organisatsioonidega, nõustamine, tugigrupid, perekonnaeluteemalised projektid ja koolitused, mis ühel või teisel moel on kõik laiemale kogukonnale suunatud.

KOKKUVÕTTEKS

Kristlik kogudus on sotsioloogilisest vaatenurgast ise kogukond, mis asetub suuremasse geograafilisse kogukonda. Ta moodustab suhtevõrgustiku sotsiaalse kapitali tekkeks ning saab seeläbi pakkuda loomulikku ühtekuuluvust ja sidustust, mis on paljudel inimestel puudu.

Kogudusel kui kogukonnal on spetsiifilisi jooni, mis iseloomustab suhteid nii „sissepoole“ kui ka „väljapoole“. Üldjuhul püüavad kogudused tugevdada suhteid piirkonna inimestega ja panustavad küla, valla või linna ellu teenivalt ja inimesi aitavalt. Seejuures peetakse oluliseks nii usulist ja hingehoidlikku tegevust kui ka praktilisi ligimesi toetavaid ja puudustkannatajaid abistavaid ettevõtmisi. Kogudus püüab näha inimese vajadusi holistlikult. Eksistentsiaalsed küsimused ja argielulised probleemid on mõlemad olulised. Suur osa koguduse tööst toetub vabatahtlikele, kellel on tugev sisemine missioonitunne ja usuline motivatsioon. Kogudus kui kogukond toob kokku erinevaid inimesi ja samas

koondab neid sarnaste väärtuste ümber. Teisisõnu, see on keskkond, kus on soodsad võimalused sotsiaalse kapitali tugevdamiseks ja suhtluseks sarnaste ja erinevate inimestega – sidustamiseks ja sildamiseks. Intervjuudes leidis kinnitust seegi, et paljud kogudused panustavad otseselt väljaspool kirikut toimuvasse kogukonnatöösse, olgu noortetööd tehes või tugiteenuseid osutades või osaledes oma liikmete ja juhtide kaudu kohaliku omavalitsuse tegevuses.

Kogudus ei ole ühiskonnas eraldiseisev kogukond, vaid panustab oma tegevusega laiemasse kogukonda ja ühiskonda. Kogudus ongi ühiskonna teenistuses. Tekivad justkui n-ö kogukonna ringid: kõigepealt lähim ring, milleks on kogudus; seejärel järgmise ringina inimesed, kes ei kuulu kogudusse, kuid kellega suheldakse ja keda aidatakse nii sotsiaalsetes, praktilistes kui ka vaimulikes küsimustes või kes on koguduse ellu kaasatud toetajate ja sõpradena, ja kolmandaks veel laiem, kogu ühiskonda haarav ring.

Kogukonna ja koguduse koostöö sotsioloogia

Liina Kilemit

Kogukonna ja koguduse koostöö võimalused on seotud kogukonna liikmete arusaamade, teadmistega ja kogemustega seoses kristlike kirikutega. See määrab suuresti, kui võrdviljakale pinnasele langevad kirikute poolt kogukonna suunal tehtavad koostööettepanekud. Kas teineteisest saadakse aru? Mida teha, et vastastikune mõistmine oleks parem? Kuidas suhtub kirikute ühiskondlikku rolli nii-öelda vaikiv enamus ehk tavakodanikud, kelle hääl avalikus meedias reeglina kuigi palju kõrva ei jää? Kuidas luua soodsat pinnast kohtumiseks?

Artikli peamiseks andmeallikaks on Eesti Kirikute Nõukogu poolt iga viie aasta tagant korraldatava küsitluse „Elust, usust, usuelust“ (edaspidi EEU) tulemused. Küsitlusi korraldatakse aastast 1995 eesmärgiga saada teadmisi Eesti elanike usuliste hoiakute ja tõekspidamiste kohta. Kõik uuringutulemused on avalikud: 2015. aasta etapp on publitseeritud kogumikus „Kuhu lähed, Maarjamaa?“, 2020. aasta etapp on avalikustatud EKN-i veebilehel.

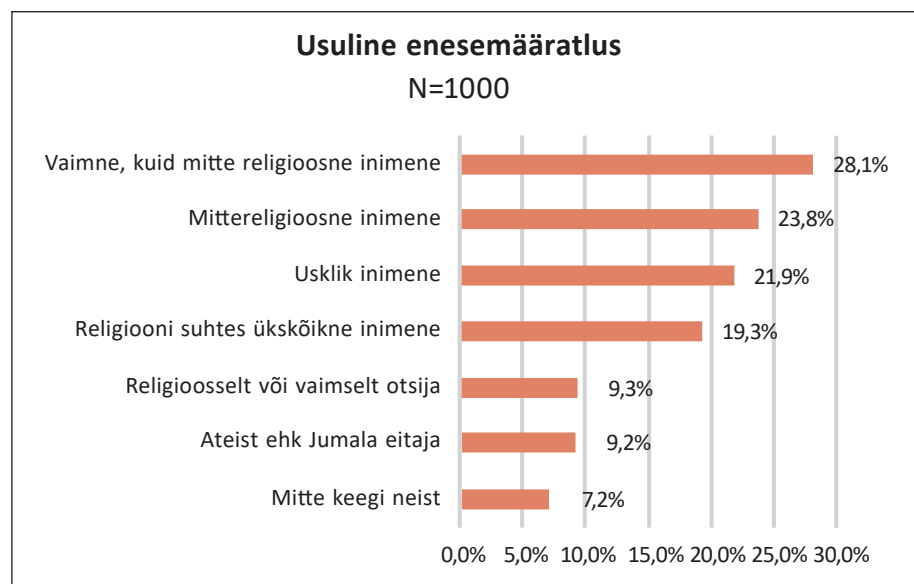
KOKKUPUUDE JA SEOTUS RELIGIOONI JA KIRIKUGA

Kuidas Eestimaa inimesed ennast üldiselt religioosselt määratlevad ja milline on nende kokkupuude usu ja kirikuga.

EEU2020 andmetel kuulub mõnda kogudusse või usuliikumisse 21,9% eestimaalastest (19,9% eestlastest ja 26,1% muust rahvusest inimestest). Ülekaalukalt enim kuulutakse kahte konfessiooni: eestlastest vastajad peamiselt Eesti Evangeelsesesse Luterlikku Kirikusse (65,1% kogudusse kuuluvatest eestlastest on luterlased) ja muust rahvusest inimesed vastavalt Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikusse (75% kogudusse kuulujatest olid selles küsitluses õigeusklikud ja kõik nad kuulusid MPE-ÕK-sse). Teised konfessioonid on arvuliselt märksa tagasihoidlikumalt esindatud ja nendest saab parema ülevaate rahvaloenduse andmestikust millel aga siinkohal pikemalt ei peatu.

68,5% Eesti elanikest seevastu ei kuulu kogudustesse ega ole ka kunagi kuulunud. Otsesõnu „usklikuna“ määratleb end 21,9% vastajatest (taas on siin muust rahvusest vastajad ehk valdavalt venelased enam

esindatud kui eestlased). Peamiselt on end „usklikuna“ määranud kristlased, kuid on tõenäoline, et osa kristlasi liigitas ennast ka teistsuguste identiteetide kui „usklik“ alla. Teiseks suuremaks usuliseks identiteedi-grupiks on „vaimne, kuid mitte religioosne“: nii määratles end 28,1% vastanute, kusjuures see identiteet on enam esiplaanil eestlastest vastajate puhul. „Vaimse“ identiteet hõlmab peamiselt uue vaimuse ideede toetajaid. Ülejäänud usulisi identiteete peegeldab järgmine graafik.

Joonis 1. Usuline enesemääratlus EEU2020 uuringus.

Kuidas on aga lood kirikus käimisega? Vähemalt kord-paar kuus käis EEU2020 küsitluse kohaselt jumalateenistustel 8,1% vastanute, 3-4 korda aastas 7,3% vastanute ning 1-2 korda aastas 14,8%. Seevastu 66,9% eestimaalastest ei käi seal selle küsitluse kohaselt üldse. Peamise põhjusena, miks jumalateenistustel ei käida, tuuakse välja, et „ma ei ole usklik, see ei puuduta mind“ (54,6%) ning et „ma ei vaja vahendajat enda ja Jumala vahele“ (15,3%). Olulise põhjusena kerkis esile ka ajapuudus. Jumalateenistustel käiakse eelkõige seetõttu et „see on minu kui uskliku inimese vajadus“ mis tuli ootuspäraselt esile koguduse liikmete puhul (31,6%) või „saan sealt hingerahu“ (17,6%). Samuti võivad meeldida vanad kombad ja traditsioonid (8,0%) või käiakse kaasas lähedaste, pereliikmetega (6,6%). 13,2% vastanute ei osanud öelda miks nad kirikus käivad.

Ootuspäraselt erinevad jumalateenistusel käimise/mittekäimise sagedus ja motiivid vastavalt sellele kas inimene kuulub kogudusse või mitte. Koguduseliikmed käivad jumalateenistustel oluliselt sagedamini.

EEU2010 käigus analüüsiti neid erinevusi süvitsi ja täheldati et koguduste liikmete puhul on jumalateenistusel käimise puhul rohkem esiplaanil nõ sisulised aspektid nagu näiteks hingerahu leidmise võimalus, jumalateenistusel käimine kui uskliku inimese vajadus ja kohustus ning jumalateenistuse sõnum. Kogudustesse mittekuulujate puhul aga vanade kommete ja traditsioonide meeldivus, et kirikus käiakse koos lähedase või pereliikmaga ning kirikuhoones viibimise ja selle arhitektuuri nautimine. Esines siiski ka mõningaid üllatavaid momente: vanade kommete ja traditsioonide meeldivus oli esimeseks motiiviks nii kogudusse kuuluvate kui mittekuuluvate inimeste puhul. See näitab kuivõrd traditsioone austavad ja alalhoidlikud on kirikuga seonduva osas meie inimesed. Kogudusse mittekuulujate puhul järgnesid motiivid nagu „käin seal koos lähedaste ja pereliikmetega“ ja „saan sealt hingerahu“. Igal juhul paistab nii kogudustesse kuulujate kui ka mittekuulujate puhul silma emotsionaalse poole oluliseks pidamine: oluline on tunne mida kirikus olles kogetakse ja seda vaatamata sellele kas ollakse usklik või mitte.

Jumalateenistustel mittekäimise põhjustena toovad kogudustesse kuulujad eelkõige välja ajapuuduse või et kirikus käimine on seotud teatud raskustega (kaugus, terviseprobleemid, jumalateenistused on liiga pikad – seostub ilmselt samuti terviseprobleemidega). Mis aga üllatav, on see, et kaalukuselt teise põhjusena nimetatakse „ma ei vaja vahendajat enda ja Jumala vahele“ mille puhul tõenäoliselt on tegemist ühe religiooni individualiseerumise ilminguga. Kogudustesse mittekuulujate puhul tulevad esile põhjused nagu „ei ole usklik, see ei puuduta mind“, ei ole aega, ma ei soovi ennast siduda ühegi organisatsiooniga või „ma ei vaja vahendajat enda ja Jumala vahele“.

Võrreldes EEU2020 erinevate etappide ja teiste Eestis läbiviidud küsitluste tulemusi on välja pakutud, et „suures plaanis“ võib Eestis kristlike kirikutega aktiivselt seotuks pidada veidi enam kui 20% elanikkonnast. Need on inimesed, kellele on omane kristlik maailmapilt ja identiteet ning kes osalevad teatud regulaarsusega jumalateenistustel. Siinkohal peame aga silmas pidama seda, et eestlaste ja mitte-eestlaste vahel on teatud erinevus: mitte-eestlased, eelkõige venelased, on usklikumad (kristlikumad) ning ka isiklikult rohkem seotud kirikuga (eelkõige õigeusu kirikuga).

Suur osa sellest, mida me tänapäeval religioossuseks peame, jääb väljapoole kirikuid. Näiteks nõustus väitega „minu suhe Jumalaga on isiklik ja ei vaja tuge kirikult“ 47,2% vastanute ja Jumala olemasolusse usub enda väitel 36,4% vastanute, mis on märksa enam kui kristlusega seotud inimeste hulk. Seega saame rääkida Eestist kui ühiskonnast, kus on üsna kõrge individuaalse religioossuse määr ja mis samas on eemaldunud ja võõrandunud traditsioonilisest kristlusest. Võõrandumise üheks viljaks ja teisalt tagant tõukajaks on religioonialane harimatus: EEU2010 raames küsiti, kuivõrd on vastajad saanud lapsepõlvkodus usualaseid

teadmisi. Selgus, et neid ei olnud saanud 51,2% vastanutest. 2020. aastaks ehk siis 10 aastat hiljem on see näitaja küll langenud 38,2%-le, kuid siiski võime väita, et märkimisväärne osa elanikkonnast usku puudutavaid teadmisi kodust kaasa ei saa. Usundiõpetuse õpetamine pole aga Eestis koolides paraku kuigi levinud: näiteks 2018/2019. õppeaastal oli Eestis 65 kooli, kus õpetati ainet, mille nimi viitab selgesti religiooni teema käsitlemisele.

Eeltoodu võib ühelt poolt jätta mulje, et eeldused kogukonna ja koguduse kohtumiseks pole justkui teab mis head: kirik ei satu „keskmise eestimaalase“ teele kuigi tihti ja kui sattub, siis on tal raske aru saada, millest seal räägitakse ja mis asja aetakse. Kui kirikusse minnakse, siis turistina selle kaunist arhitektuuri imetlema või hingerahu pakkuvat miljööd imetlema. Sõnumit kuulama või vaimulikuga vestlema kipuvad vähesed. Kirikuga seotud perekondlikud traditsioonid on suuresti unustuse hõlma vajunud. Usualaste teadmiste vähesuse tõttu tuntakse kirikus kohmetust või piinlikkust kuna ei tea kuidas seal peaks käituma. EEU2015 küsitluse käigus esitati vastajatele hindamiseks väide „tunnen vahel soovi mõne kirikuõpetajaga lihtsalt juttu rääkida“. Väitega nõustus 35,8% ja ei nõustunud 59,4% vastanutest. Võib oletada, et tegemist ei ole siiski mitte hirmuga vaimuliku isiku ees, vaid pigem kartusega mitte leida ühist kõneainest või teineteisesest valesti aru saada. Siit edasi on aga vaid sammu kaugusel veel üks asjaolu miks kirikusse mitte minna: sealt ei saada sellist elamust või emotsiooni mida inimene vajab ega ka mitte tröösti elus ette tulevate probleemide ja murede korral.

Teisalt aga kui EEU2020 käigus küsiti kas ja millisel määral tunneb vastaja mõne religiooniga lähedust, vastas 28,9% et tunneb kristlusega lähedust „suurel määral“ ja 34,2% „mõnevõrra“. Olgu öeldud, et hindamiseks esitati loetelu erinevatest religioonidest ja maailmavaadetest. EEU2015 aga märkis 33,8% inimestest, et neile meeldivad kristlikud põhimõtted ja 63,1% on leidnud kristlikust õpetusest või Piiblist põhimõtteid mida järgib oma igapäevaelus. 34,7% vastajatest pakuvad huvi kirikuga seotud üritused nagu näiteks heategevusüritused, talgud vms. Religioonisotsioloog Lea Altnurme on juhtinud tähelepanu Eesti inimeste siiski üldiselt võrdlemisi soodsale suhtumisele kirikusse, mida on seostanud asenduskristluse fenomeniga. Lühidalt öelduna tähistab see nähtus fenomeni milles mittekristlik enamused on huvitatud sellest, et kristlik vähemus hoiaks traditsioonilisi usulisi kombeid ja moraali talle ning teostaks neid üldiseks hüvanguks. Eestis väljendub see muuhulgas näiteks selles, et nende arv kes avaldavad küsitluses mingil viisil toetust või poolehoidu kristlusele on tunduvalt suurem kui ennast kristlasena määratlevate inimeste arv.

Mida eelöeldust järeldada? On ilmne, et kogukonna kõnetamisel peab kogudus lähtuma enamiku inimeste väga madalast usualaste teadmiste tasemest. Tuleb kasutada iga võimalust inimeste teavitamiseks nii

kiriklikest talitustest, õpetuse sisust kui ka meie esivanemate kristlikust ajaloost. Erinevatel kogudustel on siin häid kogemusi, mida teistelegi soovitada võiks. Mina saan tuua ühe näitena EELK Nõmme Rahu koguduse aastate taguse artiklite sarja kiriklikest talitustest kohalikus linnasalehes. See oli väga hariv ja huvitav ning seda isegi koguduse liikme jaoks. Kirikukaugema inimese puhul võib sellisest artiklist saadav teadmine kõrvaldada pingetunde mis muidu kirikus käimisega kaasneda võib.

Võimalik et „esmaohtumisteks“ kogukonna liikmetega sobib hästi mõni tegevus või koht mis otseselt kiriku ja usuga ei seonduki. Seda tõestavad ka uuringuandmed, millest tuleb juttu edaspidi. Eerik Jõks on kogumikus „Kuhu lähed, Maarjamaa“ tabavalt märkinud, et meie (s.t kiriku) kristlik vaimulaad mis isekeskis elades on üsna „paras“, on (kirikust) võõrdunud põlvkondade jaoks lihtsalt liiga „kange“. Selle väitega tuleb küllap nõustuda. Teisalt jällegi on ühiskonnas märkimisväärsel hulgal neid, kelle eelhäälestus kristluse ja kiriku suhtes on pigem positiivne või vähemalt neutraalne ning sellel pinnal on koostöö mõeldav.

Seni on palju räägitud religiooni individualiseerimisest, mida võib lühidalt seletada kui institutsioonidest sõltumatut religioossust ehk nõ oma usku, mille sisu koosneb väga erinevatest allikatest pärinevatest uskumustest ja arusaamadest mille individid enese kogemuse ja tunnetuse abil „kokku segab“. Individualiseerunud religioossusele on omane ka sotsiaalsete vormide vähesus või sootuks puudumine. Saksa religiooniuurija Patrick Heiser esitab aga intrigeeriva küsimuse selle kohta miks kirikud Euroopas on tühjad kuid samal ajal palverännuteed pilgeni täis. Ta pakub et religiooni individualiseerimine on limiteeriv nähtus, kuna indiviid vajab siiski teiste tagasisidet enda usuliste arusaamade „relevantantsuse“ suhtes. Sellised situatiivsed usulised üritused pakuvad seda võimalust suurepäraselt, kuna ei pane inimestele pikaajalist kuuluvuse ja kohal käimise koormat. Selline käitumine näib hästi sobivat kaas-aegsele inimesele, kellel on alalõpmata kiire, kes usuasjadega tegeleb peamiselt situatiivselt (kriisiolukordades), kuid kellel ometi on säilinud eksistentsiaalsed küsimused ja usulised vajadused ning (nagu tõestab ka EEU) vajadus tavapärasest erinevate emotsioonide järele, mis ülen-dava ja tõstavad. Heiser leiab ka, et sellised väljaspool kirikut toimuvad usulised üritused nagu, palverännakud, kirikunoorte kokkutulekud jms on madalaks lävendiks kirikusse paljudele neile inimestele kes muidu on usukaugeks jäänud. Käesoleva artikli autor arvab, et siin on rohkelt mõtteainet ka meie kogudustele.

Samuti tekitab eelräägitud küsimusi, kas ja kuidas taastada mitmeid toredaid vanu rahvatraditsioone, kombeid ja pühi mis kas osaliselt või täiel määral olid seotud kiriku ja kirikukalendriga selle asemel et importida üha meie jaoks võõraid ja sageli arusaamatu taustaga tähtpäevi. Võib olla leidub nende esivanemate kommete hulgas vanu armsaid traditsioone mis oleksid piisavalt kõnekad ka tänapäeva inimese jaoks ning

pakuksid põhjuse valmistada erilisi toitusid, tulla naabrite, sõprade või lähedastega kokku? Ka leerionnistamine, laulutused ja ristsed on asjad, mida noored koguduselikked võiksid sõpradega sotsiaalmeedias jagada ja nende tausta selgitada. Kuna vanade kommete ja traditsioonide meeldivus kerkis EEU küsitlustele vastanute hulgas nii selgelt esile, võiks siin olla ehk kasutamata ressursse.

OOTUSED KIRIKU ROLLILE ÜHISKONDLIKUS PLAANIS

EEU2020 käigus küsiti inimestelt, milline peaks nende arvates olema kiriku mõju erinevates uuringu tegijate poolt välja pakutud ühiskonnaelu valdkondades. Vastuste jaotumist kajastab järgmine tabel.

Tabel 1. Kui rääkida praegusest Eestist, siis milline peaks Teie arvates olema kiriku mõju järgmistes eluvaldkondades? EEU2020. Protsent vastanutest, N=1000.

Sisepoliitika	Senisest väiksem	25,1
	Praegune mõju on sobiv	30,8
	Senisest suurem	8,1
	Raske öelda	36,1
Sõja ja rahu küsimused, rahvusvaheliste konfliktide lahendamine	Senisest väiksem	17,4
	Praegune mõju on sobiv	29,2
	Senisest suurem	17,3
	Raske öelda	36,1
Keskkonnakaitse, keskkonnaprobleemid	Senisest väiksem	14,3
	Praegune mõju on sobiv	27,7
	Senisest suurem	21,5
	Raske öelda	36,4
Vaesusesse sattunud inimeste abistamine	Senisest väiksem	9,4
	Praegune mõju on sobiv	24,3
	Senisest suurem	46,1
	Raske öelda	20,1
Probleemidesse sattunud inimeste abistamine, näiteks töö probleemsete noortega, sõltuvushaigetega, endiste vangidega jne	Senisest väiksem	8,8
	Praegune mõju on sobiv	23,8
	Senisest suurem	44,1
	Raske öelda	23,3

Rahvussuhted, lõimumine	Senisest väiksem	13,8
	Praegune mõju on sobiv	27,6
	Senisest suurem	21,2
	Raske öelda	37,4
Seisukohtade väljendamine meedias moraali ja eetika küsimustes	Senisest väiksem	19,5
	Praegune mõju on sobiv	29,2
	Senisest suurem	22,6
	Raske öelda	28,7
Usu- ja religioonialaste teadmiste ja hariduse pakkumine	Senisest väiksem	13,8
	Praegune mõju on sobiv	35,0
	Senisest suurem	21,9
	Raske öelda	29,2
Kunst, muusika ja muu kultuurialane tegevus	Senisest väiksem	13,8
	Praegune mõju on sobiv	37,7
	Senisest suurem	16,7
	Raske öelda	31,8

Nagu tabelist nähtub, soovitakse kiriku ühiskondlikku rolli näha senisest suuremana eelkõige sotsiaalvaldkonnaga seonduvatel eluvaldkondades. Tõenäoliselt osatakse neid valdkondi ka kiriku tegevustega (diakoonia, hingehoid jm) kõige paremini seostada ja mõnedel vastajatel võib sellega olla isegi isiklik kogemus. Kiriku rolliga ülejäänud eluvaldkondades tõenäoliselt suuremal osal vastajatest isiklik kogemus puudub, mistõttu vastamisel tulevad ilmselt mõjuteguritena arvesse vastaja üldisemad hoiakud religiooni suhtes, poliitilised seisukohad, etniline kuuluvus jms. Kuidas muidu selgitada fenomeni, et osa vastajaid soovib kiriku rolli näha väiksemana eluvaldkondades, kus kirik niikuinii erilist mõju ei oma nagu näiteks rahvusvaheliste konfliktide või rahvussuhete alaste probleemide lahendamise? Siiski kumab ka siin läbi teatud positiivne eelhoiak suhtumises kiriku ühiskondlikku rolli: valdaval enamusel inimestest pole midagi selle vastu. Erandiks on sisepoliitika, kuhu kirik ei peaks sekkuma ligi kolmandiku vastajate arvates. Ligi kolmandik vastanutest ei osanud enamikes aspektides üldse arvamust avaldada.

Kiriku praegust rolli Eesti ühiskonnas hinnatakse küllaltki tagasihoidlikuks. Küsimusele millises suunas peaks kristluse mõju tulevikus liikuma vastajad jagunesid kolmeks üsna võrdseks osaks: mõju suurenemist pooldas 23,6%, vähenemist 21,3% ning 34,8% arvas, et see peaks säilima senisel kujul. 20,3% ei osanud küsimusele vastata. Siinkohal on ilmselt paslik märkida, et küsitlus tehti perioodil, mil kirikuga seonduv oli meedias üsna jõuliselt päevakorda kerkinud ning artikli autori arvates võis see tingida mõnede inimeste negatiivse reaktsiooni kiriku ühiskondliku rolli suhtes, mida küsitlusele vastates väljendati.

Küsimusele „kas ja kuivõrd oleksite nõus panustama mõne kohaliku koguduse tegevustesse (ka siis, kui Te ise kogudusse ei kuulu ega kavatse ka liituda)“? vastas nõustuvalt 30,4% küsitletutest. Ei osanud vastata 33,4% ja eitavalt vastas 36,2%. Taaskord näeme, et nende arv, kes panustada sooviksid, on mõnevõrra suurem kui nende arv, keda võime kristlasteks pidada. Need, kes on nõus panustama, teeksid seda meeleldi mõne konkreetse tegevuse või projekti heaks annetades (77,3%) või ise kirikuga seotud üritustel nagu heategevuslikud laadad, talgud, vaeste ja hädasolijate abistamine osaledes (56%). 14,4% oleks nõus panustama muul moel.

Seega pole suhtumine kiriku ühiskondlikku rolli sugugi mitte halb. Neid kes olid kõigis valdkondades kiriku osaluse suhtes negatiivselt meelestatud, polnud kuigi palju. Pigem võib oletada, et kuna enamikul ühiskonnaliikmetest kokkupuude kiriku rolliga puudub, ei osatud sellest lihtsalt suurt midagi arvata ning vastamist hakkasid mõjutama muud asjaolud. Siiski võib järeldada, et meelsasti nähakse kirikut toimetamas elualadel, mis on suunatud inimeste aitamisele kõige laiemas mõttes. Küsitluse läbiviimise järel on leidnud aset mitut tõsist kriisi (Ukraina sõjapõgenikud, pandeemia) mis kirikule uusi ülesandeid andnud. Need jäid antud küsitlusest välja. Ka meedias on sellest vähe juttu kui üldse. Paraku peab märkima, et kiriku panus nendes valdkondades, kus aktiivne ollakse, leiab üleriiklikus meedias vähe kajastust mistõttu see info paljude inimesteni üldse ei jõua.

OOTUSED KIRIKU ROLLILE INDIVIDUAALSES PLAANIS

Nagu juba eelnevalt öeldud, käsitletakse selles peatükis indiviidi taseandil esile kerkivaid ootusi kiriku rollile põgusalt ning eelkõige eesmärgiga heita valgust kogukonna ja koguduse koostöö eeldustele. Peamiselt on vaadeldud kahte aspekti: miks inimesed kristlike kogudustega liituvad ning millistest teemadest nad sooviksid kirikus kuulda. Lugejal võib siinkohal tekkida küsimus, kuidas iseäranis kogudustega liitumise teema kogukonna ja koguduse koostöösse puutub – ei kavatse ju enamik inimesi tõenäoliselt ühegi kogudusega liituda. Need teemad on siiski universaalsemad viidates selgelt kiriku „külgetõmbejõule“ ja võimalikule pinnasele millelt kaasaegse inimesega kõige hõlpsamalt ühist keelt leida. Need tegurid toimivad laiemalt, puudutades ka kogudustest eemale jäävaid kogukonnaliikmeid ning aidates nende ja koguduse vahele silda luua.

Käesoleva artikli autori poolt 2015 läbiviidud uuringu tulemusena segus, et kolmeks peamiseks põhjuseks, miks tänases Eestis kristlike kogudustega liitutakse, on 1) soov oma kogemusi ja maailmas toimuvat religiooni abil struktureerida, seletada ja mõtestada, 2) isikliku elu kriisid,

millele seletuse, mõistmise, trööst ja abi otsimisel jõuti kristluseni, 3) nende inimeste mõju ja eeskuju kes juba on kristlased. Selle uurimistöökäigus tuli välja rohkelt muidki aspekte, mis on kõnekad kogukonna ja koguduse koostöö vaates. Räägin siinkohal põgusalt mõnedest neist.

Noorte puhul leidis esimene „kohtumine“ kogudusega sageli aset väljaspool kirikuhoonet ja tavapärasest jumalateenistustlikku elu. Eriti keh-tis see nende konfessioonidega liitunud noorte kohta, kus on suhteli-selt väikesed kogudused, aktiivne noortele suunatud misjonitegevus ja väikerühmatöö. Üsna iseloomulik oli, et (noorte endi sõnul) kohe suurde kirikusse jumalateenistusele minek tundus ilmalikes peredes kasvanud usukaugetele noortele pelutav. Madalaks lävendiks kogudusse oli hoo-pis noortelaager, gospelkontsert või kellegi kodus kogunenud väikerühm. Usulistele otsingutele võis tõugata ka palverännakul osalemine. Mõni-kord polnud esimene kohtumine kogudusega aga kuigivõrd usulise sisu-ga, mis lõi neutraalse pinnase tasapisi olukorra, inimeste ja nende sei-sukohtadega tutvuda. Selliseid võimalusi on pakkunud näiteks kristlikud koolid ja külakogukonna soov teha midagi oma kodukoha kiriku heaks.

Ootuspäraselt olulist rolli mängivad inimeste vahelised soojad ja informaalised suhted koguduses, samuti kristlastest eeskujud: sõbrad, töökaaslased, vaimulikud, tuntud ja armastatud inimesed kes meeldi-vad ja kelle moodi soovitakse olla. Tõre moraliseeriv kirikuvalvur võib olla piisavaks põhjuseks miks inimene teist korda enam kirikusse tulla ei soovi. Samas võib populaarse kristlasest helilooja või noore näitleja kogemusintervjuu ajalehes avaldada kaugele ulatuvat mõju.

Oluline on saada koguduses ära kuulatud, mõistetud ja toetatud. Samuti mängib inimese jaoks tähtsat rolli võimalus olla kaasatud, panus-tada oma kogemuste, oskuste ja andidega. See pakub kuuluvustunnet, identiteeti ja sidusust, annab võimaluse tunda ennast olulise ja vajaliku-na. Selleks on kogudustes palju võimalusi, kuid on küsitav, kas neid või-malusi alati kasutatakse. Muidugi mõista tuleb ilmikute kaasamise puhul neid palju juhendada ja õpetada, mis paneb vaimulikele suure koorma. Kuid samas näitas uuring, et hilisemate kogudusega liitujate teekond võib alata ka võimalusest koguduse juures mõnd väikest rolli täita. Ise-gi siis kui osadest kaasatud kogukonnaliikmetest ei saa hiliseimaid püsi-vaid koguduseliikmeid ei ole ju kogudusel kaotada õigupoolest midagi. Võita on aga sotsiaalset kapitali uute sõprade ja toetajate näol kes ehk edaspidigi on nõus panustama oma vaba aja ja rahaliste ressurssidega. Eelpool tutvustatud EEU2020 küsimus inimeste võimaliku panustamise kohta kiriku tegevustesse vähemalt lubab sellist asjade käiku eeldada.

Nüüd aga lühidalt EEU2020 põhjal sellest millised on inimeste ootu-sed kirikule, eelkõige millest võiks kirikus rääkida ja mida soovitakse kuulda. Protsendid on arvutatud nende vastajate hulgast, kes vähemalt aeg-ajalt jumalateenistustel käivad.

Kõige enam soovitakse kuulda elu ja surma küsimustest, igavikulistest

küsimustest, Piibli kirjakohtade seletusi, elus ette tulevatel moraalsest valikutest ja nende lahendamise teedest, enda hingemurede, kurbuse ja üksindusega toimetulekust ning juhatusi ja nõuandeid usueluks. Antud tulemus on kooskõlas eelnevalt nimetatud peamiste kogudusega liitumise põhjustega: vajadusega seletuse ja mõtestatuse järele ning toimetulekuga isiklike kriisidega. Järgnesid teemad, mis on seotud inimeste

Millest võiks Teie arvates kirikus rääkida? Mida Teie sooviksite kuulda?

EKN 2020, N=169, „pigem võiks“ + „kindlasti võiks“ vastused

Graafik 2. Teemad, millest võiks kirikus rääkida. EKN2020, N=169.

igapäeva eluga nagu noorte ja eakate probleemid või inimsuhted. Seega ootavad inimesed kirikus räägitavast eelkõige seda, mis aitab endaga ja oma igapäeva eluga toime tulla, toetab seletab ja julgustab.

Inimesed on kirikut puudutava osas küllaltki alalhoidlikud. EKN2015 uuringus selgus, et nad küll leiavad, et kirik peaks oma õpetust lihtsamalt, moodsamalt ja kaasaegsemalt tutvustama ja lahti seletama („pigem“ või „täiesti“ nõus 53,3% vastanutest), kuid samal ajal arvab neist 72,3% et kirik peaks jääma oma traditsiooniliste kombetalituste juurde ja ning

püüda neid võimalikult vähe kaasajastada. Nii arvasid olulisel määral ka kogudustesse mittekuuluvad inimesed. Järelikult tajutakse kirikut traditsioonide alalhoidjana heitlikus ja kiiresti muutuv maailmas. Ka kirikus käimise ühe olulisema põhjusena on uuringute käigus nimetatud, et „mulle meeldivad vanad kombad ja traditsioonid“. Omamoodi mõtlemisainet pakub ka see, et 56,4% vastajate arvates võiks kirik olla tugevamini seotud rahvatraditsioonidega. Nii arvab 52,6% eestlastest ja 64,5% muust rahvusest inimestest.

KOKKUVÕTTEKS

EELK peapiiskop Urmas Viilmaa on oma sõnavõttudes kutsunud vaimulikke üles tulema kirikumüüride vahelt välja, tegutsema ilmalikus maailmas, ilmalike inimeste seas. Süvenedes religioonisotsioloogiliste uuringute tulemustesse ei saa sellesse üleskutsesse suhtuda teisiti kui nõustudes. Eestimaa kristlikud kirikud on tulnud tänasesse raske pärandiga ja sellest läbimurdmiseks peab kirik olema ühiskonnas aktiivne ja nähtav. Teisiti pole võimalik ületada aastate jooksul tekkinud võõrandumist, teadmatust ja umbusku kiriku ja kristlaste suhtes. Seda saab kõige paremini muuta positiivse kogemusega ning just seepärast peab kogudus olema kogukonna suunal aktiivne ja muutuma selle enesest mõistetavaks osaks.

Eestimaa kogudustest võib tuua siinkohal arvukaid näiteid, mis vajaksid kaardistamist, uurimist ja edasiarendamist ka teistes kogudustes. Käesoleva artikli autorile sümpatiseeris väga kogumikus „Kuhu lähed, Maarjamaa“ avaldatud Hedi Vilumaa inspireeriv ja rohkelt ideid pakkuv artikkel, mis räägib sellest, kui palju on ka väikeses kohas tegutseval väikesel kogudusel meetodeid ja võimalusi kogukonnaliikmete kaasamiseks.

Edukaks koostööks ei ole ühte ja kõikjal toimivat retsepti. Kogudused ja Eesti eri piirkonnad on selleks liiga erinevad, erinev on ka koguduste vaimulaad, nende materiaalsed- ja inimressursid, kohaliku kogukonna liikmete sotsiaaldemograafiline koosseis jms. Kõige sellega tuleb arvestada, mis pole aga sugugi lihtne. Need meetodid, mis ennast igati õigustavad Harku vallas ei pruugi toimida Varblas jne. Kuid kapseldumine on kindlasti halvim valik ükskõik millisele kogudusele.

Kindlasti on ka neid, kes selle seisukohaga ei nõustu ja leiavad, et kirik peaks eelkõige keskenduma jumalateenistuskule elule, evangeeliumi kuulutamisele ning koguduseliikmete usuliste vajaduste rahuldamisele, mitte aga osalema usueluga mitteseotud kogukonnaüritustel. Kes tahab kristlaseks saada leiab küllap kiriku tee isegi üles. Tuginedes erialases kirjanduses aset leidnud arutelule julgeb aga käesoleva kirjutäki autor arvata, et selline hoiak võib olla kogudusele ohtlik kaasaegses usulises olukorras, kus kogudustesse enamasti mitte ei „sünnita“,

vaid sattutakse isiklike usuliste otsingute tulemusel. Sellisel kapseldunud ja ülejäänud ühiskonnast teravalt eristuva kogudusel on märksa raskem tõmmata ligi uusi liikmeid kui ühiskonna suunas suhteliselt avatud kogudusel. Ning kaugeltki mitte ebaoluline pole ka see, et koos liikmetega kaovad ka ressursid, et hoida korras meie kauneid kirikuhoooneid ja pastoraate.

Ühiskondlikud muutused leiavad aset üha kiirenevas tempos. Paratamatult puudutab see ka usuelu ja üldisemalt inimeste suhteid kogudustega. Need on mõjutatud elustiilidest ja elutempost, kommunikatsioonivahendite- ja -viiside muutustest, üldisest kultuurilisest paradigmat ja veel paljudest asjaoludest. Võib-olla ei pea kirik tõesti kaasa minema paljude moodsa ühiskonna muutustega kuid kindlasti oleks kasulik neid endale teadvustada ja „hoida kätt pulsil“. Vastasel juhul on ühist platvormi suheteks kogukonnaga üha raskem leida.

Kogudus omavalitsusüksuse partnerina

Kaupo Reede

Kogudusel on oluline teadvustada endale oma tugevaid külgi. Sageli on nendeks sotsiaal- ja haridusvaldkonda klassifitseeritavad tegevused, mis toetavad inimesi, kui nad ei tule oma eluga ise päris hästi toime, või pakuvad inimestele (eriti lastele) haridust ja kasvatust. Sotsiaal- ja haridusteenuste osutamise juures on väga oluline selgete väärtuste olemasolu, mida organisatsioon hoiakute ja põhiväärtustena oma tegevustes edasi annab. Iga omavalitsusjuht peaks enne teenuse delegerimist selgeks tegema, mida antava toetuse eest saadakse – kas ainult lepingus kirjeldatud teenust või lisandväärtusena eetilistele tööks- pidamistele vastava tegutsemise.

Omavalitsuse koordineeritavate valdkondade kultuuriline ja majanduslik areng on ahvatlenud poliitikuid tegelema regulatsioonide ja tugeva kontrolli kehtestamisega. Samas on oluline mõista, et kõike ei ole võimalik lepingute ja tööjuhenditega kirjeldada ega ette näha. Praktilised eluolukorrad näitavad, et senikaua, kuni kõik kulgeb enam-vähem planeeritult, probleeme ei teki. Piisab aga ühest kõrvalekaldu misest või kriisiolukorrast, kui jätkusuutliku või tarbijate rahulolule vastava teenuse pakkumine saab säilida ainult tänu pakkuja väärtushinnangutele ja toimimispõhimõtetele. Seetõttu muutub eriti oluliseks teenust pakkuva organisatsiooni suhtumine nii oma liikmetesse kui ümbritsevasse elukeskkonda. Oluline on hooliv suhtumine kõigesse elavasse, oskus näha ja ümbritsevat tähele panna. Sotsiaal- ja haridusvaldkonna töid on väga raske käsitleda tailoristlikult, s.o jaotades töö võimalikult väikesteks eraldi osadeks ning iga osa peale panna tööle vastav spetsialist, vaid need vajavad komplekssete oskustega inimesi.

Kui omavalitsuse vaatenurgast on tegemist sotsiaal- ja haridustööga, siis kiriku seisukohast pigem suures osas kattuva diakooniaalase tegevusega. Mõlema poolt on seda võimalik käsitleda inimese teenimisena.

KOGUDUSE PARTNERLUS HOOLEKANDETÖÖS

Kui omavalitsuse vaatenurgast on tegemist sotsiaal- ja haridustööga, siis kiriku seisukohast pigem suures osas kattuva diakooniaalase tegevusega. Mõlema poolt on seda võimalik käsitleda inimese teenimisena.

Diakoonia olemuse ja väärtuste paremaks mõistmiseks peaksid omavalitsusjuhid ja valdkondade eest vastutajad tutvuma vähemalt järgmistele EELK diakoonia seletuste ja strateegiliste lähtekohtadega.

- **Diakoonia on andmine.** Martin Luther on öelnud: „Sinu omand ei kuulu sinule, vaid sind on pandud selle hoidjaks, et jagaksid neile, kes on puuduses.”
- **Diakoonia on inimväärkuse kaitsmine.** Jeesus osutas erilist armastust neile, kes olid abitud, tõrjutud, rõhutud (Jh 5:1–14, 8:1–11) ja ühiskonnast välja tõugatud (Lk 17:11–19). Kristlikus koguduses pole mõeldav inimese tõrjumine rahvuse, rassi, keele või muu eripära tõttu. Inimväärkuse kaitsmine tähendab ka selliste seadusandlike struktuuride loomist, mis hoiavad ära üksikisiku või inimrühma ärakasutamise või nende õiguste piiramise.
- **Diakoonia on ühendusse astumine** (2Kr 9:13). Ühendus ligimesega on enam kui vaid heade soovitude jagamine – see on osalemine ligimese elus (Jk 2:5–16; Ap 2:42–46). Teenimine võib ühendada eri rahvusi ja uskkondi.
- **Diakoonia on koguduse eluviis.** Usk, mis on nähtamatu, saab nähtavaks armastuses. Kristlasele pole tegutsemiseks tarvis muud ajendit kui ligimese häda ja see, et „Kristuse armastus sunnib meid” (2Kr 5:14–15).

EELK diakooniatöö strateegilised lähtekohad:

- Diakoonilisele eluviisile on iseloomulik vastutustundlikkus, hoolimine ja hoolitsemine. See tähendab kaasnimise kõrvale asumist, ligiolu ja kuulamist, rõõmu ja kurbuse jagamist, julgustamist ja toetamist.
- Vastutus diakoonia rakendamise eest on kogu kirikul ja igal kristlasel, kuid eriline vastutus selle eest on diakooniatööl. Diakooniatöö praktika ja meetodid muutuvad ajas ja ruumis vastavalt vajadustele. Iga kogudus peab kandma oma diakoonilist vastutust, tehes seda lähtuvalt oma ressurssidest.
- Diakooniatöös lähenetakse inimesele terviklikult, võttes arvesse tema vaimseid, hingelisi, materiaalseid ja sotsiaalseid vajadusi ning austades tema isiksust. Raskustesse sattunud ei tohi kunagi vaadelda abi osutamise passiivse objektina, vaid teda tuleb toetada, nii et ta elaks oma elu vastutustundlikult ja iseseisvana. Inimese probleemset olukorda või muud nõrkust ei tohi mingil viisil ära kasutada ja tema usulised või muud veendumused ei või olla takistuseks abi saamisel.
- Kirik, kogudused ja kiriklikud organisatsioonid rakendavad diakooniat ellu dialoogis ja vajaduse korral koostöös avalike ja eraorganisatsioonidega. Diakooniatöö ei konkureeri nendega, vaid lähtub tegevuses oma põhimõtetest ja väärtustest.
- Diakoonia peab osalema väärtushinnanguid puudutavas ühiskondlikus diskussioonis, tõstes esile probleemide põhjuseid. Oma

prohvetliku funktsiooni tõttu peab kirik diakoonia kaudu ilmalikule võimule meelde tuletama õigluse elluviimist ja inimväärkuse austamist ning tegema nähtavaks ühiskondlikud struktuurid, mis neid ohustavad. Diakoonia peab tegema kuuldavaks nõrkade, tõrjutute ja unustatute hääle.

Diakoonia sisust ja strateegilistest lähtekohtadest nähtub, et sotsiaalse ja haridustöö ning diakooniatöö toimivad samadel alustel ja lähtuvad samadest väärtushinnangutest. See tõdemus peaks julgustama omavalitsusi rohkem mõtlema kogudustele kui avalike teenuste osutajatele nendes valdkondades.

PARTNERLUSEST TULENEV VASTASTIKUNE KASU

Nii kogudustel kui omavalitsustel tuleb jätkusuutlikuks arenemiseks leida uusi lahendusi. Üks nendest on koostöö – vaimsete ja materiaalsete väärtuste ühiskasutus kohalike inimeste teenimisel.

Omavalitsustel on rida kohustusi, mille täitmine on olemasolevate eelarveliste ja ressursivõimaluste juures äärmiselt keeruline. Eriti suureks probleemiks avalike teenuste pakkumisel väiksemates ja keskustest kaugemal asuvates omavalitsustes on spetsialistide vähesus. Riigikontrolli auditid näitavad, et paljud omavalitsused ei täida neile seadusega pandud ülesandeid. Omavalitsused toovad põhjuseks, et olemasolev tulubaas ei võimalda seadusega ettepanud ülesandeid täita, kuna omavalitsustel tuleb valdkonnale eraldatud raha eest ehitada ka taristut.

Tihti peale seisneb häda selles, et omavalitsus ei otsi (või ei oska otsida) piisavalt omavalitsuse vara väliseid taristu kasutamise võimalusi. Sama kehtib ka teenuste puhul. Probleemiks on see, et Eestis ei ole kohalikel omavalitsustel võimalik saada arendamiseks piisavalt munitsipaalmaad. Selliste kitsaskohtade lahendamisel saabki kogudus aidata (vt tabel 1). Tihti on kogudustel maad ja hooneid, mida nad ei kasuta või kasutavad vähesel määral; koguduse liikmed abistavad raskustes olevaid inimesi. Need võimalused ja vajadused tuleb sobiva koostöövormi kaudu kokku viia. Loomulikult vajab koostöö mõttelaadi muutust. Senisest passiivsest omanikust tuleb muutuda aktiivseks omanikuks, mõistes, et kasutuseta seisev vara kaotab oma sisulist väärtust.

Kogudustel on rida valdkondi, mida tuleks arendada selleks, et oma igapäevast tööd paremini teha. Omavalitsuse vajaduste ja koguduse tugevuste ühisosa leidmiseks on kõrvutatud koguduse arenguvajadusi ja koguduse tugevusi, mis aitavad konkreetseid valdkondi arendada. Selline kõrvutamine muutub oluliseks pärast analüüsi, kui juurde tuakse omavalitsuse vajadused samades valdkondades ning leitakse soovitud, kuidas koguduse arendamine ja omavalitsuse vajadused muutuvad teineteist toetavateks (vt kokkuvõtvalt tabelist 1).

Passiivsest omanikust tuleb muutuda aktiivseks omanikuks, mõistes, et kasutuseta seisev vara kaotab oma sisulist väärtust.

Koguduse suuremate vajadustena võib välja tuua peamised viis valdkonda.

1. Koguduste diakoonilise pädevuse tõstmine ja inimressursi arendamine. Oma koguduse liikmete ja kogukonna heaks teenimiseks tuleb pidevalt oskusi arendada. Elukestev kasvamine eeldab kogu inimese eluringi hõlmavat kasvatussüsteemi, kasvatuskeskonda ja pädevaid kasvatajaid. Lisaks sellele vajab kasvamine muuhulgas erinevaid sotsiaalseid kontekste süsteemselt ühendavat tausta, kasvamist soodustavat administratiivset tugistruktuuri, ressursse ja nende pikaajalist planeerimist, avaliku arvamuse teadlikku kujundamist. Kindlasti aga on tarvis positiivset hoiakut kasvamise suhtes inimeses eneses – uudishimulikku, alandlikku, tolerantset, avatud hoiakut.

Kogudustes on olemas harjumused ja oskused tegeleda abivajavate inimestega. Omavalitsustel napib inimesi, kes tahaksid pakkuda sotsiaalteenuseid. Näiteks puuetega inimeste puhul suudab vaid 25% omavalitsustest rakendada võrdse kohtlemise printsiipi. Määratud hooldajad on 60% ulatuses võõrad inimesed, kuna omakseid ei ole või elavad need kaugel (ka välismaal), neil puudub võimalus hooldada. Selleks, et olla omavalitsusele (läbi selle ka kogukonnale) abiks sotsiaaltöö spetsialistide probleemi lahendamisel, saab kogudus ellu kutsuda koostööprojekte ja täiendusõpet oma liikmetele ning pakkuda oma igapäevast tööd omavalitsusliku teenusena.

2. Koguduse finantsvõimekuse tõstmine. Koguduste majanduslik toimetulek on väga erinev. Koguduste sissetulekud erinevad ligikaudu 800 korda ja paljude koguduste majanduslikku võimekust tuleb tõsta. Majanduslikult halvemal järjel olevate koguduste puhul võib esineda soovi kasutada omandireformist laekunud kompensatsioonide jooksvate kulude katmiseks. Selline tegevus ei ole jätkusuutlik, kuna vara lõppemisel puuduvad ka vahendid täiendava tulu teenimiseks ning koguduse arendamiseks.

Koguduste tugevuseks on vabatahtlik töö, kogukonna tundmine ja kliendibaasi olemasolu. Ehk siis teenust osutades saab kogudus toetuda ümbruskonna inimeste tundmisele ja teadmisele nendest, kes kannatavad puudust. Vabatahtliku tööga on võimalik vähendada teenuse maksumust. Oluline on see, et kogudustel on olemas tulubaas, mis ei sõltu teenuse osutamisest. See on tellija jaoks oluline, sest teenuse osutamise käigus võib tekkida viivitusi teenuse eest tasumisel (valla eelarve kinnitamine, tulumaksu laekumise pidurdumine vms) või on vaja teostada kiiresti täiendav töö mingi teenuse osas. Liikmemaksubaas ja annetused võimaldavad organisatsioonil finantseerida teenuse osutamist finantstõrgete puhul. Koguduste omavalitsuslikest teenustest sõltumatu finantsvõimekus tagab paindlikkuse teenuse osutamisel.

Kogudustes on olemas harjumused ja oskused tegeleda abivajavate inimestega.

Koguduste omavalitsuslikest teenustest sõltumatu finantsvõimekus tagab paindlikkuse teenuse osutamisel.

saab tuua läbi kaasrahastusprojektide omavalitsuse eelarvele leevendust teenuste osutamisel.

3. Koguduse materiaalse vara haldamine ja arendamine. Paremini tulevad toime need kogudused, mille juhtkond on suutnud panna olemasoleva vara edukalt tulu teenima. Koguduste käsutuses on nii kinnis- kui vallasvara, mida ei kasutata üldse või mida kasutatakse vähe. On kogudusi, kes on suutnud oma kinnisvara anda (rentida) kogukonna kasutusse ja tänu sellele teenivad tulu.

Igakord ei pea hoonete kasutusse andmise eest ilmingimata renti saama, teinekord on hea seegi, kui kasutaja võtab kohustuse vara remontida või renoveerida ja heaperemehelikult hooldada. Vastasel korral tekivad olukorrad, kus koguduse vara seisab ja laguneb ning varsti pole sellel enam mingit väärtust. Seetõttu peaks kogudus kaaluma mitmesuguseid võimalusi aktiivsest kasutusest kõrvale jäänud varade kasutusse andmiseks omavalitsuslike teenuste osutamisel.

4. Diakoonilise võimekuse tõstmine (sh koguduse liikmete eest hoolitsemine). Omavalitsuslike teenuseid osutades suureneb ka koguduste võimekus tegeleda diakooniatööga – arendades teenuseid omavalitsustele, arendatakse ühtaegu võimekust oma koguduste liikmete eest hoolt kanda. Arengule aitavad kaasa osalemine täienduskoolitustel ning teenuste osutamise võrgustikes (teiste omavalitsuste sotsiaaltöötajate parima praktika jagamine jms).

Puutudes kokku mitmesuguste väärtussüsteemidega, peab sotsiaaltöötaja tundma ennast ja oma siseilma, oma tundeid ja hoiakuid ning säilitama lugupidamise teise inimese suhtes igas olukorras. Holistlik maailmakäsitlus annab kogudustele tugeva eelise teiste teenuste pakujate ees.

5. Koguduse liikmete arvu suurendamine. Koguduse majandusliku võimekuse parandamiseks on esmane ülesanne suurendada koguduse niisuguste liikmete arvu, kes soovivad aktiivselt koguduse elus osaleda. Omavalitsused soovivad pakkuda oma elanikele kvaliteetsemat elukeskkonda, kus inimestel on võimalus eneseteostuseks mitmesugustes valdkondades kogu elua lõikes. Koguduse seisukohalt on siinkohal hea mõista, et kõik koguduse pakutavad omavalitsuslikud teenused ei pea olema mehitatud koguduse liikmetega. Kaasata võib tublisid inimesi ka väljastpoolt kogudust.

Teenuse käigus saab partneritele, allhankijatele ja klientidele paremini selgeks koguduse väärtus ja olemus. Toimub teenusest osaanud inimeste sekundaarne sidumine kogudusega, mille käigus ei kutsuta neid otse koguduse liikmeks, vaid tutvustatakse koguduse tugevaid külgi läbi igapäevase töö. Selliselt tagatakse koguduste jätkusuutlikkus veelgi tõhusamalt kui misjonitööga.

Paremini tulevad toime need kogudused, mille juhtkond on suutnud panna olemasoleva vara edukalt tulu teenima.

Omavalitsuslike teenuseid osutades suureneb ka koguduste võimekus tegeleda diakooniatööga.

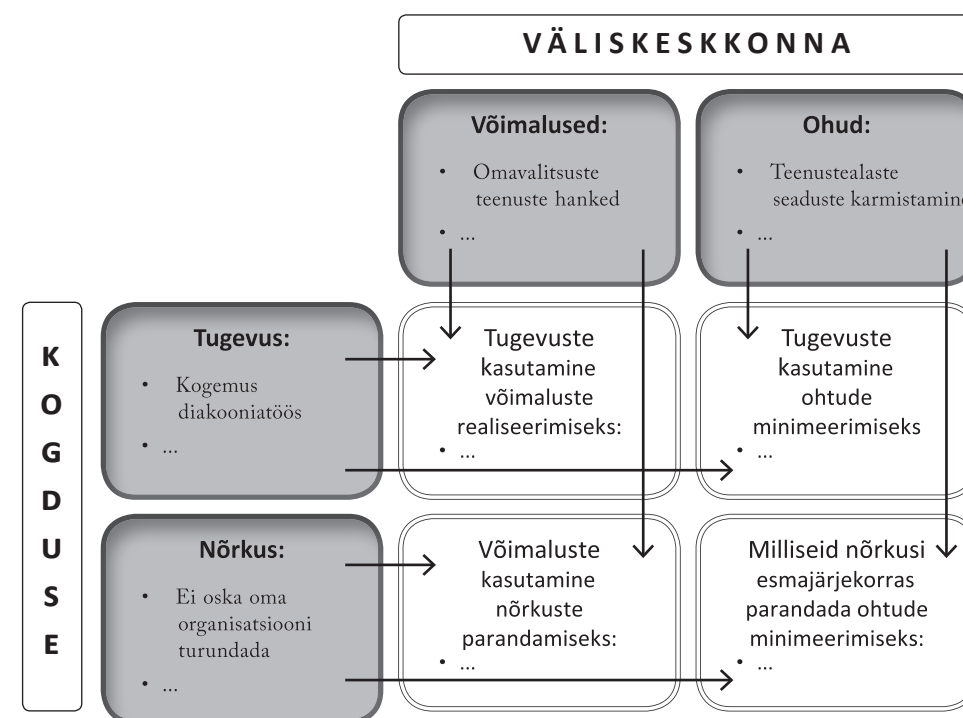
Suurendada koguduse niisuguste liikmete arvu, kes soovivad aktiivselt koguduse elus osaleda.

Tabel 1. Omavalitsuse vajaduste ja koguduse tugevuste sünergia.

Koguduse vajadused	Koguduse tugevused/võimalused	Omavalitsuse vajadused	Edukas koostöö
Koguduste diakoonilise pädevuse tõstmine ja inimressursi arendamine.	Olemasolev pikaajaline praktika inimeste aitamiselt ja nõustamiselt. Organisatsioonikultuur – aidata ligimest.	Sotsiaal- ja haridustöö spetsialistide puudus.	Kutsuda omavalitsusega koostöös ellu koolitusprojekte koguduse liikmete täienduskoolituseks ja ümberõppeks.
Koguduse finantsvõimekuse tõstmine.	Vabatahtlik töö, kogukonna tundmine, kliendibaasi olemasolu. Liikmemaksubaas ja annetused võimaldavad organisatsioonil toimida ka ilma teenust osutamata. Teisest küljest toetab teatav finantsvõimekus paindlikkust teenuse osutamisel. Tuua läbi projektide leevendust omavalitsuse eelarvele teenuste osutamisel.	Eelarve senisest oluliselt tõhusam kasutamine. Teenuste eelarve suurendamine.	Koguduse osalemine teenushangetes, koguduse ettepanekud omavalitsuse ülesannete delegeerimiseks.
Koguduse materiaalse vara haldamine ja arendamine.	Olemasolev kinnis- ja vallasvara, mis ei ole aktiivses kasutuses või mida kasutatakse vähe.	Omavalitsusel ei ole piisavalt maad teenuste arendamiseks. Omavalitsusel ei ole ruume teenuste arendamiseks.	Kogudus saab oma varasid pakkuda omavalitsuse teenuste osutamiseks nii teenuse osutajana, kui lihtsalt ruumide kasutamist võimaldades.
Diakoonilise võimekuse tõstmine (sh koguduseliikmete eest hoolitsemine).	Aastasade pikkune kogemus raskustesse sattunud inimeste aitamiselt. Inimvääriskaitsemiseks kehtestatud väärtushinnangud. Kogemus anda hingelist abi. Väärtustel põhinev organisatsiooni- ja suhtluskultuur. Holistiline maailmakäsitlus.	Elanikkond vananeb, rohkem on vaja sotsiaalteenuseid. Majandussurutis on suurendanud nende perekondade arvu, kes ei saa ise hakkama. Suurenenud on puuetega laste ja täiskasvanute osakaal elanikkonnas, neile on vaja tugiteenuseid. Vangist vabanenute rehabilitatsioon. Perevägivald all kannatavatele inimestele on vaja tugiteenuseid. Lasteaia ja -hoiu kohtade nappus. Väärtustel põhinevate koolide vähesus.	Kogudus saab osaleda just nende omavalitsuslike teenuste pakkumises, mis on diakooniatööl põhinevad: toimetulekuraskustes perede nõustamine, hooldekodud, varjupaigad, rehabilitatsioon, laste eest hoolitsemine, ravi- ja hooldusteenused.
Koguduseliikmete arvu suurendamine.	Tugev organisatsioonikultuur, organisatsioonilise ühistegevuse tava, koguduste võrgustik.	Omavalitsus tahab pakkuda kvaliteetsemat elukeskkonda, kus inimesel on võimalus eneseteostuseks mitmesugustes valdkondades elukaare erinevates punktides.	Peale igapäevase misjonitöö on oluline ka kohaliku kogukonna sekundaarne sidumine kogudusega.

KOGUDUSE ESIMESED SAMMUD AVALIKU TEENUSE PAKKUKJAKS SAAMISEL

Vestlustest Eesti omavalitsuste juhtidega on selgunud, et kui mõeldakse delegeerimise peale, siis kogudusele kui teenuse osutajale ei osata mõelda. Teenuse osutajaks saamiseks peab kogudus tegema omalt poolt esimesed sammud. Lisaks eespool kirjeldatud üldistele omadustele peaks iga kogudus organisatsioonina leidma oma tugevused. Selleks on hea kasutada mõnd meetodikat, mis aitab välja selgitada need tugevused ja võimalused, mis ka realselt eksisteerivad. Selleks on igati sobiv näiteks SWOT maatriksi analüüs (vt joonis 1).

Joonis 1. Koguduste tugevuste väljaselgitamine SWOT analüüsiga.

Kirjeldata põhjal on selge, et eeldused koguduste ja omavalitsuste koostöök on olemas. Omavalitsustel on positiivne suhtumine kogudustele delegeerimiseks, olemas on kogudustele delegeerimise parim praktika, on tekkinud olukord, kus paljud omavalitsused peavad teenuse tagamiseks leidma lahendusi teenuste delegeerimiseks. Küsimus on selles, kas kogudus oskab tekkinud soodsat keskkonda kasutada.

Aina populaarsemaks muutuvad omavalitsustevahelised ühisteenused. Seega on oluline vaadelda teenuse osutamist laiemalt kui üks vald või linn. Kindlasti on siin ka võimalus koguduste omavaheliseks paremaks

koostööks. Selleks annab hea eelduse asjaolu, et tihti on ühel õpetajal teenida mitu lähestikust kogudust.

Jõudes omavalitsusega avaliku teenuse osutamiseks lepingu sõlmimiseni, tuleb selgeks teha, et mõlemad osapooled mõistetest üheselt aru saavad. Mõisted peavad olema:

- a) kokku lepitud ja tulenema organisatsiooni reaalsest käitumisest;
- b) koostoimelised ja tähenduslikud;
- c) formaliseeritavad reaalseks kasutamiseks;
- d) haakuma reaalsete probleemidega.

Omavalitsustele peaks julgustavalt mõjuma teadmine, et üldiselt arenevad paremini need organisatsioonid, kus paradigmat on kirjeldatud ja teavitatud, samuti need teenusorganisatsioonid, mis on teadmisintensiivsed. Mõlemat ju kogudused on.

Omavalitsusele partneriks saamisel ja püsiva partnerluse arendamisel on praktikast tulenenud väikseid nippe käitumismallide osas, mis on välja toodud järgnevalt:

Mõned käitumuslikud soovitusel kogudustele suhetes omavalitsustega:

- Võimaluse/probleemi lahendusel kasuta meetodit „kuidas on võimalik“, mitte vastupidi.
- Ole alati personaalne – suhtu ametnikku kui inimesse, kellel on alati oma mured ja rõõmud. Tee selgeks, millised on tema huvi- alad, tema perekond jne.
- Küsi alati nõu ja tähtsusta ametniku rolli. Las ta tunneb ennast targa ja otsustajana. Sellise suhtumise toel on alati hea jõuda oma eesmärkide täitmiseni.
- Ole asjalik – tunne oma ja konkurendi toodet, ära ole alatu konkurendi vastu.
- Ole isikupärane – ära püüa olla keegi teine, see on naeruväärne.
- Ole alati oodatud – järgmiseks kohtumiseks jäta alati midagi õhku, et klient ootaks Sinu uut infot.
- Kirjelda oma argumentid enda jaoks ning tutvusta neid teistele ka kirjalikult.

Juhul, kui teenuse osutamine juba toimub, siis tuleks meeles pidada järgmist:

- Tunne omavalitsuse arvamuse vastu huvi ka siis, kui kõik tundub korras olevat (näiteks kuidas toodet/teenust arendada). Tihti- peale suheldakse ainult probleemide puhul.
- Helista aeg-ajalt oma kontaktisikule omavalitsuses ja küsi, kuidas tal läheb (proovi vältida tarnija-kliendi teemasid). Otsi selleks teemasid, tunnusta inimest. ÄRA LOBISE PIKALT!
- Suhtlemisel kontaktisikuga ole teadlik tema olemusest ja/või väldi arvamussavaldusi inimese põhiolemust puudutavates küsimus- tes (rahvus, religioon, poliitika jne).
- Jälgi omavalitsuse käitumist ja püüa ennetada tema probleeme, pakkudes talle abi (näiteks spetsialistide vahendamine).

Mõned suhteturunduslikud nõuanded kogudustele omavalitsusega paremate suhete loomiseks või enda kui potentsiaalse teenuse pakkuja tutvustamiseks:

- Jaga regulaarselt infot koguduse tegemistest valla juhtidega (mitte liiga sageli, näiteks kaks korda aastas, uue valitsuse puhul kohe alguses).
- Osale volikogu teemakohases komisjonis.
- Löö kaasa omavalitsuse ettevõtmistes (ole nähtav), kaasa koguduse liikmeid omavalitsuse ettevõtmistesse (talgud, külapäevad jne).
- Uuri omavalitsuse probleemkohti ja tee ise ettepanekuid koostööks.
- Kirjuta mõni artikkel aastas oma tegemistest omavalitsuse info- kandjas.
- Proovi olla oma tegemistes apoliitiline.
- Suhtle omavalitsuse teiste koostööpartneritega.
- Kaasa omavalitsuse ametnikke ja juhte oma tegevustesse (mitte juhatuse liikmena, sest see võib tekitada huide konflikti).
- Anna kord aastas volikogule infot oma tegemistest ja majandus- seisust.
- Kuulu kohalikesse ja piirkondlikesse ühendustesse (näiteks koda- nikuühenduste ümarlaud, LEADER koostöögrupp jt).

KOKKUVÕTTEKS

Avalike teenuste delegeerimine on ühiskonna arenguga kaasas käiv suund, mille raames üha enam kohalikke omavalitsusi arendab head partnerlust ja koostööd avaliku ja erasektori organisatsioonidega. Ühiselt liigutakse parima ühiskonnakorralduse ja elanikele kogukonna teenuste parima pakkumise poole. Kohalikud omavalitsused ja riiklikud institutsioonid delegeerivad nii kohustuslikke kui vabatahtlikke ülesandeid eelkõige usaldusväärsetele ja professionaalsetele partneritele.

Kohalikud kogudused on läbi aegade täitnud inimeste elukorralduses olulist rolli eriti sotsiaalses ja hariduslikus valdkonnas. Pikaajaliste traditsioonide ja ajalooliselt väljakujunenud eetiliste tõekspidamistega on kogudused tugevad partnerid omavalitsustele oma väärtuspõhise lähenemise ja rohke praktilise kogemusega.

Üha enam äri-, era- ja avaliku sektori vahel hägustuvate piiridega ühiskonnas on suurenev vajadus kokku lepitud reeglite ja käitumismõistete järele. Nii on ka kogudustel tähtis tunda kokkulepetega seotud mõisteid ning aru saada ametkondlikust keelest. Teinekord vallata ka väikseid nippe või käitumisjuhiseid mitmesuguste inimestega suhtlemiseks, et olla oma tegevuses edukas ning saavutada vastastikune meeldiv koostöö. Kasu saavad sellest mõlemad osapooled – omavalitsused hea teenuse kujul, kogudused aga potentsiaalsete liikmete ja parema majandamise kujul.

Avalike teenuste delegeerimise teema jääb kindlasti aktuaalseks veel kauaks, riiklikul tasandil on selle tähtsus välja toodud arengukavades, kohalikul tasandil aga tunnustatakse selle tõhusust.

KUIDAS KOGUDUS ELAB?

Eesti usuline maastik: selle jõujoontest ja eripäradest

Priit Rohtmets

EESTI USUELU LINNULENNULT

Eesti usuelu on kirev ja mitmekesine ning on reeglina koondunud registreeritud usulistesse ühendustesse. Usulised ühendused on nii kogudused, koguduste liidud, kirikud, kloostrid või välislepingu alusel tegutsevad usulised organisatsioonid. Eesti usuelu reguleerib 2002. aastast pärit kirikute ja koguduste seadus, mille järgi on kogudus ühte usku tunnistavate inimeste vabatahtlik ühendus. Ühte usku tunnistavad kogudused (minimaalselt kolm kogudust) võivad koonduda kas koguduste liitu või kirikusse. Kirik on seaduse mõistes episkopaalse ehk piiskopliku struktuuriga ja seotud kolme üldkirikliku usutunnistusega (apostelliku, Nikaia-Konstantinoopoli, Athanasiuse usutunnistusega).

Vaadates Eesti usuelu viimase kolmekümne aasta lõikes, näeme, et usuliste ühenduste arv on järjekindlalt kasvanud. 1989. aastal, mil algas nn usubuum ja Eesti usuline maastik hakkas traditsiooniliste usuliste ühenduste kõrval täienema kõiksugu uute usuliikumistega, tegutses Eestis ametlikult 371 usulist ühendust. 2008. aastaks oli usuliste ühenduste registris 563 kannet ja 2022. aastal on registris üle 600 usulise ühenduse, neist 580 kogudust, kellele lisanduvad kirikute keskvalitsused, kloostrid, välislepingute alusel tegutsevad usulised ühendused. Enamik kogudustest kuulub mõnda kirikusse või koguduste liitu, nii et vaid 91 tegutsevad

üksik kogudustena. Olgu võrdlusena öeldud, et seegi arv on järjekindlalt kasvanud: näiteks 1995. aastal oli üksik koguduste arv oluliselt väiksem – 37.

Tegelik usuliste ühenduste arv on registreeritud ühendustest veidi suurem, sest on ka usuliikumisi, kes on end registreerinud tavalise mittetulundusühinguna või kelle koguduste võrgustiku moodustavad lisaks registreeritud kogudustele harukogudused, mis pole registreeritud. Nii näiteks on Jehoo-va tunnistajatel registreeritud vaid mõni kogudus, ent harukogudustena on neil Eestis üle viiekümne koguduse.

Kõige esinduslikumaks peeglik rahva usuelust on rahvaloendused, mis annavad ülevaate rahva usulisest enesemääratlusest. 2011. aasta rahvaloenduse järgi määratlesid Eesti elanikud end usuliselt koguni 90 eri moel, samas pidas mõnda usku omaks vaid 29% Eesti elanikest. Sellele vaatamata moodustavad Eestis tegutsevad usuorganisatsioonid jätkuvalt Eesti suurima liikmeskonnaga mittetulundusühingute võrgustiku.

Üle poole Eesti elanikkonnast aga ei pidanud omaks ühtegi usku. Nii pole erinevalt Eesti esimesest iseseisvusajast praegusel ajal meie ühiskonnas ühtegi usulist ühendust, mis ühendaks Eesti rahva enamuse. See ei tähenda aga sugugi seda, et Eesti inimesed oleksid usuliste teemade suhtes ükskõiksed. Seda, et usuasjad ei jäta inimesi külmaks,

näitab usuküsimuste käsitlemine avalikkuses, mis pälvib tavaliselt võrdlemisi palju tähelepanu. Usuküsimused põhjustavad sageli elavat mõttevahetust.

Rõhuv osa end usuliselt määratlevatest inimestest on kristlased ja kuuluvad Eestis juba pikka aega tegutsenud kristlikesse uskondadesse. Mittekristlike usundite liikmeskond on kokku alla ühe protsendi Eesti elanikkonnast.

Mittekristlikest organisatsioonidest on üksikogudustena registreeritud mitmete maailmareligioonide kogudused: Eesti Juudisusu Kogudus, Eesti Islami Kogudus, Eesti Muhameedlaste Sunniitide Kogudus, Eesti Budistlik Kogudus Drikung Kagyu Ratna Shri Keskus, Eesti Pema Lingpa Kogudus, Krishna Teadvuse Eesti Kogudus, Palyul Nyingma Orgyen dorji choeling Kogudus, Pärnu Budistlik Kogudus Drikung Dorje Tšö Dzong, Rahvusvaheline Rime Budismi kogudus Nangtenling, Shambhala Eesti Tiibeti Budismi Tsongkhapa

KRISTLIKUD USULISED ÜHENDUSED EESTIS – KOGUDUSTE VÕRGUSTIKUST JA LIIKMESKONNAST

Kristlikud kirikud, koguduste liidud ja kogudused on Eestis pika ajalooga. Eesti ristiusustamise järel 13. sajandil rajati kogu Eesti territooriumi kattev koguduste võrgustik ja sel moel on kogudused juba sajandite vältel tegutsenud nii linnades kui ka maakogukonna keskel. Kogudused on sajandite vältel olnud kogukonnakeskusteks. Tõsi, viimase aastasaja jooksul on poliitilised ja ühiskondlikud muutused toonud kaasa ühiskonna moderniseerumise, ja usuliste ühenduste avalike funktsioonide vähenemise ning muutunud keskkonna tõttu on ka koguduste roll kogukonnas muutunud. Nende muutustega kohanemine ja kaasas käimine, ilma et kaotataks silmist oma põhifunktsiooni – kuulutada Jumala sõna –, on koguduste jaoks kaasaja kõige suuremaks väljakutseks.

Rime Kogudus, Tiibeti Budismi Nyingma Eesti Kogudus ja Tiibeti Budismi Karma Kagyu Tallinna Kogudus. Neile lisaks on Eestis tegutsemas nelja kogudust koondav Eesti Bahá'í Koguduste Liit ja viiest kojast koosnev Taarusuliste ja Maausuliste Maavalla Koda.

Väljaspool traditsioonilist usuelu on levinud ja jätkub ka alternatiivsete usupraktikate levik, ent nende järgimine on ebapüsivam. Inimesed otsivad lühiajalisi lahendusi ja seetõttu toimib selles sektoris religioosse turu loogika – kombineeritakse erinevaid praktikaid ja vahetatakse neid vastavalt soovidele. Religioon ei pruugi aga enam püsivalt inimese identiteedi osa olla, sest religiooni võib kasutada vaid vajadusel, kuid see ei defineeri inimese elu läbivalt. Seetõttu ei ole mõtet rääkida ka konkreetsetest (mitte)religioossetest identiteetidest, vaid eelkõige inimeste kalduvusest kasutada religioossetena või mittereligioossetena tajutavaid lahendusi.

Rõhuv osa Eesti kristlaskonnast kuulub Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskonda. 1989. aastal asutatud kirikute nõukogul on kümme liiget: Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit, Eesti Metodisti Kirik, Rooma-Katoliku Kiriku Apostellik Administratuur Eestis, Eesti Kristlik Nelipühi Kirik, Seitsmenda Päeva Adventistide Koguduste Eesti Liit, Armeenia Apostliku Kiriku Eesti Püha Gregoriuse Kogudus, Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik, Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik ja Eesti Karismaatiline Episkopaalkirik.

Lisaks neile tegutseb Eestis mitmeid teisi kristlikke kirikuid ja koguduste liite: 9 kogudusega Eesti Vanausuliste Koguduste Liit, 7 kogudusega Eesti Kristlike Vabakoguduste Liit, 5 kogudusega Eesti Karismaatiline

Osaduskirik ja Eesti Evangeelsete ja Vabakoguduste Liit, 4 kogudusega Eesti Täisevangeelne Kirik ja Eesti Jehoova Tunnistajate Koguduste Liit ning 3 kogudusega Anglikatoliku Kirik ja Uusapostlik Kirik Eestis.

Kristliku kiriku suurima võrgustiku Eestis moodustavad luteri ja õigeusu kirikute kogudused. Nende koguduste võrgustik peegeldab ühtpidi nende ajaloolist kesket rolli Eesti usumaastikul, ent Eesti iseseisvuse taastamise järel 1991. aastal on suur koguduste ja kirikute võrgustik kujunenud ka omamoodi väljakutseks. See puudutab just eeskätt maakogudusi ja väiksemates asulates asuvaid pühakodasid. Oluline on tähelepanu juhtida viimaste aastakümnete jooksul järjekindlalt intensiivistunud linnastumisele, mille tulemusena on maakoguduste senine liikmeskond vähenenud ja liikmeskonna juurdekasv kokku kuivanud. See mõjutab otseselt usuliste ühenduste elujõulisust ja suutlikkust kogukonna keskel tööd teha.

Eelnevaga seoses tuleb pöörata pilk ka väheneva liikmeskonnaga koguduste kirikuhoonetele, mille eest kogudustel tuleb siiski jätkuvalt hoolt kanda. Samamoodi tuleb tähelepanu pöörata kirikutele, mis olid 1990. aastate alguseks juba nii lagununud, et remonttöödest nende juures ei piisanud, vaid neid hooneid oli vaja ulatuslikumalt taastada ja mõnel juhul koguni uuesti üles ehitada. See puudutab eriti valusalt Eesti apostlik-õigeusu kirikut ja sel on olnud mõju ka koguduste võrgustiku kujunemisele, sest kirikuteta koguduste taastamine paikades, kus on alles vaid kiriku varemed, on kujunenud vaevaliselt, või pole kogudust üldse taastatudki. Nii on paljud hooned jätkuvalt varemetes.

Ent on ka mõningaid positiivsemaid lugusid. Näiteks Puski kirik Hiiumaal või Lalsi kirik Viljandimaal, kus kohalik kogukond on asunud kirikuhoonet ja selle sisemust taastama. Paremini on läinud linnakirikutel, kus nii luteri kui ka õigeusu kirikud on saanud suuremaid

riigi, kohaliku omavalitsuse ja eraannetatute toetusi. Mõnel juhul on kirikuid taastatud ka välisrahastuse abil (nt Tartu Jaani kirik). Üldiselt pole usulised ühendused rutanud pika ajalooga kogudusi sulgema, vaid on isegi siis, kui kohalik kogukond on vähenenud kriitilise piirini, tegevust jätkanud.

Koguduste võrgustiku poolest on Eesti kõige suurem usuline ühendus 1917. aastal vaba rahvakirikuna asutatud **Eesti Evangeelne Luterlik Kirik**, kuhu kuulub 169 kogudust, sh on luteri kiriku koosseisus ka saksa, soome ja rootsi kogudused ja töö kogudustes toimub lisaks eesti keelele ka inglise, läti ja vene keeles. Kirikul on Eestis 154 000 liiget ja 228 vaimulikku. Lisaks Eestis asuvatele kogudustele on kiriku koosseisus 19 väljaspool Eestit asuvat kogudust, mille on asutanud teise maailmasõja ajal Eestist põgenenud eestlastest pagulased. Neis on hinnanguliselt 15 000 liiget, keda teenivad 18 vaimulikku. 2010. aastal otsustas Kodu-Eestis ja paguluses tegutsenud luteri kirik oma nähtava ühtsuse taastada ja sellest ajast alates on tegemist ühe organisatsiooniga. Niisiis on Eesti Evangeelne Luterlik Kirik Eestis ja mujal maailmas kokku 188 kogudust ja 169 000 liiget. Sellele lisaks teenivad luteri kiriku vaimulikud diasporaatöö raames eestlasi väljaspool kodumaad Soomes (Helsingi), Venemaal (Peterburi, Moskva, Petseri, Ülem-Suetuk), Lätis (Riia), Leedus (Vilnius) ja Belgias (Brüssel).

1923. aastast autonoomsena Konstantinoopoli patriarhaadi jurisdiktsioonis tegutses val **Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikul** on 59 kogudust ja kiriku enda arvutuste järgi umbes 30 000 liiget. Kogudusi teenivad 43 vaimulikku. Kirikul on ka Saaremaal Reomäel tegutsev Püha Eelkäija skiita. See on Kreekas, Dimi-triadosse ja Almirose Metropoolias asuva Kissa-võ mää AUSA Eelkäija kloostris osaklooster. Kloostri elavad nunnad.

Lisaks kogudustele ja nende kirikuhoone-tele on Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikul umbes kolmkümmend kirikut või kabelit, mille juures kogudus ei tegutse ja mis on kas varemetes või taastamisel. See on eelkõige nõukogude religioonipoliitika tagajärg. Religioonivastaste kampaaniate ajal suletud koguduste pühakojad jäid sulgemise järel tavaliselt hooldajata. Vara viidi sageli mõnda teise kirikusse või muuseumisse, mõnikord jäi aga suletud kirikutes olev vara kirikutesse ja hooned lihtsalt rüüstati või kasusaamise eesmärgil esemed varastati.

2002. aastal registreeritud **Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku** koguduste võrgustik on kujunenud nii nõukogudeaegsete kui ka Eesti Vabariigi iseseisvuse taastamise järgsete kiriklike ja ühiskondlike protsesside koosmõjul. Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikul on 37 kogudust ja kiriku enda statistika järgi umbes 170 000 liiget. 2002. aastal, kui kirik registreeriti, võimaldasid Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik ja Eesti Vabariik Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirikul jätkata teenimist neis kirikutes, mis olid nõukogude okupatsiooni ajal olnud Vene õigeusu kiriku piiskopkonna kasutuses. Seega moodustavad ühe osa koguduste võrgustikust need kirikuhooned, mis kuulusid enne nõukogude okupatsiooni Eesti Apostlik-Õigeusu Kirikule. Ida-Virumaal Kuremäel asub formaalselt Vene õigeusu kiriku patriarhi otsealluvusse kuuluv Pühtitsa Jumalaema Uinumise Stavropigiaalne Naisklooster. Ajaloolistel põhjustel patriarhi otsealluvuses tegutsev klooster on osaks siinse Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku võrgustikust. Samamoodi on patriarhi otsealluvuses olevana registreeritud Tallinnas asuv Tallinna Aleksander Nevski Stavropigiaalne Kogudus.

Lisaks ajaloolisele koguduse võrgustikule on Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik olnud viimastel aastakümnetel võrdlemisi usin uute kirikute ehitaja. Koguduste tarvis

on pühakodadeks kohandatud hooneid Loksal, Viljandis ja Valgas, uued hooned on kerkinud Tallinnas, Maardus, Türil, Paldiskis ja Narvas. Sel moel on kirik koguduste võrgustikku kaasajastanud ja andnud võimaluse rajada uued kogudused sinna, kus on nende potentsiaalsed liikmed. Neil puudub kohustus kanda hoolt kirikute eest seal, kus kogudusi pole või kogudused on väga väikesed. Kiriku vaimulikkond paistab silma arvukuse poolest, sest ületab mitmekordselt koguduste arvu. 37 kogudust teenivad 81 vaimulikku.

Ajalooline koguduste võrgustik on ka rooma-katoliku kirikul (**Rooma-Katoliku Kiriku Apostellik Administratuur Eestis**), mis tegutseb 1999. aastast pärit Eesti Vabariigi ja Püha Tooli vahelise kokkuleppe alusel, ning mitmel vabakogudusel: **Seitsmenda Päeva Adventistide Koguduste Eesti Liidul, Eesti Metodisti Kirikul ja Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidul**. Rooma-Katoliku Kiriku Apostellikul Administratuuril Eestis on 14 kogudust ja umbes 6500 liiget, Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidul on 84 kogudust ja 6419 liiget. Seitsmenda Päeva Adventistide Koguduste Eesti Liit ja Eesti Metodisti Kirik on nii struktuuri kui ka liikmete arvu poolest väiksemad: adventistidel on 20 kogudust ja 1287 liiget, metodistidel aga 25 kogudust ja 1577 liiget.

Niihästi ajalooline kui ka viimase kolmekümne aasta jooksul välja kujunenud koguduste võrgustik peegeldab usuliste ühenduste ajaloolisi eripärasid. Nii näiteks on umbes sama suure liikmeskonnaga **Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidul** ja **Rooma-Katoliku Kiriku Apostellikul Administratuuril Eestis** märgatavalt erinev koguduste arv (evangeeliumi kristlaste ja baptistide koguduste liidu liikmetele tuleb veel lisada lapsed ja noored, kes statistikas ei kajastu, sest ristitakse isikliku otsuse põhjal ainult täiskasvanuid). Kui rooma-katoliku kirik Eestis tegutseb peaausjalikult linnaruumis, kus

kogudused on tavapäraselt suuremad, siis **Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidul** on 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses ajalooliselt välja kujunenud koguduste võrgustik ka maapiirkonnas. Lähituvalt evangeeliumi kristlaste ja baptistide liidu tavadest on kogukonnad neis paigus väiksemad, ja palvemajadki, kus tegutsetakse, väiksemale liikmeskonnale kohandatud. Seetõttu on kogudused palvemajade majandamisel paremas olukorras kui samas piirkonnas tegutsevad luteri või õigeusu kogudused. Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidul on koguduste võrgustik ka linnades, suurima kogudusena tegutseb Tallinna Oleviste kogudus. 1950. aastal koondas nõukogude võim sinna kokku koguni kaheksa Tallinnas tegutsevat vabakogudust.

Usulised ühendused, mille koguduste võrgustik on nõukogude okupatsiooni tõttu hävinud või tugevalt kannatada saanud, ja usulised ühendused, mis on Eestis registreeritud viimase kolmekümne aasta jooksul, on saanud oma koguduste võrgustiku välja kujundada vastavalt oma usulise, sh kogukonnatöö iseloomule ja mõistagi ka lähtuvalt rahalistest võimalustest.

Näiteks **Eesti Kristlik Nelipühi Kirik**, mis registreeriti Eestis 1991. aastal ja millel on 35 kogudust ja 4548 liiget, on oma koguduste

KRISTLIKE USULISTE ÜHENDUSTE STRUKTUUR JA SELLE ERIPÄRAD

Nii nagu kristlike usuliste ühenduste võrgustik, on ka nende struktuur seotud peaausjalikult nende ajaloo ja traditsioonidega, aga arvesse tuleb võtta ka kohalikke eripärasid. Tavapäraselt on nii, et kirikud on piiskopliku struktuuriga. Selle dikteerib nii kirikulooline traditsioon kui ka Eesti seadusandlus. Sellisteks usulisteks ühendusteks on Rooma-Katoliku Kirik, Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, Eesti Apostlik-Õigeusu Kirik, Moskva Patriarhaadi

võrgustiku viimase kolmekümne aasta jooksul üles ehitatud. Kirikuks on kohandatud nii elumaju, büroohooneid, aga ka Tallinnas Toompeal asuv endine Toomkooli võimla, kus asub nelipühi kiriku keskus. Kirikul on töötajajana kirjas 44 pastorit ja 46 diakonit. Oma koguduste võrgustiku, mis on küll oluliselt väiksem kui nelipühi kiriku oma, on rajanud ka **Eesti Karismaatiline Episkopaalkirik**, mis asutati Eestis 1996. aastal ja koondab kolmes koguduses kokku 464 liiget. Kirikus on ametis kaks vaimulikku.

Eestis juba alates 20. sajandi algusest tegutsenud Eesti Metodisti Kirik on alates Eesti iseseisvuse taastamisest ehitatud uued kirikud Tallinnasse (Balti Misjonikeskus), Pärnusse (Agape Keskus) ja Tartusse. Need hooned on kohandatud kogudusetöö vajadustele vastavaks, hõlmates lisaks jumalateenistustlikule elule ruume ka kogukonnatööks. Ka mõned luteri kirikud on sel moel ehitatud või ümber korraldatud. Näiteks Tallinna Peeteli koguduse juures asub sotsiaalkeskus, kus pakutakse sotsiaalabi ja eluraskuste kätte sattunud lastele eluaset. Kogukonnakirikuna toimib Tallinnas ka Harkujärve kirik, kus tegeldakse kogukonnatöö raames näiteks lapsehoiuteenuse pakkumise, draamastuudio, flamenko tantsu ja *shindo*'ga.

Eesti Õigeusu Kirik, aga ka näiteks Eesti Metodisti Kirik, Eesti Karismaatiline Episkopaalkirik ja Eesti Kristlik Nelipühi Kirik.

Ehkki on ka kirikuid, kus institutsiooni juhul lasubki organisatsiooni juhtimise põhiraskus (näiteks rooma-katoliku kiriku puhul), on kirikutes tavapäraselt siiski rohkem juhtimistasandeid. Viimane kehtib ka koguduste liitude kohta. Nii kirikud kui ka koguduste liidud tunnistavad tavaliselt kohaliku koguduse

autonoomiat oma asju korraldada ja reegli- na osalevad kohalikud kogudused oma esin- dajate kaudu ka kiriku või koguduste liidu valitsemises.

Näiteks luteri kiriku puhul on koguduse juhtimisse kaasatud nii vaimulik kui ka kogu- duse liikmed. Koguduse asjade üle otsustab koguduse liikmetest koosnev koguduse täis- kogu, kes valib koguduse liikmete hulgast nõukogu, mis koguduse elu täiskogude vahe- pealsel ajal juhib. Sinna kuulub 7–30 kogudu- se liiget ja ameti poolest kuuluvad nõukogu liikmete hulka ka koguduse vaimulik ja abivai- mulik. Igapäevaste asjade eest vastutab nõu- kogu valitud koguduse juhatus, mille eesotsas on koguduse juhatuse esimees, kes aitab kor- raldada nii vaimulikku elu puudutavaid küsi- musi kui ka majanduseluga seonduvat.

Eestis asuvad kogudused koonduvad kaheteistkümmesse praostkonda, mida juhi- vad praostkonna esinduskoguna sinod ja vaimuliku juhina praost. Praosti valib neljaks aastaks ametisse praostkonna sinod ja otsu- se kinnitab konsistoorium.

Praostkonna sinodi liikmeteks on ka ilmikliikmed, kelle valib koguduse nõukogu oma liikmete hulgast neljaks aastaks. Ameti poolest on sinodi liikmed praost, praostkon- na koguduste õpetajad, abiõpetajad, diakonid ja praosti alluvuses töötavad vikaarvaimuli- kud ehk koguduseta vaimulikud. Peapiiskopil, piiskopil või nende esindajal on samuti õigus sinodi koosolekust hääleõigusega osa võtta.

Kiriku eesotsas on konsistoorium ehk kirikuvalitsus, seadusandliku kõrgeima orga- nina aga kirikukogu. Kirikuvalitsuse ülesan- deks on kirikukogu otsuste täideviimine ja kiriku igapäevase töö juhtimine. Konsistoo- riumisse kuuluvad peapiiskop, piiskopid, kantsler ja kaks kuni neli assessorit. Kantsle- ri ja assessorid valib kirikukogu neljaks aas- tak ning igale assessorile annab peapiiskop juhtida ühe või mitu tegevusala.

Kirikukogusse kuuluvad ameti poolest

peapiiskop, piiskop, kantsler, assessorid ja praostid ning lisaks neile veel igast praost- konnast kolm selle praostkonna sinodi vali- tud esindajat. Kirikukogu valitakse neljaks aastaks ja selle kutsub kokku peapiiskop vähemalt kaks korda aastas.

Nii nagu luteri kirikuvalitsuse koossei- su, kuuluvad ka Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku ja Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku kirikuvalitsuse – sinodi – koosseisu nii vai- mulikud kui ka ilmikud. Kiriku sinod on mõle- ma Eestis tegutseva õigeusu kiriku kõrgeim kiriklik organ, millesse kuuluvad esimeestena kirikjuhid ja liikmetena kõik piiskopid oma ametiaja vältel. Kanooniliselt on Eesti Apost- lik-Õigeusu Kirik korraldatud kolme piiskop- konnana – Tallinna peapiiskopkond, Tartu piiskopkond, Pärnu ja Saare piiskopkond. Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu Kirik on jaotatud kahte piiskopkonda – Tallinna ja Narva ning Peipsiveere piiskopkonda.

Sinodi kui kirikute kõrgeima kirikliku organi kõrval on kirikujuhtimisse kaasatud ka kiriku liikmed. Selleks koguneb kiriku täis- kogu. Selle liikmeskonda kuuluvad kõik kiri- ku vaimulikud, sinodi ilmikutest liikmed ja igast kogudusest üks esindaja. Moskva Pat- riarhaadi Eesti Õigeusu Kiriku täiskogu otsu- sed jõustuvad alles pärast seda, kui Vene õigeusu kiriku kõrgeim juht, Moskva ja kogu Venemaa patriarh on need kinnitanud. Ees- ti Apostlik-Õigeusu Kiriku puhul sellist nõuet pole. Koguduse juhiks on õigeusu traditsioo- nis koguduse vaimulik, aga kogudusel on ka juhtimisorganid – koguduse üldkoosolek (täiskogu) ja nõukogu.

Koguduste liitadena registreeritud usuli- sed ühendused on tavaliselt üles ehitatud alt- üles põhimõttel. See tähendab, et kogudustel on suur autonoomia oma elu korraldamisel ja koguduste esindajad võtavad esindusorgani- te kaudu osa koguduste liidu juhtimisest. Kõi- gil koguduste liitadena registreeritud usulis- tel ühendustel on oma unikaalne struktuur,

kusjuures vahel mõjutab koguduste liidu ülesehitust ja toimimist kuulumine ülemaa- ilmse organisatsiooni koosseisu ja osaduse. Kirikute ja koguduste seadus sätestab, et kiriku, koguduse ja koguduste liidu juhatus peab asuma Eestis, ent vahet tehakse juha- tuse ja organisatsiooni vaimuliku keskuse vahel. Viimane võib asuda ka väljaspool Ees- tit. Nii näiteks on Seitsmenda Päeva Adven- tistide Koguduste Eesti Liit üles ehitatud alt- üles põhimõttel. Eestis tegutsev liit koosneb siinsetest kogudustest ja valib oma juhtkon- na. Eestit puudutavad juhtimisotsused lan- getatakse Eestis. Et aga sinne koguduste liit on ühenduses ülemaailmse adventliikumise- ga, kuuludes Balti uniooni, rakendatakse siin- ses liidus ka neid kiriklikku korda puuduta- vaid korraldusi, mis kehtivad ülemaailmses adventliikumises. Nõukogude aja mõjul ja lii- du väikese liikmete arvu tõttu on siin juurdu- nud ka oma tavad.

Ka Eesti Metodisti kirik kuulub suure- masse struktuuri – Ühinenud Metodisti Kiri- kusse ja lähtub oma tegevuses selle kiriku- korrast (*The Book of Discipline of the United Methodist Church, 2012*), kohandades seda kiriku kohalike tavadega. 2022. aasta juu- nis otsustas sinne metodisti kirik alustada Ühinenud Metodisti Kirikust lahkumise prot- sessi, aga see pole 2022. aasta lõpuks veel senisest struktuurist lahkumisega päädinud. Eesti Metodisti Kiriku piiskopiks on Ühine- nud Metodisti Kiriku Põhjala ja Balti piirkonna piiskop Christian Alsted ning kiriku kohalikku tööd juhib superintendent. Eesti Metodisti Kiriku kõrgeim seadusandlik organ on aasta- konverents, kuhu kogudused saadavad oma liikmed, täidesaatev organ on kirikuvalitsus.

Eesti Metodisti Kirikusse kuuluvate kogu- duste otsustav organ on koguduse konve- rents, mida juhib kogudust külastav super- intendent või tema volitatud kirikuvalitsuse liige. Konverentsi kutsub kokku superinten- dent. Koguduse konverents peetakse kord

aastas enne kiriku aastakonverentsi ja sel- le koosseis koosneb koguduse pastoritest, emeritpastoritest, diakonitest ja jutlustaja- test, koguduse juhatuse ja revisjonikomis- joni liikmetest, töötoimkondade juhtidest, koguduse konverentsi valitud aastakonve- rentsliikmetest, pühapäevakooli õpeta- jatest, koorijuhtidest, organistidest, sekretä- rist, raamatu- ja kassapidajast ning isikutest, kelle osalemist koguduse juhatus peab vaja- likuks. Kõik koguduse täisliikmed kuuluvad koguduse üldkoosoleku koosseisu. Üldkoos- oleku kutsub kokku ja seda juhatab koguduse pastor. Üldkoosolek korraldatakse koguduse konverentsile järgneval pühapäeval. Kogu- duse elu puudutavad otsused tehakse kogu- duse konverentsil. Üldkoosolek on seevastu informatiivse iseloomuga, kus lisaks kogu- duse statistilisele aruandele avalikustatakse koguduse majandustegevuse tulemused, eelarve, juhatuse ja revisjonikomisjoni vali- mise tulemused, samuti ilmikliikmete nimed aastakonverentsile ning muud koguduse elu puudutavad tähtsad otsused. Koguduse iga- päevatöö korraldamise eest hoolitseb kolme- kuni üheksaliikmeline koguduse juhatus.

Ka Eesti Karismaatiline Episkopaalkirik on osa rahvusvahelisest organisatsioonist – Karismaatilise Episkopaalkiriku Rahvusvahe- lisest Osadusest. Karismaatiline Episkopaal- kirik pärineb 1992. aastast, kui Ameerika Ühendriikides pühitseti piiskopiks esimene Karismaatilise Episkopaalkiriku piiskop Aus- tin Randolph Adler. See ametisse seadmine tähistab ametlikult uskkonna rajamist. Eesti Karismaatiline Episkopaalkirik peab iga-aas- taseid rahvuslikke konvente, mis on kiriku kõrgeimaks otsustusorganiks.

Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptis- tide Koguduste Liidu kõrgeim juhtivorgan on konverents. Liit peab igal aastal vähe- malt ühe korralise konverentsi, mille aja ja koha määrab liidu vanematekogu. Liidu liikmed valivad konverentsile delegaadid

vastavalt oma liikmeskonna suurusele: kuni 25-liikmelised kogudused 1 delegaadi; 26–50-liikmelised kogudused 2 delegaati; 51–100-liikmelised kogudused 3 delegaati; üle saja liikmega kogudused valivad esimese saja liikme kohta 3 delegaati ja iga järgneva täis- või mittetäieliku saja koguduseliikme

USULISED ÜHENDUSED, AVALIK SEKTOR JA TEGEVUS KOGUKONDADES

Usuliste ühenduste koostöö avaliku sektori ja riigiga toimub mitmetel tasandil ja koostöövormides.

Kristlike usuliste ühenduste kollektiivorganina on riigile tähtsaimaks partneriks **Eesti Kirikute Nõukogu**, mis organiseerib koostööd ka avaliku sektoriga. Eesti Kirikute Nõukogu kaudu hakkas riik alates 1990. aastate algusest Eesti usulisi ühendusi toetama ja teeb seda praeguseni. 2002. aasta oktoobris sõlmisid kirikute nõukogu ja Vabariigi Valitsus ühishuvide protokoll, et täpsemalt deklareerida koostöövaldkonnad ja neid arendada.

Ühishuvide protokoll on raamdokument, milles pandi ministriumite kaupa paika koostöövaldkonnad, mille arendamine on nii kirikute nõukogu kui ka riigi huvides. Haridus- ja teadusministeeriumiga on kirikute nõukogul koostöö usundiõpetuse vallas, aga ka riigiametnike koolitamisel religiooni ning noorsootöö vallas; justiitsministeeriumiga vanglakaplanaati puudutav koostöö ja kriminaalpreventsioon ning rehabilitatsioonitöö. Kaitseministeeriumiga tehakse koostööd kaplaniteenistust puudutavates küsimustes kaitsejõududes, kultuuriministeeriumiga muinsuskaitse valdkonnas, vaimulike saadete asjus meedias. Koos rahandusministeeriumiga vaadatakse üle riigieelarveliste vahendite eraldamine ja selgitatakse välja kirikute nõukogu tegevuse

kohta 1 delegaadi. Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidul on omaette organ liitu kuuluvate koguduste ja liidu tööorganite elu ja tegevuse suunamiseks ja jälgimiseks. Selleks on liidu vanematekogu, mis peab aastas neli korralist koosolekut.

prioriteetid. Siseministeeriumiga tehakse koostööd politseikaplanati puudutavates küsimustes, töötatakse välja riiklikke õigusakte, mis puudutavad ka usulisi ühendusi ning korraldatakse tööd nendes küsimustes, mis on seotud kohaliku omavalitsuse ja integratsiooniga. Koos sotsiaalministeeriumiga korraldatakse kristlike hoolekandeesutuste asju, et luua nendele üleriigiline võrgustik, samamoodi korraldatakse ka haiglakaplanaadi tööd ja hingehoiuteenust haiglates ja hoolekandeesutustes. Majandus- ja kommunikatsiooniministeeriumiga arendatakse sadamates, raudtee- ja lennujaamades kaplaniteenistust. Välisministeeriumiga koostöös tegeletakse rahvusvaheliste religioosete organisatsioonide sidumisega Eesti Vabariigi riikliku välispoliitika vajadustega ning selgitatakse välja väljaspool Eestit asuvad olulised matmispaigad. Kirikute nõukogu on töövaldkondade arendamiseks võtnud tööle valdkondade projektijuhte noortetöö, meediatöö, haridustöö, eluväärtuste ja eetika jt valdkondade jaoks.

Ühishuvide raamkokkuleppeid on Eesti Kirikute Nõukogu sõlminud teisigi. Näiteks 2005. aastal kirjutati alla ühishuvide protokoll Tartu ülikooliga.

Alates 1990. aastate teisest poolest hakkas kirikute nõukogu süstemaatiliselt arendama töövaldkondi, alates meediatööst, lõpetades kaplaniaadi, religiooniõpetuse ja

kriminaalpreventsiooni valdkonnaga. Suur osa riigi toetusest jagatakse praeguseni kirikute nõukogu liikmeskirikutele ja koguduste liitudele ning nemad kasutavad seda oma parema äranägemise järgi. Mitmed kirikute nõukogu tegevused on suunatud avalikkusele. Näiteks alates 2001. aastast on Eesti Kirikute Nõukogu juhtinud Teeliste kirikute projekti, mille eesmärgiks on hoida suveti Eesti pühakojad avatuna, et neid Eesti inimestele ja välituristidele tutvustada. Kirikute nõukogu on organiseerinud teema-aastaid, mille keskmes on mõni Eesti usuajalugu või tänapäeva puudutav valdkond ja on toetanud kristlikke saateid televisioonis („Ajalik ja ajatu“) ja raadios („Kirikuelu“).

2000. aastal asutati protestantlike koguduste kristlasi koondav **Eesti Evangeelne Allianss**, mis on avalikkuses kõige rohkem tähelepanu pälvinud riigi, kohaliku omavalitsuse, ühiskonna-, kultuuri- ja kirikutegeleste osavõtmisel toimuvate palvushommikusöökidega. Samuti tegeleb allianss kirikutegeleste harimisega majandus- ja juhtimisküsimustes ning organiseerib retriite. Alliansi liikmeteks on ka üksikogudusi, misjonisorganisatsioonid ja kirikuid ning koguduste liite.

1995. aasta detsembris vastu võetud ja 1996. aastal jõustunud Vabariigi Valitsuse seaduse § 66 lg 1 järgi kuulub siseministeeriumi valitsemisalasse kirikute ja kogudustega seotud asjade korraldamine.

Siseministeerium on eraldanud usuorganisatsioonidele vahendeid nende tegevuse toetuseks. 2015. aastal sõlmis siseminister Hanno Pevkur kirikute nõukoguga pikaajalise koostöölepingu, et koostööd riigi ja usuorganisatsioonide vahel tugevdada. Samuti on ministeerium toetanud Eesti ajalugu, kultuuri ja religiooni puudutavate pidustuste läbiviimist ja toetab ka teenistuste pidamist Eesti väliskogukondades.

2019. aastal sõlmis justiitsminister Urmas Reinsalu koostöölepingu justiitsministeeriumi

ja kirikute nõukogu vahel. Peamised koostöövaldkonnad on vanglakaplanaat, usuliste ühenduste tegevust reguleerivad riiklikud õigusaktid, kriminaalpreventsioon ja rehabilitatsioonitöö.

Alates 2018. aastast on Eesti usulised ühendused kaasatud siseturvalisuse valdkonda. 2017. aasta riigi- ja haldusreformi tulemusena lõpetasid maavalitsused tegevuse ning riik andis elanike tervist, heaolu ja turvalisust toetava elukeskkonna kujundamise ülesanded omavalitsuste liitudele. Nende juurde on igas maakonnas moodustatud turvalisuse nõukogud, mille ülesandeks on kujundada tervikpilt maakonna turvalisuse olukorrast ja luua ühtne süsteem siseturvalisuse arendamiseks maakonnas.

Eesti viieteistkümnest maakonnast üheksas (Harjumaa, Läänemaa, Lääne-Viru, Ida-Viru, Pärnumaa, Saare maakond, Viljandimaa, Tartumaa, Valgamaa) on turvalisuse nõukogu liikmeskonnas ka Eesti usuliste ühenduste esindaja.

Alates 1995. aastast tegutseb Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku ja Vabariigi Valitsuse ühiskomisjon. Sellel on neli alakomisjoni: hariduskomisjon tegeleb religioosse hariduse küsimustega; kultuuriväärtuste komisjon tegeleb pühakodade korrashoiu, kirikuarhiivide, kirikuvarade jt teemadega; sotsiaalkomisjoni tähelepanu on diakooniatööl ja haiglahingehoiu ning kaplaniaadi küsimustel; õiguslike küsimuste komisjon kuulab kiriku seisukohti õigusaktide menetlemisel. Oma osa komisjoni istungil on päevakajalistel teemadel, mida siseminister ja kiriku esindajad saavad otse silmast silma arutada.

Lisaks juhtimisorganitele ja varade haldamisele, laste- ja noortetööle ning misjonitööle on usuliste ühenduste struktuuris ka diakoonia- ja muule kogukonnatööle suunatud asutused. Nende kõigi roll on kirikute või koguduste liitude töövaldkondade keskne suunamine, aga ka kogudustega sidepidamine ja

viimaste toetamine nende töös. Niisiis tulevad üldsuunised ja vahel ka ideed keskselt, ent initsiatiiv tuleb koguduselt.

Nii näiteks on Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liidul kogukonnatöö jaoks struktuuris ette nähtud heategevusfond. Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku juurde on moodustatud EELK diakoonia- ja ühiskonnatöö sihtasutus, mille eesmärgiks on kiriku sotsiaaltöö korraldamine. Sihtasutuse ülesandeks on „toetada koguduste, kiriklike asutuste ja organisatsioonide sotsiaalset ja majanduslikku arengut programmide ja projektide algatamise, koordineerimise, nõustamise ja juhtimisega ning nendega seonduvate uuringute, arendustöö ja täiendkoolituse koordineerimise ning korraldamisega“.

Lisaks sellele on kirikute ja koguduste liitude juurde loodud organisatsioon, mis tegelevad kristliku sotsiaaltöö ja ka usuliste ühenduste ringist väljapoole jäävale kogukonnale suunatud ettevõtmiste organiseerimisega. Mõnikord tegutsevad need ettevõtmised aga koguduste enda initsiatiivil. Nii on kirikute ja koguduste liitude ning koguduste initsiatiiv põimunud.

Näiteks alates 2014. aastast on mitmes Eesti linnas asutatud EELK perekeskusi, mille nõustajad aitavad lahendada paarisuhte ja pereprobleeme ning pakuvad hingehoiuteenust. Eraldi tegeldakse perevägivalda ohjamise temaatikaga ja sellega seoses ka meeste nõustamisega.

Juba 2000. aastal loodi nelipühilasest pastori Märt Vähi initsiatiivil Laitse lähedale asutatud Lootuse küla, kus aidatakse alkoholi- ja narkosõltuvuses inimesi sõltuvusest võõrutamisel ja ühiskonda naasmisel (vt <http://www.lootusekula.ee/index.php?page=61>).

Rooma-Katoliku Kiriku Apostelliku Administratuuri Eesti koosseisus tegutseb **Caritas Eesti**, mille tegevus on olnud suunatud peamiselt raskustes perede ja peretoeta laste aitamisele. Lastehoidude loomise, sh

erivajadustega laste eest hoolitsemise ja raskustes perede aitamisega on luteri kirikus tegeletud ka SEMPRE projekti (*Social Empowerment in Rural Areas of the Baltic Sea Region*) toel.

Eesti Metodisti Kirikul on laste päevakeskus **Tähetorn** Tallinnas, mille eesmärk on toetada vähekindlustatud perede laste arengut ja tagada neile turvaline keskkond vaba aja veetmiseks. Tähetorni koostööpartneriteks on kohaliku omavalitsuse kõrval ka Tallinna ülikooli sotsiaaltöö osakond, koolid, haiglad, politsei.

Eesti Evangeeliumi Kristlaste ja Baptistide Koguduste Liit rajas Tartus asuvatesse senistesse Kõrgema Usuteadusliku Seminari ruumidesse eluringikeskuse. Otsus hooldekodu rajada tehti 2019. aastal, 2021. aastal saadi Tartu linnavalitsuselt ehitusluba ja projekti investeerisid ka koguduste inimesed. Evangeeliumi kristlastel ja baptistidel on ka ettevõtte **Sõbralt Sõbrale**, mis on poodide võrgustik, millest saadav tulu läheb heategevuseks. Sedalaadi sotsiaalne ettevõtlus on suunatud nii koguduseliikmete aga ka laiema kogukonna aitamiseks.

Kohalike kogukondade võimendamist on teostatud LEADERi projekti toel, mis on aidanud mitmetel kogudustel taastada pastoraate, et need teha kogukonnale avatuks. Olulist rolli kogukondade ühisel ja kogukondliku mälu kandjana mängivad üle Eesti toimuvad koguduste organiseeritud kihelkonnapäevad.

Rõhuv osa kristlikust sotsiaaltööst on aga kogudusekeskne, st eakate ja vanurite külastamine, hingehoidlikud vestlused, vaimulike käimine kohalikus hooldekodus, toidupakkide viimine puudustkannatavatele peredele. Viimastel aastatel on see puudutanud ka pagulaste ja Ukraina sõjapõgenike majutamist ja abistamist, milles kogudused on teinud ära väga suure töö.

Praostkondade ja maakondade koostöö

Anti Toplaan

Kiriku ja omavalitsuste suhete areng on üks osa ilmaliku ja vaimuliku võimu suhetest kiriku ajaloos. Sellest ei saa mööda vaadata ei avaliku sektori ega kiriku erinevate tasandite juhid. Kohaliku omavalitsuse, st linna või valla tasand puutub igapäevase suhtluse kaudu kokku praostkondadega ja linnades ning valdades tegutsevate koguduste ja nende esindajatega. Sellest lähtuvalt tuleb küsida, kas kogudusel ja omavalitsusel on ühiseid huvisid, taotlusi ja eesmärgi, ja kui, siis millised need on? Juhul kui mõlemad osapooled on koostöö vajalikkuses veendunud, kuidas see koostöö peaks väljenduma? Järgnevalt on võetud vaatluse alla Lääne-Eesti praostkondade koostöö maakonnaga.

HALDUSREFORMI KAVA JA KIRIKU SEISUKOHAD

Kohaliku omavalitsuse süsteem Eestis taastati 1990-ndate aastate alguses. Aastail 1990–1994 läbiviidud reformi tulemusena sündinud kohaliku omavalitsuse korraldus toimus põhijoontes kuni 2017. aastal terves riigis läbi viidud haldusreformini. Enne seda soodustati omavalitsuste liitumist, et kujuneksid suurema territooriumi ja elanike arvuga haldussuutlikumad linnad ja vallad. 1995. aastal võeti vastu Eesti territooriumi haldusjaotuse seadus, mis nägi ette vastavad tegevused kohalike omavalitsuste ühinemiseks. 2004. aastal võttis riigikogu vastu kohaliku omavalitsuse ühinemise soodustamise seaduse, mille alusel hakati vabatahtlikele ühinejatele maksma ühinemistoetust. Seaduse eesmärk oli täiendavalt soodustada ühinemisi ja haldusterritoriaalse jaotuse korrastamist (vt [https://www.fin.ee/riik-ja-omavalitsused/haldusreform-2015-2017](https://www.fin.ee/riik-ja-omavalitsused-planeeringud/kohalikud-omavalitsused/haldusreform-2015-2017))

Haldusreformi õnnestumisele oli kahtlusetu suureks abiks see, et pärast 2015. aasta

kevade poliitilist kokkulepet üritas Eesti valitsus kogu protsessi korraldada nii kaasavalt ja avatult kui vähegi võimalik. Maalehe ajakirjanik Argo Ideon on ekspertkomisjoni rolli toonud esile, tsiteerides minister Arto Aasa ennast: „Meil olid seal teadlased, omavalitsusjuhid, maavanemad, parteide esindajad jt. Ministrina andis see hästi palju tuge, et valitsuses või parlamendis käies ei tuginenud ma ainult oma teadmistele ja hinnangutele, vaid kandepind oli palju laiem“ („Peamised poliitilised hoiakud ja argumendid haldusreformi eel. Miks nüüd õnnestus?“, Haldusreform. Artiklikogumik, 2017).

Kohaliku omavalitsuse reformi eesmärgiks seati tugevad omavalitsused, mis suudaksid kohalikkude elu terviklikult arendada ja kus inimestele oleks tagatud heal tasemel ja kättesaadavad avalikud teenused. Uue haldusterritoriaalse jaotuse järgi on Eestis tulevikus 15 linna ja 64 valda, mis on veidi suurem kui varem eesmärgiks seatud 75 omavalitsust. Haldusreformi alla kuulus ka

keskvalitsuse regionaalsete üksuste ümberkorraldamine. Olulisemad algatused olid maavalitsuse tegevuse lõpetamine, riigimajade loomine ja riigi palgal olevate töötajate viimine maakondadesse.

Maavalitsuste tegevuse lõpetamine kiideti riigikogus heaks 2017. a juunis. Valitsus otsustas, et igasse maakonda jääb 3–10 rahandusministeeriumi koosseisu jäävat ametnikku. Lisaks sooviti maakondadesse luua riigimajad, kuhu koondatakse avalikke teenuseid, ja muuta piirkonna elanike jaoks riigiga suhtlemine lihtsamaks.

Haldusreformi ettevalmistus- ja läbi-

LÄÄNE PRAOSTKOND

Kohalike omavalitsuste taasloomine sai alguse 1989. aastal maavolikogu valimisega ja maavalitsuste taastamisega. ENSV ülemnõukogu võttis 8. augustil, kaks aastat enne riikliku iseseisvuse taastamist vastu otsuse haldusreformi läbiviimise kohta. Lähtudes Eesti NSV isemajandamise aluste seadusest ja vajadusest tagada üleminek kehtivalt haldussüsteemilt omavalitsuslikule haldussüsteemile, otsustati viia vabariigis aastatel 1990–1994 läbi haldusreform, mis pidi hõlmama muuhulgas territoriaalse haldusstruktuuri reorganiseerimist. Aastatel 1989–1993 oli Eestis kahetasandiline kohalik omavalitsus, kus esmatasandi moodustasid vallad, alevid ja linnad ning teise tasandi 15 maakonda ja 6 vabariiklikku linna.

Esimestel vabadel valimistel valiti mitmed EELK vaimulikud kohalike maavolikogude liikmeteks, kelle hulgast toonane Haapsalu koguduse õpetaja Tiit Salumäe sai Lääne maavolikogu liikmeks kogu selle tegevuse ajal. Endise rajooni piirides taastatud maavolikogu üheks esimeseks ülesandeks oli maavanema valimine, kelleks osutus Andres Lipstok. Tema ametisoleku ajal sai alguse

viimisprotsessis on EELK juhtkond konsistooriumi tasandil pidanud olema pigem kõrvaltvaataja rollis. Vabariigi Valitsuse ja Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku vahelise koostöö arendamiseks moodustatud valitsuskomisjoni istungil käsitleti seda teemat 2017. a 17. oktoobril, kus Tallinna ülikooli avaliku halduse lektor ja omavalitsuste ühinemiste konsultant Kersten Kattai andis ülevaate omavalitsusreformi elluviimisest, peatudes järgmistel aspektidel: reformi nõuded ja ajakava, reformile eelnev ja järgnev statistika, ühinemised üle maakondade, vaidlused riigikohtus, maavalitsuste tegevuse lõpetamine.

kiriku ja maakonna tihedat koostööd. Valimistele järgneval, 1990. aastal tagastati maavanema otsusega Haapsalu kogudusele märgilise tähendusega Haapsalu toomkirik.

1992. aastal Lääne praostiks valitud Tiit Salumäe hinnangul on kiriku koostöö maakonnaga olnud maakondade tegevuse perioodil väga oluline. Lääne maakonnas loodi maavalitsuse ja praostkonna koostöökomisjon, mille eesmärk oli sotsiaal-kultuurilises sfääris ühistegevuse kokkulepete saavutamine ja riiklike ning ajalooliste tähtpäevade tähistamise ja maakondlike ürituste ühine korraldamine. Tööd juhtis maavanem. Koostöökomisjon loodi valitsuse ja EELK ühiskomisjoni 1996. aasta kirja alusel, millega tehti ettepanek luua koostöökomisjonid igas maakonnas.

Komisjoni kuulusid riigi poolt maasekretär, maavalitsuse sotsiaal- ja haridusosakonna juhataja, avalike suhete peaspetsialist, kultuurinõunik, Haapsalu linnaeapea ja linnavalitsuse esindaja, muinsuskaitseamet vaneminspektor, Lääne prefektuuri Haapsalu politseijaoskonna juht, Rahvakultuuri Kesku- se maakonna spetsialist, Kaitseliidu Lääne

maleva pealik, Haapsalu linnaeapea ja valdade esindaja. Kiriku poolt on piiskop, praost, praostkonna nõukogu ja tegevusvaldkondade esindajad (vt Tiit Salumäe, „Reformidest ja reformatsioonist“, Eesti Kirik, 30.08.2017).

Praosti ametis Leevi Reinaru arvates toimus peamine koostöö praostkonna ja maakonna vahel ühiskomisjoni tasandil, mis kogunes neli korda aastas. See andis võimaluse tutvuda maakonnas erinevate valdkondade juhtidega. Erinevate riigiasutuste ja valdkondade maakondlikud juhid said koosolekute käigus tuttavaks ka praostkonna õpetajatega. Seetõttu muutus asjaajamine riigiasutustega lihtsamaks, sest inimesed olid juba varasemast tuttavad.

Lääne praostkond oli ja on võrdluses teiste Lääne-Eesti praostkondadega olukorras, kus ühe kirikupiirkonna kogudused asuvad kolme maakonna (Lääne, Rapla ja Pärnu) territooriumil nii enne kui pärast 2017. aasta haldusreformi. Lääne praostkonna kogudustest asusid kuni 2017. a sügisel toimunud omavalitsuste liitumiseni 13 Läänemaal, kaks Pärnumaal ja üks Raplemaal. Praostkonna alal elas umbes 30 tuhat inimest.

Et Lääne praostkonna koostöö toimus ennekõike Lääne maakonnaga, kuhu kuulus enamik piirkonna kogudusi, oli enne haldusreformi väga hea. Seda kinnitavad ka pea kõik praostkonna vaimulikud ja endised omavalitsusjuhid. Nii tõdeb õpetaja Meelis Malk, et praost ja teised praostkonna vaimulikud olid kaasatud sellel perioodil KOV-i ja koguduste vahelisse suhtlusesse. Ridala ja Martna koguduse õpetaja Küllike Valk toob esile, et teemad, mille üle arutleti, olid laialdased – muinsuskaitse, kultuurikalender, isamaalised sündmused, mis puudutasid mälestusmärke ja nendega seotud palvusi, vaimulike kaasamine erinevate sündmuste läbiviimisesse.

Lääne maavanema ametis (aastatel 2008–2011 ning 2015–2017) olnud Neeme

Suur rõhutab samuti, et peamiseks koostöövormiks olid maakondlikud, koostöökomisjoni raames toimunud regulaarsed kohtumised, kus arutati läbi ühised tegevused ja teemad, nagu näiteks riiklike tähtpäevade tähistamine, sotsiaalvaldkonna kultuurialane jm koostöö.

Lääne maavalitsuse ja Lääne praostkonna ühiskomisjon tegutses kuni 2017. aasta lõpuni. Veel reformile järgnenud aasta alguses ei ole vähemalt Lääne praostkonnal selgust, kuidas toimub edasine suhtlemine maakonna tasandil. Piiskop Tiit Salumäe loodab, et senise koostöö jätkamiseks moodustatakse vastav töögrupp omavalitsusliidu juures.

Enne haldusreformi on pidanud ennekõike piirkonna vaimulikud oluliseks regulaarsete vaimulike konverentside korraldamist, kus on ettekandjate hulgas olnud ka kohaliku maakonna ja omavalitsustegelasi, ning on muuhulgas puudutatud seda, kuidas mõjutab haldusreformi ettevalmistus ja läbiviimine koguduste tegevust.

Kogu praostkonda ehk ajaloolist Läänemaad on ühendanud Lääne praostkonna aastakirjade Scripta Annalia väljaandmine iga aasta adventiaja alguseks, koos maakonnalehe vahel ilmuva lisalehega. Lääne praostkond on aastate jooksul oma toimetistena välja andnud laiemaks kasutamiseks ühtekokku 37 trükist.

Lääne praostkonnas kulmineerus märgiline 2017. aasta Haapsalus sellega, et siis toimus reformatsiooni 500. aastapäeva tähistamiseks korraldatud III koraalimaraton (20.–21.08), kus lauldi läbi kõik 484 laulu ja palveraamatu laulu ja mis ühendas sümboliseerivalt veel viimast aastat ühtsena püsinud Läänemaad. Lauljaid oli 300 ringis, igast praostkonnast üle Eesti. Kuulajaid ja kaasaulajaid, kes oma nimed raamatusse kirjutasid, oli üle kuuesaja.

PÄRNU PRAOSTKOND

Eestis olid 1989–1993 maakonnad omavalitsusliku staatusega haldusüksused ning igal maakonnal oli maakonnavolikogu ja maakonnavalitsus. Alates 1993. aastast on maavalitsus tegutsenud Vabariigi valitsuse poolt ametisse nimetatud maavanemat teenindava riigiasutusena.

Taasiseseisvumise järel Pärnu rajooni täitevkomiteede asemele taasloodud maavalitsuses oli Pärnu esimene maavanem Rein Kirs. Tema järel juhtis 16 aastat riigi suurimat maakonda hilisem Pärnu linnapea Toomas Kivimägi.

Pärnu maavalitsuse ja praostkonna vaheliste suhete algatajaks on olnud hilisem peapiiskop (2005–2014) ja Eesti Kirikute Nõukogu president Andres Pöder (2013–2022). Ta oli Pärnu praosti ametis ühtekokku 15 aastat (1990–2005), olles samal ajal EELK kirikuvalitsuse ehk konsistooriumi assessor. Ühiskondlikult aktiivse vaimulikuna osales Andres Pöder Eesti Vabariigi õigusjärgse taastamise protsessis Eesti Kongressi liikmena (1998 kuni lõpuni) ning tegutses oma töö ja elukohajärgse omavalitsuse ehk Pärnu linnavolikogu liikme ja aseesimehena (1999–2005).

Pärnu Eliisabeti kui maakonna suurima koguduse kauaaegse õpetajana (1990–2005) tuli Andres Põdral tegutseda nn ülemineku-aastatel väga laial rindel, mida võib ühiskonna ja kirikuelus võrrelda otsekui suure koguduse vee paisu tagant vallapääsemisega. Senise vaimuliku ja ühiskondliku tegevuse kõrval nõudis palju aega ja tähelepanu Eesti Vabariigi omandireformi aluste seaduse vastuvõtmine ja jõustumisega (20.06.1991) seotud õigusvastaselt seotud kirikuvarade tagastamine.

Pärnu Eliisabeti kogudusele kuuluvas kivimajas oli nõukogude perioodil 1989. aastani tegutsenud Pärnu linna RSN täitevkomitee. Kui viimase tegevus lõpetati, anti

maja maakonnavalitsuse kasutusse. Kogudus taotles ja Pärnu linn andis hoone tagasi, kust riigiasutus pidi välja kolima. Algselt oli hoone rajatud Saksa koguduse vanadekoduks. Kui Andres Pöder 1990. aastal Pärnu praostiks valiti, sai temast omandireformi küsimustes kiriku esindajana läbirääkimiste pidaja, kuna ta suhtles tihedalt maavalitsusega ja maavanem Toomas Kivimäega.

Nendest kohtumistest tekkis vajadus regulaarse koostöö järele, mille tulemusena loodi Pärnu praostkonna ja maakonna vahel ühiskomisjon, mis kogunes 3–4 korda aastas. Praostkonnast osales 3 (praost, abipraost, sekretär), maakonna poolt 3–4 inimest.

Seda, et kiriku ja kogudustega arvestamine ei olnud riigiametite ja omavalitsuse jaoks iseenesestmõistetav, näitas muuhulgas Pärnu maakonna arengukava arutelu. Maakonna algatatud arengukava hakati kohalikes valdades avalikustama, aga kirikuid ei olnud sellesse protsessi kaasatud. Praost Pöder võttis selle ilmnedes maavanemaga ühendust ja kava pandi nädalaks seisma, et kirikud jõuaksid teha oma ettepanekud. Arengukavale lisati seejärel kirikutega seotud peatükk.

Usutluses ajalehele Postimees kaastööd teinud Toomas Jürgensteinile väljendas toonane peapiiskop Jaan Kiivit juunior ootust, et riiklike seaduste ja õiguslike aktide väljatöötamisel arvestataks kiriku kui täiesti erilise institutsiooni omapära ega püütaks teda suruda samadesse raamidesse, kuhu on asetatud mistahes huviseitsid või ühingud. Kirikujuht tões, et 1997. aastal Eesti Vabariigi valitsuse ja EELK koostöökomisjonidest toimus üksnes kultuuriküsimustega tegelev komisjon. Samas tõi ta positiivse külje pealt esile hea ühistöö Läänemaa ja Pärnumaa näitel.

Pärnu maakonna arengukavas oli Andres Põdra sõnul muuhulgas punkt, kus maakonna kulu ja kirjadega antakse välja piirkonna

kirikuid tutvustav trükis, mis nägi ka trükivalgust. Maakonna ja praostkonna ühiskomisjoni läbivateks teemadeks olid 1990. aastate keskel kirikute renoveerimine ja usuõpetus.

Viimase edendamiseks loodi praostkonna ja maakonna religiooniõpetuse ühiskomisjon. Selle eesmärgiks oli hariduselu ja muusikatööd puudutava info jagamine. Maakonna haridusnõuniku juures olid koolide postkastid, mille kaudu muuhulgas ka kirik sai võimaluse jagada infot usuõpetuskoolituste korraldamise kohta.

Pärnu praostkonna ja maavalitsuse varasema koostöö üheks märksõnaks on olnud kool ja haridus. Need märksõnad on tihedalt seotud toonase praosti Andres Põdra isikuga, kes on suure osa oma aktiivsest eluperioodist pühendanud hariduse edendamisele, olles veel enne peapiiskopiks valimist Pärnu Niidupargi gümnaasiumi filosoofiaõpetaja (2001–2004) ja Pärnu linnavolikogu hariduskomisjoni esimees (2002–2005).

Andres Pöder meenutab, et toonane maavanem Toomas Kivimägi kinkis Pärnu kogudusele koguni Pärnu linna kuulsa arhitekti mööbli komplekti, mis leidis koha uues kirikumajas, kuhu see maavanema sõnul rohkem sobis. 2000. aasta puhul kutsuti praostkonna algatusel kokku komisjon, kes kujundas millenniumi medali nende heaks, kes on kiriku elu nõukogu ajal toetanud. Žüriis osalesid ka maavalitsuse ja muinsuskaitse esindajad ja see tegutses maavalitsuse toetusega. Kui maavalitsuse õigusi järk-järgult vähendati, kaotasid ühised teemad oma senise tähenduse ja koostöökoogu hakkas senisel kujul hääbuma.

Kui senise Pärnu maavalitsuse õigused kandusid osaliselt üle Pärnu maakonna omavalitsuste liidule, kandus ka osa suhtlustest

üle uuele koostööorganile ja selle juhile Kuno Erkmannile. Liidu esindaja osales kiriku üritustel ja kui tema korraldas omavalitsusjuhite üritusi, kutsuti omakorda rääkima Andres Pöder.

Nagu Lääne praostkond, said ka erinevate koguduste vaimulikud, muusikakollektiivid ja kohalike valdade juhid kokku suur-sünnimustel, milleks olid praostkondlikud laulupäevad Audrus 1998., Pärnu-Jaagupis 1999. ja viimast korda Häädemeestel 2001. aastal.

Pärnu praostkonna koguduste, Pärnu maavalitsuse ja linna senine koostöö kulmineerus 2000. aastal, mil Pärnus peeti EELK kirikupäev ja laulupidu (25.–27.05) ja aasta jooksul tähistati uue aastasaja ja -tuhande saabumist. Ettepaneku korraldada EELK kirikupäevad ja laulupidu ühise sünnimusena Pärnu linnas, tegi Pärnu praostkond. Ürituse ettevalmistamiseks moodustati toimikond, mille tööd juhtis toonane assessor Tiit Salumäe ja kuhu kuulusid allasutuste, Pärnu praostkonna ja Pärnu linna esindajad ning konsistooriumi kantselei töötajad.

Peapiiskop Jaan Kiivit juunior peab sünnimust oma aruandes õnnestumiseks, nimetades seda EELK suurürituseks, kus said kokku erinevate kiriklike tööalade esindajad, tehes suurepärase koostööd, pakkudes laialaialikku programmi. Kirikupäeva kulminatsiooniks oli rongkäik läbi linna ja vaimulik laulupidu Pärnu vallikäärus.

Pärnus toimusid aeg-ajalt oikumeenilised kohtumised eri konfessioonide vaimulike, koguduse esindajate ning maavanema ja maavalitsuse ametnike vahel. Peeti palvus-hommikusööke, mis ühendasid erinevaid vaimulikke ja kohalikke omavalitsusjuhte.

SAARTE PRAOSTKOND

Erinevalt Lääne ja Pärnu praostkonnast ei ole Hiiumaal ja Saaremaal tegutsenud maakonna ja praostkonna ühiskomisjoni, kuid kiriku ja omavalitsuse omavahelisi suhteid on vaadata sellele peetud oluliseks. EELK Kuressaare Laurentiuse koguduse omaaegse õpetaja Jaan Tammsalu ametiaeg koguduse õpetajana (1989–1992) langes kokku Eestis kahe-tasandilise kohaliku omavalitsusperioodiga.

Pärast Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei loomist astus Jaan Tammsalu 1988. a selle liikmeks ning vaimuliku töö kõrval tegeles ta Saaremaal kodanike komiteede juhtimisega. Saare maavolikogu loomisel valiti ta selle esindusorgani liikmeks.

Ta ise on seda perioodi meenutades öelnud, et see oli aeg, kui ühe kirikuõpetaja vaimustunud kõne võis 20 meest teistmoodi hääletama panna. Saare maavolikogu võttis tema sõnul vastu kardinaalseid otsuseid ainult tänu sellele, et sai oma sõnadega midagi ära tõestada.

Jaanus Jalakas, kes ordineeriti õpetajaks 1.10.1986, valiti noore ja tegusa vaimulikuna Hiiu maavolikogu liikmeks 1989–1992. Viimane Hiiu täitevkomitee esimees Tarmo Mänd valiti esimeseks Hiiu maavanemaks (1989–1994). Vahetult pärast vaimulikuordinatsiooni, hakkas Jaanus Jalakas taotlema Pühalepa kiriku tagastamist kogudusele ja hoone taastamist. Laohoonena kasutusel olnud ja tühjalt seisma jäänud hoonesse oli omaaegne täitevkomitee kavandanud kontserdisaali. Noore vaimuliku soovi hoone kogudusele tagastada ja see kirikuna taastada ei võetud esialgu tõsiselt. Kogudus tegi küll kohalikele täitevkomiteele vastava avalduse, kuid koguduse vaimulik pääses üksnes täitevkomitee aseesimehe Liia Toomi jutule, kes pooldas samuti kiriku taastamist kontserdisaalina. Seepeale võimaldati Jaanus Jalakal pääseda ENSV ministrite nõukogu esimehe

abi Voldemar Veberi jutule, et Pühalepa kirikut tagasi saada. Veber helistas seepeale otse Tarmo Männile, kutsudes teda Tallinna, et arutada Pühalepa kiriku küsimust. Kirik seis samal ajal kasutuseta ja lagastatud olekus. Uksel oli taba ees, kuid aknast sai sisse. Mõne aja pärast süttis segastel asjaoludel Pühalepa kirik katusest põlema.

Pärast põlengut otsustas täitevkomitee, et annab kiriku kogudusele tagasi. Tarmo Mänd asus kogudust toetama. Pühalepa kirik taastati 1987–1993.

Tarmo Männi maavanemaks olemise perioodil toetas maakond Pühalepa kiriku ja Reigi pastoraadi taastamist. Viimasega oli maavanemal isiklik side, kuna tema pere oli selles hoones elanud. Seda sooviti anda koduloo muuseumile, kuid maavanema toetusel tagastati kogudusele. Hoone sai küll tagastatud, kuid lõpliku taastamiseni ei ole jõutud kuni tänase päevani. Tarmo Männi maavanemaks olemise ajal toetati veel Kassari kabeli, Kärkla kiriku ja Reigi kiriku remontimist.

Emmaste pastoraadi asemele, mida kogudusele ei tagastatud, ehitati täitevkomitee algatusel kaasaegne maja 1989. aastal.

Tiit Laja (1994–1999) maavanemaks olemise perioodil oli suhtlemine Hiiu maavalitsuse ja Hiiumaa koguduste vahel tagasihoidlikum.

Pärast Jaanus Jalaka siirdumist Kuusalu koguduse õpetajaks sai Kärkla koguduse vaimulikuks Enn Auksmann (Hiiumaal 1998–2004). Tema ametisoleku perioodil oli maavanemaks Hannes Maasel (1999–2012). Aastatel 2004–2022 on Hiiumaa ainus kirikuõpetaja olnud Kristjan Simson. Hannes Maasel jätkas teatavas mõttes esimese maavanema rajatud rada, toetades 2005. aastal maakonna tasandil Pühalepa kiriku 750. aastapäeva raames Pühalepa kiriku oreli taastamist.

Nii Hannes Maaseli kui viimase Hiiu

maavanema Riho Rahuoja (2012–2017) ametiaja lõpuni peeti Hiiumaal maakondlike palvus-hommikusööke Vabariigi aastapäeva paiku, kus maavalitsus oli üks sündmuse korraldajatest. Pärast maavalitsuste tegevuse lõppemist ei ole see koostöötava Hiiumaal jätkunud.

1989. aasta 10. detsembril toimusid kohalikud valimised, kus valiti nii rajooni rahvasaadikute nõukogu (hilisem maavolikogu) kui ka linna- ja külanõukogud (hilisemad vallavolikogud). 26. detsembril 1989 nimetati rajooni rahvasaadikute nõukogu ümber maakonna volikoguks. Selle täitevkomitee esimehest sai maavanem, kelleks valiti Ants Tammeleht. Tema oli aastail 1982–1990 Kingissepa rajooni TSN-i täitevkomitee esimees ja seejärel aastatel 1990–1991 Saare maavanem. Saare maavolikogu valis Ants Tammeleht ametijärglaseks senise maasekretäri Jüri Saare. Jüri Saar on maavanema rollis püsinud kõige pikemat aega (kuni 24. jaanuarini 2000).

Eesti Vabariigi taasiseseisvumisele eelnenud ja sellele järgnenud perioodil on Saarte praosti ametit pidanud (1986–2001) Kihelkonna koguduse endine õpetaja Elmar Reinsoo. Omakorda tema ülesanded praostkonna juhtimises üle võtnud Karja koguduse õpetaja Veiko Vihuri on selle perioodi kohta öelnud, et need aastad olid kirikuelus murranguliseks vabanemise, taasärkamise ja uuenemise ajaks. Jumalariigi tööle tuli uus vaimulike ja töötajate põlvkond.

Kuna Saare maakonna kõige tormilisem arenguperiood langes suures osas kokku maakonna ja praostkonna juhi kohal olnud samade ametikandjatega, oli nende omavaheline suhtlus loomulik. Saarte praostina esindas Elmar Reinsoo aktiivselt maakonna tasandil kirikut ja püüdis vahendada kiriku igapäevaseid muresid maavanema ja tema kui riigi keskviimu olulisema kohaliku esindaja juures. Aastate jooksul kujunesid välja kindlad kohtumised ja vastastikused külastused.

Maavanem oli sagedaseks külaliseks kiriku jaoks olulistel tähtpäevadel, nagu sinodid või kohalike kirikute tähtpäevad ja omakorda praost või tema abiline esindas kirikut riiklike ja rahvuslike tähtpäevade tähistamisel. Sagedasteks kohtumiste põhjusteks olid mitmete partnerkirikute delegatsioonide külastused. Maavanemale kui osaliselt poliitilise ameti esindajale oli oluline kõnetada võimalikult mitmeid ühiskonnagruppe, millest koguduste liikmeskond oli kahtlemata üks suuremaid ühtse organisatsiooni alla koondunud kodanikkonnast.

Antud kontekstis ei saa jätta märkimata Saarte praostkonda ühise nimetaja alla koondavat ja ühena kahest EELK praostkondlikust lehest 60 numbri jagu ilmunud ajalehte Pühapäev. Selle esimene peatoimetaja oli Elmar Reinsoo ja abiliseks Jaan Tammsalu ning lehe ilmumise lõpuni tegevtoimetaja ametis olnud Veiko Vihuri. 1997. aasta suvel usutles peatoimetaja toonast Kuressaare abilinnapead ja kiriku usaldusisikut Jaanis Priid. Arutelu all olid riigi ja kiriku, kohaliku omavalitsuse ja koguduste koostöövõimalused. Härra Prii arvates on luterliku kirikul oma kirikuhoonete võrgustiku tõttu riigi ja kohaliku omavalitsusega rohkesti kokkupuutepunkte. Tema hinnangul peaks riigi osa nende renoveerimisel olema suurem. Teisalt aitab kirik lahendada mitmeid sotsiaalseid probleeme.

Pärast ajalehe Pühapäev ilmumise lõpetamist 2000. aastal andis Saarte praostkond välja kuue aasta jooksul (2001–2006) aasta-raamatut, mis täitis teatud mõttes kroonika ülesannet, aga mille olulisemaks osaks oli praostkonna tegevusaruanne. 2001. aasta kokkuvõttes puudutab Veiko Vihuri (praost aastatel 2001–2015) Saarte praostkonna kirikuhoonete taastamise teemat, märkides, et need on neelanud tohutul hulgal raha, mis on peamiselt tulnud kas välispartneritelt või riigilt. Ta leiab, et kiriku identiteedi aluseks ei ole siiski kinnisvara.

Kommenteerides praostkonna vaimulike kuulumist kohalikesse linna- või vallavolikogudesse, leidis praost, et kirik ei sekku päevapoliitikasse ning suhted omavalitsusorganitega rajanevad eelkõige koostööl mõlemale poolele huvipakkuvates küsimustes.

Kui jälgida kiriku ja riigi ning nende raames maakondade ja praostkondade koostööd pikema ajaperioodi vältel, mõjutab nende suhete arengut olulisel määral ühelt poolt reformide ja teisalt konkreetsete isikute mõju. Maavalitsuste arengut on mõjutanud suures plaanis kavandatud riigireformi muudatused, mida viiakse poliitiliste otsuste toel ellu vastava valdkonna ministereeriumite toel.

Viimaste aastate muudatused maakondades tulenevad valdavalt riigireformi ideedest. Eesti riigireformi kavast lähtuv riigiülesannete analüüsi lühikokkuvõtte sedastas enne maakondade reformi läbiviimist, et senine regionaalse halduse korraldus 15 maavalitsuse toel on oma aja ära elanud ning vajab ümberkorraldamist. Ümberkorraldusi nähti maavalitsuste ülesannete hulga vähenemise protsessis paratamatuseks. Ministereeriumite seisukohalt oli keeruline juhtida poliitika- te elluviimist 15 partneriga; riigi ülesanded olid killustunud erinevate riigiasutuste vahel; maakonna arendustegevusteks polnud piisavalt ressursi; maavanemal polnud riigiasutuste esindajana maakonnas piisavalt sisulist sõnaõigust, tagamaks parim võimalik töökorraldus. Lahendusena nähti maavalitsuste asemel regionaalmeti moodustamist, mis tegeleks ruumilise planeerimise, regionaalse arengu, rahvastikutoimingutega, kohalike omavalitsuste haldusaktide järelevalve ja juriidilise nõustamisega, riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste koostöö kordineerimisega (vt Rahandusministeerium 2021. Riigiülesannete analüüsi lühikokkuvõtte; <https://www.fin.ee/riik-ja-omavalitsused-planeeringud/riigihaldus/riigireform>).

Maavalitsuste rolli etapiviisiline vähenemine toimus pikema perioodi jooksul, mil Saare maakonnas olid – pärast Jüri Saare riigikokku valimist – ametis kolm aastat kohusetäitjana Hans Teiv (2003–2006), seejärel neli aastat Toomas Kasemaa (2006–2010) ja ühe aasta kohusetäitjana Jaan Leivategija (2010). Suuremat haldusreformi ettevalmistaval perioodil töötas maavanema ametis endine Valjala vallavanem Kaido Kaasik (2011–2017). Kui tema eelkäijate aastatel piirdus maakonna ja praostkonna suhtlus peamiselt põgusate esinduskohustuste täitmisega, siis Kaido Kaasiku perioodil kaasati kogudusi ja nende esindajaid sihipäraselt terve piirkonna arengut analüüsivate nõuandjate ringi. Erinevalt varasematest maavanematest omas Kaido Kaasik pikaajalist kogemust EELK Valjala koguduse juhatuse liikme ja esimehena. Tema algatusel alustati, teiste maakondade eeskujul, 2012. aastast kuni maakondade tegevuse lõpuni, advendiajal kõigi Saaremaa koguduste esindajatega oikumeeniliste palvus-hommikusöökidega. Selle raames said erinevad kirikud ja kogudused rääkida oma rõõmudest ja muredest. Kaido Kaasiku eestvõttel kohtusid koguduse esindajad riigi omadega ja toimusid arutelud muuhulgas ka haldusreformi teemal, kus kuulati kiriku ja vaimulike seisukohti.

Nii nagu juba varem märgitud, tuleb Saarte praostkonna ja Saare maavalitsuse vahelises suhtluses märkida nii isiksuste mõju kui geograafilist aspekti. Näiteks maavanemate puhul on varasem kogemus kirikuga suhtlemisel paratamatult mõjutanud koostööd kirikuga ka nende maavanemaks olemise perioodil. Kui Lääne ja Pärnu praostkondade praostid olid samaaegselt maakonna koguduste vaimulikud, olid saarte praostid kuni 2015. aastani maakoguduste õpetajad. Pika vahemaa tõttu maakonnakeskusega pärsis see paratamatult aktiivsemat suhtlemist. Kahel viimasel maakonna tegutsemise aastal,

mil praostiks valiti Kuressaare koguduse õpetaja, olid suhted praostkonna ja maavalitsuse vahel sagedased ja mõneti loomulikud.

Koguduste esindajatel, kaasa arvatud EELK Saarte praostkonnal, kujunes aktiiv-

se suhtlemise tulemusena haldusreformi eel teadmine, et riigi esindajad kuulavad nende seisukohti ja arvestavad nende arvamustega.

KOKKUVÕTTEKS

Tuleb tõdeda, et nii kirikul kui riigil on kohalikul tasandil mitmetes eluvaldkondades mitmeid ühiseid eesmärke, mis teenivad antud piirkonnas elavate inimeste huvisid. Kuna paljuski ole- neb konkreetse piirkonnas tehtav koostöö kiriku või riigi ametiisikute koostöötahetest, on selles valdkonnas abiks nii toimiva koostöö laiem teadvustamine kui ka maakonna ja kohaliku omavalitsuse tasandil vastuvõetud õigusaktide rakendamine ja uuendamine.

Lõpetuseks võib üksnes nõustuda Raivo Linnase tõdemusega, et kohaliku tasandi kiriku ja omavalitsuse aga ka praostkondade ja tänaseks ühinenud valdade ühiseid tegevusvaldkondi on niivõrd palju, et võimatu on koostööpunkte leidmata jätta. Vaja on vaid avatud koostöövaimu, vastastikust usaldust, ühise huvi leidmist ja sihikindlust (vt Raivo Linnas „Kirik keset küla. Koguduse ja kohaliku omavalitsuse koostöö“, 2012).

Kaplanaadid ja kohalik kogudus

Katri Aaslav-Tepandi

SOTSIAALMINISTEERIUMI HAIGLATE JA HOOLEKANDEASUTUSTE KAPLANAAT

Tänaasel päeval on rohkem kui kunagi varem vaja seda, et kirik avaks end kogu ühiskonnale. Mõtleme siin kirikust kui Kristuse ihust, mis on üks tervik, aga ka kitsamalt erinevaid konfessioone, kogudusi, usuühendusi, kristlaskonda. On vaja, et kirik läheks sinna, kus vajatakse abi – kannatajate, üksildaste, haigete, surijate ja leinajate juurde ning ka põgenike juurde. On vaja, et igal kogudusel ja koguduse vaimulik oleks väljaspool kogudust oma n-ö ilmalik teenimisülesanne – olgu see siis hooldekodu, haigla, põgenike majutusasutus, puudustkannatav kogukond või puuduses inimene. On vaja, et kirik väljuks oma müüride vahelt, läheks ja teeks ka väljaspool oma kogudust armastustööd, teeniks ligimesi, vestleks inimestega, korraldaks jumalateenistusi ja talitusi, annaks hingeabi, oleks olemas inimese kõrval. On vaja, et kirik avaks oma südame ja et kiriku töötajad oleks raskel ajal halastuse ja armastuse nägu.

Eesti Vabariigi taasiseseisvumise alguses asutati kaplaniteenistused kaitseväes, vanglates ja politsei arestimajades, politsei- ja piirivalveametis, sadamas, haiglates. Haiglate ja hoolekandeadustuste kaplanaat asutati Eesti Vabariigi sotsiaalministeeriumis 1. jaanuaril 2020. Neis kaplanaatides töötavad Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute ordineeritud vaimulikud.

Eestis on hingehoid ja hingehoidjad olnud Eesti inimestele kriisides toeks loomulikult juba mitukümmend aastat. Esimeseks olulisemaks ülesandeks oli hingehoidjatele parvlaeva Estonia katastroofi ohvrite ja nende lähedaste toetamine. Samuti on hingehoidjad kõrvuti teiste vaimse tervise spetsialistidega tegutsenud aastaid haiglates, nii aktiivis kui ka õendusabis ja hosiipitsis.

Meil on olemas riiklikult tunnustatud hingehoidja kutse. Kutsetunnistusi annab välja kaplanite kutseühing. Hingehoidja on teoloogilise ja/või hingehoiualase kõrgharidusega spetsialist, kes on saanud ettevalmistuse kriisitöök, leinatöök ning esmased teadmised nii sõjatraumast otseselt puudutatud inimeste kui ka sekundaarse traumaga inimeste toetamiseks. Hingehoidja pakub inimesele tuge lähtuvalt tema hingelistest, vaimsetest, usulistest veendumustest. Hingehoidja tekitab eksistentsiaalsete, hingeliste ja religioossete teemade puhul. Hingehoidja võib olla vaimulik (kiriklikult ordineeritud) või kõrgharidusega teoloog, hingehoiu väljaõppega.

2020. a jaanuaris asus sotsiaalministeeriumis tööle peakaplan Ove Sander ja vanemkaplan Katri Aaslav-Tepandi. Alates 2022. a 1. veebruarist on Katri Aaslav-Tepandi nõunik-peakaplani ametikohal sotsiaalministeeriumi vastloodud vaimse tervise osakonnas. Sisuliselt tähendab see seda, et kõik

hingehoiuteemad, vaimulik teenimine ravi- ja hoolekandesüsteemis, ka hingehoid Ukraina sõjapõgenikele, asetuvad suuremasse tervikusse, vaimse tervise teemade raamistikku. See on vajalik just selleks, et oleks võimalik arendada süsteemselt ja üleriigiliselt koostöös kirikutega ravi- ja hoolekandesüsteemis hingehoiutööd ning samas olla kaasatud ka laiemalt Eesti inimeste vaimse tervise teemadesse, sellealase poliitika kujundamisse.

Esmalt kogusime Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute vaimulikelt andmeid selle kohta, kas ja millal nad külastavad ravi- ja hoolekandeadustusi. Küsitluse vastustest selgus, et enamikus maakondades ja valdades on aastatepikkune hea koostöö hooldekodu või haigla ja kohaliku koguduse vahel. On koguduse vaimulikke, kes külastasid iga kuu hooldekodu n-ö vabatahtlikuna. Vähem oli neid, kes tegid iganädalasi külastusi. Külas käidi siiski enamjaolt vaid pühade ajal. Samas selgus ka, et vaimulike külastused on olnud pigem pühapäevased jumalateenistused või palvused, mitte eraldi hingehoiutöö inimestega – vestlused inimestega silmast silma. Ilmselgelt ei katnud see hooldatavate inimeste hingelisi vajadusi.

Kaplanaadi tegevusele püstitati eesmärk: et iga vanusegrupi ja sihtrühma inimeste jaoks, kes viibisid haiglates ja hoolekandeadustustes, oleks kättesaadav hingehoiu/vaimulik tugi vastavalt nende usulistele veendumustele; et hingehoiuteenus saaks ravi- ja hoolekandeteenuse loomulikuks osaks; et hingehoid oleks ühiskonnas aktsepteeritud kui inimese vaimse tervise toetamise professionaalne teenimistöök, nõustamine.

Töötame välja koostöömudelid ja rahastuse koos riigi, kohalike omavalitsustega, haiglate ja hooldekodudega, kirikutega, selleks

et hingehoid oleks kättesaadav kõigis haiglates, perearstikeskustes, hoolekandeadustustes ja omavalitsustes ning et hingehoidjate-na/kaplanitena asuksid tööle hariduslikele nõuetele vastavad ja ametisse sobivad spetsialistid (hingehoiualane ja/või teoloogiline kõrgharidus bakalaureuse- ja magistrikraadi tasemel). Hingehoidjad/kaplanid on bakalaureuse ja magistri tasemel väljaõppe saanud peamiselt EELK Usuteaduse Instituudis ja Tartu Ülikooli usuteaduskonnas ja teistes Eesti kristlike konfessioonide erakõrgkoolides.

Kuna hingehoidja amet on Eesti ühiskonnas marginaalne ja asutused, kes soovivad hingehoidja tööle võtta, ei tea selle töö sisu, oleme neid selles osas ka nõustanud. Koostasime asutustele kvalifikatsiooninõuded selle kohta, millise ettevalmistusega hingehoidja või kaplani nad võiksid tööle võtta. Koostasime standardametijuhendid. Korraldame regulaarselt hooldekodude ja haiglate töötajatele (arstid, õed, hooldajad) hingehoiukoolitusi. Koroonalaine harjal, kus haiglates ja hooldekodudes kasvas nakatunute arv ja töötajad olid läbipõlemise piiril, korraldasime kriisinõustamisi, supervisioone ja kriisi-leinakoolitusi haiglate ja hoolekandeadustajatele.

Oleme selle kahe aasta jooksul tunnustanud sotsiaalministeeriumis suurt toetust ja tunnustust hingehoiule, sellele tööle, mida meie hingehoidjad ja kaplanid täna teevad riigi rahastuse toel hooldekodudes ja haiglates, hingehoiutelefoni meeskonnas ja koduhooldusel olevate inimeste ja Ukraina põgenike jaoks. Praeguseks on käivitunud toimiv koostöö suurimate haiglate ja hoolekandeadustustega ja teiste sotsiaalvaldkonna ametkondadega.

COVID-19-AASTAD 2020–2022, EESTI ELANIKE VAIMNE TERVIS JA HINGEHOIU VÄLJAKUTSE

Koroonapandeemia on toonud esile ja võimendanud Eesti inimeste, nii noorte kui täisealiste vaimse tervise probleeme. Tänapäevane olukord on meie põlvkonnale, nii meie lastele kui vanematele väga eriline. Piirangud, isolatsioon, üha uued pandeemialained, haigestumised, plaanilise ravi ärajätmine, kogu harjumuspärase elukorralduse muutumine, sotsiaalsed mured, töötus, laste distantsõppe jne – see kõik mõjutab inimeste hingelist ja vaimset tasakaalu. Isegi kui me seda ei teadvusta, on meie psühhiline tasakaal häiritud. Laste Vaimse Tervise keskus on ülekoormatud, noorte kasvav suitsidaalsus annab end tunda, üha enam inimesi vajab psühholoogilist ravi ja psühhiaatrilist sekkumist. Samas on meil just kogukonna tasandil puudu vaimse tervise spetsialistidest. Hädavajalik on asja ennetada – et sellest ei kujuneks välja tõsist psüühikahäiret. Praegusel hetkel ja tulevikus on hingehoiul suur potentsiaal. Sama oluline on ka koguduste vaimulike ja diakooniatöö tegijate, hingehoidjate panus oma kogukonnas, vallas, külas, linnas, ka kogudusest välja poole suunatud hingehoiutööl.

Koroonapandeemia esimese laine ajal 2020. aasta kevadel kehtestati Eestis eriolukord ja hooldekodud pandi lukku. Kohe kutsusime üle Eesti kokku vaimulikud ja hingehoidjad, kes olid valmis vabatahtlikena pakkuma telefoni teel hingehoidu. Käivitasime

hingehoiu kriisitelefoni programmi „Igale hooldekodule oma hingehoidja“. Selle ettevõtmisega liitus 29 asutust. Üle Eesti nõustasid professionaalsed hingehoidjad ja vaimulikud vabatahtlikena haiglate ja hooldekodude inimesi telefoni teel. Sealt kasvas tänaseks välja ööpäevaringne hingehoiutelefon, mida rahastab riik ja mis tegutseb alates juunist 2020 kuni tänaseni, samuti käivitus regulaarne riigi rahastatav hoolekandeesutuses tehtav hingehoiutöö.

Sotsiaalministeeriumi kaplanaat taotles seoses kriisiolukorraga 2020. aasta kevadel riigilt rahastust, et käivitada hingehoiuteenus hooldekodudes. Alates juunist 2020 kuni tänaseni on kaplanaat suunanud 39 suurimasse hooldekodusse teenima hingehoidjad ja kaplanid. Olgu ka lisatud, et suureks probleemiks on olnud ja on senini vaimse tervise toe puudumine hooldekodudes. 2020. aasta jaanuari seisuga (enne koroonapuhanguid) oli vaid kolmes-neljas hooldekodus ametis hingehoidja. Psühholooge pole kaplanaadi andmeil üheski hooldekodus.

Koroonapandeemia ajal olid hingehoidjad/kaplanid koos teiste tervishoiutöötajatega eesliinil. Nad külastasid haiglates nii tava- kui koroonaosakondi, toetasid patsiente, lähedasi ja personali. Nad viisid läbi vaimulikke talitusi.

HOOEDEKODUD: HINGEHOIU PRAKTIKAD JA STIGMAD

Hooldekodude „hingehoiustamise“ programmi saame pidada imeks – see kasvab ja areneb –, sest et hingehoidjad ja kaplanid üle Eesti on hooldekodudes teenimas juba üle kahe aasta.

Eesti olukord on erinev teistest Lääne-

Euroopa riikidest – mis puudutab inimeste teadlikkust kristlikust õpetusest, kirikusse kuulumisest ja ka hingehoiust. Peetakse ju Eestit üheks enim sekulariseerunud riigiks Euroopas. See on mõjutanud ka hingehoiutöö korraldust ja hingehoidjate vastuvõtmist

hooldekodudes ja haiglates.

Haigla- ja peakaplanina puutun iga päev kokku sellega, et pean selgitama hingehoiutöö sisu. Sellest tööst teatakse laiemas plaanis ühiskonnas veel vähe. Üks markantne vestlus algas järgmiselt. Astusin palati uksest sisse, tutvustasin ennast ja inimene küsis: „Kas tulete mulle hingekella lööma?“ Mõnikord öeldakse: „Ah, minge ära oma Jumalaga, mina seda küll ei usu.“ Isegi kui inimene soovib hingehoidjaga vestelda, ütleb ta vestluse alguses tavaliselt arglikult, et ta pole kirikuinimene või et ta ei ole usklik või et ega ta surema ei hakka...

Eesti elanikkond vananeb. Oma tihti viimases maapealses kodus elu lõppu ootavad eakad inimesed (üldhooldekodusid on Eestis üle 200, hooldusel inimesi ca 10 000, lisaks sama palju erihooldekodudes ja öendushaiglates) vajavad emotsionaalset ja hingelist tuge, ollakse ju „võõras“ kohas, eemal oma perest, kodust, kõigest, mis seob inimest tema identiteediga – ollakse kui maha jäetud.

Kaplanaadi töö üheks eesmärgiks on teadvustada hoolekandes, et inimesel on õigus väärrikale kohtlemisele ja hingelisele vaimsele toele kuni elu lõpuni. Soovime ka, et ravi- ja hoolekandeesutuste juhid ja töötajad oskaksid näha ja väärtustaksid oma hoolealuste ja töötajate usulisi, hingelisi, emotsionaalseid vajadusi, oskaksid toetada vaimset tervist, eneseväarikust, teaksid suunata vajaliku abiandja juurde. Esimestel kuudel kohtasime hooldekodudes võõristust hingehoiutöö, hingehoidjate ja vaimulike suhtes. Inimesed, nii kliendid kui töötajad kartsid, et tullakse oma usku peale suruma. Kui aga nähti, et hingehoidjad on tõesti toeks ja abiks, siis oldi tänulikud.

Hingehoidjad saadavad hooldekodudest ja haiglatest kaplanaadile aruandeid oma tööst ja tähelepanekuid inimeste vaimse tervise kohta. Neist teadetest selgub, et

nii nagu terves ühiskonnas, on ka hooldekodudes ja haiglates väga keerulised ajad. Haigestumised, isolatsioon, piirangud ja keelud mõjutavad inimeste vaimset tervist. Asutuste juhtkond ja töötajad on suure pingel all. Tööd raskendab igapäevaste koroonapiirangute järgimine, personalipuudus, ületöötamine. Töötajate pingel ja üleväsimus kandub loomulikult üle ka hoolealustele. Klientide ja patsientide meeleolu on kurb ja pessimistlik. Halvasti mõjub ka pikaajaline eemalolek lähedastest – kõik see kokku tekitab masendust. Inimesed on mures nii enda kui ka lähedaste tervise ja majandusliku olukorra pärast. „Millal see ükskord otsa saab?“ on sage küsimus.

Mida siis hingehoidja teeb? Hingehoiutöö sisuks on külastused-vestlused tubades ja palatites (vesteldakse nii üksi kui ka rühmas), palvused, jumalateenistused, surijate saatmine, leinatöö, kriisitöö. Lihtsalt jututamine, raamatute ettelugemine, veeklaasi ulatamine lamajatele, kõrval olemine. Hingehoidjate aruannetest tuleb välja, et keskmiselt on tööpäevas 6–8 pikemat vestlust, lisaks lühemad põgusamad kohtumised. Keskmise külastusaeg tubades on 30–45 minutit. Vesteldakse enamasti üksildusest, mahajäetusest, kohanemisest hooldekoduga, koroonahirmudest, igatsusest lähedaste järele, surmast ja leinast. Üks hingehoidja kirjutas: „Kirikuteema on paljudele võõras ja ma ei käi sellega peale.“ Heast koostööst kõneleb järgmine tagasiside: „Olen kohtumistel rääkinud, kes on hingehoidja. Inimesed on peaaegu alati valmis suhtlema, rääkima ning seejuures tänulikud, et keegi istub voodiserval. Olen viinud hoolealustele kommi, küpsist, värvmisraamatuid, ristsõnu, ajalehti, kuna tegevusjuhendajatel pole eriti mahti igapäevase soove täita. Hoian mõistagi piire soovide täitmisel. Igal teisipäeval, kui käin kohal, on hommikul koosolek, kus saan teavet uute hoolealuste kohta. Tegevusjuhendajad annavad ka teada,

kellega võiksin rääkida, kes mind juba pikisilmi ootab. Mind on viidud üsna hästi hooldekodu toimimise ja plaanidega kurssi, tunnen, nagu oleksin seal kogu aeg töötanud. Juba esimestel kordadel olid hooldekodu töötajad teadlikud, kes ma olen ja miks ma majas olen. Kuna paljud hoolealused on venekeelsed, siis olen saanud praktiseerida oma vene keele kõnelemise oskust ning suhtlemisel pole keegi nurisenud, et ei saa minust aru.“

Kui kogusime hoolekande ja haiglata töötajatelt tagasisidet selle kohta, kuidas hingehoidu on vastu võetud, siis selgus, et hingehoidjat või kaplanit usaldatakse, temaga soovitakse vestelda. Kui usaldav suhe on loodud, on edasine koostöö inimest toetav.

HAIGLAHINGEHOID JA KORONAKRIIS

Koroona kaht aastat iseloomustab suur haigestumise tõus Eesti elanikkonnas. Palju oli haigeid ka töötajate hulgas, mille tõttu tekkis personalipuudus, ületöötamine. Klientide/patsientide meeoleolu olid pessimistlik. Oma osa oli ka rasketel ravijuhtumitel. Rusuvalt mõjusid isoleeritus, pikaajaline eemalolek lähedastest, hirm haigestumise ja tüsistuste ees. Inimesed olid mures nii enda kui lähedaste tervise pärast, majandusliku toimetuleku pärast jne. Kui osakond oli karantiinis, siis see lisas pinget nii töötajatele kui hoolealustele, tööd raskendas igapäevaste koroona-piirangute järgimine, külastuspiirangute ajal lähedastega suhtlemine.

Täna töötab Eesti haiglates ca 18 kutselist hingehoidjat, kellest enamikul on osakoormus. Nende seast on 10 hingehoidjat asunud tööle kaplanaadi tegevuse ajal. Hingehoidjad/kaplanid kuuluvad ravimeeskonda. Hingehoiu tuge vajatakse nii hospiitsis, õendusabi osakondades, aga ka aktiivravi osakondades, nii patsientidele kui ka nende lähedastele (onkoloogia-hematoloogia,

hingehoidjat oodatakse. Üks hooldekodu juhataja kirjutas: „Oleme hingehoiuteenuse kenasti toimima saanud. Oluline märksõna on koostöö. Oleme väga rahul, et meil on võimalus riiklikus projektis osaleda.“ Tagasiside hooldekodu töötajalt: „Hingehoidja on äärmiselt diskreetne: kui on maja töökorraldust puudutav ettepanek, annab ta selle edasi nii, et allikas jääb peitu. Hingehoidjaga soovivad rääkida nii meie eakad kui ka töötajad, kellele ehk elus keerulised hetked. Korduvalt olen olnud tunnistajaks, kui ta on toeks surijaile ja ka nende lähedastele. Hingehoidja oskus väga raskeid teemasid lahendada on heas mõttes hämmastav.“

intensiivravi, neuroloogia, sisehaiguste ja kirurgia osakondades, EMO-s jt). Praeguse seisuga vajatakse hingehoidjaid enamikusse maakondlikesse haiglatesse ja keskhaiglatesse, kus on hingehoidjad vaid õendusosakondades. Puudu on neid perearstikeskustes. Hingehoiuteenust rahastab iga haigla omavahenditest, mis seab väiksemate võimalustega haiglatele piirid – hingehoidja palkamiseks pole lihtsalt raha.

Koroonapandeemia külastuspiirangute ajal oli tagatud hingehoidja/kaplani hingeline tugi raskelt haigetele, surijatele ja lähedastele neis asutustes, kus on hingehoidjad/vaimulikud ametis. Vajadusel kutsuvad hingehoidjad inimese juurde koguduse vaimuliku. Kui hingehoidjat/vaimulikku asutuses pole, siis kutsuvad töötajad soovi korral inimese juurde vaimuliku, aga alati seda teha ei saa.

Väga oluliseks peeti ja peetakse seda, et hingehoidja/kaplan saab kriisis pakkuda leevendust ja lohutust, olla vahendajaks lähedastega suhtlemisel, toetada surijaid ja leinajaid. Haigla poole pealt peetakse arstide

ja õdede poolt veel oluliseks, et hingehoidja/kaplan oleks meeskonna liige, kursis inimeste hingeliste vajadustega, murede ja rõõmudega ning osakonna töötajate probleemidega.

Kõik ametis olevad hingehoidjad peavad

olema vaktsineeritud ja neile rakenduvad samad isikukaitsevahendite kasutamise eeskirjad kui asutuse personalile. Külastavad vaimulikud kannavad samuti isikukaitsevahendeid.

PALLIATIIVSE RAVI ARENDAMINE – KAPLANAADI PRIORITEET

Teine suur teema, millega kaplanaat tegeleb, on seotud palliatiivse ravi arendamisega Eestis. Osaletakse meedikute koosnevas palliatiivse riikliku arenduskava töörühmas, kus peakaplani fookuses on vaimse tervise teemad ja teenused. Peakaplan juhib palliatiivse ravi uuringuprojekti, et sotsiaalministeeriumis saaks välja töötada Eesti palliatiivse ravi riikliku poliitika ja süsteemse korralduse tervishoiu ja sotsiaalvaldkonnas.

Palliatiivses ravis pööratakse tähelepanu haigestunud inimese ja tema lähedaste vajadustele terviklikult, arvestatakse ka inimese hingelisi, vaimseid ja religioosseid vajadusi. Palliatiivse ravi ja hospiitsravi tähendust ja võimalusi teatakse Eesti ühiskonnas ja ravisüsteemis siiski veel vähe. Enamjaolt ei tea, milleks see on ja kellele see on suunatud. Kaplanaadi ülesanne on ka ühiskonnas tutvustada palliatiivse ravi printsiipe.

Tänapäeva meditsiin on arenenud kaugemale, kuid on väga raskeid haigusi, mida siiski pole võimalik ravida. Siis jääbki ainult palliatiivne ravi. Oluline on ka see, et palliatiivses ravis käsitletakse haigestunud inimest ja tema perekonda ühe tervikuna – inimene ei ole ju üks oma haiguse ja raviga, vaid tema juures on ka lähedased, keda kogu olukord väga mõjutab. Kui haigus on pöördumatu ja inimene suremas, siis on palliatiivse ravi tugi väga oluline nii surijale kui lähedasele. Oluliseks muutuvad sümptomkontroll, valu-ravi, füüsilise mugavuse toetamine, et inimese enesetunne oleks võimalikult hea. Sama oluline on ka vaimulik või hingehoidlik tugi.

Peale surija toetamise on vaja toetada leinas ka lähedasi.

Hospiitsravi on surija ravi. See on üks osa palliatiivsest ravist. Eesti esimene hospiitsosakond loodi 2002. aastal EELK Tallinna Diakooniahaiglas. Alates 2020. aastast on hospiitsravi Eesti haigekassa tervishoiuteenuste loetelus ja tänaseks on avatud hospiitsi voodikohti ka teistes haiglates.

Tegelikult on see, et surija põetamine nii haiglas kui kodus on omastele võõrastav, tundmatu ala. Rääkimata sellest, et on raskeid haigusi, mille puhul on äärmiselt raske, kui mitte võimatu, surijat kodus põetada, näiteks kui esineb hingamispuudulikkust, suuri valusid, liiveldust vms. Sellisel puhul ongi vajalik hospiitsravi haiglas. Tallinnas on loodud ka kodust hospiitsi teenust pakkuv ühendus.

See on tänapäeva kultuuriline situatsioon. See pole nii ainult Eestis, vaid üle maailma. Võõrandatud on elu päris asjadest, mille hulgas on ka elu lõplikku aktsepteerimine, ja oskustest, teadmistest, mida inimene vajab siitilmast lahkudes. Eelmistel sajanditel kutsuti kirikuõpetaja surija juurde viimset pihti ja armulauda talitama, pere kogunes kokku. Kui inimene oli lahkunud, pesti surnukeha, riietati, istuti tema juures ja palvetati, lauldi. Need rituaalid aitasid inimesel oma tundeid väljendada, leinakurbust ja ängi leevendada. Nii, nagu me oleme võõrandunud elu loomulikest asjadest, nii oleme eemaldunud ka oma loomulikest tunnetest, mis on seotud leinaga. Hingehoidja saab julgustada inimesi omavahel rääkima asjadest, mida ei julgeta

avada: „Aga kui juhtubki nii, et Jumal kutsub teid ära, siis seda kurbust ei saa me teie lähedastelt ikka ära võtta. Praegu on veel aeg teile mõlemale antud, kasutage seda, me keegi ei tea, mis on homme, kasutage endale antud aega, et öelda sõnu, mis on ütlemata, rääkida asju, mis on rääkimata.“

Oluline tööloik on osalemine Riigikantselei juures tegutseva „Elulõpu tahteavalduse“ töörühmas. Patsiendi testament on tahteavaldus, mille koostab otsustusvõimeline täisealine inimene, et informeerida tervishoiutöötajaid, missugusest elu pikendavast ravist ta keeldub sellises olukorras, kus ta pole enam võimeline otsustama ja oma tahet

ÜLERIIGILISE HINGEHOIUTELEFONI KÄIVITAMINE

Kaplanaat sai seoses koroonaviiruse puhanguga riigi rahastusel käivitada üleriigilise hingehoiutelefoni alates juunist 2020. See töötab tänaseni. Hingehoiutelefon oli kaks aastat ööpäevaringne, praegu 16.00–12.00. Telefoni teel nõustavad professionaalsed hingehoidjad ja kaplanid. Aastate jooksul on kokku olnud tööl 15 hingehoidjat, lisaks veel koordinaator ja superviisorid.

Liini hõivatus oli suur, helistajateks nii nooremad kui vanemaealised. Teemaks: ärevus, suitsiidsed mõtted, surm, äng ja elu perspektiivi puudumine, surmahirm, üksindus, tõrjutus ja suhtlemispuudus, suhte probleemid, eksistentsiaalsed küsimused ja elumõtte otsingud, spirituaalsed ja religioossed küsimused, lein. Statistika näitas, et helistajateks on peamiselt keskealised inimesed.

HINGEHOID UKRAINA SÕJAPÕGENIKELE

Ukraina sõja puhkedes ja sõjapõgenike saabudes kutsus vaimse tervise osakonna kaplanaat kokku kutseliste hingehoidjate ja kaplanaite vabatahtliku võrgustiku, mille liikmed

väljendama. Tahame, et Eesti oleks paik, kus arvestatakse inimese väärikuse, eluväärtustega ja suveräänsusega; kus elulõpu otsustes lähtutakse patsiendi tahtest; kus elulõpu otsustes vähendatakse patsiendi lähedaste vastutuskooormat; kus inimestele pakutakse igal ravi etapil, pöördumatute haiguste puhul ja elulõpul terviklikku ehk palliativset ravi. Oleme noor riik. Elu ja surma pühadusega, inimese tingimatu väärikuse ja väärtuse, suveräänsuse, tema tahte ja vajadustega arvestamine on alles algusjärgus. See on suur teema, millesse kogu ühiskond peab panustama.

On nii nooremaid kui ka vanemaealisi. Võrdsest helistasid nii naised kui mehed. Vaadates kõnede tõusvat arvu, on näha, et koroonajastu mõjub inimeste vaimsele tervisele.

Hingehoiutelefonil kuulatakse kõik mured ära ning sellest on aru saanud ka helistajad. Samuti vahendatakse kokkusaamise hingehoidjate ja vaimulikega. Eriti tuleb esile inimeste soov eestpalve järele. Väga tihti paluvad helistajad, kes ei olnud kõne ajal usuteemat üldse puudutanud, kõne lõpus hingehoidjal enda eest palvetada. Hingehoiutelefon oli heaks partneriks häirekeskusele, mille töötajad suunavad kõnesid edasi juhtudel, kus oli vaja inimese ärevust maandada või edastati vestlused, kus inimene ei vaja elupäästvat abi, vaid tahab lihtsalt rääkida.

pakuvad alates 11. märtsist majutuskeskustes Ukraina sõjapõgenikele tuge. Hingehoidjate võrgustiku moodustavad erinevate Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute

hingehoidjad ja vaimulikud (70 inimest), kes valdavad suhtlustasandil eesti ja vene keelt. Nad on toeks nii Ukraina sõjapõgenikele kui ka Eesti inimestele.

Sihtrühm on emotsionaalselt haavatud ja sõjast traumeeritud Ukraina inimesed, kes vajavad empaatilist suhtlemist, ärakuulamist, murede jagamist, sh nii täiskasvanud kui lapsed ning ka Sotsiaalkindlustusameti (SKA) töötajad ja vabatahtlikud. Peamine on hingehoiutöös märkamine, proaktiivsus ja koostöö SKA töötajatega ja teiste abistajate ning spetsialistidega. Näiteks akuutsete juhtumite puhul on helistatud rühmajuhile, kes on saatnud välja hingehoidjad toeks (rasked üleelamised, ümberkolimised, suhtekriisid jt). Alates 1. juunist on sotsiaalministeerium sõlminud käsunduslepingud 27 hingehoidjaga. Paralleelselt on kaasatud hingehoidjaid ka vabatahtlikena, kes ei soovinud lepingut sõlmida. Ühel hingehoidjal on ca 30–40 üksikvestlust kuus (sh nii pikemad kui lühemad).

Kogemused näitavad, et vajadus hingehoiutoe järele on suur. Sõjapõgenike seas on palju inimesi, kes vajavad usulist hingepidet. Hinnanguid, et Ukraina inimene on religioossem kui eestlane, on juba kõlanud abistajate seas, teemaks on see olnud ka meedias. Hingehoidlike vestluste kõrval täidavad hingehoidjad ka praktilisi ülesandeid: vahendavad infot, märkavad majutusega seotud muresid, olmeprobleeme, suunavad abiküsimised edasi, on ka lihtsalt toeks peredele, emadele ja lastele. Õpitakse eesti keele sõnu, mängitakse, joonistatakse. On peetud palvusi, sõjas hukkunute mälestusteenistusi. Hingehoidjad on olnud sidepidajaks ka kohaliku Ukraina kogukonna, koguduste ja põgenike vahel, aidanud abiettevõtmistes. Samuti on nad toeks abistajatele. Ka eesliini töötajatel on vajadus oma kogemusi, mõtteid ja muret jagada. Pinged võivad tekkida sellest,

et aitajana tuleb säilitada rahu ja kindlameelsus, samal ajal kui kõigile/kõigele ei osata või ei suudeta lahendusi pakkuda.

Hingehoidjate aruannetest: „Väga palju otsitakse vestlustes vastuseid küsimustele, mis seostuvad sõjapõgenike baasvajaduste ja füüsilise turvatundega. Emotsionaalset tuge vajatakse erinevatel teemadel: sõjakoleduste üleelamised, raske teekond Eestisse, koduigatsus, teadmatus eelseisva ees; kohanemiskeskused võõra rahva seas, uues ühiskonnas, kriisilukorras esile kerkivad põlvkondadevahelised erimeelsused, emotsionaalne väsimus sõjasündmustest, rahulolematuse paku-tava abi suhtes ... Teemaks on ka olukord okupeeritud territooriumidel. Nende vestlustega kaasnevad pisarad, sest tegu on inimeste ebainimliku kohtlemisega, rääkimata ümberkäimisest surnute või hukkunutega. Lisaks poodide röövimine, ravimite puudus, humanitaarabi jagamine ainult kollaborantidele, inimeste kadumine, kellelt leitakse mingisugustki Ukraina riigile viitavat sümbolikat. Lapsed on väga tundlikud läbielatu suhtes ja tihti on nad jäänud ka üksi, seega on nad emotsionaalselt haavatud, kohati agressiivsed. Nad otsivad emotsionaalset sidet aitajatega. Üldjuhul on need lapsed, kes on lahkunud Ukrainast lähima pereringita või kelle vanemad on tööga pikalt hõivatud. On näha, et neil lastel on raskem uues keskkonnas kohaneda ja nad vajavad turvatunnet tekitavat täiskasvanut enda kõrvale. Lastel on väga suur vajadus lihtsalt rääkida: kodust, oma perest, lemmikloomadest, unistustest. Tihti soovivad nad koos täiskasvanuga joonistada (väljendades oma tundeid), mängida Lein kaotatud kodu pärast ja koduigatsus on kasvanud. On tunda, et põgenike hingevalu on süvenemas. Vajatakse nii evangeeliumi kui ka positiivset tulevikuväljavaadet.“

RIIGI RAHASTATAV HINGEHOIUTEENUS KODUHOOLDUSEL OLEVATELE INIMESTELE

Kaplaniteenistuse initsiatiivil käivitus riigi rahastusel pilootprojektina 2021. aasta juunist kuni detsembrini koduhooldusel olevatele inimestele hingehoiuteenuse pakkumine. Projekti tegevus oli suunatud isikutele, kelle sotsiaalne ja füüsiline kontakt ümbritseva sotsiaalse keskkonnaga oli vähenenud. Usuvabaduse põhimõttest lähtudes pakuti inimestele soovi korral ka usulist ja vaimulikku tuge. Hingehoidjad külastasid üksikuid, eakaid ja haigeid ning kohtusid eluraskustes, kriisis, leinas, vähese toimetuleku ning psüühiliste probleemidega inimestega. Eesti eri piirkondades tegutsevad hingehoidjad tegid aktiivselt kodukülastusi, toetavaid kohtumisi ja hoidsid kontakti toetust vajavate inimestega ning töötasid koos kohaliku omavalitsuse sotsiaaltöötajatega. Samuti olid toeks abivajajatele telefoni ja/või interneti teel.

Sotsiaalministeeriumi kaplanaadi töö pole alanud tühjalt kohalt. Sellele eelnes aastakümneid kestnud töö, koolitamaks hingehoidjaid ja kaplaneid. Tulemusi on andnud ka teoloogilist haridust andvate kõrgkoolide pingutused – needsamad vilistlased, kes täna tegutsevad haiglates ja hooldekodudes hingehoidjatena ja kaplanitena, koolitavad uusi spetsialiste. Oluline on olnud, ja on ka edasi, koguduste senine koostöö oma kihelkonna hooldekodu või haiglaga.

Me alles avastame ja teadvustame ühiskonnas (ka ametkondades), kogukondades, ravi- ja hoolekandesüsteemis omi ressursse ja võimalusi ning seda, kuidas pakkuda professionaalset hingehoidlikku tuge. Meid on juba päris palju – hingehoidjaid ja kaplaneid –, meid juba teatakse ja oodatakse.

Konviviaalne kogukonnakirik Harkujärvel – koht, mis hingab ühiselu rõõmus

Ulla Siirto

Harkujärve asub Tallinna vahetus läheduses. See on kiiresti arenev piirkond, kuna paljud tahavad kolida linnast välja. Noored perekonnad soovivad elada maapiirkonnades, kus on rohkem rahu, olles samas siiski piisavalt lähedal linnale. Kuid piirkondlikud teenused ja taristu ei käi kaasas koos sisserände tempoga. Vana koolimaja on väike ning uut alles ehitatakse. Päevakeskuste ruumid on olemas, kuid kõigile lastele piisavalt kohti ei ole. Vaba aja sisustamise võimalusi väga palju ei ole, mistõttu inimesed peavad hobidega tegelemiseks sõitma linna. Harkujärve kirikus aktiivselt tegutsevad inimesed on selle olukorra ning kogukonna hüvanguks tehtava kaardistanud. See ongi konviviaalsus, ühiselt elamise kunst.

KOGUKONNAKIRIKU TAUSTAST

Harkujärve kiriku on ehitanud (1992–1994) Aino Järvesoo koos arhitekt Jaak Kuriksiga. Aino Järvesoo oli eestlane Ameerikas, kes naasis kodumaale pärast Eesti taasiseseisvumist. Ta oli seotud ka poliitika kujundamisega, olles näiteks lapsetoetuste idee eestkõneleja Eesti sotsiaaltoetuste süsteemi arendamisel. Aino kaasas kirikuehitusprotsessi kohalikke elanikke, palgates neid ning soovis toetada ümbuskonna laste haridust. Praegune koguduseõpetaja Avo Üprus, kes on nüüdseks samuti Harkujärve kohalik elanik, oli Ainoga kontaktis juba varem, mil viimane väljendas lootust luua kirik, mis oleks kohtumiskohaks lastele, noortele ning

peredele. Õpetajal olid aga toona kohustused mujal (sealhulgas fookus kuriteoennetusel ja rehabilitatsioonil) ning Aino ei olnud huvitatud kiriku muutmisest sõltlaste rehabilitatsioonikeskuseks ning soovis jääda plaani juurde ehitada kirik lastele ja peredele.

Aino ehitaski kiriku, kulutas sellele ligikaudu 16 miljonit krooni ning pakkus hoonet Eesti Evangeelsele Luterlikule Kirikule. Selles staadiumis oli hoone vaid osaliselt valmis: oli kirikusaal ja pastoraat. Aino soovitusel kohaselt oleks kirikuvalitsus pidanud kulutama umbes miljon krooni, et kiriku ehitustööd lõpule viia. Luteri kirik aga ei soostunud seda tegema, niisiis läks kirikuhoone Eesti Karismaatilise Episkopaalkiriku käsutusse, kes oli hoone valdajaks aastani 2011.

Episkopaalkirik korraldas kristlikke tegevusi, näiteks ülistusteenistusi ning suvelaagreid. Siiski ei toimunud koostööd piirkonna teiste organisatsioonidega ega kantud ka sotsiaaltöö funktsiooni piirkonnas, mistõttu kirik jäi külaelanikele võõraks. Kui kirikuliikmete arv ei suurenenud ning välised annetused lõppesid, sai episkopaalkiriku ressursid otsa ning kirikut ei olnud enam võimalik ülal pidada. Näiteks tuli kirikut puuduvate ressursside tõttu hoida kütmata, mis omakorda vähendas inimeste soovi tegevustes osaleda.

Praegune vaimulik Üprus koos oma pere ja mõne sõbraga soovis austada Aino Järvesoo tööd ja mälestust ning anda elu Aino unistusele laste ja perede kirikust. Kuna hoone oli mõned aastad seisnud kütmata ning tühjuna, oli vaja seda enne parandada, kui hoone uuesti kasutusse võetakse. Uuendati soojus- ning elektrisüsteeme, lisaks renoveeriti

ruumid, et nad oleksid kasutuskõlblikud. Näiteks endised õpetaja eluruumid kohandati lapsehoiuteenusele sobivaks. Seejärel panid kolm perekonda rahad kokku, võtsid pangast laenu ning ostsid hoone episkopaalkirikult. Sellest alates on kirik eraomandis.

CONVIVIALITY-KOGUKONNAKIRIKU IDEE

Kogukonnakiriku idee algab lähedusest ning uste avatusest kohalikele inimestele. Kogukonnakiriku inimesed näevad, et oluline osa nende kohustusest kristlastena on võtta osa naabruskonna arendamisest. Inimeste vajaduste märkamine on kõigi tegevuste aluseks. Nii kirjeldab seda üks Harkujärve kogukonnakiriku töötaja:

„On võimalik lasta kohalikel inimestel tulla kokku ning leida lahendusi probleemidele, mida nad märkavad just nagu Jeesus küsis, mida sa tahad, et ma sinu jaoks teeksin. On vale teha inimestele seda, mida mina arvan, et neil vaja oleks. On vaja teha neid asju, mida neil tõesti vaja on. Kellele pakkuda süüa, kellele riideid, kellele ja haridust ja raamatuid, kellele kohta, kus magada, kellele tööd.“

Kogukonnakirik toob kokku erinevad inimesed, ka need, kes elavad kaugemal või kes ei osale kiriku tegevustes iga päev. Kirikuhoones on palju ruumi ning erinevaid tegevusi, inimeste kohalolu loob hea atmosfääri, muutes kiriku ligipääsetavaks.

Siiski ei ole inimesed veel täielikult sellise kirikuga harjunud, nii et töö algas järk-järgult. Üks teine kogukonnakiriku töötaja räägib nii:

„Ma arvan, et see on mõnes mõttes nagu tuleviku kirik. Ma arvan, et see liigub aeglaselt, aga kindlalt. Ma usun, et on palju inimesi, kes elavad läheduses ja kelle jaoks on kõige tähtsam külastada kirikut igal pühapäeval, minna seejärel koju ja mõne aja pärast saada aru, et nad saavad tulla siia iga päev. Tulla nagu lapsed, süüa jäätist ja mängida ja teha kõike muud. See võib mõne inimese jaoks olla liiga uus, aga ma arvan, et mida rohkem me uksi avame, seda rohkem inimesed näevad, et kirikus ei pea ainult vaikselt istuma ja palvetama, aga see on koht, kuhu tulla. Mulle tundub, et inimesed mõistavad seda – aga see võtab aega, nagu iga uus asi võtab aega.“

Kogukonnakirik areneb koos inimestega. See ei saa iialgi valmis, sest vajadused ja olukorrad muutuvad. Jumala sõnumit antakse edasi kohutumiste ja tegude kaudu. Erinevate meetodite ja tegevustega saab edasi anda sõnumi, et kirik on kõigi jaoks. Kogukonnakiriku ideed selgitab konviviaalsuse mõiste, mis tähendab inimese võimet elada teistega koos, vastastikku teineteist teenides. Harkujärve kogukonnakirik on konkreetne osa sellest protsessist.

Siiski, koostöö arendamine eeldab arutelu ning ühise visiooni loomist. Esmalt tuli murda pilt kirikust, mis on avatud vaid pühapäeviti.

KONVIVIAALSUS JA KÜLALISLAHKUS

Konviviaalsus on seotud vana kristliku arusaamaga külalislahkusest (*hospitality*). Kirikutöös on külalislahkus jätkuvalt märksõnaks, mille kaudu kirjeldatakse võõramaiste ning muul kombel „võõraste“ inimestega tegelemist. Võõras inimene võib olla immigrant, teise religiooni või maailmavaatega inimene, vaene või puudega inimene või lihtsalt keegi, kes elab oma elu tavalisest kirikulihkimest erinevalt. Piibli järgi tuleb võõraid kohelda veel paremini kui oma pereliikmeid (1Ms 18:18). Võõraga kohtumine ning tema tundma õppimine annab võimaluse uueks eluks ning uueks arusaamiseks enesest.

Siiski on külalislahkuse kontseptsioonil mõningad puudused. Filosoof Jacques Derrida viitab külalislahkuse kontseptsioonile olukorras, kui võõras on juba integreeritud ja kui ta tahab sarnaneda inimestega enda ümber, näiteks kirikus. Sel juhul nad Derrida sõnul lakkavad olemast võõrad, mis läbi külalislahkuse nõue kaob. Külalislahkus lakkab olemast ka olukorras, kui võõrastel lubatakse elada oma kogukondades, nagu nad soovivad, arutleb Derrida edasi. Lisaks sisaldab külalislahkuse kontseptsioon eeldust, et võõrad inimesed või külalised on vaid ajutised nähtused, mis lakkavad sel kujul olemast või liiguvad edasi mujale.

Olukorras, kui võõras on tulnud, et jääda, on külalislahkus niisiis ebatäpne. Sel juhul tuleb vaadelda inimestevahelisi suhteid uuel viisil. *Conviviality* on üks selline võimalus. Konviviaalsuse puhul on fookuses erinevate inimeste kooselamine ning ühine hüvang. Kirikus võivad erinevad inimesed kokku tulla ja tunda end nagu kodus. See on see, mida konviviaalsus tähendab. Inimesi austatakse ja aktsepteeritakse sellena, kes nad on. Kirik on kõigi jaoks. See on mõeldud tervele kogukonnale, mitte ainult kirikuinimestele.

„Ma näen, et nad pakuvad end kõigile külaelanikele, mitte ainult kirikuinimestele. Ja eriti lastele – ma näen seda,“ kinnitab üks Harkujärve partner.

Konviviaalne kirik räägib inimestega mitte läbi sõnade, aga läbi tegude. Ühiselu kirikus põhineb vastastikusel teenimisel ja dialoogil.

KOGUKONNAKIRIK TEGUDES

Harkujärve kogukonnakirik sündis samaaegselt nii vajaduse kui ka visioonina. Tühi kirik kõnetas õpetaja Avot ja ta soovis kiriku inimestele uuesti kättesaadavaks teha. Harkujärve kiriku idee on olla kogudus, mis on koht kõikidele inimestele ja partneritele. See on avatud 24/7. Kogukonnakiriku loojad hakkasid otsima erinevaid võimalusi ja kaastöötajad kogukonnas ning ühiskonnas laiemalt.

LASTE VAJADUSTE EEST HOOLITSEMINE

Esimene ülesanne pärast kirikla renoveerimist oli luua kontakt naabruskonnaga ja küsida inimestelt, mis on nende soovid seoses kirikuga. Esimene vajadus oli seotud laste koolijärgse vaba aja sisustamisega, sest kogukonnal ei olnud veel sellist kohta, kus aega veeta. Lisaks oli vajadus lasteaia järele, sest kohti lapsehoiuks ei olnud piisavalt.

Harkujärve kiriku keldris avati esimene laste päevakeskus, kus umbes 10 last said pärast kooli viibida. On ka tegevusringe lastele, näiteks kunst- ja tantsuring, kuid on võimalik ka niisama ja üsna vabalt olla, näiteks mänges mängides. Ringides õpivad lapsed uusi asju. Kunstiringis osalevad õpilased kõigist kooli õppeastmetest, vanuses seitsmest neljateistkümnenni. Varem koguneti koolimajas, kuid mõni aasta tagasi koliti kogukonnakirikusse. Atmosfäärimuutus tõi rahu ringidele ning vabaduse lastele. Lisaboonus oli see, et kasutatud materjalid ja poolleiolevad tööd saab jätta kirikusse ning neid ei tule iga kord kokku koguda, nagu koolis.

Mõne rühma eestvedajad on justkui eraettevõtjad. Lapsevanematelt kogutakse osalustasu, millest makstakse juhendajate palkasid. Ringi juhendajate palk ei ole kõrge, aga töökoha lähedal elamine on eelis, mis aitab luua tööõõmu.

Lapsehoiust on 14 kohta lastele vanuses 2–4 aastat. Päevakeskus on avatud tööpäeval 8–18. Päevakeskust toetab Harku omavalitsus ning vanemad maksavad sama kohatasu, mida teistes lapsehoidudes.

Kogukonnakiriku töötaja räägib:

„Õpetajad õpetavad lastele potilkäimist, kui vaja, siis söömist, riietumist, joonistamist. Õues on neil eraldi mänguväljak, kus nad saavad õppida üksteisega mängima, asjade jagamist. Suhtlemine on väga tähtis.“

PUUETEGA LASTE JA NOORTE KESKUSE LOOMINE

Lisaks on loodud keskus puuetega ning autistlike laste tarbeks, mis on avatud 24 tundi ööpäevas ning milles on kokku 8 kohta. Korraga on hoida 4–6 last. Selle keskuse ümber on koondunud võrgustik tugiisikutest, kes pakuvad teenust umbes 400 puudega ning autistlikule lapsele ja noorele Harjumaa piirkonnas. Tugiisikud saavad väljaõppe ja supervisiooni keskusest. Tugiisikud viivad lapsi kooli, trennidesse, hooldusasutustesse. Nad aitavad lapsi ka laagrites. Tegevusi rahastatakse omavalitsuste ning Euroopa Sotsiaalfondi kaudu. Eelarve on umbes miljon eurot aastas. Läbirääkimisi peetakse vajadusel erinevate partneritega, näiteks sotsiaaltöötajatega.

Kogukonnakiriku töötaja räägib: „Lapsevanema perspektiivist tean ma täpselt, mida nad tahtsid ja ma näen, et nad on sellega rahul. Algul tundus uskumatu, et see on üldse võimalik. Vanemad on mulle rääkinud, et nad on oma lapsega 15 aastat kodus olnud, pole saanud minna ei tööle ega puhkusele. „Ma pidin teda kogu aeg vaatama, aga teie olete mulle andnud võimaluse veeta nädala reisil.““

Vanemad tulevad lastele järele ja puutuvad kokku kogukonnakirikuga. Olles kirikuga tuttavad, on võimalik tulla ka teistsugusteks külastusteks. Siiski on inimesi, kes on üllatunud sellest, kui laiahaardeline on kogukonnakirik.

Niisiis on kogukonnakirik hakanud kujunema erinevate kohtumiste kohaks. See ei ole enam tundmatu paik, vähemalt nende jaoks, kel on olnud põhjust sisse astuda.

TUGIISIKUTEENUS VANGLAST VABANENUTELE

Tugiisikuteenus vanglast vabanenutele on samuti ehitatud üles kogukonnakeskuse ümber. Tugiisikutele organiseeritakse koolitusi, mentorlust ja muid ühistegevusi. Algajatele ja edasijõudnutele on eraldi koolitused. Tööd õigusrikkujatega rahastab Euroopa Liit läbi partnerlusleppe justiitsministeeriumiga. Tugiisikutele maksab palka ministeerium. Lisaks

on võimalik majutada 1–2 vabanenut samaaegselt, kui neil ei ole muud kohta, kuhu minna. Vabanenuid majutatakse kogukonnakeskuses ning neil on tugiisikud kogukonnakirikust. See on andnud tugiisikutele suurema võimaluse töötada endiste kinnipeetavatega ning samuti saada juhendamist ning supervisiooni, kui vajadus peaks tekkima. Vabanenud tulevad reeglina kogukonnakirikusse ainult siis, kui nende tugiisikud on kogukonnakirikust või neile pakutakse konkreetseid tegevusi. Kuna kiriku asukoht on Tallinnast väljaspool, ei ole vabanenutel palju võimalusi kogukonnakirikusse tulla, kuigi nad on sinna teretunud.

NAABRUSKONNATÖÖ

Kogukonnakirik on muuhulgas aktiivselt naabruskonnaga kontakti otsinud, minnes edasi lihtsalt teenuste osutamisest. Kui üks naabritest võttis kirikuga ühendust planeeritud metsaraiega seoses, võtsid kogukonnakiriku liikmed metsa ka oma südameasjaks ning ühiselt alustati selle päästmist. Inimesi kutsuti kokku, käies ükselt uksele ning umbes 20 inimest tuligi koosolekule. Nende seas ka poliitikuid ning tuntud inimesi. Sooviti mets päästa ning selleks koostati ametlik pöördumine. See tegevus on aidanud säilitada kõne all olevaid puid vähemalt tänaseni. Selles olukorras oli kirik neutraalne koht, mis pakkus ka vastaspoolele võimalust aruteluga liituda.

Kirik on oluline ka siis, kui inimene ei ole selle liige. Kogukonnakirik on saanud külakeskuseks, kus inimesed saavad kohtuda.

„Ma ei ole selle kiriku liige, aga pean seda oluliseks osaks selles külas ja tundub, et see kirik on pigem kohaliku kultuuri kandja. Koolidirektori näen, et meil on kirikuga väga tugev koostöö ja pean seda oluliseks, et lapsed tunneksid oma kirikut ja neil oleks sellega hea suhe, et see kontakt oleks loodud. Jah, ma pean kirikut selles mõttes oluliseks ja see on ka meie kooli seisukoht,“ räägib kooliõpetaja.

See on ka koht, mida teised osapooled kohalikust omavalitsusest peavad oma vaatenurgast oluliseks.

KOGUKONNAKIRIK KUI OSA ÜHISKONNAST

Kogukonnakirik on erinevate osapoolte kohtumispunkt, näiteks kohaliku omavalitsuse töötajatele, organisatsioonidele ning teistele huvipooltele. Nad saavad pidada kirikla ruumides oma kohtumisi, aga ka kohtuda ametlikust ruumist väljaspool. Kohalikud elanikud saavad tähistada oma sünnipäevi, koorid korraldada kontserte, kunstnikud näitusi. Näiteks kui õpilased ja õpetajad ei saanud kooli renoveerimise ajal kohtuda koolimajas, kasutati üht kiriku siseruumi õppeaasta jooksul klassiruumina.

Kirik on ka haavatavate gruppide eestkõneleja ühiskonnas. Siiski on paljudes eestlastes endiselt hirm kiriku ees ning neil puuduvad piisavad teadmised selle tegemistest. Sageli pakub kirik vastust vaid inimeste elu vaimsele poolele, aga kogukonnakirik on avatud ning küsib inimestelt, mis nende vajadused on, sealjuures kristlikku sõnumit peale surumata.

TEISED TEGEVUSED

Kirikuaastaga seotud tegevused ja tähistamised toimuvad aastaringselt. Kooliõpilastele räägitakse kirikuaasta tähtpäevadest, kuigi Eesti koolides ei ole religiooniõpet. Külastusi korraldatakse tavaliselt tähtpäevade paiku, et oleks võimalik selgitada, mida ja miks tähistatakse. Kogukonnakirik korraldab kontserte ning muid üritusi, mis toovad inimesi kokku.

Pühapäevased teenistused on aga jätkuvalt vaikusel kogetavad ning neist võtab osa umbes kümmekond inimest.

„Kirik ei alga ülevalt, vaid alt. Mitte niipidi, et on õpetaja ja rituaal ning seejärel inimesed. Vastupidi, esmalt on inimesed, nad tunnevad end hästi, nad leiavad oma tegevused, nad tahavad olla kirik,“ räägib üks koguduse liige.

Kogukonnakirikut toetavad erinevad eksperdid. Näiteks saavad töötajad abi rahastusvõimaluste loomisest läbi projektitaotluste kirjutamise. Samaaegselt on võimalik ka konsulteerida osalejatega ning leida lahendusi ühiselt.

Kohalik omavalitsus toetab, kui see on vajalik, samuti teevad nad omapoolseid soovitusi töökorraldusse. Isiklikud suhted on olnud partnerluse aluseks. Kogukonnakiriku töötajad on loonud suhted partneritega ning mõned tutvused tuginevad pikaajalisele teineteisundmisele. Omavalitsuse juht on pidanud nõukogule põhjendama, miks kogukonnakirikusse investeeritakse, vaatamata mõne inimese kriitikale.

KOGUKONNAKIRIKU TUGEVUSED JA VÄLJAKUTSED

Kogukonnakirik loob turvalise ja õdusa ruumi nii lastele kui peredele. See on tugevus.

Naabruskonna inimesi nähakse kui ressursi, nende kaasatus ning väärtustamine on tegevuste võtmesõnad. Kogukonnakiriku väärtus on ka partnerite jaoks oluline, et ehitada head ühist Harkujärvet.

Positiivne atmosfäär võimaldab kergesti liituda. Niisiis on kogukonnakirik koht erinevatele inimestele, et nad saaksid tulla, jääda ja tegutseda.

Väljakutsed kuuluvad samuti ühiselu juurde. Eestlased ei ole harjunud

kirikus käima. Eelarvamused ning ettevaatlik lähenemine on pärit Nõukogude aja mõtlemisest. Kiriku 16 aasta pikkune ajalugu episkopaalse, sissepoole suunatud kohana on samuti inimeste suhtumist mõjutanud. Kirik oli seejärel kolm-neli aastat suletud, mis samuti aitas kaasa sellele, et inimesed harjusid nägema seda kohana, kuhu ei saanud siseneda.

Täna on kogukonnakiriku avatuna hoidmine ja arendamine pigem vabatahtlik töö, mis tähendab, et tegelikkuses ei ole võimalik kirikut nii palju avatuna hoida, kui tahetakse. Kogu tegevus on suuresti vabatahtlikul töö rajanev, erandiks on toetust saanud projektid. Inimesed, kes kogukonnakirikus töötavad, on leidnud, et on keeruline mitte töötada täiskohaga. Täiskohaga juhataja saaks ka praegusest enam panustada partnerite ja rahastuse otsimisse.

Kogukonnakiriku rahastamine pakub väljakutseid. Kuigi Eesti Evangeelne Luterlik Kirik on avaldanud soovi kirik üle võtta ning seeläbi vastutada kirikuhoone väljaostmise ning renoveerimise eest, on see siiski suuremahuline kinnisvara, millega kaasneb palju kulutusi, mida tuleb katta kohalikel tegutsejatel. Projektrahastus on ajutine ning uued taotlusvoorud toimuvad ebaregulaarselt, nii et ei ole mingil juhul ilmselge, et kogukonnakirikul on püsivalt rahastust näiteks tööks puuetega inimestega. Raha on vajalik ka edasiste plaanide täideviimiseks. Ilma rahastuseta ei ole võimalik luua hostelit või kohvikut. Raha on vaja ka tuleviku ümberehitusplaanideks, nagu üks töötaja mainib:

„Ma räägin nagu majahoidja. On võimalik natuke ehitada ja katust parandada, aga katusetööd ja muud sellised asjad nõuavad palju raha. Kirik on soe ja valgustus on hea, aga katus tuleks lähitulevikus välja vahetada.“

VAADATES TULEVIKKU

On ootusi ja plaane kogukonnakiriku edasiste tegevuste osas. Hoone ise vajab samuti tulevikuvisioni. Plaanis on ehitada üks uus korrus, vähendades veidi kirikusaali osa. Sinna saaks luua majutuskohti. Plaanis on pakkuda ka uusi tegevusi, mis aitaksid kaasata rohkem inimesi. Oleks suurepärane, kui kogudusel oleks oma kirikumuusik.

KOKKUVÕTE

On võimalik kasutada sama mudelit ka teistes Eesti ja muu maailma piirkodades. Huvi on juba väljendatud ja kogukonna töötajad nõustuvad asjast huvitatuid. Kiriku tuleviku fookust nähakse avatuses ja väljapoole suunatuses. Ühiskond kiriku ümber on muutumas. Kuna kirik on osa ühiskonnast, peab see samuti muutuma, kuigi selle missioon ei muutu.

Kogukonnakiriku mudelit aitab selgitada ühe intervjuueeritava lause: „See on kirik keset küla.“ Peamine on olla olemas inimeste jaoks, alustada sealt, kus nemad on. Töötada koos, et luua kõigile paremat elu ja paremat kirikut, mis hoolitseb inimeste elu eest, mitte ainult igavikulises mõttes, vaid ka olevikus. Ühiselt rõõmus elamine tähendab ka ühist austust, väärikust, teenimist ja hoolitsemist nende eest, kes on kõige haavatavamad. See tähendab ka inimeste ühise headuse jagamist.

Eesti kloostrid suhtes kogukonnaga

Annely Neame

Kellele võiks olla kasu kloostrist? Kas peab kloostrit kasuga kaaluma? Võib-olla ei pea, aga miks ka mitte, kui sellest sünnib uus teadmine kogukonna jaoks.

Inimlikult ja mõistusega võib püüda seletada ja kirjeldada seda, miks kloostrieluga liitutakse, mida seal kogetakse. Ometi ei saa kainelt kirjeldada joovastust, mida iga nunn ja munk oma kutsumises kogenud on. Algab ju kõik armumisega. Oluline on püüda mõista kloostri hingeelu just selle vaimulaadist lähtudes, mitte proovida seda mõõta pelgalt traditsiooniliste protestantlike või uuemate evangeelsete mõõdupuudega. Mitte keegi teine ei saa tegelikult ju öelda, kas klooster on õige lahendus või mitte, kui ainult asjassepuutuvad isikud ise. Nad teavad, et kloostris elavad nad tõeks seda, mida silm pole näinud ega kõrv pole kuulnud. Aga siiski on nende silm näinud midagi ja kõrv on kuulnud kedagi – see on sügav ja ürgne kutse, millele vastu panna pole mõtet ja mida välja mõelda on võimatu. Läbi ajaloo on seda kutset ka teeseldud ja sotsiaalselt sobimatutele peale sunnitud. Selle kutsega on manipuleeritud ja seda on mõnitatud – aga mis siis, ega see kõik päris asja ei tühista.

Niisiis – kõik algab armumisega. Ühel või teisel ajahetkel kohtuvad inimene ja Jumal. Jumal ei jäta rahule kedagi, keda Ta kutsub. Ta on täiuslik ja taktitundeline ja samas külluslikult helde armastaja. Ta ootab kannatlikult vastust igaühelt meist ja selle vastuse talle ka anname. Mõni kogeb kirge Talle vastata kogu oma eluga, ja selleks ta otsib lahendust. Osa inimestest, kes on saanud kutse Jumalalt, lasevad end ristida, lähevad leeri või Alfa kursusele. Paljud eiravad kutset, mõned lükkavad selle tagasi. Mõned mõnitavad kutset ja isegi kutsujat. Igal juhul kutse on kõlanud, Jumal on öelnud, et Ta meid armastab. Kui miski kloostriks läinud ödesid ühendab, siis kindlasti on selleks iga üksiku õe isiklik ja sügav armastuse suhe Jumalaga ja otsus seda nähtavaks elada nunnakloostriks. Kultusfilmis „Die grosse Stille“, mis näitab tänapäeva kartuuste kloostrielu Prantsuse Alpides, kõlab refräänina lause: „Kristus, sa ahvatlesid mind; ja mina lasin end ahvatlema!“

Püüame mõista sõnu, millega nelja Eesti nunnakloostri õed ise oma eluseiku kirjeldavad. Üritame sisse vaadata kloostrikogukonna ellu Eestis ja nende kogemusest midagi õppida. Selleks on valitud need: Püha Eelkäija skiita, Pirita birgitiinide klooster, Halastuse Misjonäride Ordu ja Pühtitsa klooster.

Püha Eelkäija skiita on nunnaklooster, mis asutati 2009. aastal ja asub Saaremaal Reomäel. Tegemist on Kreekas Dimitriadose ja Almirose metroopoolias asuva Kissavo mäe Ausa Eelkäija kloostri osakloostri. Püha Eelkäija skiita kuulub Eesti apostlik-õigeusu kirikule.

Skiita on traditsiooniline õigeusu ühiseluline naisklooster. Püha Kolmainu kummardamine, kõigepühama Jumala-sünnitaja ja kiriku pühade inimeste austamine on igapäevaelu kese. Seda väljendatakse palve, jumalakartliku vai-

kuse, meeleparanduse ja pisaratega ning selles ei hoita end tagasi.

Kloostrielanikud võtavad vastu palverändureid ja kõikidel külalistelgi on kloostri olles fookuses patust pöördumine. On ju kõik inimesed pattu teinud ja Jumala aust ilma ning kloostri tules ei ole vaja enam kallist aega raisata arutelule, kes, kas ja millist pattu on teinud. Loomulik alandlikkus Jumala ja inimeste ees teeb lihtsaks kristlastele omase ühiselulise eluviisi ja inimestevahelise täiusliku osaduse.

Skiitas teatakse, et kõik inimesed on nõrgad. Kui keegi kukub, siis õde aitab ta püsti. Sellist lootust kannab kindel veendumus, et pärast viimast kukkumist ulatab Kristus ise kukujale käe ja tõstab ta igaveseks üles. Kas pole see mitte maailma parim viis elamiseks ja suremiseks?

Et ära elada, teevad õded tööd, nagu teisedki inimesed. Töö on mõtestatud ja otsib ligimeste ja Jumala teenimises oma väljundit. Kuna Reomäe skiita emaklooster (peakontor) asub Kreekas, siis on siinse kloostri töö korraldatud osaduses emakloostri tööga. Kreeka emakloostri on rohkem

võimalusi, sealgi peetakse mesilasi ja lisaks kitsi ning lambaid, on põllumaad, juustutöökoja; toetust saadetakse ka Eestisse. Saaremaa õded peavad mesilasi ja maalivad ikoone. Ikoone saadetakse omakorda Kreekasse, kus nende järele on suur nõudlus.

Palverändurid on skiitasse oodatud. Kui keegi mõtleb palverännul kloostri peatuda, siis on kindlasti mõtet selles õdedega enne kokku leppida.

Õded võtavad vastu annetusi ja toetusi. See ei olegi nii iseenesest mõistetav, sest on mitmeid kloostreid ja vennaskondi, kus annetusi ja kingitusi vastu ei võeta.

Pirita klooster, kus elavad püha Birgitta õded, on kõikidele eestlastele tuttav. Võib-olla küll pole ikoonilisest filmist saadud teadmine päris täpne, kuid keegi ei saa öelda, et ta pole Pirita kloostri kuulnud. Aga kas teatakse, et seal ka täna elavad nunnad?

Pirita klooster taasavati 1994. aastal, kuussada aastat pärast esimeste õdede tulekut Piritale. Pirita kloostri varemed on riikliku ja rahvusvahelise tähtsusega muinsuskaitse objekt ja sellepärast nunnad neid endale tagasi ei saanud, küll aga haldavad nad vana kloostrikompleksi võimalust mööda.

Püha Birgitta ordu omandas krundi kloostrivaremete kõrvale ja sinna ehitati uus kaasaegne hoone, kus nunnad elavad klausuuris, see tähendab kinniste uste taga. Nad ikka suhtlevad veidi inimestega ja püüavad Eestis rääkida eesti keeles. Kuid klausuuris elamine tähendab eelkõige seda, et räägitakse vähem ja tehakse rohkem. Töötatakse kloostri ja kirikule kuuluvates ruumides, mitte ei minda rahva hulka, palvetatakse rohkelt nii üksi kui koos õdedega. Iga päev on soovijail võimalik osa võtta nunnade ühispalvustest ja missast.

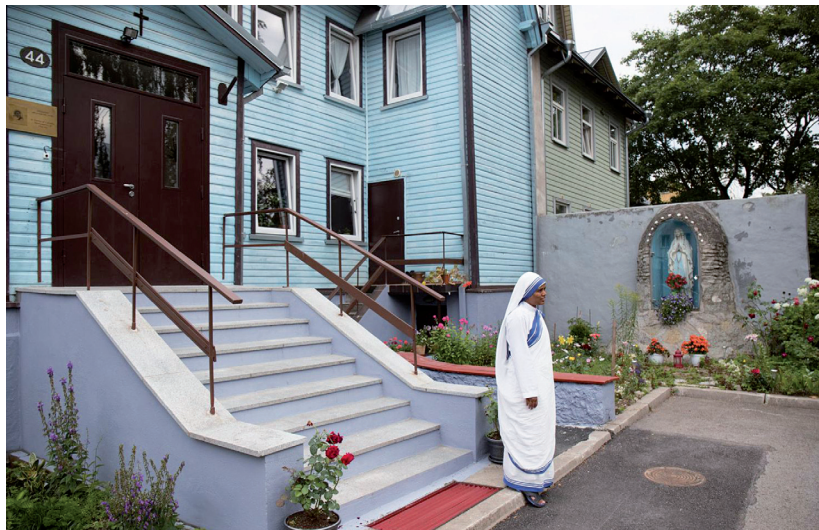
Birgita õded austavad inimesi ja tugevdavad sildu erinevate kristlike traditsioonide vahel, selle eest on nende tegevus ka silma hakanud terves Euroopas. Nende juures on isegi erinevalt mõtlevatel gruppidel üsna lihtne pidada raskeid vestlusi, seal on kõikidele tajutav armastuse ja üksteisemõistmise õhkkond.

Õded teenivad sissetulekut külalistemaja pidamisega, tulla saavad kõik soovijad. Eriti mõnus on õdede juures ööbida siis, kui otsitakse rahu, vaikust ning kloostrikorda. Õdede elu tuksub sügavalt palvuste rütmis, millest osa võtta on võimalik. Klooster võtab vastu annetusi ja kingitusi. Kloostri ruumides tegutseb katoliiklik heategevusorganisatsioon Caritas, mille üheks suunaks on üksikemade toetamine.

Ema Teresa õed ehk **Halastuse Misjonäride Ordu** on Eestis kohal juba üheksakümnendatest aastatest. Valgetes rüüdes röömsameelsed nunnad, kelle siniste triipudega kehakate meenutab india traditsioonilisi rõivaid, on Tallinna tänavapildis üsna nähtaval. Nunnadel ei ole oma kodulehekülge, e-postiaadressi ega isegi arvutit. Lauatelefon on olemas ja infot nende palvuste kohta leiab katoliku kiriku leheküljelt. Õed on täiesti pühendunud vaesusele ja ligimeste teenimisele.

Ema Teresa nimi ja tema nakkav rõõm ning suured armastuseteod on tuttavad paljudele. Väike nüanss, mida tema kohta võib-olla niipalju ei teata, on see, kuidas temast sai Ema Teresa. Ta sündis Põhja-Makedoonias, aga oli enne Indiasse minekut noor nunn lirimaal Loreto õdede juures. Legend räägib, et Teresa oli erakordselt kohmakas ning talle ei usaldatud suuremaid ülesandeid, kuna kardeti, et kindlasti keerab ta midagi untsu. Teresa ülesandeks oli kloostri küünalde eest hoolitsemine, kuid ka selle tööga ei saanud ta hästi hakkama ja lõhkus pidevalt kloostri vara ja tekitas sellega probleeme. Siis aga sai ta kutse minna Indiasse ja hakata aitama kõige vaesemaid ning tõrjutumaid, keda mitte kellelegi enam vaja polnud.

Ema Teresa õed Eestis elavad täiesti tavaliises Põhja-Tallinna korteris Ristiku tänaval. Seal asub ka nende kabel, kuhu on soovijail võimalik nendega koos palvetama minna. Õdede eluruum on tähistatud sõnaga „klooster“ ja sinna külalised ei pääse. Kuigi Ema Teresa õdedel on nende kodus olemas ka ruum kodutute vastuvõtmise jaoks ja mängutuba lastele, ei püüa nad inimesi enda juurde kutsuda, vaid lähevad ise hädaliste ja abivajajate juurde.

Õed õpivad Eestis ära eesti keele ja see teeb kohalikega suhtlemise lihtsaks. Nende tähelepanu ja abi on suunatud kodututele, narkomaanidele ja alkohoolikutele. Abivajajate elu kergendamiseks peavad õed supikööki, tegelevad rehabilitatsiooniga ja suunavad hädasolijaid sobivatesse keskustesse edasisele taastumisele. Nende töö on täiesti isetu ja tasuta, täiesti rahva hulgas ja rahvaga koos. Eraldutakse ainult puhkamise ajaks ja palveks, et siis uuesti minna teenima sinna, kuhu Jumal neid läkitab.

Pühtitsa klooster või **Kuremäe klooster**, täisnimega Pühtitsa Jumalalema Uinumise Stavropigiaalne naisklooster (see tähendab, et ta allub vahetult Moskva ja kogu Venemaa pühimale patriarhile), on neljast kloostrist kõige tuntum. Paljud on seal käinud, igaüks oma elu selles etapis, kus tal on seda vaja olnud. Pühtitsa ja „pühitsetud“ on sarnased sõnad ja need ongi omavahel seotud. Et see paik on pühitsetud, see tähendab Jumalale eraldatud, on paljude kogemus ja usk. Kõik vajavad püha kogemust, eriti siis, kui miski muu ei aita, ja nii on just Pühtitsal midagi, mida mujalt ei saa. Seal on imettegevad ikoonid ja eluandev allikas. Kümned tuhanded saavad sinna palverännakule, et saada leevendust olukorras, kus kõik inimlikud vahendid on ammendatud. Palveränduritena leiavad sinna tee kõikide kirikute abivajajad.

Pühtitsal elab üle saja nunna ja kuuletuja. Klooster ja nunnad on tihedalt seotud ümbritseva kogukonnaga ja nad on seisnud kohaliku rahva heaolu eest juba 19. sajandi lõpust. Juba siis osaleti heategevuskampaaniates, mille abil ühendati enda ümber parimad õigeusklikud jõud, rajati kirikuid ja koole Baltimaadesse, osutati arstiabi talurahvale, rajati orbudekodusid ning haigemaju. Nõukogude Liidu ametlik poliitika oli kommunismi ehitamine ja religiooni väljasuretamine. Ometi jäi klooster alles ja kogus üha rohkem tuntust palverännu sihtkohana. Sinna mindi õppima vaimulikku elu, palvetama ja töötama Jumala auks.

Nunnad osalevad tänini vaeste aitamises täiesti praktiliselt ja igapäevase tööga, mitte ainult palveid üteldes. Inimesed on meeleldi andunud armastavale ja aitavale Jumalale ning annavad Talle kogu au, nii nagu kirik seda õpetab. Pühtitsas esinev pühadus on kuulsaks saanud ja innustab inimesi kloostriale annetama. Kloostriale tuuakse meeleldi annetusi, mille abil suurt kloostrikompleksi ülevaetatakse ja paljudele head tehakse. Kloostri ja kiriku aktiivne osalemine inimeste igapäevaelu muredes lahendamises tõmbab inimesi tugevassti õigeesu poole.

Nunnad ja kuuletujad (nagu kutsutakse nunnaseisusesse astumise taotlejaid) teevad iga päev rasket majapidamis- ja põllutööd, aga nende elu kese ning mõte on Jumala kogemine läbi ülistuse ja palve.

Nelja kloostri õdedega veidi lähemalt tutvudes on võimalik kogeda lihtsalt seda, millest tähtsad teoloogid keeruliselt kirjutavad ja mida jutlustes püütakse rahvale õpetada. Nunnad panevad katte oma enda isikule, aga nad näitavad kohe ja igapähele, kes on tähtis. Mõned on andnud oma maise elu ja surnud oma valiku nimel märtrisurma, nii tõsiselt võetakse Jumala kutset.

Klooster on kohaliku kogukonnaga seotud igal juhul, vaatamata konfessiooni või ordu erinevusele, sest klooster on õdede kodu ja nad sõltuvad kogukonnast igasuguste kommunikatsioonide kaudu. Ema Teresa õdede elukorraldus erineb täiesti teistest vaatluse all olnud kloostrite omast. Nende jaoks on klooster nende enda väheseid vajadusi rahuldav eluruum, kogu töö tehakse kogukonnas. Birgitiinidel, Reomäe skiita ning Pühtitsa nunnade eluviisi osaks on palverändurite vastuvõtmine kloostris ning seal palvele ning tööle pühendumine.

Õdede tööd ja heategemist saab toetada neile annetusi tehes või muud moodi abi pakkudes. Kindlasti on mõtet küsida, kuidas neil läheb ja kas neil endil on millestki puudus. Aitajaid aidates kasvab kogukond kokku, erinevused hajuvad ning leitakse leidlikke lahendusi isegi kõige armetumates olukordades. Igaüks teab, et jagatud rõõm on kahekordne rõõm ja jagatud valu on pool. Igal juhul on nunnad kloostrites selle enda elu eesmärgiks võtnud.

MIDA KOGUDUS TEEB?

Kogukonnafoorum 9. mail 2022

9. mail 2022 toimus Viru Keskuse Rahva Raamatu poes kogukonnafoorum. Foorum oli pühendatud kogukonna turvalisuse teemale. Korraldajaks SA Eesti Diakoonia, modereeris Hannes Hermaküla. Kahes aruteluvoorus osalesid Avo Üprus, Tauno Toompuu, Riina Solman, Ago Lilleorg, Margit Lail, Anneli Neame, Viljam Borissenko ja Ove Sander. Ingmar Kurg tutvustas valmivat teatmeteost „Kirik keset küla. Koguduse ja kogukonna koostöö“.

Mida teeb Eesti Diakoonia?

Avo Üprus: SA Eesti Diakoonia pakub avalikke teenuseid. Meil on palgal umbes 170 inimest, kellele lisandub u poolsada vabatahtlikku. Vabatahtlikud töötavad erinevates valdkondades.

Juba aastaid on teenuste hulgas raske ja sügava puudega laste hoid ja tugi-isikuteenus. Algselt olime sotsiaalkindlustusameti partneriks, hiljem, kui struktuur muutus ja teenuse osutamine läks üle omavalitsustele, oleme nende partnerid. Tegutseme peamiselt Harjumaal, Rae ja Viimsi vallas. Kindlasti on neid valdu veel, kellega meil on koostööleping ja kes saavad puudega lapsi meile hoitu või siis koolivaheaegadel laagritesse.

Üks valdkondadest on kuriteoennetus. See on mulle isiklikult südamelähedane valdkond, kus püüame käivitada erinevaid ennetusprojekte, mis on suunatud noortele. Peeteli kirikus oleme teinud tööd kõrge riskiga lastega ja noortega, tuues nad tagasi koolisüsteemi, et nad saaksid hariduse. Kuriteoennetuse teine teema on kinnipeetavad ja vanglates tehtav selgitustöö. See on ettevalmistamine vabaduses kohanemiseks. Pärast vabanemist võtame inimesed vastu ja aitame neil ühendust võtta teenusepakkujatega – kohalike omavalitsustega ja kogudustega, millega nad soovivad liituda. Meie partneriteks on kaplanid, vanglate sotsiaaltöötajad, aga loomulikult ka vangla juhtkond.

Samale sihtrühmale pakume majutusteenust. Meil on erinevates linnades majutuskohti, teiste hulgas on meie partner ka Lootuse küla. Tartus teeme koostööd Valge Eesti nimelise mittetulundusühinguga, Jõhvis pakume samasugust majutusteenust Uue Põlvkonna koguduse kaudu. Üle Eesti eksisteerib taolisi keskusi, kes töötavad vanglast vabanenutega.

Seljakottide projekt. Nimetatud projekt on seotud väärkuse teemaga. Vanglast vabanevad inimesed astuvad välja, prügikotid käes – nende isiklikud asjad on

prügikoti sees. Kampaania käigus osteti 100 seljakotti, mida pakuti vanglale selleks, et vabadusse pääsenud inimene saaks sinna panna oma asjad. Tore on see, et meie ettepanek võeti vastu. Jõudsime koguni selleni, et justiitsministeerium tollase justiitsministri Urmas Reinsalu isikus toetas meie kampaaniat ja neid seljakotte jagus mitmeks aastaks. Nüüd hakkame koguma raha uute seljakottide jaoks.

Omaette teema on vaimupuuetega inimesed. Teeme koostööd erinevate koguduste ja sotsiaalkeskustega. Heaks näiteks on Tauno Toompuu juhitud Rakvere töökeskus, kus inimesed omandavad toetatud töötamise teenuse abil uusi oskusi ja õpivad elus hakkamasaamist. Kohila töökeskusega oleme samuti juba viis aastat koostööd teinud, oma osa on andnud ka Saksa partnerid ja rahastajad.

Umbes poolteist või kaks aastat tagasi liitsime Eesti Diakooniaga EELK Perekeskuse. Pakume professionaalset perenõustamist psühholoogide, hingehoidjate ja terapeutide abil.

Kui Eesti ühiskond puutus kokku Süüria ja Eritrea põgenikega, siis püüdsime aidata kaasa ka nende toimetulekule. Osalesime siseministeeriumi ümarlauas ja püüdsime olukorrale lahendust leida. Heategevusprojekti „Täht idas“ kaudu saatsime põgenikelaagris olevatele pagulaslastele kingikotid (võib-olla mõni tunneb seda ka „kingakarbi projektina“). Kampaania toimus päris mitu aastat. Nüüd on rõhuasetused ja prioriteedid muutunud, sest sõda Ukrainas on viinud selleni, et põhiliselt me praegu toetame põgenikke. Esiteks korraldame hingehoiuteenust (seda korraldab sotsiaalministeeriumi peakaplan oma meeskonnaga), teiseks pakume majutusteenust. Me püüame üle Eesti leida erinevaid kogudusi, kes on nõus majutama sõjakoldest tulnud inimesi. Neid majutuskohi on meie koguduste juures täna lausa sadu. Erinevate koguduste inimesed, Eesti Kirikute Nõukogu liikmeskirikute liikmed ja mitmed teisedki väljastpoolt on heaks partneriks riigile.

Lõpuks oleme jõudnud sellesse hetke, kus me praegu oleme. Me peame oma töötajaid koolitama, ja seda oleme ka aastaid teinud. Lisaks me anname välja kirjandust, mis toetab meie koolitust ja muud tegevust. Ühe raamatu pärast oleme praegu siin: „Kirik keset küla“.

Milline on kiriku ja kogukonna roll kriisis?

Hannes Hermaküla: Räägime kogukondade olulisusest siseturvalisuse seisukohalt. Kui valmis me oleme kogukonna tasandil kriisisituatsiooniks? Kas me puhkame loorberitel ja naudime kõike praegust head elu? Kas kirik on keset küla? Kas kirik saab kaasa rääkida või saame kaasa rääkida alles siis, kui häda on käes?

Riina Solman: Ma arvan, et saame küll kaasa rääkida. Minu praktiline kogemus näitab, et see on võimalik, kui on tugevad eestvedajad, kes ei karda raskusi. Raskusteks pean meediarünnakuid ja süüdistusi. Mõnikord arvatakse, et kirikut on justkui ühiskonnas liiga palju. Tegelikult see vastuseis kirikule näitabki, et kirik on teinud tõhusat tööd. Kirik ongi olnud inimestele nähtav. Ametist tulenevalt olen näinud, kui suur potentsiaal on kirikul kogukondades.

Näiteks Kanepis ongi kirik nagu kogukonnakeskus, sest maapiirkondadesse ju sageli midagi väga palju alles pole jäänud. Rahvastikuprognosis ütleb, et 2045.

aastaks inimesed liiguvad Tallinnasse ja selle ümbrusesse. Inimesi jagub ka Tartusse ja Tartumaale, aga maapiirkonnad surevad välja. Meie kantsler Raivo Küüt ütleb, et see ei pea minema isevooluted. Maapiirkondadest liiguvad inimesed sõbralikust looduskaunist keskkonnast ära sellepärast, et linnas on parem palk, paremad töökohad. Maaelus polegi võib-olla enam töökohti ja teenuseid järel. Teenused liiguvad tõmbekeskustesse.

Kui räägime nüüd sellest, et kogukonnad vajavad kaitset ja meil on vaja ka elanikkonda kaitsta kriiside eest, siis olen mõelnud, et julgeoleku mõttes pole õige, kui laseme kõigel minna isevooluted. Tegelikult inimesed liiguvad sunni- viisiliselt linna suunas. Kui meid peaks tabama suur kriis viiruse või sõja näol, siis on lihtne jagu saada rahvast, kes kilplaslikult paneb kõik ühele kaardile. Korraldamist on siin küllaga.

Ago Lilleorg: Kas kirik on keset küla? Mitte ainult hoonena. Kas kirik on kogukonna jaoks olemas ja kas kirikut tänasel päeval väärtustatakse? Olen seda asja uurinud ning võin väita, et kogudused, kes teevad kogukonnaga koostööd, need kasvavad. Koostöö ei taga automaatselt kasvu, aga kindlasti eluterved kogudused ei vastanda ennast kogukonnaga. Nõukogude korra ajal olid kogudused asetatud teise olukorda ning nad vastandati ühiskonnaga. Tänapäeval kirik läheb ja pakub ennast ise – selleks on väga suured võimalused. Ma usun, et koostöö kogukonnaga on võtmesõna järgnevate kümnendite jooksul kirikute jaoks Eestimaal.

Tauno Toompuu: Ma mõtlen samuti, et kirik keset küla ei ole ainult hoone. Minu viimase paari aasta kogemus näitab, et järjest rohkem nähakse kirikut hea ja vajaliku partnerina. Tarkust väljendab see, kui leiame üles selle, millega kirik saab aidata ja anname selle kaudu oma panuse. Haavatavate gruppide toetamine on see, mille puhul ei heideta kirikule mitte midagi ette.

Riina Solman: Eesti Kirikute Nõukogu uuringutest tuleb üheselt välja, et ühiskond ootab kirikult, et ta teeks rohkem sotsiaaltööd, aitaks hädas ja toetaks. Kas kirik peaks võtma sotsiaaltöötajate rolli riigilt üle? Mina jõudsin poliitikasse selle kaudu, et hakkasin kirikus tööle kodututega. Kirik aitab hea meelega kodutuid, kuid ühel hetkel jõudis nt Oleviste hoolekanne või rehabilitatsioonikeskus olukorda, kus riigiga tuli astuda partnerlussuhetesse ja siis tekkis vastuolu, sest öeldi, et tehke oma head tööd, aga ärge kristlikke põhimõtteid või piiblitunde korraldage. Tegelikult see, milleks kirik on kutsutud – jumalasõna kuulutama – häirib avalikkust. Ma jään kategooriliselt selle seisukoha juurde, et kirik ei saa olla ainult üks sotsiaaltöötaja, ilma et sellega ei oleks seotud Jumala sõna.

Margit Lail: Mulle meeldib üks ütlemine, mida on alal hoitud. Kui üle 200 aasta tagasi pühitseti Kanepi kirikut, siis tollane koguduse õpetaja ütles, et siia altari ette koguneb parim osa inimkonnast. Minu jaoks on see võtmesõna.

Arvan, et mitte üheski maakoguduses ei ole praegu liiga palju inimesi. Pühapäevasele jumalateenistusele tuleb neist parim osa, need, kellega me saame arvestada. Meie kihelkonnakogudus Kanepis on vaieldamatult kõige suurem vaba- tahtlikkuse alusel koos käiv organisatsioon. Inimesi ei sunnita sinna tulema mitte mingil viisil. Me ei luba ka neile mitte midagi peale selle, mida kirik on aegade

algusest lubanud. Tulevad ka need inimesed, kes üldse kirikuga seotud ei ole. Tulevad oma hingehädadega ja vahest käivad ka mingit oma maist vara jagamas. Kirik on olemas, kirik on inimestele nähtav. Kriisis me saame aidata inimest sellega, et juhatame nad sisemise tasakaalu juurde, tõe pinnale. Siis ta saab hakkama sellega, mis väljastpoolt tuleb. See on see, milleks kirikut vaja on.

Hannes Hermaküla: Kas see võib olla vana Nõukogude aja taak, kus kirik jäeti oma usklikega omaette, et nad ühiskonda ei sekkuks. Pikka aega ei olnud kirikul head sotsiaalset väljundit, eksisteeris ainult vaimulik mõõde inimeste elus.

Ago Lilleorg: Eks see on olnud pingeväli Jeesuse ajast peale. Juba esimeses Jeruusalemma koguduses tekkis probleem sellest, et vaeste toidulaudade eest ei suudetud hoolitseda. Määrati abilised, kes tegelesid selle osaga. Selle läbi on kirik toonud sotsiaalsfääri väärikust ja inimlikku käitumist. Ristiusu sajandite jooksul tekkisid haiglad, hoolekandekeskused. Kui vanal ajal haige inimene visati brutaalselt linna piirist välja ja ta pidi seal ise endaga toime tulema, hakkasid kristlased ilmutama hoolivust. Tänapäeval me ei kujutakski ette ühiskonda ilma meditsiinita ja muude tugisüsteemideta. Aga me ei tohiks unustada, et see kõik on kristlikust käitumisest, ligimesearmastusest välja kasvanud. Jumalasõna ja sotsiaaltöö on siin ühe ja sama teenimistöö kaks jalga. Need kaks käivad käsikäes, sest armastus pole mitte ainult sõna, vaid on ka tegu. Inimesed meie ühiskonnas, kes on kirikust eemale jäänud, ei saa võib-olla sõnadest aru, kuid mõistavad teo väärtust.

Margit Lail: Kindlasti on Nõukogude aja taak ja eelarvamus meie ühiskonna pärandiks. Kui kristlased olid ühiskonna silmis välja heidetud, siis see hoiak teatud mõttes saadab meid. Kui asusin teoloogiat õppima, vahetades arstiteaduse teoloogia vastu, siis lähedased pereliikmed küsisid, kas midagi muud õppida ei ole? Ämm arvas, et võin ehk kunagi midagi muud ka tegema hakata. Tänapäevaks on perekond sellega harjunud. Mulle meeldib, mida paarkümmend aastat tagasi ütles meil külaliseks olnud saksa vaimulik: „Koolipoistega ei ole ju mõtet minna Piiblist rääkima, kui nad jalgpalli mängivad. Siis tuleb minna nendega jalgpalli mängima.“ Mina olengi püüdnud sedamoodi elada. Lähen kogukonna triatlonile osalema ja siis võib-olla inimesed julgevad midagi küsida ka Jeesuse kohta.

Kiriku roll kogukonna siseturvalisuse seisukohalt?

Hannes Hermaküla: Kuidas teile tundub, mis roll on kogukonnal kui tervikul siseturvalisuse seisukohalt? Mis roll on kirikul kui kogukonnal? Kas see on kiriku päris oma roll? Mida me saame teha parema turvalisuse heaks?

Riina Solman: Kogukond laiemas plaanis ongi turvatunde tagaja. Kogukonna inimesed toetavad üksteist, oma tänava lapsi teatakse, naabrivalve toimib. On palju kohti, kus me saaksime tugevdada kogukonna- ja ühtekuuluvuse tunnet, kui kogukonnal on ressursse. Turvatunne kasvabki sellest, et ma tean oma naabrit, tean, kust abi küsida minna jne. Kogukonnal on palju võimalusi. Kogudusel on seejuures moraalimajaka ja hingehoidja ülitähtis roll. Hiljuti nägime olukorda, kus riik kärpis oma eelarvet ja pani kaplanaadi töö kinni. Mõtlesin sellele, et kuidas me

ei saa aru, et psühholoog ja hingehoidja on sisuliselt kaks erinevat taset. Noortel ajateenijatel võib olla ju tore käia psühholoogi jutul, aga öeldakse samamoodi, et kaevikutes uskmataid ei ole.

Tauno Toompuu: Olen ise ka olnud Kaitseliidus kaplan ja toonud paralleeli sellega, et relvastusega võidavad lahingu, aga sõja võidavad ikkagi moraali. See on hästi oluline. Rakveres, koguduse pastoraadis, pakume kahte erihoolekandeteenust. Intellektipuudega inimestele pakume töötamise teenust ja eluaset. Ma olen aja-kirjandusest lugenud, et kui kusagil midagi sarnast korraldatakse, siis kogukonnas tekib sellele mingi vastuseis. Meie oleme keset Rakvere vanalinna ja mitte kordagi pole keegi ümbruskonnast osutanud, et nad võiksid mujale minna. Olen mõelnud, et millest see on? Põhjuseks on teenuse osutaja – kogudus. Kui kogudus võtab kogukonna keskel mingites küsimustes otsustava eestkõneleja rolli, siis kogukond võtab selle kergemini omaks.

Margit Lail: Koguduse liikmete vahel valitseb päris tugev usaldus. Me tunneme ja teame üksteist, eriti seda, mille peale saame ühes või teises küsimuses toetuda. See on nagu võrgustik, mis hargneb kogudusest väljapoole. Kogudusega saab arvestada, see on nagu kvaliteedimärk. Kogudus on alati olemas, kogudus on kestnud. Võimuesindajad muutuvad, kuid kirik on alati olnud. Mingeid vastuseid ja praktilist abi saab sealt alati, kui küsida minna.

Tauno Toompuu: Kirik peab jagama lepituse sõnumit igas olukorras. Kui on näha, et pinged kasvavad, siis kirik võiks olla see, kes astub nõrgema kaitseks välja. Mitte kedagi ei tohi alavääristada ega tema inimväärikust ära võtta, kui ta pole ise valinud, kes ta on.

Kuidas saame sõjapõgenikke aidata?

Hannes Hermaküla: Kuidas me praegusel ajal sõjapõgenikega tegeleme? Millised on meie emotsionaalsed ja materiaalsed ressursid?

Avo Üprus: Ukrainas on sõda, Euroopas on sõda, meil on sõda. Meie elame seda läbi siinsamas ja keegi ei jää sellest puutumata. Aga see ei tähenda, et me ei peaks andma igas hetkes oma parimat. Tänapäevaks on Ukrainast põgenenud kuus miljonit inimest. Ligi poolteist miljonit on pöördunud juba tagasi, selleks et Ukrainat üles ehitada. Meie juurde Eestisse on sõjapõgenikke jäänud ikkagi märkimisväärne arv. Piiri on ületanud üle viiekümne viie tuhande inimese, nendest kaksikümne tuhat on läinud edasi teistesse riikidesse. Viiekümne viiest tuhandest on siia kohale jäänud kolmkümmend tuhat ja nendega peame iga päev koos elama. See on normaalsus, sest kõik me oleme teelised. Kõik me oleme tajunud, ka Iisraeli rahvas ja kirik, mida tähendab olla ühest või teisest ilmast välja tõrjutud. Meie rahvas mäletab, mida tähendab põgenemine. Nii et jagagem siis seda „seljaajus“ olevat põgenemise kogemust nendega, kes on täna teel.

Viljam Borissenko: Mulle meenub üks konverents Saksamaal 2015. aastal, kus oli kõnelejaid erinevatest riikidest. Teemaks oli „Tagakiusatud kristlased“. Rääkisid

Luhanski ja Donetski piirkonna pastorid. Nende meelest kõige suurem kahju, mida sõda sinna piirkonda toob, on vaen inimeste ja rahvaste vahel, mis võib kesta põlvkondi. See kõnetas mind väga, sest mulle tundub nüüd, et kahju ehitiste, elude ja põgenike näol on küll esmane ja nähtavam, aga püsivam on just see vaen. Kirikul on väga suur roll lepitajana olukorras, kus inimlikult tahetakse valida pooli ja ei taheta ära kuulata vastaspoole argumente. Minu suureks üllatuseks on paljudel Eesti kogudustel sõprus- või partnerkogudused Ukrainas. Avatud Lootuse Fond ühendab kristlikke rehabilitatsioonikeskusi Eestis ja sõpruskogudustes. Selle fondi vahendusel saame suunata abi konkreetsetesse Ukraina piirkondadesse.

Annely Neame: Hingehoiutöö koordineerimine sai alguse sotsiaalministeeriumi projektist ja toimub koostöös sotsiaalkindlustusametiga. Minu e-posti potsatas koostöökutse, et kõik vaimulikud ja hingehoiu baaskoolituse läbinud inimesed paneksid ennast kirja ja asuksid Ukraina sõjapõgenikele hingehoidu pakkuma. Kui kriis algas, siis majutati tuhandete kaupa inimesi hotellidesse ja me püüdsime olla kohal ja olemas nii põgenikele kui ka nendele, kes nendega tegelesid. Oli ilmselge, et hingehoidu on vaja. Rahuga saab leevendada vaenu. Me ei pea olema sotsiaaltöötajad ega lahendama kriise – me peame olema hingehoidjad. Ka hingehoidjaid on vaja hoida. See on raske töö, mida keegi teine teha ei saa. Meil ja meie sees on Jumala rahu ning selle rahuga me teenime. Meid on vaja ka riigiametnikena. Meid on vaja laeva meeskonnale. Kui me oleme kohal, siis abivajajatel on kõik korras. Paanika tekib siis, kui meid ei ole kohal. Sageli räägin valvekorra ajal ainult ühe või kahe inimesega, aga on kordi, kui hingehoidja vaatab avatud silmadega, märkab ja suhtleb. Hingehoidja ei pea paaniliselt otsima keerulisi olukordi. Peaasi, et ta on olemas.

Avo Üprus: 80. aastate lõpus oli Andres Tarand Botaanikaia direktor. Ta rääkis Eesti eelistest ja samas ka ohtudest, võrreldes Eestit väikeste loomadega. Näiteks hiir peab kogu aeg ringi jooksuma, sest muidu ta keha jahtub maha. Aga see on ka tema eelis, sest ta jõuab igale poole väga kiiresti ja saab teha omi asju. Eesti riik pidi ka ennast väga kiiresti 90-ndate alguses liigutama, tegema samme liitumiseks Euroopa Liiduga, NATO-ga jms. Kirik on samuti suhteliselt väike „loomake“. Ma ei räägi üleilmsest Kristuse ihust, vaid meist siin, Eesti kogudustest. Me ei ole väga suured, aga meil on missioonitunne, vastutustunne. Meil on rahu südames. Mis ka ei toimuks, me saame teha õigeid asju ja õiges kohas. Kiire reageerimine, koguduste vajaduste märkamine, nendele vastamine koos teiste kogukonna liikmetega, kaasamine – seda saamegi teha. Sidustatud kogukond, mis on koondunud ühtsete väärtuste ümber ja on orienteeritud ühtsete probleemide lahendamisele, on kasulik tööriist. See on selline tööriist, millega tehakse suuri asju.

Ove Sander: Usun, et tõepoolest kirik ja kolmas sektor olid kriisi alguses natukene kiiremad kui riik. Aga üsna varsti riik toibus ja hakkas toimetama. Selles olukorras pole tähtis, kes on kiirem, vaid kes mida teeb. Kirik püüab kõiki võimalikke asju teha, aga samas kirikul on oma spetsiifiline roll, mida mitte keegi ära ei tee. Piiskop Philippe Jourdan on väga tabavalt kirjutanud Tartu roomakatoliku kiriku preestrist, kes saatis rindele mehi, kes käisid pihti andmas. See on töö, mida

keegi teine meie eest ära teha ei saa. Võib-olla riik annab leivatüki kätte, aga vaimne pool, Jumala vahendamine, igavikuga kokkupuude, see on kindlasti meie pärusmaa.

Tänaseks on Sotsiaalministeeriumis vaimse tervise osakond ja selle osakonna üks töid ongi majutuskohtade ja vastuvõtu korraldamine. Sellega seoses on meie hoolekandeesutustes palgal mitukümmend vaimulikku ja ilmikut. Koroonapandeemia aitas olukorda selgemaks teha. Kui kriis algas ja saadi aru, et inimesed surevad, siis oli kohe neile hingehoidu vaja. Koroonakriis on meid ette valmistanud selleks kriisiks, mis praegu käes on. Seetõttu ma usun, et oleme praeguses kriisis palju efektiivsemad.

Hannes Hermaküla: Kas me ei olnud enne koroonakriisi valmis? Kas see raputas ka kirikut?

Annely Neame: Kirjade järgi olime valmis, aga inimesed küll seda ei olnud. Meie kogudused ei olnud valmis. Võib-olla mõned aktiivsemad inimesed olid, võib-olla vaimulikud. Enamik inimesi ei ole siiski kaasatud koguduse kaudu töösse. Väga palju inimesi, kellega olen kokku puutunud tugiteenustes ja ka hingehoiutöös, on kaasatud sellesse ametkondade või KOV-i kaudu. Väga palju on vaja kogudustel ära teha. Jumal on andnud inimestele anni koguduse ehitamiseks ja kiriku ülesanne on juhendada ja aidata neil vaimulikult kasvada. Kriis on üks suur võimalus, mille kaudu kogudus saab kasvada.

Ove Sander: Kui mõtlen koroonapandeemiale, siis riik ei olnud selleks valmis. Kui asjad arenesid edasi, siis valmidus ikkagi kasvas ja suurenes. Kas ka kõige paremates tingimustes saab üleüldse millekski selliseks valmis olla? Me ütleme, et kristlastena peame olema valmis oma ajalikust elust lahkuma ja kohtuma Kristusega. Vaimulikuna käin päris palju surijate juures ja näen, et ka kõige vahvamad kristlased, kes on 50, 60, 70 aastat koguduses olnud, ei ole alati selleks valmis. Loomulikult tuleb valmis olla, ja samas me teame, et Jumal on see, kes valmistab meid selleks ette.

Avo Üprus: Professor Ülo Vooglaid on öelnud, et haritus on valmisolekute jada – ehk siis, kui ei olda üldse millekski valmis, siis ei olda üldse haritud. Missuguseks kujundada meie haridust, et oleksime haritud, selleks et olla valmis kõige suhtes, mis elu meile ette söötab.

Ma annan endale aru ka sellest, et kuritegevus on reaalne probleem. Me võime kavandada kriminaalpreventsiooni programme, aga kui me kuskil kangialuses satume vastakuti kolme pätiga, siis see on alati ootamatu. Selge on ka see, et need pätid, kes tulid Ukrainasse läbi nn rahvavabariikide, tulid sinna ootamatult, kuigi kõik teadsid, et varem või hiljem see juhtub. Ei ole võimalik öelda, et me ei teadnud, et meil on selline naaberriik. Ei ole võimalik öelda, et me ei mäleta oma ajalugu. See on jaanalinnu kombel sihiteadlik silmade kinni pigistamine, arvates, et kui pista pea liiva alla, siis võib juhuslikult ellu jääda.

Hannes Hermaküla: Mida oleme sõjapõgenikelt õppinud? Kuidas me saame oma silmi avada?

Annely Neame: Me saame omaenda kodus ruumi teha ja neid vastu võtta, olla halastajad samaarlased. Me saame olla nende lugude hoidjad ja nende mälestuste mäletajad. Nad on päris inimesed, kes kannatavad päriselt.

Viljam Borissenko: Ma usun ka, et saame anda nendele oma parima. Mu hea sõber võttis oma juurde tööle santehnikust ukrainlase, pereisa, kellel on abikaasa ja kolm last. Ta ütles, et isegi ta projektijuht ei saa nii head palka, kui tema saab. Küsimus ei ole selles, kas maksta keskmist palka või midagi muud, vaid anda oma parim inimesele, kes on tulnud siia sõja eest. Ise ei tohi selle juures ka väsida. Selle kriisi ja sõja järelmõjud kestavad veel aastakümneid. Me ei tohi harjuda sellega, et maailm ongi niisugune.

Ove Sander: Minule on see kriis andnud kahte asja, mida ma pean enda juures suureks õnnistuseks. Esimene on tohutu tänutunne südames. Saame siin rahu istuda, poest süüa osta, meditsiin toimib. Ukraina haiglad on purustatud. Teiseks on see õpetanud mind minema ja teenima.

Avo Üprus: Põgenikud on üks osa meie elukestvast õppest. Nad on õpetanud meile inimeseks olemist. Eks see ole kõige tähtsam asi, mis meil tuleb selgeks õppida oma elu jooksul. Nii rahu kui sõda, mõlemad võivad inimeseks olemise tunnet nõrgendada. Eriti siis, kui ei ole selge, millistel väärtustel inimene seisab. Aga kui see on selge, siis ta oskab mõtestada iga olukorda, nii raskemat kui kergemat, rutiinemat, eriolukordi, sõjaolukorda. Mina sooviksin seda, et me kasvaksime inimestena, inimlike inimestena. Ma soovin, et meie ühiskond kasvaks inimlike inimeste inimlikuks ühiskonnaks, nii et meil ei oleks 10 konkureerivat kogukonda või kogudust, kes omavahel ei saa läbi, vaid et me oleksime läbi kasvanud – siis me oleme Kristuse ihu. Pole tähtis, mis keelt me siis räägime. Kõige mõistetavam keel on loomulikult tegude keel.

Eesti Vabariigi Valitsuse ja Eesti Kirikute Nõukogu ühishuvide protokoll

Käesolev ühishuvide protokoll (edaspidi: **Protokoll**) on ühiste eesmärkide deklareerimiseks ja saavutamiseks alla kirjutatud 17. oktoobril 2002. a Tallinnas.

Eesti Vabariigi Valitsus (edaspidi: **Valitsus**), keda esindab seaduse ja Vabariigi Valitsuse 1. oktoobri 2002. a protokoll nr 40 päevakorrapunkti nr 23 kohaselt peaminister **Siim Kallas** ja

Eesti Kirikute Nõukogu, registreerimisnumbriga 80044678 (edaspidi: **EKN**), keda esindab põhikirja alusel EKN-i president piiskop **Einar Soone**,

- võttes arvesse, et* meie rahva ja riigi traagilise lähiminekü tõttu on Eestimaal religiooniaalastes teadmistes ja kogemustes tõsiseid puudujääke, kuna ateistlik propaganda ja elu põhiväärtusi mitteamvestav mõtteviis on tekitanud teadmatust ja hoolimatust vaimsete küsimuste suhtes;
- võttes arvesse, et* EKN on Eestis laiapõhjaline hästi toimiv kristlike konfessioonide vaheline organisatsioon;
- võttes arvesse, et* oikumeenia ehk kristlike konfessioonide koostöö on paljurahvusliku, -kultuurse ja -religioosse ühiskonna sõbraliku koosseksiteerimise üks teenäitajaid, mis aitab kaasa erinevate rahvusrühmade integreerumisele ühiskonda;
- võttes arvesse, et* tänapäeva üldhariduse lahutamatu koostisosa peaksid moodustama teadmised erinevatest maailmas eksistevatest religioonidest, mis aitavad kaasa elamisele ja tegutsemisele teisiti mõtleivate ja uskuvate inimestega üheskoos, õpetavad austama vastavalt ÜRO inimõiguste ülddeklaratsiooni vaimule teiste õigusi oma usule ja tööekspeidamistele;
- võttes arvesse, et* märkimisväärse osa meie kultuuripärandist moodustavad hoidmist ning kaitsmist vajava kogu rahva ühisvarana kirikuhooned, sakraalkunst ja kirikumuusika;
- võttes arvesse, et* kõikidel inimestel on õigus hoolekandele ja hingehoidlikule abile ja kirikul kui armastusel ja halastusel põhineva tegevusega institutsioonil on oluline osa hoolekandetöö tegemisel;
- võttes arvesse, et* tuleb hoolikalt uurida Eesti elanike vaimulaadi ja hingelisi vajadusi, kuna sellised uuringud annavad teavet rahva väärtushinnangute ja nende muutumiste kohta, samuti olulist materjali inimeste vaimulike ja hingeliste vajaduste kohta;
- võttes arvesse, et* rahvuse ja riigi tulevik sõltub suurel määral järeltuleva põlvkonna kvaliteedist, mistõttu peab ka oikumeenilises tegevuses pühendama

perekonnaga seonduvale temaatikale ning noortetööle väärilist tähelepanu,

väljendavad ühiseid huvisid ja kavatsusi alljärgnevas:

1. Protokoll eesmärk ja olemus

- 1.1. Valitsuse ja EKN-i ühishuvide protokoll on koostatud tulenevalt vajadusest ühiselt määratleda põhimõtted ning tegevusvaldkonnad, milles Valitsus ja EKN omavad ühiseid huvisid ning tunnetavad ühist vastutust.
- 1.2. Protokoll eesmärk on olulistes ja põhimõttelistes küsimustes määratleda Valitsuse ja EKN-i vahelise koostööga seonduvad kontseptuaalsed lähtekohad.

2. Senine koostöö

Valitsus ja EKN konstateerivad, et senine koostöö on olnud hea, et nad on teineteisega arvestavad partnerid, kellel on võimalik käesolevasse Protokoll koondatud ühishuve kaitsta ja ellu viia nii Eesti elanike kui riigi hüvanguks. Selleks püüavad pooled teineteist oma parimate kavatsuste ja äratundmise järgi aidata ja toetada.

3. Koostöölepingud

- 3.1. Protokollis sätestatakse üldpõhimõtted, mis on aluseks konkreetsete küsimuste lahendamiseks vajalike koostöölepingute sõlmimisele ja/või ühepoolsete dokumentide koostamisele ning esitamisele, millega on võimalik kaasa aidata ja mis on õiguslikult vajalikud Valitsuse ja EKN-i vahelise koostöö arendamiseks asjaosalisi rahuldaval viisil.
- 3.2. Peamised koostöövaldkonnad erinevate ministriumide ja/või nende valitsemis- alasse kuuluvate ametkondade ning EKN-i vahel on järgmised:
 - 3.2.1. Haridusministeerium: usundite õpetamine (õppekavad, õppematerjal), pedagoogide riiklik koolitustellimus, kaplanite riiklik koolitustellimus, riigiametnike koolitamine religioonialastes küsimustes, noorsootöö;
 - 3.2.2. Justiitsministeerium: vanglakaplaanaat, usuliste ühenduste tegevust reguleerivad riiklikud õigusaktid, kriminaalpreventsioon; rehabilitatsioonitöö;
 - 3.2.3. Kaitseministeerium: kaplaniteenistus;
 - 3.2.4. Kultuuriministeerium: vaimulikud saated meedias, muinsuskaitsega seotud küsimused (s.h tule- tõrje- ja valvesignalisatsiooni paigaldamine sakraalhoonetesse);
 - 3.2.5. Rahandusministeerium: riigieelarvelised vahendid;
 - 3.2.6. Siseministeerium: politseikaplaanaat, usuliste ühenduste tegevust reguleerivad riiklikud

õigusaktid, religioonialaste uuringute korraldamine, koostöö kohalike omavalitsustega;

- 3.2.7. Sotsiaalministeerium: kristlike hoolekandeesutuste üleriigilise võrgustiku moodustamine, kapla- naat haiglates ja hoolekandeesutustes, rehabilitatsioon, turvakodud, rase- duskriisikeskused, religioonisotsioloogia;
- 3.2.8. Teede- ja Sideministeerium ning Majandusministeerium: kaplaniteenistus sadamates ning raudtee- ja lennujaamades;
- 3.2.9. Välisministeerium: riikliku välispoliitika elluviimisele kaasaaitamine rahvusvaheliste religioos- sete organisatsioonide kaudu;
- 3.2.10. Rahvastikuminister: integratsioon.

4. Regulaarsed nõupidamised

- 4.1. Arutamaks protokollis väljendatud ja selle täitmisega seonduvaid küsimusi, samu- ti hindamaks ja analüüsimaks ühiskonnas toimuvaid suundumusi, peavad Vabarii- gi Valitsus ja EKN vajalikuks viia läbi regulaarseid nõupidamisi vähemalt üks kord aastas.
- 4.2. Nõupidamise aeg ja koht lepitakse kokku vähemalt üks kuu enne kohtumise toimumist. EKN esitab Riigikantseleile ettepanekud päevakorra osas vähemalt kaks nädalat enne nõupidamise toimumist. Vabariigi Valitsus ja EKN varusta- vad teineteist vajalike teemakohaste materjalidega vähemalt üks nädal enne nõupidamist.

5. Lõppsätted

- 5.1. Protokollis kajastatud ühishuvide ja eesmärkide saavutamisel takistuste ilmne- misel teevad Vabariigi Valitsus ja EKN ühiselt ja eraldi oma parimad jõupingutused selliste takistuste ületamiseks, pidades silmas protokollis kajastatud ühishuvide ja eesmärkide saavutamise vajalikkust.
- 5.2. Protokollis sätestatu täitmiseks teevad asjaomased ministriumid ja/või nende valitsemisalasse kuuluvad ametkonnad konstruktiivset koostööd EKN-iga selgita- maks ning sõnastamaks, arvestades olemasolevaid vajadusi ning võimalusi, vald- kondi ja tegevusi konkreetsete koostöölepingute sõlmimiseks.
- 5.3. Protokoll alusel sõlmitavatele koostöölepingutele kohaldatakse Eesti Vabariigi õigusakte.

Allkirjastanud: peaminister **Siim Kallas** ja EKN-i president **Einar Soone**

Rapla valla ja EELK Rapla Maarja-Magdaleena koguduse koostöökokkulepe

Me elame lääne orientatsiooniga kristliku kultuuritaustaga maal. Oleme veendunud, et iseseisva riigina Euroopa Liitu kuuludes tuleb Eesti ühiskonna põliseid kristlikke väärtuseid austada. Selle saavutamiseks sõlmivad Rapla vald ja EELK Rapla Maarja-Magdaleena kogudus kultuuri, hariduse, hoolekande, keskkonna ja avalike suhete valdkondades ühiseid huve fikseeriva koostöökokkuleppe. Ühistes huvides tehtava koostöö konkreetsetes lõikudes lepivad kogudus ja vald igal eelarveaastal eraldi kokku, mis vormistatakse põhikokkuleppe lisana või lepingutega.

KULTUUR

1. Rapla Maarja-Magdaleena kirik (1901) oma XVIII sajandi kunstiväärtusliku sisustuse ja 1939. aastal ehitatud Kriisade kontsertoreliga ning ajalooline pastoraat Rapla vanima ehitusena (1774) on järeltulevatele põlvetele hoitud kui Rapla kultuuriloolised sümbolid.
2. Rapla valla kultuurielu suursündmusena toimub iga-aastane rahvusvaheline kirikumuusika festival.
3. Rapla kirik on aktiivselt kasutatav kontserdipaigana, kusjuures repertuaari ja esinejate osas on kogudusel õigus esitada oma tingimused.
4. Rapla koguduse juures tegutsevad heatasemelised muusikakollektiivid, kes lisaks koguduse jumalateenistustele esinevad ka muudel avalikel üritustel.
5. Valla kooridel, ansamblitel, muusikakooli õpilastel jt on alati võimalus esineda Rapla kirikus.
6. Suvekuudel on kirikus võimalik eksponeerida sinna sobivaid kunsti-, foto- jne näituseid.
7. Rapla pastoraadis toimub avalikkusele suunatud usu-, kultuuri- ja ajalooõppe alane tegevus. Üldkultuuriliste sündmustena tähistatakse kohaliku ajalooga seotud kiriku- ja isikuloolisi tähtpäevi.
8. Rapla pastoraati kujundatakse ekspositsioon Rapla koguduse ja kihelkonna ajaloost.

HARIDUS

1. Rapla valla koolides on soovijatel võimalik vastavalt riikliku õppekava nõuetele õppida usundiõpetust.
2. Lapsi ja noori õpetatakse austama rahva- ja kirikukalendri tähtpäevi.
3. Koguduse juures tegutseb pühapäevakool ja toimub aktiivne noortetöö.

HOOLEKANNE

1. Tehakse koostööd sotsiaalhoolekande ja sotsiaalse rehabilitatsiooni valdkonnas.
2. Rapla pastoraadi ruumides saab võimaluse korral materiaalselt ja hingeabi.
3. Liikumispuudega inimestele tagatakse ligipääs Rapla kirikusse.
4. Rapla Hooldekeskuses on soovijatele võimaldatud vaimulik teenimine.

KESKKOND

1. Rapla kirikule kuuluv maa-ala on üks osa Rapla linna keskel asuvast olulise tähtsusega haljasalast. Kirikut ümbritsevaid Rapla valla hallatavaid haljasalaid hooldatakse ja arendatakse arvestades ühtset tervikut.
2. Kiriku aias oleva Vabadussamba ja kalmistul paikneva Rapla lahingu memoriaali hooldamist toetatakse.
3. Kiriku juurde paigaldatakse teabealus sealsetest arhitektuuri, ajaloo ja kultuuri mälestusmärkidest ning Rapla kalmistu väravasse infotahvel tuntud inimeste haudade kohta.
4. Kirikuhoone ja Vabadussammas on pimedal ajal valgustatud.

AVALIKUD SUHTED

1. Eesti Vabariigi aastapäeva 24. veebruaril tähistatakse pärgade asetamisega Vabadussamba jalamise ja piduliku kontsert-jumalateenistusega kirikus.
2. Rapla kihelkonnapäeva tähistatakse 22. juulil avaliku sündmusena, mille juurde kuulub ringkäik kalmistul, jumalateenistus kirikus, jututuba pastoraadis.
3. Rapla kirik on „Teeliste kirikuna” avatud suvekuudel juunist augustini ka nädala sees. Külastajad saavad koos tutvustavate materjalidega (fotod, voldikud jne) giiditeenust.
4. Advendiaja algust tähistatakse 1. adventi eelõhtul kirikus jõulurahu väljakuulutamise ja adventitule saatmisega kihelkonna valdadesse. Rapla linna ja teiste valla keskuste jõulupuudel süüdatakse tuled.
5. Koguduses toimuvat kajastatakse valla teabekanalites.

Allkirjastanud: Rapla valla volikogu esimees **Erlend Tammenuurm** ja vallavanem **Alar Mutli**;
EELK Rapla Maarja-Magdaleena koguduse õpetaja **Mihkel Kukk**
ja juhatuse esimees **Raivo Erm**

24. veebruar 2012

Harkujärve kogukonnakiriku arengukava 2022–2030

EELK ülesanne on Jumala sõna kuulutamine ja sakramentide jagamine ning sellest tulenevalt haridus-, diakoonia- ja misjonitöö tegemine ja muul viisil kristliku usu ja armastuse levitamine, edendamine ja süvendamine.

Harkujärve Kogukonnakiriku (koguduse ja kogukonnakeskuse) eesmärgid ja tegevussuunad (Pühakirjast, EELK põhikirjast ja arengudokumentidest, ühistest väärtustest, ligimeste vajadustest, visioonist ja missioonist lähtuvalt). Missioon: misjoni- ja armastuskäsu täitmine. Visioon: aktiivne teeniv kogudus kogukonna integraatorina. Väärtused (lisaks EELK põhikirjalistele): kaasamine, osalemine, teenimine, rõõm, rahu ja kindlus.

Jh 15:16: „Mina olen valinud teid, et te lähöksite ja kannaksite vilja ja et teie vili jääks.“

Mt 28:19-20: „Minge siis, tehke jüngriteks kõik rahvad, neid ristides Isa ja Poja ja Püha vaimu nimesse, ja õpetades neid pidama kõike, mida mina olen teil käskinud! Ja vaata, mina olen iga päev teie juures ajastu lõpuni.“

Eesmärk	Tegevussuunad	Tulemus
1. Jumalateenistusel on mitmekesine ja aktiivne	1. Peajumalateenistused ja erijumalateenistused (pereteenistused, tähtpäevateenistused, lasteteenistused)	Kirikulised osalevad perekonniti, peresidemed paranevad. Lapsed ja teised sihtgrupid on kaasatud koguduse ellu
	2. Palvused kirikus ja väikegruppides	Palveelu süveneb, mitmekesisus areneb
	3. Gospelmusika huvigrupi leidmine/loomine	Aktiviseerib kogudust, mitmekesistab jumalateenistust
	4. Teistes kirikutes toimuvatest noorte jumalateenistustest teavitamine ja koostöö (Emmause missa Jaanis, Taize palvused Mustamäel ja Peetelis, Rannamõisa, Saku ja Saue) oma noortetöö algatamiseks ja jõustamiseks	Aktiveerib kogudust, võib tuua uusi noori
	5. Ilmikute kaasamine jumalateenistustesse (kogudusel liikmed osalevad teenistustel laulu ja lugemisega). Teated, eestpalvesoovid, korjandused	Ühtekuuluvustunne, osadus. Liikme aktiivsus ja vastutus suureneb
	6. Teenistused ja talitused väljaspool meie kirikuhoonet (Pihlakodu, koolid, muud asutused)	Harkujärve tuntus kasvab
	7. Koguduse jõululõunad ja kirikukohv/teevik	Loodud on osadus ja koosmeel, kasvanud on kutsutute väärtustatus
	8. Kutsete saatmine naabritele tähtsamate ürituste puhul	Sidemed kogukonnaga tihenevad
	9. Leeriõpe	Järelkasv tagatud, liikmete arv on kasvanud
	10. Piiblitunnid	Piibli tundmine, süsteemsus
	11. Pühapäevakool	Järelkasv, vanemad saavad osaleda teenistusel
	12. Väljasõidud sõpruskogudustega või koguduse aktiiviga, väikegruppidega	Suhtlemine, tutvumine uute liikmete ja sõpradega
	13. -Püüame omavahel rohkem suhelda	Osaduse kasv

Eesmärk	Tegevussuunad	Tulemus
2. Diakoonia, hingehoiu ja misjonitöö ning laste- ja noortetöö on vajaduspõhine, aktiivne ja arenev	1. Jätkame ja juurutame uusi diakoonilisi tegevusvaldkondi	Vastame tänapäevastele vajadustele. Teenustega seotud inimesed integreeruvad kogudusse
	2. Jätkame haiglate, vanglate, vanadekodude külastusi	Ka aktiivsest koguduslikust ja ühiskondlikust elust kõrvale jäänud inimesed on märgatud ja saavad abi ja tähelepanu
	3. Korraldame laste ja emade/isade sündmusi (perepäev, tugigrupp jne)	Kirikusõbralike inimeste kasv ühiskonnas. Koguduse kasv
	4. Jätkame kodukülastusi ja abi osutamist kodudes (küttepuid, toit koju kätte, hingehoid). Pakume partnerlust vallale eakatele suunatud tegevustes	Inimesed saavad abi. Kogudus tugevneb omavaheliste sidemete läbi
	5. Hoiame kontakte Toidupanga, Peeteli Sotsiaalkeskuse, Elava Iisraeli, Tartu Koidu Keskuse ja teiste MTÜ-dega	Vahendame ja kasvatame ressursse abistamiseks. Kirikusõbralike inimeste kasv ühiskonnas
	6. Jätkame lapsehoiu, päevakeskuse ja majutusteenusega ning vaba aja tegevustega	Oleme vajalikud, teenuste kättesaadavus ja kvaliteet paraneb, teenime lisatulu ning samas tutvustame ja lähendame inimestele kirikut (mitmed tegevused toimuvad kiriku hoones)
	7. Jätkame ja arendame RSP lastele kvaliteetse teenuse osutamise võimalusi	Teenuste kättesaadavus ja kvaliteet paraneb, teenime tulu
	8. Suuname halvenenud toimetulekuga inimesi omavalitsuste spetsialistide vastuvõtule	Koostöövõrk laieneb, abivajaja jõuab teenuse pakkujani
	9. Hingehoid ja lepitus	Konfliktid leiavad rahumeelse lahenduse. Inimesed saavad hingerahu
	10. Osaleme töötutele abi andmises, vabatahtliku töö korraldamises ja vältimatu abi osutamises	Raske periood ületatakse, osaleme koostöövõrgustikes, oleme vajalikud
	11. Toetust vajavate inimeste ja perede toimetuleku ja sotsiaalsete oskuste arendamine	Lapsed kasvavad turvalises keskkonnas, inimeste toimetulek paraneb
	12. Hariduse, eesti keele ja kultuuri väärtustamine (raamatulaenuetus, kunstinäitused, kirjanduspäevad jms)	Koostöö haridusasutustega on hea, kirikusõbralik kiht elanikkonnas suureneb, noortel süveneb lugemisharjumus ja isamaaarmastus ja kultuursus
	13. Sotsiaalne integratsioon, kaasatus kogukonna ühistevõrgustesse	Tõrjutus väheneb, kogukond suureneb
	14. Kuriteoennetus (töö riskirühmadega ja üldpreventsioon)	Turvalisuse suurendamine kogukonnas ja vallas, tõrjutuse ennetamine
3. Kogudus on jätkusuutlik, kogukonnakiriku mudel areneb ja kogub tuntuks	1. Analüüsime uute teenuste juurutamist ja väljatöötamist järgmistel aastatel	Saame teadlikuks oma võimetest
	2. Kaalume erinevate omandivormide kasutamist	Tulude kasv, kulude vähenemine
	3. Katusealuse korruse kasutusele võtmise analüüs, selleks vajalike dokumentide vormistamine, projekteerimine	Kogudus saab juurde kasulikke pinda

Eesmärk	Tegevussuunad	Tulemus
	4. Eakate kodu ettevalmistustööd, Mailase kinnistu omandamisega tegelemine	Vajaliku teenuse osutamine, laienemine
	5. Töötajate motiveerimine ning tasustamine	Töötajate elukvaliteet paraneb
	6. Tulutoovate ürituste korraldamine (kontserdid, konverentsid, koolitused)	Laekuvad lisaressursid ja toome kirikusse uusi inimesi, kellele rääkida Jumalast
	7. Koguduseliikmete panuse suurendamine (liikmeannetused, vabatahtlik töö). Teadlik annetuskuultuuri loomine ja korjanduste korraldamine	Inimesed aktiveeruvad. Annetused, omaosalus suurenevad, tulubaas mitmekesisust
4. Koguduse varad on vastutustundlikult hallatud ja hoones toimuvad tegevused ei kahjusta kirikuhoonet	1. Lepingud (varade haldamine ja kasutamine on seotud lepingutega) koostööpartneritega ning erinevateks tegevusteks	Ülevaade ja õiguslikud alused tegevuseks on selged
	2. Turvameetmed on läbimõeldud (ATS, kaamerad) ja toimivad. Regulaarne kontroll	Varade ja hoone säilimine on tagatud. Seadmed on töökorras
	3. Koolitus, kompetentside omandamine	Heaperemehele ja vastutustundlik haldus
	4. Trepikodade renoveerimine	Hoone säilimine ja esteetiline väärtus
	5. Küttesüsteemi uuendamine, arvestades keskkonnasäästliku teostusega. Õkonoomsete lahenduste leidmine (päikesepaneelid)	Hoone säilimine, kulud vähenevad
	6. Sanitaarremondid viiakse läbi õigeaegselt	Hoone säilimine, kahjud minimeeritud
	7. Kellatorni väljaehitamine (projekteerimine), kella paigaldamine	Helin kostab kaugele ja toob inimeste tähelepanu
	8. Oreli korrashoid ja tulevikus uuendamine	Orel on töökorras
	9. Võimenduse korrashoid	Saalis on hea kuuldavus, muusikatöö arengu eeldused loodud
	10. Põhivarade inventeerimine	Ülevaade varadest on olemas
5. Läbimõeldud, arutatud investeeringud	1. Investeeringud arutatakse läbi	Investeeringud on ratsionaalsed
	2. Vahendite olemasolul tehakse ehitusplaane ja kavandatakse suuremaid parendustöid ja remonte. Plaan enne, ehitus pärast	Hoone remondi- ja ehituskavad on olemas. Töid teostatakse kavakohaselt. Limiiti (5000) ületavad tegevused kooskõlastab juhatus nõukoguga
6. Kirik on kaunis ja puhas – on vaatamisväärsus	1. Korra hoidmine	Ilus ja korras hoone ning selle ümbrus toob rohkem inimesi kirikusse
	2. Regulaarsed suurpuhastused	Ilus ja korras hoone ning selle ümbrus toob rohkem inimesi kirikusse
	3. Välisvalgustuse kavandamine ja teostamine	Ilus ja korras hoone ning selle ümbrus toob rohkem inimesi kirikusse
	4. Haljastuse ja mänguväljaku korrashoid (piirded ja prügi)	Laste mängutingimuste paranemine ja hoolitsetud haljasala soodustavad osalemist kogukonnakiriku tegevustes ja koguduse elus
	5. Katuse ja klaasosade renoveerimine	Hoone säilimine ja algupärane välisvaade on tagatud. Saal jääb soodsa ilmaga päikeseliseks. Küttekulud vähenevad

Eesmärk	Tegevussuunad	Tulemus
7. Positiivse imago kujundamine/säilitamine	1. Plaanipärane ja pidev jõupingutus, et luua ja säilitada hea maine ning organisatsiooni ja meie sihtgruppide vastastikune mõistmine	Hea maine ning vastastikune mõistmine on tagatud
	2. Kirikuelu ja töö areneb väärtustele ja kokulepetele vastavalt	Lahkhelid on lahendatud, koosmeel saavutatud
	3. Töötada välja sõnumid, mida me tahame endast anda. Sõnumid peavad olema läbitöötatud, vastama eesmärgile ning olema kooskõlas väärtustega. Avalikud suhted on läbimõeldud	Avalikkus saab regulaarselt objektiivset ja emotsionaalselt tasakaalustatud positiivse tonaalsusega informatsiooni
8. Olla rohkem nähtavad	1. Regulaarsed publikatsioonid	Koguduse ja kogukonnakeskuse tuntus kasvab, kirikusse tuleb rohkem inimesi
	2. Toimiv koduleht (dünaamiline, ajakohane, regulaarselt täiendatav). Sotsiaalmeedia läbimõeldud kasutamine: sündmustest (kontserdid, erakorralised palvapäevad vms) Harku elanikke gruppi iga nädal teade. Saata koguduse ja kogukonnakiriku emaili listi teade sündmustest, võimaluse korral ka teenistustest. KÜSIMUS: kas teenistusi (kontserte jm) saaks hakata veebis üle kandma?	Koguduse ja kogukonnakeskuse tuntus kasvab, kirikusse tuleb rohkem inimesi Inimesed on informeeritud ja tõenäoliselt külastatavus kasvab. Väheneb korraldajate tühjaläinud ajakulu Osadus kasvab, kes ei saa füüsiliselt kohal olla, saab vaimus
	3. Kirikukroonika pidamine	Meist ja meie tegemistest jääb jälg tulevikku
	4. Aastaraamat	Meie tegemised on kokkuvõetud, kõrvaltvaatajad saavad ülevaate
	5. Kirikukalender	Harkujärve kiriku fotodega kalender on heaks kingituseks ja visiitkaardiks
	6. Ringkiri liikmetele, naabritele ja partneritele vähemalt üks kord aastas	Arenevad heanaaberlikud suhted, koguduse liikmed ja partnerid on informeeritud
	7. Regulaarsete positiivsete sõnumite edastamine sotsiaalmeedias	Positiivsete kontaktide arv kasvab
	8. Teabepäevad seoses tähtpäevadega (vastlapäev, sõbrapäev)	Suhted paranevad, usaldus kasvab
	9. Regulaarsed kirjutised valla lehte	Avalikkus saab objektiivse ja positiivse pildi meie elust. Oleme osa laiemast kogukonnast
	10. Tänavaviidad kirikule osundavate juhistega	Koguduse tuntus kasvab, kirikusse tuleb rohkem inimesi
	11. Reklaamplakatid	Harkujärve tuntus kasvab, kirikusse tuleb rohkem inimesi
	12. Kogukonnakiriku sümbollikaga tooted ja meened	Kirik jääb inimestele meelde
	13. Teeliste kirikute projektis, valla külade nädalas osalemine, koostöö teiste koguduste ja seltsidega	Külalastatavus ja sellega kaasnev tulu kasvab

Eesmärk	Tegevussuunad	Tulemus
9. Olla sotsiaalselt vastutustundlik, lepitav kirik ja kogudus kogukonna keskel	1. Luua sõbralik ja tolerantne organisatsioonikultuur	Tööatmosfäär on hea. Inimesed julgevad tulla oma muret jagama
	2. Motivatsioonikoolitused ja sündmused liidavad inimesi	Motiveeritus on tugev
	3. Ennetada konflikte ja väärarusaamu koguduses ja kogukonnas	Koguduses ja kogukonnas on head suhted
	4. Hoida head partnerlust omavalitsuse, naaberkoguduste ja seltsidega	Tegevused on jätkusuutlikud. Partnerlus toimib
10. Hoida jätkuvalt muusika- ja kultuuritöö taset	1. Organisti eneseharimine, täiendkoolitused, tasustatus	Organist on motiveeritud
	2. Kasutada jumalateenistuste korra ja kirikus käitumise soovitude väljatrükke	Kirikulistel on parem võimalus teenistust jälgida, osalemiskultuur paraneb
	3. Leida ja hoida leerilapsi, rakendada neid koguduse ja kogukonnakeskuse tegevustes	Uued liikmed integreeruvad kogudusse, muusika- ja kultuuritöö on mitmekesisem
	4. Osaleda praostkondlikel ja üldkiriklikel sündmustel	Harkujärve on nähtav
	5. Toetada ja arendada kultuuritööd, leida muusikajuht	Valdkond areneb, musitseerimisvõimlused kasvavad kogudust
	6. Luua oma koor ja lastekoor	Muusika- ja kultuuritöö on mitmekesisem
	7. Kujundada traditsioone (koguduse aastapäev, kirikuhoone omandamine ja pühitsemine, Aino Järvesoo sünnipäev, riiklikud pühad ja lipupäevad, jaanipäev, eakate päevad, kiriklikud tähtpäevad, perepäevad, kirikulaadad)	Ühtsus kasvab, inimesed saavad kaasatud. Ühismälu on loodud
	8. Korraldada näituseid, koolitusi, etendusi, konverentse, kontserte	Mitmekesisus toob erinevaid huvigruppe kirikusse
11. Luua koguduse vaadete ja vagaduslaadide paljususes ühtsus peamises: tegus armastus Jumala ja ligimeste vastu ja teenimisvalmidus	Regulaarsed arutelud ja olulisemate otsuste kujundamine laiendatud juhatuses koos töötajatega. Nõukogu koosolekute regulaarsus	Kogudus on terviklik ja ühtne. Juhatuse ja nõukogu roll kasvab

Autoritest

Katri Aaslav-Tepandi (1965), EELK vikaarõpetaja, sotsiaalministeeriumi vaimse tervise osakonna nõunik-peakaplan, Põhja-Eesti Regionaalhaigla hingehoidja.

Urmas Arumäe, PhD (1957), õigus- ja juhtimisteadlane, riiklik perelepitaja; endine justiitsminister ja Viimsi vallavanem, EELK XXVIII, XXIX ja XXX kirikukogu liige, kirikukogu õiguskomisjoni esimees, endine vandeadvokaat ja ülikooli dotsent.

Viljam Borissenko (1975), SA Avatud Lootuse Fondi juhatuse liige, Lääne-Tallinna Keskhaigla sõltuvusraviosakonnas kogemusnõustaja; Kodanikuühiskonna Sihtkapitali nõukogu liige; vabatahtlik päästja Hüüru R&C komandos.

Hannes Hermaküla (1969), ordineeritud vaimulik, vabakutseline ajakirjanik, teleajakirjanik, paarisuhtekoolitaja; moderaator ja ürituste juht.

Kadi Kass (1978), kogukondade arendamine ja sotsiaalne heaolu magister, Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi kogukonnatöö nooremteadur; Naiskodukaitse vabatahtlik.

Liina Kilemit, PhD (1972), EELK UI usuteaduskonna dekaan ja religioonisotsioloogia lektor; koostöö Eesti Kirikute Nõukogu „Elust, usust ja usuelust“ uurimisprojektiga; töötanud Tallinna Linnakantsleeri sotsioloogina.

Ingmar Kurg, dr theol (1955), misjoniteoloog, EELK Usuteaduse Instituudi misjoniteaduse ja oikumeenika lektor, Eesti Diakoonia kaastöötaja; kirjastaja ja ajakirja Kollegium toimetaja; Eesti Keele Instituudi ussõnastiku teoloogiline toimetaja.

Raivo Küüt (1969), Eesti riigitegelane, politseikindralinspektor; on olnud Politseiameti ning Politsei- ja Piirivalveameti peadirektor; Siseministeeriumi rahvastiku ja kodanikuühiskonna asekancler; Sisekaitseakadeemia Sisejulgeoleku Instituudi õppejõud sisejulgeolekupoliitika kujundamise õppeaines; Eesti Antidopingu ja Spordieetika SA nõukogu liige.

Margit Lail (1966), Tartu Ülikooli religiooniuringute magister, õenduse erialaharidus; EELK Kanepi Jaani koguduse vaimulik, hooldekodu kaplan-hingehoidja ja tervisekeskuse pereõde.

Agu Laius (1951), Tartu Ülikooli majandusharidus; tegutsenud vabakonnas ja vabakonna heaks ning Eestis kodanikuühiskonna kujundamisel: Jaan Tõnissoni Instituudis, Ühiskondliku Leppe Sihtasutuses, Vabaühenduste Liidus ja Kodanikuühiskonna Sihtkapitalis.

Ago Lilleorg (1969), Tartu Ülikooli doktoriõpe teoloogias; Eesti nelipühikiriku piiskop, Eesti Kaitseväge peakaplan; vaimulik kirjanik, sõjateooria teooriate uurija.

Dagmar Narusson, PhD (1974), Tartu Ülikooli kogukonnaarenduse õppejõud; raamatu „Lootuse hoidjale“ autor, suhtlemistreener, elurikuse ja kestlikkuse mõtteviisi praktiseerija ning seostaja sotsiaalvaldkonna arendusega.

Annely Neame (1970), teoloogiamagister, EELK Tallinna Jaani koguduse abiõpetaja, EELK Konsistooriumi projektijuht, Sotsiaalministeeriumi vaimse tervise osakonna Ukraina sõjapõgenike hingehoidjate rühma juht, Taizé liikumise edendaja.

Eha Paas (1971), kogukondade arendamise ja sotsiaalse heaolu magister; olnud külaliikumise Kodukandi juht külakogukondade aktiveerimisel ja arendamisel; kogukondade arendamise vabakutseline nõustaja-koolitaja, Põhja-Eesti toiduvõrgustiku eestvedaja.

Kaupo Reede (1971), majandusteaduste magister turunduse ja juhtimise erialal, EBS doktorant juhtimisteaduste alal; ettevõtja, EAS rakendusuringute programmi arendusjuht; olnud Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi majandusarengu osakonna juht, Tallinna abilinnapea ja volikogu aseesimees.

Priit Rohtmets, PhD (1981), Tartu Ülikooli usuteaduskonna kirikuloos kaasprofessor, EELK Usuteaduse Instituudi kirikuloos professor ja arendusjuht, uurimissuunaks 19.-20. sajandi Balti riikide kirikud, koostanud ülevaateid Eesti kirikute ja usuliste ühenduste kohta (Riik ja usulised ühendused, Eesti usuelu 100 aastat).

Johanna Rosenvald (1991), sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika magister, teadustöös koguduste sotsiaaltöö suund; töötab EEKBLiidu sotsiaaltöö organisatsioonis SA Sõbralt Sõbrale, lisaks õpetab Kõrgemas Usuteaduslikus Seminaris sotsiaaltöö aineid.

Ove Sander, PhD (1970), teoloog; EELK Nõmme Rahu koguduse vaimulik, EELK Usuteaduse Instituudi rektor, EELK Konsistooriumi assessor, Sotsiaalministeeriumi peakaplan; vaimulike raamatute autor.

Ulla Siirto, PhD (1963), sotsiaalteadlane, Helsinki Diaconia University of Applied Sciences lektor, Soome ELK diakoonia ja ühiskonna kaastöötaja, Robert Schuman Centre multikultuuri ja immigratsiooni nõustaja.

Riina Solman (1972), pedagoog, lõpetanud Tallinna Ülikooli, suhtekorraldaja, vabatahtliku töö tegija, MTÜ Oleviste Hoolekanne asutaja ja juhatuse liige; endine rahvastikuminister; töötab riigihalduse ministrina.

Tauno Toompuu (1979), EELK Rakvere Kolmainu koguduse vaimulik, EELK Viru praost, olnud EELK Konsistooriumi assessor ja liturgiakomisjoni liige, Kaitseliidu Viru maleva kaplan, liikumise Usk ja Valgus töökeskuse edendaja.

Anti Toplaan (1968), Tartu Ülikooli ususteaduskonna magistrant, EELK Kuressaare ja Püha koguduste vaimulik, EELK Saarte praost, EELK assessor, EELK Kirikukogu ja teoloogilise arutelu strateegia koostamise töörühma liige, kohaliku omavalitsuse volikogu liige.

Peeter Vihma, PhD (1980), sotsiaalteadlane ja dokumentalist, peamine uurimisvaldkond on uudsed organiseerumisvormid (projektid, kogukonnad ja võrgustikud); töötas lektorina Tallinna Ülikoolis, nõustab riigiasutusi ja omavalitsusi keskkonnakriisideks valmistumisel.

Urmas Viilma (1973), teoloogiamagister, EELK peapiiskop, Eesti Kirikute Nõukogu president, Luterliku Maailmaliidu asepresident; olnud Kirikute Maailmanõukogu keskkomitee liige; töötanud kooliõpetajana ja koolikaplanina, Tallinna Toomkooli asutaja.

Avo Üprus (1954), sotsiaalteaduse magister, EELK Harkujärve koguduse vaimulik, EELK Diakoonia ja Ühiskonnatöö Sihtasutuse (Eesti Diakoonia) juhatuse esimees.